

NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03742

ASH FAR YUGNT

Sholem Asch

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אש פאר יוגנט

דער צייטונגען און פילדער

פארלאג, קולטור-ליגע-ווארשע

זעצער'י ב'יר און ברוק
דוקער'י „די העלסט" באזאגליכע ז

בערוקט אין 1500 עקזעמפלארן הארטע 1924

SZ. ASZ — DLA DZIECI

Wydawnictwo „Kultur Liga" Warszawa
Druk. „Di Welt" Warszawa Nowolipie 7

דער רייכער און דער אַרעמער

(א מעשה)

י"ן ירושלים, די הייליקע שטאָט, האָט פאַרצייטנס געלעבט אַ ייד, אַ גרויסער עושר און אַ גרויסער בעל-צדקה. זיין צדקות האָט געקלונגען אין דער גאַנצער געגנט אַרום. פלעגן אַרעמע לייט און נויטבאַדערפטיקע פון צפת און טבריה, פון דמשק און חברון און פון נאָך אַנדערע מקומות, וואו אַחינו בני ישראל זענען געזעסן, ציען זיך צו דעם נגיד נאָך הילף. און דער נגיד האָט אויפגעעפנט זיין ברייטע האַנט און צעטיילט זיינע אוצרות צו אַלע, וואָס האָבן באַדאַרפט. וואָרים ער האָט זיך געהאַלטן פאַר גאָטס שליח, אַז ער צאָלט נאָר אויס, וואָס גאָט האָט אים איבערגעענטפערט פאַר די אַרעמע לייט און אַלע נויטבאַדערפטיקע. און דערפאַר, וואָס דער נגיד איז געווען אַ גרויסער חכם און אַ גרויסער ירא-שמים אויך, פלעגן קומען צו אים די אַלע, וואָס האָבן געהאַט אַ קראַנק האַרץ, אַדער שלעכטע מחשבות האָבן זיי געפייניקט, אַדער דאָס געזיסן האָט זיי נישט געלאָזט רוען, ווי עס טרעפט

זיך מיט מענטשן, וואָס זענען באַגאַנגען זינד — פלעגן זיי אַלע קומען צו אים, פּרעגן אים עצות הן אין ענינים, וואָס איז נוגע די נשמה, הן אין ענינים, וואָס איז נוגע אין גוף, ווי, למשל, דאגת פרנסה און נאָך אַנדערע אַזעלכע זאַרגן. פלעגט דער נגיד זיי אַלע אויסהערן מיט גרויס ליבע און געטריישאַפֿט, און איינעם האָט ער געגעבן אַ גוטע עצה מיט זיין גרויסן שכל, אַן אַנדערן האָט ער געהיילט מיט אַ גוט וואָרט פון זיין גוט האַרץ.

און עס איז געווען דער מנהג פון דעם נגיד פון קדמונים אָן, ריעדן אַוונט, בעפֿאָר דער טאָג האָט זיך גע-שלאַסן, צו זיצן איינער אַליין אין זיין שיינע בית-דין-שטוב און מאַכן אַ חשבון-הנפש מיט זיך, אַפּצוגעבן זיך דין-וחשבון פאַר אַ גאַנצן טאָג מעשים. פאַר די גוטע האָט ער גאָט געלויבט, פאַר די שלעכטע האָט ער חרטה געהאַט און תשובה געטאָן, די גוטע האָט ער באַלד פאַרגעסן און נישט געדענקט אָן זיי, די שלעכטע האָט ער מיט אַ שאַרפע פּעדער אין ספר פאַרשריבן, דאָס ספר שטונדן-לאַנג געלאָזט ליגן פאַר זיך, כדי ער זאָל זיי זען און קיינמאָל מער שוין אַזוי נישט טאָן.

איז ער איינמאָל אין אַוונט געזעסן ביי זיך אין בית-דין-שטוב און, ווי זיין געוואוינהייט איז געווען, דין וחשבון זיך אַפּגעגעבן פון אַ גאַנצן טאָג מעשים. די בית-דין-שטוב איז געווען אַרומגעשטעלט מיט טייערע ספרים, שענק, פול אַנגעשטעלט מיט טייערע ספרים און זעלטענע כתבי-יד, צונויפגעקליבן פון דער גאַנצער וועלט, וואו חכמים און רמזנים זענען נאָר געווען פאַרשפּרייט. וואָרים אין די אַלע ווייטע מקומות האָט דער נגיד געהאַט זיינע שלוחים. און וואו עס האָט זיך נאָר געפונען אַ גרויסער רמזן אַדער

חכם אין א ווייטן אָרט, אין מצרים אָדער אין מדינת תוגר, וואו די מושלמנים זענען געוועסן, און דער לַמְדָן אָדער דער חכם האָט עפעס מחדש געווען הן אין דברי תורה אָדער אין חכמה, אזוי האָט מען געלאָזט באַלד מעתיק זיין און צוגעשיקט אַ כתב-יד צום נגיד אין ירושלים. און די ספרים זענען געווען פאַרשטעלט מיט טייערע פרוכתן, וואָס זענען געווען זייער איידל געוועבט מיט גאַלדענע און זילבערנע פעדים מיט די זעלטנסטע פרוכט, וואָס וואַקסן די פרוכתן זענען געוועבט געוואָרן אין דער ווייטער מדינת הודו, און זיי זענען געווען עקסטרע באַשטעלט פון נגיד, אַז עס זאָל אין זיי נישט זיין קיין ציור פון חיות און עופות, וואָס דאָס איז אָסור על פי דין. און אויפן טיש פאַר דעם נגיד איז געשטאַנען אַ טייערע בשמים-ביקס, וואָס איז געווען אויס-געהאַמערט פון איין שטיק זילבער, אין געשטאַלט פון אַ זעלטענע פרי — וואָס וואַקסט אין די ווייטע מקומות פון מדינת פתים. אין דער פרי אַליין איז געווען אויסגעהאַקט אַנדערע פירות: ציטראָנען, אחרוגים און הענגלעך וויינ-טרויבן און מילגרוימען, נאָר נישט קיין ציור פון מענטש אָדער חיה, וואָס דאָס איז אָסור על פי דין. און יעדע פרי איז געווען אויסגעמאַלט אין דער זעלבער פאַרב און ליכט, ווי די פרי זעט אויס בשעת זי וואַקסט אויפן בוים. ווי עס איז באַקאַנט, זענען די בני פתים געווען גרויסע מומחים נאָכצומאַכן די פאַרבן און דאָס ליכט פון דער נאַטור. לַמְשָל, די הענגלעך וויינטרויבן זענען געווען אזוי פריש רויטלעך באַגאַסן מיט וויין, אויסגעגאַסן פון דעם טייערן שטיין, וועלכער הייסט רובין, וואָס היינט ווייסן מיר שוין נישט דעם סוד ווי אזוי דעם שטיין צו שמעלצן און די בני פתים האָבן עס פאַרצייכנט און געוואוסט. אזוי איז יעדע פרי גע-

ווען אויסגעמאָלט מיט איר אייגענע פאַרב, כדי זיי זאָלן דעם נגיד דערמאָנען אָן גאָטס באַשעפּעניש, און ער זאָל שטענדיק געדענקען אָן גאָטס מעשים. און די פרי איז גע-ווען אָנגעפילט מיט די טייערסטע בשמים, וואָס די הוֹדִים האָבן געבראַכט צו פאַרקויפּן פון זייערע ווייטע לענדער. און אַליין איז ער געווען אָנגעטאָן אין בגדי משי, וואָס זענען געווען געוועבט מיט שירה, כדי זיי זאָלן פריי-לעך מאַכן דאָס האַרץ פון דעם נגיד, וואָס וועט זיי טראָגן, מיט זייער ליכטיקן, זילבערנעם גלאַנץ, און ווייל עס האָט אין זיך אַ פריילעכן געזאַנג.

דער נגיד איז געווען גאַנץ צופרידן פון זיך און פון דעם רבּונו של עולם, זיין באַשעפּער. אַ טאָג האָט ער גע-האַט אַ פּוֹלֶן מיט מעשים טובים און צדקה, מיט לערנען און תּפִּילָה, און אין ספר פון זינד האָט ער גאַרנישט גע-האַט צו פֿאַרשרייבן. ער האָט געדאַנקט גאָט אין האַרצן, וואָס ער האָט אים אויסגעקליבן פאַר זיין שליח, און ער איז דער געבער און נישט דער נעמער. נאָר נאָך מער איז דער נגיד היינט געווען מער אויפגעלייגט ווי אַן אַנדערש מאָל — ער האָט מקיים געווען אַ גרויסע מצוה, וואָס קומט זעלטן אויס, דהיינו: דער בעל-החשבון זיינער, וואָס איז ערשט געווען צוריקגעקומען פון דער נסיעה מיט די קאַראַוואַנען, וואָס האָבן געפירט די בשמים פון הוֹדו קיין חוּגֵר, האָט אים מוֹדיע געווען, אַז זייענדיק אין איזמיר האָט ער מקיים געווען פאַר זיינעטוועגן די מצוה פון פּדיוֹן שבוּיים, און אויסגעלייזט יהודים פון די טערקן, וועלכע האָבן זיי געבראַכט שבוּיים פון די לענדער פון די סלאַוון. דער נגיד איז געווען זייער גרויס מיט דער מצוה, און ער האָט געהערט, אַז די קאַראַוואַנען זיינע זענען אָנגעקומען

בשלום צום באַרטן פון ים און געוואָרן אויסגעלאָדן אויף די שיפן. דאָס ווייב זיינס, וועלכע איז געווען אַ גרויסע יפת תואר און אַ גרויסע צדיקת, האָט שוין געוואַרט הינטער דער טיר מיט אירע צוויי קינדער, אַז זיי זאָלן אים אָפּ-געבן כבוד בעפאָר זיי גייען שלאָפן.

אין דעם האָט זיך די טיר געעפנט און עס איז אַריינגע-קומען אַן אַרעמאַן, נדחה ונעזב. דער שלעכטער ריח, וואָס איז פאַרויסגעגאַנגען פאַר דעם אַרימאַן, האָט איינגעשטילט די גוטע ריחות פון די בשמים, און דער נגיד האָט זיך געפילט שוואַך, ווייל ער איז געווען אַ מפונק און האָט נישט געקאַנט פאַרטראַגן קיין שלעכטן ריח. אָבער דער אַרעמאַן שטעלט זיך נישט אָפּ ביי דער טיר, ער גייט ווייטער גלייך צו צום נגיד, אים מיט דער אויסגעשטרעקטער האַנט ברייט שלום-עליכם אָפּצוגעבן. און די האַנט איז פול מיט טנופת געווען און מיט אַנדערע מיאוסע זאַכן, וואָס איז נישט שיין אויסצורעדן, און בפרט נאָך אויסצושרייבן. און דער גאַנצער גוף זיינער איז געווען איינגעהילט אין פאַרפוילטע קליידער, פון וועלכע עס ווייזט זיך אַרויס שטיקער נאַקעטער גוף, איינגעריכט מיט טנופת, און פון קאָפּ קריכן אַרויס קאַלטענעס אויפן פנים אַרויף – און דאָס פנים איז נישט קיין פנים פון קיין מענטש נאָר פון אַ מיאוסע חיה, רחמנא לצלן, מיט געשוואַלענע ליפן און אויסגעהאַקטע ציין און געשוואַלענע אויגן. און וואָס נענ-טער ער קומט, שטאַרקט זיך אַלץ דער שלעכטער ריח, וואָס גייט אַרויס פון אים, ווי דער ריח פון אַ נבלה און אַ פגל, רחמנא לצלן, און דער נגיד האַלט עס שוין נישט אויס, וואָרים, ווי ידוע, אַ מפונק קען אַלץ איבערטראַגן נאָר נישט קיין שלעכטן ריח. נעמט דער נגיד אַוועק דאָס פנים פון דעם אַרע-מאַן און דרייט זיך אָפּ פון אים, און רופט אַרייז דעם שמש

זיינעם, אז מען זאָל אים אַרויסציען פון בית-דין-שטוב און ברענגען אים אין קיך אַרײַן, אָפּוואַשן אים און אַנטאָן אים אַנדערע קלײדער, און עסן אים געבן, ווי עס איז דער מנהג געווען אין זײַן הויז מיט אַלע אַרעמע לײט.

און דער נגיד איז פלינק געגאַנגען אין זײַן מקוה אַרײַן, טובל געווען זיך אַלײַן און געטוישט די קלײדער, און געהײסן, אז מען זאָל אױסרויכערן זײַן בית-דין-שטוב מיט פלערלײַ מינים גוטע קרײטעכצער און בשמים, כדי זיי זאָלן פאַרטרייבן דעם שלעכטן ריח, וואָס דער אַרעמאַן האָט אױבערגעלעָזט, און אַלײַן האָט ער זיך אוועקגעזעצט אין זײַן טײערן שלאַף-קאַמער, וואָס איז געווען באַהאַנגען מיט זײדענע און זילבערנע פרוכטן און איז געווען באַ-לויכטן מיט אַ טײערע אײל-מנורה פון זיבן רערן, וואָס איז געהאַנגען אױבער זײַן שלאַף-געלעגער. דער נגיד האָט נישט געקאַנט שלאַפן אַ גאַנצע נאַכט, און געהאַט תרעומות אױפן רבֿנו של עולם טיף אין האַרצן דערפאַר, וואָס ער האָט באַשאַפן אַזעלכע נבזים ונדכאים, און געטראַכט זיך, ווי דער דרך עולם פון אַ מענטש, ווען ער וואָלט געווען כביכול, וואָלט ער באַשאַפן נאָר שײנע און רײנע מענטשן, און אַזעלכע נדכאים ונבזים נישט געלעָזן אױף דער וועלט. עס איז דורכגעגאַנגען אַ שטיקל צײט, האָט זיך גע-הערט, דאָס די שיפן, וועלכע האָבן געפירט דעם נגידס געוירצן אױפן ים פון איזמיר נאָך ווענעציע, זענען באַפאַלן געוואָרן פון ים-רויבערס און מען האָט זיי צוגענומען. האָט זיך דער נגיד געטראַכט, אולי מקרה הוא - טאַמער איז עס נאָר אַ טרעפעניש. און ער האָט גאָט געדאַנקט פאַרן שלעכטן אַזוי ווי פאַרן גוטן.

איז ווידער דורכגעגאַנגען אַ שטיקל צײט, האָט זיך

ווידער געהערט, דאָס די קאַראַוואַנען, וועלכע האָבן געפירט זיינע סחורות פון מצרים איבערן מדבר, זענען פאַרשאַטן געוואָרן פון אַ זאַמד-שטורעם, וואָס האָט זיך אויפגעהויבן פון מדבר. האָט ער שוין איינגעזען, אַז עס איז נישט קיין מקרה, האָט ער אָנגעהויבן מפּשפש צו זיין במעשיו, אויפֿ-געעפנט דאָס ספר, אין וועלכן ער האָט פאַרשריבן זיינע זינד, אָבער ער האָט גאַרנישט געזען אין זיין לעבן אַזעל-כעס, וואָס ער פאַרדינט די שטראַף. האָט ער זיך געטראַכט, אַז דער רבּונוֹ-של־עוֹלָם וויל אים אויס קאַסירער מאַכן איבער זיין עשירות, האָט ער רעכט. גאָט צו דאַנקען, וואָס עס גייט נאָר אויס צו געלֵט.

אָבער באלד איז דער גוף אָנגערירט געוואָרן: ער איז געוואָרן געשלאַגן מיט שלעכטע מכות, פון וועלכע ער האָט גרויסע יסורים געהאַט און משקץ געווען זיין לעבן, וואָרים ער איז געווען אַ מפּונק. האָט ער ווידער מפּשפש געווען במעשיו, ווידער נאָכגעזוכט נאָך זיינע מעשים און גאָר-נישט געפונען, האָט ער זיך געטראַכט, גאָט לָאָזט נאָר אויס צו דעם גוף, די נשמה דערהאַלט ער. געלויבט איז גאָט דערפאַר.

אָבער ווען זיין קליינע טאַכטער, וועלכע זיין נשמה איז געווען אָנגעבונדן אָן איר נשמה, און ער האָט זי ליב געהאַט מער פון צען זין, איז פּלוצים אַוועקגענומען גע-וואָרן פון אים. איז אַ גרויסע שרעק אים באַפאַלן פאַר דעם משפט פון גאָט, צו וועלכן ער איז גערופן געוואָרן, און ווייסט נישט אין וואָס עס באַשטייט זיין זינד. האָט ער אָנגעהויבן חוקר ודורש צו זיין מיט זיך אַליין, און ער האָט אַלץ נישט געקאָנט דערגיין דעם טעם פון גאָטס שטראַף, ער האָט נישט געוואוסט קיין דרך, און די יסורים פון דער

אומבאווואסטקייט זענען גרעסער געוואָרן, ווי די יסורים פון די צרות.

איינמאָל ביינאכט, ווי ער איז אזוי געלעגן און נאָכגע-
קלערט דעם טעם פון „צדיק ורע לו, רשע וטוב לו“, איז אים
איינגעפאלן, אז ער זאָל זיך לאָזן איבער דער וועלט וואַנדערן
נע-ונד, אפשר וועט גאָט אויף אים רחמנות האָבן, און ער
וועט אים לאָזן וויסן דעם טעם דערפֿין. און די מחשבה איז
טאָקע געווען פון גאָט, וואָרים דאָס רחמנות אויף אים איז
שוין נישט געווען איבערצוטראָגן.

אזוי האָט דער נגיד פאַרקויפט זיינע טייערע חפצים
און דאָס געלט אַוועקגעעפן דעם ווייב מיט די קינדער, אז
זיי זאָלן זיך ווייטער אזוי פירן, ווי זיי האָבן זיך געפירט, צדקה-
טאָן און מכניס-אורחים זיין. אַליין האָט ער אויסגעטאָן זיינע
טייערע געוועפטע קליידער, און אָנגעטאָן זיך אין אַ זאָק, ווי
דער מנהג איז פון די אַרעמע לייט, און האָט זיך געלאָזט אי-
בער דער וועלט וואַנדערן.

ער איז געגאַנגען מיט אַ חברה אורחים, וועלכע ער
האָט אָנגעטראָפן אויפן וועג. בייטאָג האָט ער געוואַנדערט
מיט די אַרעמע לייט, געגעסן וואָס גוטע לייט האָבן גע-
שאַנקען, און ביינאכט גענעכטיקט אין די הקדשים. וואו ער
האָט גענעכטיקט איין נאכט האָט ער נישט גענעכטיקט די
צווייטע. אַ גאַנצן טאָג אָפגעקומען מיט טרוקנס, וואָס גוטע
לייט האָבן געשאַנקען, נאָר פרייטאָג-צו-נאכטס האָט ער זיך
אָפגעשטעלט אין אַ שטאָט, וואו עס איז געווען אַ יידישע
קהלה, געגאַנגען אין בית-המדרש אַריין און אַוועקגעשטעלט
זיך מיט די אורחים ביי דער טיר, ביז אַ ייד האָט געוואָלט אַ
מצוה פאַרדינען און רחמנות געקראָגן און אַהיים גענומען אַן
אורח אויף שבת. וואו ער איז געקומען, האָט ער געהערט פון

זיך דערציילן — פון דעם גרויסן נגיד פון ירושלים. די מוטערס
האָבן געפענטשט זייערע קינדער, אז זיי זאָלן זיין אזעלכע
צדיקים, נגידיים און עשירים, ווי דער נגיד פון ירושלים. ער
האָט געהערט, ווי מען דערציילט פון אים מעשים נפלאים, פון
זיין עשירות און נגידות, פון זיין חכמה און צדקות. די אַזעלכע
לייט, מיט וועלכע ער האָט געוואַנדערט, האָבן געשפעט אויס
אים, פאַרשעמט אים, צוליב זיין מפונקות, וואָס ער איז נישט
געוואוינט געווען צו די דרכים, אין וועלכע זיי האָבן זיך גע-
פירט, צו זייער אַרט עסן, שלאָפן און גראָבע ווערטער, און
האָבן אים גערופן מיט שפּאַט: „וואָס ביסטו, דער נגיד פון
ירושלים?“ און זיי האָבן אים אַ נאָמען געגעבן, ווי זייער גע-
וואוינהייט איז געווען, אין לצנות: „דער נגיד פון ירושלים“.

און אזוי האָט ער ווייטער געהייסן.

פון דעם אַרומוואַלגערן זיך פון איין אַרט אויפן אַנ-
דערן איז זיין לייב זייער ברודיק געוואָרן, און ווי דער דרך
איז פון די אורחים, וואָס גייען אָנגעטאָן אין צעריסענע
קליידער, כדי צו ערוועקן מער רחמנות, האָט ער אויך
נישט פודק געווען אין זיינע קליידער, און מיט דער צייט
האָבן זיך שטיקער פון זיין גוף אַרויסגעוויזן פון די צערי-
סענע בגדים און זענען אויך זייער שמוציק געוואָרן, ווי
דער גוף פון יענעם אַרעמאָן, וואָס איז אַריינגעקומען צו
אים. און פון די שמוציקייט האָט זיין גוף אויך אָנגעהויבן
אַרויסצוגעבן אַ מיאוסן ריח. נאָר ער האָט שוין נישט גע-
הערט און נישט געפילט-ווייל דאס איז געווען פון זיין גוף
און נישט פון אַ פרעמדן.

נאָר ביסלענווייז האָט זיך זיין שם אויסגעלאָשן, ווי
דער דרך עולם גיז, מען פאַרגעסט באַלד דאָס, וואָס איז
געווען — האָט מען אים אויך פאַרגעסן. מען האָט מער

נישט גערעדט וועגן דעם נגיד און בעל-צדקה פון ירושלים,
נאָר מען האָט אלץ דערציילט וועגן דעם נייעם נגיד, וואָס
איז אויפגעשטאַנען אין דמשק. מען האָט דערציילט פֿון
זיינע גבירות און עשירות, ווי אַמאָל פֿונם נגיד פֿון ירושלים.
און פֿון אַלע מקומות האָבן יידן זיך געצויגן צו פֿרעגן עצות
צום נגיד פֿון דמשק.

איז ער אויך געגאַנגען נאָך דמשק. ער האָט געהערט,
אַז ער איז אַ גרויסער חכם און נדיב לב, האָט ער געוואָלט
פֿרעגן ביי אים אַן עצה, אפשר וועט ער אים זאָגן דעם
טעם דערפֿון, פֿאַרוואָס גאָט האָט אַוועקגענומען דאָס
עשירות פֿון אים אין איבערגעגעבן צו יענעם, צום נגיד
פֿון דמשק. איז ער געגאַנגען פֿון איין שטאָט צו דער אַנ-
דערער ביז ער איז אָנגעקומען נאָך דמשק.

זיינע האר זענען געווארן פֿאַרקאָלטעוועט פֿון דעם
פיל שטויב און זאַמד, וואס איז געפֿאַלן אויף זיי. און זיין
לייב האָט אַרויסגעגעבן פֿון זיך אַ שלעכטן ריח, ווי דאָס
לייב פֿון אַ נבלה, רחמנא לצלן, און זיין פנים איז געשוואָלן
געוואָרן, און פול מיט טנופת - אזוי ווי דאָס פנים פֿון
דעם אָרעמאָן, וואָס איז צו אים געקומען, ווען ער איז גע-
ווען דער נגיד פֿון ירושלים. נאָר ער האָט נישט געהערט
און נישט געפֿילט, ווייל עס איז געווען זיין אייגן לייב און
נישט קיין פֿרעמדס.

אַז ער איז אָנגעקומען צום נגיד פֿון דמשק, האָט ער
אויך געטראָפֿן דעם נגיד זיצן אין בגדי משי, ווי ער אַמאָל
אין זיין גרויסע בית-דין-שטוב, און די שטוב האָט גע-
פינקלט און געשטראָלט, ווי די לבנה מיט די שטערן וואָלט
אין איר געשיינט, צוליב די אַבנים טובות, וואָס האָבן זיך
געלויכטן אויף די פֿרוכטן, און די עטרות, וואָס האָבן אַרויס-

געהאנגען איבער די גרויסע שרענק, און א ריח ניחוח איז
געווען אין שטוב פון די טייערע געווירצן, בשמים און
כלערליי שמעקנדע קרייטעכער, וואָס די בשמים-ביקסן
האַבן פון זיך ארויסגעגעבן פון אלע ווינקלען פון שטוב. האָט
ער געמיינט, אז ער קומט צוריק אין זיין עשירות אַריין, וועל-
כע ער האָט נאָר-וואָס פאַרלאָזט - איז ער געגאַנגען מיט אַן
אויסגעשטרעקטע האַנט שלום-עליכם אָפגעבן צו דעם נגיד
פון דמשק, זיין ידיד.

נאָר דער נגיד פון דמשק האָט אוועקגעבויגן זיין קאַפּ
און גערופן דעם שמש:

- נעמט דעם אַרעמאַן אין קיך אַריין. די שטוב איז פול

מיט א ריח רע.

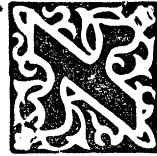
האָט דער נגיד פון ירושלים אָן עפעס זיך דערמאַנט,
און פאַרשטאַנען דעם טעם - און א גרויסע פרייד האָט אים
אַרומגענומען:

גאָט און זיין משפט איז געווען

דער אורח

(א מעשה)

ז אן אלטן בית-המדרש, אין א קליין, יידיש
שטעטל אין פוילן, האָט זיך אַרומגעדרייט א ייד,
זעלכן די בית-המדרש-בחורים און די יינגלעך
האָבן א נאָמען געגעבן: „דער אורח“. דעם יידנס
עובדא איז געווען, אויפצוקלויבן די שטיקלעך שמות, וואָס
האָבן זיך אַרומגעוואַלגערט. זיין עובדא איז אויך געווען
תהילים צו זאָגן. האָט ער אַ פרייע מינוט צייט געהאַט, איז ער
געזעסן אין ווינקל, ביי אַ שטענדער, און געזאָגט תהילים. און
אזוי ווי צייט האָט ער געהאַט, פלעגט ער דעם גאַנצן טאָג
תהילים זאָגן. קיין אייגענע און קיין היים האָט דער ייד נישט
געהאַט. קיינער האָט אייגנטלעך נישט געוואוסט, ווער ער איז.
אַמאָל, שוין מיט יאָרן, איז ער געקומען אין דעם שטעטל
אַריין, אַ פרייטאָג נאַכמיטאָג, איז ער געפליבן איבער שבת
אין שטעטל. נאָר קיינער ווייסט נישט דעם טעם דערפון,
פאַרוואָס דער ייד איז געפליבן אין שטאָט. זונטאָג אינדערפרי
האָט אים דער שמש דערזען אין בית-המדרש. דער שמש,

וועלכער איז געווען בלינד אויף איין אויג, א כהן און א פעסן,
און האָט בטבע פיינט געהאַט אורחים, נישט געקאַנט לייַדן,
אַז אַן אורח זאָל פאַרבלייבן א טאַג לענגער אין שטאָט, האָט
זיך געטשעפעט צו אים:

— נו, נו, וואָס טוט איר נאָך אין שטאָט? ווען קלייבט
איר זיך שוין אין וועג אַריין?

— געמיינט זיך דאָ אָפּשטעלן ביי אייך.
— וויס? נו, יאָ... ביי אונז אַן אורח... א שבת, און
זונטאַג היידא אין וועג אַריין — האָט דער שמש געיאָגט מיטן
שטעקן.

דער ייד האָט געשמייכלט, גענומען דאָס פעקל אויף די
פלייצעס און איז אַרויס פון בית־המדרש. אַוועק פון שטעטל
איז ער אָבער דאָך נישט. האָט זיך ערגעץ־וואו פאַרקליבן צו
אַ יידן, וועלכער איז געווען אַ גרויסער מכניס־אורח און ביי
אים אויפן פיעקעליק האָבן זיך שטענדיק אויפגעהאַלטן אורחים.
אַ פאָר טעג האָט ער געוואוינט ביי דעם בעקער, געקומען מיט
דעם בעקער דאַונען מנחה ומעריב אין בית־המדרש אַריין.
און דער שמש האָט געזען ווי דער אורח פאַרבלייבט אין
שטעטל איבער זיינע כחות, האָט ער געמאַכט מיטן שטעקן:
— מער קיין שבת נישט. אויף שבת היידא אין אַן אַנדער
שטעטל.

נאָר ביז שבת האָט זיך דער ייד פאַרקליבן צו אַ שוסטער,
געקענט אַביסל שוסטעריי. און אַזוי ווי דער אורח איז שוין
געקומען מיט זיין בעל־הבית אויף שבת אין בית־המדרש
אַריין, האָט אים דער שמש גאַרנישט געקאַנט טאָן.
באַלד האָט מען פאַרגעסן אַן דעם פרעמדן יידן. אַ ייד
איז ער געווען ווי אַלע אַנדערע יידן. אַ קורץ אָבער געדיכט
ווייס בערדל, באַוואַקסענע אויערן מיט האָר און ווייסע,

שטאַרקע ברעמען, מיט טרערן-טאַרבעלעך אונטער די אויגן.
דאָס שטעטל איז באַלד צוגעוואוינט געוואָרן צום פרעמדן
פנים און געהאַט האָט מען צו טאָן מיט אַנדערע קהלשע
זאַכן, און יעדער איז געווען פאַריאַגט מיט אייגענע צרות,
דאַגות-פרנסה. האָט מען קיין צייט נישט געהאַט צו קלערן,
אַז אַ פרעמדער איז צוגעקומען אין שטעטל, און איידער מען
האַט זיך אומגעקוקט איז מען שײַן אַזוי צוגעוואוינט געוואָרן
געוואָרן צו אים, אַז עס האָט זיך געדאַכט, אַז ער איז אַ
היימיש געפּוירענער, נאָר קיין נאָמען האָט מען נישט גע-
דענקט. פון פריער איז אים פאַרפליבן דער נאָמען „אורח“—און
דאָך געהאַלטן אים פאַר אַן אייגענעם. ער האָט זיך געפירט
זיין אייגענעם סאָרט לעבן. געפּעדערט זיך גאַנץ פרי אין
בית-המדרש אַריין, געזאַגט תהילים, געדאוונט לאַנג. מען
האַט זיך צו דעם אַזוי צוגעוואוינט, אַז קיינער האָט זיך נישט
אַרומגעקוקט, וואָס אַ ייד טראָגט אַזוי לאַנג דעם טלית און
תפלין, און קיינער האָט נישט פאַמערקט, ווי דער ייד דרייט
זיך אַרום פון איין ווינקל צום צווייטן, קלייבט אויף די שמות
קושט יעדעס בלעטל, און לייגט אַריין אין קאַסטן אַריין.
קיין אויסטערלישעס האָט מען נישט געזען אין אים.
קיין אַנגעזעענער איז ער אויך נישט געווען. געשטאַנען מיט
די אַרעמע לייט און בעלי-מלאכות ביי דער טיר אין בית-
המדרש. קיינמאָל קיין עליה נישט געקראָגן. צום ספר אויפ-
גערופן פון איין שמחת תורה צום צווייטן. קיינער האָט אים
נישט געקענט און נישט גערעדט מיט אים, אַ חוץ די אַרעמע-
לייט און בעלי-מלאכות, וואָס האָבן אים געקענט און גערעדט
מיט אים. געאַרבעט ביים שוסטער, גענומען וויפל מען האָט
אים געגעבן; געהאַט נאָר אַ מינוט צייט — תהילים געזאַגט,
און איז ער פריער אין בית-המדרש אַריינגעקומען פאַרן

דאוונען, האָט מען אים נאָר געזען, ווי ער קריכט אונטער
בענק און טישן, קלייבט אויף שטיקלעך שמות, קושט די
פלעטלעך און לייגט אריין אין קאסטן אריין.

טיילמאָל פלעגט ער זיצן פאַרנאכט, צווישן מנחה און
מעריב, אין אַ ווינקל אין בית-המדרש ביים קאסטן שמות און
איינהערן זיך צו די מעשיות פון די יידן בעלי-מלאכות
און דאָרפסגייער, וועלכע פלעגן דערציילן פון די יאָר-
מערק, פון די נסיעות; מעשיות פון שכורע גוים, וואָס
שלאַגן יידן אויפן וועג; מעשיות פון גזלנים, וואָס באַפאַלן
יידישע סוחרים און נעמען אַוועק דאָס געלט - פלעגט
דער פרעמדער ייד קרעכצן אין דער שטיל:

— עס איז קיין חדוש נישט; זיי האָבן די אַמונה
פאַרלוירן, די גוים.

קיינער האָט נישט געזען קיין אויסטערלישעס אין
זיינע רייד, און זיינע רייד פלעגן באַלד פאַרגעסן ווערן
דורך אַן אַנדער מעשה.

זונטאג, אַז די גוים פלעגן אַנקומען מיט די פורן פון
די דערפער אין שטעטל אַריין, פלעגט דער פרעמדער ייד
שטיין און אַפּוואַרטן, וואוהין זיי וועלן גיין. האָט ער גע-
הערט דעם קלונג פון קירכע און ווי גוים גייען אין קירכע
אַריין — איז ער רויק געוואָרן, געגאַנגען אין בית-המדרש
אַריין, זיך גענומען מיט התלהבות דאווענען. אין בית-
המדרש האָט זיך געהערט דאָס קלינגען פון דער קירכע,
האָט ער געזאָגט צו אַ ייד, אַ שכן, אַ וואָרט:

— יעדער דינט גאָט אויף זיין שטייגער.

און איז פאַרשטומט געוואָרן.

דער שכן האָט נישט געוואוסט וואָס ער מיינט, האָט

ער געשאַקלט מיט די אַקסלען און אָפּגערוקט זיך פון אים, געוויון, אז ער טאָר נישט מפסיק זיין.

די לעצטע צייט איז אָבער דער פרעמדער ייד זייער טרויעריק געוואָרן. קיינער האָט נישט באַמערקט זיין טרויער און נישט געוואוסט דעם טעם דערפון. אז עס איז געקומען זונטאג, האָט ער געזען ווי די גוים פון דאָרף קומען מיט זייערע פערד און וועגן פון די דערפער אין שטעטל אַריין. די וועגן האָבן זיי פאר דער קירכע איבערגעלאָזט און אַליין אין די שטאָט-קרעטשמעס געגאַנגען, וואָס זענען געווען ביי דער פּאָסט פון איין זייט מאַרק, און ביי דעם ייד דעם שענ-קער פון דער צווייטער זייט מאַרק. זיי פילן אָן די קרעטש-מעס און טרינקען. עס קלינגט דער גלאַק פון דער קירכע, אָבער די גוים טרינקען אין די שענקען און הערן נישט. איז ער אין בית-המדרש אַריינגעקומען, גענומען דעם תהילים אין האַנט אַריין און געזאָגט צום שכן:

— אַ גרויס אומגליק וועט געשען. די גוים האָבן די אמונה פאַרלוירן.

דער שכן האָט נישט פאַרשטאַנען. געצויגן מיט די אַקסלען און געוויון מיט דער האַנט אויף די ליפן, אז ער קאָן נישט מפסיק זיין. און דער „פרעמדער ייד“ האָט זיך אין זיין תהילים פאַרטיפט, געקרעכצט און געוויינט און געזאָגט מיט אַ געבראַכענע שטימע:

— טאַטע, טאַטע, דערבאַרעם דיך איבער די פעלקער פון דער ערד, און נעם דיין פנים נישט אַוועק פון זיי. . . און דער פרעמדער ייד האָט רעכט געהאַט. באַלד האָט מען גנה זיט שלעכטע בשורות אין שטעטל, אויף די וועגן האָבן זיך געוויון באַנדעס גולנים, זענען יידן-סוחרים באַ-פאלן, וואָס זענען פון מאַרק אַהיימגעפאַרן, די פערד אויס-

געשפאנט און דאָס געלט אַוועקגענומען. א ייד, א דאַרפֿט-
 גייער, געפונען אין פעלד א דערשלאָגענעם. האָט עס
 אָנגעוואָרפֿן א שרעק אויפֿן שטעטל. יידן האָבן נאָרא געהאַט
 דאָס יאָר סעווער צו דינגען, איז א האַלב שטעטל אָן פרנסה
 געבליבן. באַלד האָט זיך געהערט נאָך אַן ערגערע בשוּרה,
 אויפֿן פּערדס-מאַרק האָט זיך א ייד, א קצב, מיט א גוי
 געשלאָגן. גייען זיך זונטאג די גוים צוזאַמעננעמען, און
 דאָס שטעטל יידן באַפֿאַלן. יידן ציטערן און פֿאַלן איין פֿאַר
 שרעק. דער רב האָט גוזר תּענית געווען אויף דאָנערשטאָג,
 און א גאַנצן טאָג זענען יידן געשטאַנען אין טליתים און
 געוויינט אין דעם בית-המדרש, יום-כּפור-קטן געזאָגט און
 גאָט געב. טן, אז ער זאָל רחמנות האָבן, און דער פּרעמדער
 איז אַרומגעגאַנגען צווישן די דאַרפֿסגייער און די בעלי-
 מלאכות א בלייכער און א ציטערנדער און געשאַקלט זיך
 פֿאַר אַנגסטן, און די אויגן אַרויסגעזעצט פֿאַר גרויס שרעק:
 — די וועלט קאָן, חלילה, אונטערגיין. די גוים האָבן
 די אמונה פֿאַרלוירן. . . .

— עס איז לית דין ולית דיין. א קלייניקייט, די
 וועלט נעכטיקט אָן גאָט.
 קיינער האָט נישט געהערט זיינע ווערטער; קיינער
 האָט נישט געהערט, ווי דער ייד האָט געקלאָגט אין זיין
 סידור, אין א ווינקל פון בית-המדרש, ביים קאַסטן שמוֹת:
 — פֿאַטער, פֿאַטער, לאָז רווען דיין כּבוד איבער דער
 גאַנצער וועלט. מאַך וויסן דיין נאָמען צו די פעלקער פון
 דער ערד. . . .

פון די שרעקנדע אויגן האָבן זיך געגאָסן טרערן. ער
 האָט געזען ווי די גאַנצע וועלט גוים האָבן פֿאַרלוירן זייער
 גאָט, בלאַנדזשען אַרום אין דער וועלט. טרינקען בראַנאָן

און לאַכן און וואַקלען זיך פאַר שכרות — און די וועלט
איז אָן אַ גאָט. . .

און קיינער האָט נישט געזען, ווי דער פרעמדער ייד
האָט זיך אַרויסגעגנבעט פון בית-המדרש, ערגעץ-וואו פאַר-
שוואונדן הינטער דעם קאַטויל'ישן געסל און איז ערגעץ-
וואו אַריין.

און באַלד איז באַקאַנט געוואָרן אין שטעטל, אז אַ
גרויסער ראַבין גייט אָננעמען דעם קריסטלעכן גלויבן, אין
דעם גרינעם דאָנערשטאָג וועט זיין די פּראָצעסיע פון דעם
גרויסן ראַבינס שמו. צוויי ביסקאָפּס קומען צופאַרן, זיי
וועלן אים אונטער דער חופּה פירן צום שמו.

דאָס שטעטל יידן האָבן נישט געוואוסט, ווער דער
גרויסער ראַבין איז. זייער רב איז חלילה נישט אַרונטער
פון דעם. קיין אָנגעזעענער ייד פון שטעטל איז חלילה
נישט אַרונטער פון וועג. קיינער פעלט נישט אין שטעטל.
דעם גרינעם דאָנערשטאָג איז טאַקע געווען אַ גרויסע קאַ-
טויל'ישע פּראָצעסיע. ביסקאָפּס זענען געקומען, גלחים
זייער פיל פֿון דער געגנט און אַ סך, אַ סך גוים פון די
דערפער און שטעטלעך אַרום. פון פרימאַרגן אָן האָבן די
גלאַקן פון די קלויסטערס געקלונגען. די גוים האָבן דעם
מאַרק אָנגעפילט, יום-טובדיק געקליידעט, מיט ברענענדע
ליכט אין די הענט. צוערשט זענען די גלחים אין ווייסן
געגאַנגען, געהאַלטן קלומבערס אין די הענט. אַנדערע
האָבן פון רויכערדיקע פּלאַקאַנען פאַרשפּרייט וויירוין
איבערן געסל. און נאָך זיי זענען די בישאָפּס אונטער די
חופּות געגאַנגען. די קליינע גלחים אין ווייסן אָנגעטאָן
האָבן געזונגען, און די קליינע מיידלעך, ווי פּלוצ אָנגעטאָן,
האָבן געהאַלטן די סטענגעס פון די קריסטלעכע פענער.

פענער און הייליקע בילדער און וויירוויך און ליכט — און די גוים קניען אויף דער ערד און זינגען. און אינמיטן דער פראצעסיע, מיט ווייסע גלחים ארומגערינגלט, האָבן די יידן פון שטעטל דערווען דעם „אורח“, ווי אַ רב, אָנגעטאָן אין אַן אַטלעסענע קאפּאַטע, מיט אַ שטריימל אויפן קאָפּ און לאַנגע פּאַות, האַלט אַ גרויסן זילבערנעם צלם אין דער האַנט, גייט צווישן די גלחים און פּאַרגלאַצט די אויגן צום הימל.

דאָס שטעטל יידן האָבן זיך פּאַרוואַונדערט, וואָס די גוים האָבן אויס דעם באַקאַנטן שוטטערל אַ גרויסן רבי געמאַכט, און געלאַכט אין דער שטיל פון דער מציאה, דאָס די גוים האָבן געכאַפט, און געזאָגט איינס צו דאָס אַנדערע :

— וויל אַרדאי פון זיי געלט אויסנאַרן !

אָבער באַלד האָט זיך געהערט, אַז דער אורח איז ביי די גוים בישאָף געוואָרן. ער האַלט דרשות יעדן זונט-טאג אין דער קירכע, און צו זיינע דרשות פּאַרן די גוים פון דער גאַנצער געגנט זיך צונויף. מען ווייסט נישט פון וואַנען ער קען אַזוי גוט זייער לשון, נאָר יעדן זונטאג שטייט דאָס שוטטערל אויפן קלעצל אין דער קירכע, מיט אַ צלם אין דער האַנט, און פּרעדיקט פאַר די גוים וועגן זייער אַמונה, וועגן יעזוסן און וועגן צלם. און ווען ער רעדט אַזוי, הויבן די גוים אָן באַלד צו וויינען, פּאַלן צו דער ערד און קושן דעם צלם און וואַרפן זיך פאַר דער „מאַסקע באַסקאַ“, און וויינען און דאַוונען מיט אַזאַ גע-בראָכן האַרץ און מיט אַזאַ חרטה און ודוי.

אין דאָס שטעטל גוים איז טאַקע פּרום געוואָרן, און איז געקומען אַ זונטאג, האָט מען באַמערקט ווי עס ציען

זיך פון די דערפער לאנגע רייען מיט פויערשע פורן, און
באלאגערן דאס קאטוילישע געסל, פילן אן די קירכע און
שפארן אזש אן אין דרויסן, אין גאס אריין. און ווען זיי
דערזעען דעם רבין אויפן בעלעמער, מיטן צלם אין דער
האנט, אזוי פאלן זיי באלד צו דער ערד, און היינען און
קלאגן און קושן דעם צלם און מאַליען זיך.

און נישט נאָר זונטאָג, יעדן אינדערפרי און פאַר-
נאַכט גייען די פרומע גוים פון שטעטל אין קירכע אַריין.
די שענקען ווערן לער, און די גוים ווען זיי זעען אַ יידן
אויפן וועג, שלאָגן זיי אים נישט מער, פאַרקערט, זיי
נעמען אים נאָך אַרויף אויף דער פור. אַ דאַרפסגייער
גיבן זיי ברויט מיט וואַסער און לאָזן אים איבערנעכטיקן
אויפן פיעקעליק, גיבן אים אַ זעקל קאַרטאָפליעס אַהיים
פאַר דער ווייב און קינדער. און איין גוי האָט אַליין גע-
בראַכט צום רב אַ בייטעלע מיט געלט, וואָס ער האָט
געהאַט אוועקגענומען פון אַ יידן אויפן וועג, און געבעטן
דעם רבין מוחל צו זיין. און ווען גוים זעען, ווי יידן גייען
אין שול אַריין דאווענען, לאַכן זיי שוין נישט מער, נאָר
זיי זאָגן:

— יעדער איינער האָט זיך זיין גאַט. מיר — אונ-
זערן, זיי — זייערן.

אזוי האָבן אין שטעטל יידן און גוים אָפגעלעבט אַ
לאַנגע צייט אין שלום.

אין אַ צייט אַרום, איז איינמאָל, אין אַן ערב יום-
כפּוּר צו פּל-גדרי אין בית-המדרש אַריינגעפאלן אַ פרעם-
דער גוי, אָנגעטאָן ווי אַ גלח. יידן אין די טליתים און
קיטלען האָבן זיך דערשראָקן, האָבן געמיינט, אז אַן אומ-
גליק וועט געשען. דער גוי איז אָבער צוגעפאלן צום באַ-

לעמער, אויסגעשפרייט צום הימל זיינע בלייכע הענט
און האָט אויסגעשריגן מיט אַ גרויס געוויין.

— שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד! — און איז
צנידערגעפאלן טויט אויף די טרעפלעך פון בעלעמער.

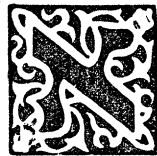
יידן האָבן אויפגעהויבן דעם פאָפּ, האָבן זיי דערקענט אין
די טרערן-טאָרבעלעך אונטער די אויגן, אז עס איז אַ ייד.
און אז זיי האָבן זיך גוט איינגעקוקט אין זיין פנים, האָבן
זיי דערקענט אין אים, אז עס איז דער „אורח“, וואָס פלעגט
אויפקלייבן די שמות פון בית-המדרש. יידן האָבן זיך גע-
שראָקן, נישט געוואוסט וואָס צו טאָן מיטן בר-מינן. דער
רב האָט געפסקנט, אז ער איז אַ ייד און אז עס איז אַ
מצוה אים צו ברענגען צו קבר-ישראל. האָבן זיי באַהאַלטן
דעם בר-מינן איבער יום-כפור. מוצאי-יום-כפור האָבן זיך
געפונען צוויי יידן, אַ פישער און אַ קצב, וואָס האָבן זיך
געוואָלט קויפן חלק לעולם-הבא, און איינגעשטעלט זיך
דאָס לעבן, אַרויסגענומען דעם בר-מינן פון דעם באַהאַל-
טענעם אָרט און אים ביינאַכט געבראַכט צו קבר-ישראל,
ביים פלויט פונם גוטן אָרט.

זיין נאָמען האָט מען נישט געוואוסט ווי אויפצושרייבן
אויף זיין מצבה, ווייל קיינער האָט נישט געוואוסט ווער ער
איז, און פון וואָנען ער איז געקומען. האָט מען אויפגע-
שריבן אויף דער מצבה דעם נאָמען פון אַ ייד, אַ גר, אברהם
בן אברהם, און זיין מצבה געפינט זיך נאָך אויפן גוטן אָרט
ביי אונז אין שטעטל, ביזן היינטיקן טאָג.

א ד א ר ף - צ ד י ק

(פאָלקס-לעגענדע)

ן א טוי-באדעקטן ים פון גרינעם גראָז ליגט
ער באַהאַלטן און פאַשעט זיינע שעפעלעך,
וואָס דער פּאָטער האָט זיי אים איבערגעגעבן.
מען רופט אים „יאָשעק“. ווי ער הייסט

איין „יידישן“ ווייס ער אַליין אויך נישט. מען האָט אים קיין
מאָל נאָך צו קיין „עליה“ נישט אויפגערופן.

אַלע ווייסן, אז ער איז אַ פויער, אַ גראָבער יינג. דער
פּאָטער זיינער, יצחק מילכיקער, איז זיך אינגאַנצן פון אים
מיאָש; ער וועט נאָך אים אפילו קיין קדיש נישט זאָגן. און נאָר
יוצא צו זיין האָט ער אים אַראָפּגעבראַכט אַ מלמד פון שטאָט.
דער מלמד אַרבעט מיט אַלע כחות. הונדערט מאָל, הונ-
דערט מאָל זאָגט ער איבער יעדעס וואָרט, און ער, אזוי ווי
נישט אים וואָלט מען געמיינט — קמץ אַלף זאָל דיר זיין „גוט
וואָך“!

— גיי האָב צו טאָן מיט אַן אייזל-קאַפּ, זאָגט דער מלמד
און שאַקלט מיטן קאַפּ, און די מוטער קוקט אויף איר זון און
קרעכצט.

מען הייסט אים אפילו נישט קיין סידור נעמען. דאוונען?
ער, „יאשעק“, וועט דאוונען? וואו קומט ער צו גאט? א
חרפה פאר זיין ליבן נאָמען, ער זאָל קריאת-שמע זאָגן!
און דאָך פאַרשטייט יאָשעק גאָט לויט זיין פאַרשטאַנד
און פילט אים אין זיין האַרץ.

און ער זעט גאָט אומעטום, אומעטום וואו ער טוט א
קוק מיט זיינע אויגן: ער זעט אים דאָרט, וואו דאָס וואַסערל
גיסט זיך אין דער שטיל און דערציילט סודי-סודות דעם
שטילן רויקן באַגראָזטן ברעג; און פון דאָרט ווייט קומט
דער וואַלקן, און ציט זיך איבערן הימל מיט אַ טרויעריקע
טונקלקייט, דעמאָלט שפירט ער עפעס, זייל ער עפעס
בענקט ער נאָך עפעס...

ווען עס גייט אַ גרויסער וואַלקן, עס שלאָגט אַ דונער,
עס בליצט... צי אַ רעגן גיסט... אָדער אַ שווערער געפיל
הילט. איין דאָס דאָרף, ווי אמאָל, ווען מען האָט דעם אַלט,
מאָטשעק אַפירגענומען פון אונטער דער שנייד-מאַשין און
פון אונטערגעהאַקטן פוס האָט בלוט גערוינען... דאָס דאָרף
טרויערט... דעמאָלט דערשפירט ער גאָט! און נישט אין
הימל וואוינט גאָט, און נישט אויפהויבן דעם קאָפּ צום הימל
דאָרף מען, מען זאָל אים זען; ניין, אים דאכט זיך, אַ גאָט
וואוינט ערגעץ ווייט, ווייט, אין אַ גרויסער שטאָט, דאָרטן
וואו דער גרויסער שררה פון דאָרף וואוינט. און וואו אַלע
גרויסע שררות און גרויסע לייט וואוינען. און די אַלע גרויסע
שררות און גרויסע לייט זענען נישט מער, ווי גאָטס
„פאַראַבקעס“, אזוי ווי סטאַך און וואַיטעק זענען פאַראַבקעס
ביים „פריץ“ פון דאָרף.

אַבער ער, ווי קומט ער צו גאָט? אפילו נישט צו זיין
זיינס אַ פאַסטוך! אַ פאַסטוך ביי גאָט, טראַכט ער ביי זיך, מוז

אויך זיין א גרויסער „פאן“, א פריץ א גרויסער ו אזו ווער
וויסט צי דער פריץ פון זייער דאָרף איז כאַטש א קוטשער
ביי גאָטס פערד ? ווען מען אים, יאשעקן, צולאָזן ?

נאָר טיילמאָל, ווען דער הימל איז ריין אוי העל, און
רט פאָרחלומט, אין א פלויען פליסנדיקן שלייער, און די
גרעזער וואַקסן זיך אונטער במנוחה, און אַריינגעוואַרצלט
איז דאָס גרעזל אין דער ערד, און קוקט זיך שטיל איז הימל
אַריין, און דאָרט קעגנאיבער שטייט דער אַלטער וואַל-דער
גרינער זיידע פון דאָרף, און דאָרט ווייטער ציט זיך צווישן
די גראָזן דער וועג, א פור פאָרט, און אַ ייד גייט ערגעץ ווייט,
ווייט... און פון אויפן דער הימל ציט זיך אויך ערגעץ ווייט
אָוועק און גייט, וואָס אַמאָל נידעריקער, נידעריקער, ביז ער
לאָזט זיך אויף דער שוועל פון דער „סטאָדאַלע“ און קוקט...
דענסטמאָל, דאָכט זיך אים, האָט זיך גאָט אַביסל אַרויסגעכאַפט
פון די „שררות“, פון די פריצים, און איז זיך דאָ אַליין אהער
געקומען אין פעלד אַריין, אויסגעצויגן זיך און ליגט זיך אזוי
און וואַרט...

און יאשעק וויל א דאַנק און א לויב אָפגעבן פאַר דעם
אַלעם, וואָס איז אַרום און אַרום.

און טיילמאָל ווילט זיך אים גיין און גיין אזוי לאַנג, ביז
ער וועט אָנקומען דאָרט צו דער גרויסער שטאָט, וואו גאָט
וואוינט, וואו זיין פאַלאַץ שטייט !

— וועל איך צוגיין און א קוש טאָן גאָט אין האַנט
אַריין ! — טראַכט ער זיך.

נאָר באַלד זיפצט ער אָפּ :

— מעו וועט מיך דען צולאָזן ?

ער קאָן צוקומען, טראַכט ער, צו גאָטס פאַלאַץ, נאָר
דאָרט שטייען „שווייצער“, אזוינע הויכע מיט פלויע סטענגעס,

געלע איבערגעלייגטע שטיוול און רויטע פרעק, אזוינע ווי
ער האָט געזען ביי די פריצים, וואָס זענען געקומען צו זיין
פריץ אויפן דאָרף אויף אַ באַל - און זיי וועלן אים אוועק-
יאָגן. . .

און באַלד דאַכט זיך אים, אז מען דאָרף נישט גיין, אז
גאָט איז אויפן פרייען פעלד, אז די שוויצער היטן אַ לערן
פאַלאַך, אָן גאָט!

„אַל מלך נאָמן“ לערנט אים דער רבי פון סדור. . . און
דער אל-מלך-נאָמן, דאַכט זיך אים, איז עפעס אַ מין שפרוך,
וואָס, אז מען זאָגט אים, דאַרפן די שוויצער אַריינלאָזן אין
גאָטס פאַלאַך. . .

אַבער צו גאָט האָט ער אָן אַנדער מין געבעט, אַ געבעט
אָן ווערטער, אַ געבעט, וואָס וואַקסט ביי אים אין האַרץ און
דערפילט דאָס האַרץ און איבערפילט עס און רייסט זיך אַרויס
מיט אַ פייף!

ער וויל בעטן, לייגט ער צוויי פינגער אין מזיל אַריין,
שטעלט אויף די ליפן, גיט אַ בלאָז. און זיין תפלה הילכט אין
גאַנצן וואַלד!

און גאָט פאַרשטייט אים, פאַרשטייט זייער גוט זיין
געבעט!

און ער פייפט נאָר דעמאָלט, ווען עס ווילט זיך פייפן
צו גאָט, ווען ער פילט, אז מען ברויך פייפן. . .

און גאָט, דאַכט זיך אים, לייגט ערגעץ ווייט, ווייט אויפן
פרייען שמעפּנדיקן פעלד און הערט זיך איין, ווי ער פייפט,
און האָט הנאה פון זיין פייפן, און פרייט זיך דערמיט.

אוי נישט ער אַליין פייפט! אַלע, ווייסט ער, „פייפן“.
אז נאָסיק דער דאָרפס-הונט הויבט אָן פּלוצלינג צו בילן,

ווארפט מיטן וויידל, קוקט אין הימל אריין און בילט —
י אָגט ער: „נאַסיק“ דאַונט; אַז די „וויסע“ גייט אַהיים
פאַרנאַכט פון פעלד, שטעקט די באַגייזערטע צונג אַרויס,
און גיט אַ לאַנגן, טרויעריקן בעטש: מע-ע-ע, טראַכט
ער: די „וויסע“ דאַונט. דער „באַלאַן“ דאַונט אויף אַן
אַנדער אופן: ער צעבריקעט זיך, שטעלט זיך אויף די
הינטערשטע פיס, בייגט שטייף דעם קאַפּ אויס: באַר-ר-ר!
אַלע דאַונען, אַפילו די פרעש אין וואַסער... איינער
רומט איין דעם צווייטן: קוואַ, קוואַ!

יאַשעק איז שוין אַלט געוואָרן דרייצן יאָר, קריאת-
שמע קען ער נאָך נישט זאָגן, און עס איז פאַר ראש-השנה.
און דער רבי אַרבעט מיט יאַשעקן כאַטש אויף היי-
יעריקן ראש-השנה נאָר בלויז קריאת-שמע זאָגן—מען זאָל
אים קאַנען מיטנעמען אין שטאָט אַריין.
און לַפְּבֹד יום-טוב האָט מען יאַשעקן געקריפט אַ
נייעם צייגענעם אַנצוג, אַ פאַר שטיוויל און אַ ניי היטל...
זאָל ער כאַטש קריאת-שמע זאָגן.

פּוֹל אַנגעפּראָפט איז די שול; קליין און גרויס, אַלע
אַנגעטאָן אין וויסן, אַריבערגעצויגן מיט די טליתים, אַלע
שטייען און שאַקלען זיך, און שרייען, און רופֿן אַלץ העכער
און העכער.

ביים עמוד, וואו עס ברענען זיך די זיבן גרויסע
וואַקסענע ליכט, שטייט דער חזן מיט משוררים... לאַנגע

וויינענדיקע טענער און באגלייט מיט האלבע אפגעריסענע
דערשטיקטע קולות לאָזן זיך הערן:
— מי לַחיים, ומי לַמּוֹת. . .

און אַ פאַרשטיקט וויינען רייסט זיך אַרויס מיטאַמאַל
פֿון דער ווייבער-שול. און יאַשעק שטייט אָנגעטאַן אין ציי-
גענעם אַנצוג, די העלע האָר לאָזן זיך אַרויס פֿון דעם
אַרויפגערוקטן היטל. ער שטייט, פֿלוצים רירט ער זיך פֿון
אַרט, שפּאַרט זיך אַרויף אויבנאָן, שטעלט זיך אין דער זייט
קעגנאיבער דעם חזן, דער סדור, וואָס דער פּאַטער האָט
אים געגעבן, מען זאָל כאָטש מיינען, אַז ער דאַוונט, גלייטשט
זיך אים פֿון דער האַנט אַרויס, און ער שטייט מיט ווייט-
געפנטע אויגן, און קוקט.

אַ פּאַר וואוילע יינגען באַמערקן יאַשעקן, איינער
ווינקט צום צווייטן, ווייזן אויף אים, לאַכן אינדערשטיל,
באַלד גייט איינער צו און גיט אים אַ שנעל אין נאָז.
ער הערט נישט, פֿילט נישט! ער שטייט, גלאַצט
מיט די אויגן, אַמאַל אויף דעם חזן, אַמאַל אויף די וויי-
נענדיקע יידן. אָט זעט ער דאָס ווייסע פֿרוכט, וואָס הענגט
ביים אַרון, מיט די גרויסע גאַלדענע אותיות: „קודש לַה'".
גאָט מוז אַצינד זיין — דאָרט, דאָרט אונטערן פֿרוכט,
טראַכט ער ביי זיך.

און פֿון דער ווייבער-שול קוקט אַראָפּ זיין מוטער, זי
באַמערקט איר פֿן שטייט און גלאַצט, דער סדור גלייטשט
זיך אים פֿון האַנט אַרויס — און די יידענע קרעכצט,
טראַכט זיך אין האַרץ:

— פּויער, אַ געבוירענער גוי.

און דער פּאַטער וואַרפט אויף אים אַ בליק פֿון אונטער
דעם טליח, קרעכצט שווער אָפּ:

— רבֿונו של עולם, געדענק אָן אים אויך!
און יאַשקע שטייט און גלֿאָצט. אַלע היינען, אַלע
דאוונען, אַלע רופן צו גאָט און אים פאַרווילט זיך אויך!
ער וויל אויך בעטן צו גאָט. ער וויל אויך, נישט
וויינען, נישט שרייען, נאָר דאַנקען און לויבן גאָט חיל
ער! פאַר אַלעם, פאַר אַלעם דאַנקען!
ער כאַפט צוריק אויף דעם סדור, נעמט זיך צו דער
פאַרצייכנטער קריאַת=שמע, הייבט אָן:
— אַל־מ־ל־ך נ־א־מ־ן...

עס האַרצט אים אָבער נישט אזאָ תפילה.
ער פאַרשטייט זי נישט. דאָס איז נאָר אַ שפּרוך, אַ
טרוקענער שפּרוך...

ער וויל דאַנקען און לויבן ערלעך, געטריי פון האַרץ—
און ער האָט מורא פאַרן עולם, פאַרן גרויסן עולם,
וואָס דאוונט גאָר אַנדערש, נאָר די תאווה איז שטאַרקער
פאַר אים — און גאָט איז העכער פאַר אַלעם! ער מוז!
און ער לייגט די פינגער צום מויל —
און אַ שאַרפער פייף שניידט דורך די וויינענדיקע
שול...

דער עולם דערשרעקט זיך.
ווער איז? וואָס איז? ווער פייפט אין מקום קדוש?
דער פאָטער וויל אים אָנכאַפן ביים אַקסל און
דער עולם וויל אים שלאָגן...
נאָר פּלוצים דרייט זיך איבער דער הייליקער צדיק
פון דער מזרח=וואַנט און פרעגט:

— וואו איז ער דער צדיק, וואָס האָט דעם גור-דין
צעריסן? וואָס האָט דעם הימל געלעכערט און דורך די
בלייערנע וואַלקן אונזערע תפילות אַרויפגעפירט?

נאָר דער צדיק איז שוין נישט געווען. . .
ער האָט זיך אַרויסגעכאַפט פון שול, געוואָרפן די
שטיורל איבער די אַקסל און שפרייזט שוין צוריק אין דאָרף
אַריין.

ג ז ל נ י ם

(א פילד)

עס איז געקומען שבועות=צייט, און די אויבסט=ביימער האָפן אָנגעהויבן צו בליען, האָט משה לייב קאַמאַשניק, דער שוסטער פון דער אונטערגאַס, גענומען דעם שטעקן אין האַנט אַריין, אַ צוויי=פונטיק ברויט איינגעבונדן אין אַ טיכל אויפן פלייצע און האָט זיך געלאָזט אין דאָרף אַריין דינגען אַ סאָד אויפן זומער. אין אַ פאָר טעג אַרום איז ער צוריקגעקומען מיט אַ זעקל קאַרטאָפליעס אויפן פלייצע, אַ פאָר אייער אין קעשענע און מיט אַ הון אונטערן אַרעם. דאָס ווייב מיט די קינדערלעך זענען אים אַנטקעגן געגאַנגען אין גאַס אַריין. די צוועלף=יאַריקע פייגעלע האָט אים דעם זאַק פון פלייצע אַראָפגענומען. חיים דער יינגל האָט די הון געשלעפט, און זיי האבן מיט פרייד אַריינבאַגלייט דעם פאַ=טער אין שטוב אַריין.

- גאָט צו דאַנקען געדונגען. - האָט משה לייב קאַמאַש=זיך דעם שטערן זיך געווישט.
- ווי זעט ער אויס?

- ווער קאן וויסן? די עפל בליען שיין, אן עין הרע,
בארנעס אויך אביסל - אביסל פלוימען, נאָר אלץ שפע=
טיק אויבס, ראש-השנהדיקס, אביסל אגרעס און שטענ=
געלעך. גאָט זאָל געבן, אז עס זאָל קיין שטורם נישט קומען,
וועט אפשר זיין אביסל פּרַנְסָה, ווער ווייס?

- און די גוים?

- ווי פויערים, - געדונגען זיך אויף א גילדן. געזען
אן אָרעמען יידן, האָבן זיי מיטגעגעבן אביסל קארטאָפּל,
א פּאָר אייער, - דאָכט זיך גוטע גוים.

אז חנה האָט דערלאנגט די אָנגעריישטע קארטאָפּל
אויפן טיש, האָט משה ליב קאמאשניק געקרעכצט:

- איין חסרון, ער שטייט ביים וועג, די ביימער שטאַרק
אויפן וועג אַרויס. ווער עס וועט וועלן וועט אָפּרייסן איידער
עס וועט נאָך רייף ווערן.

- וועלן מיר די קינדער אַרויסזעצן ביז מיר וועלן
אַרויסקומען - האָט אים דאָס ווייב באַרויקט.

נאָך שבת האָט טאַקע משה ליב גענומען זיין עלטסט
מיידל פייגעלע מיט זיין יינגל חיימל און אַרויסגעפירט אין
דאָרף אַריין, און איבערגעלאָזט זיי אין סאָד, אין דעם היל=
צערן ביידל, וואָס איז געשטאַנען צווישן די עפל-ביימער.
ער האָט זיי אַ קישן אַוועקגעלייגט צו שלאָפן, א פּאָר אַלטע
קאפּאַטעס צוצודעקן זיך אויף ביינאַכט, אָדער ווען עס
רעגנט. קיין געלט צו לעבן האָבן זיי נישט באַדאַרפט, ער
ער האָט זיך פאַרלאָזט אויף די פויערישע גוטסקייט, אז זיי
וועלן נישט דערלאָזן קיין לעבעדיקע נפשות אונטערגיין פאַר
הונגער. א פּאָר פונט ברויט אויף די ערשטע פּאָר טעג האָט
ער זיי געלאָזן. קארטאָפּליעס קאָנען זיי דאָך פון די גוים קרייגן.
אויסבעטלען, אָדער אויסקאָפּען פון דער ערד, ווען קיינער

זעט נישט. האָלץ אויף אַ פֿייער קאָנען זיי פון וואַלד ברענע-
גען, און אָט באַלד וועט דאָך אויבסט רייף ווערן, קאָנען
זיי זיך דערנערן מיט עפֿל און אוגערקעס.

קיין ריכטיקע היטערס זענען זיי אייגנטלעך נישט
געווען. נאָר מען דאַרף אויך נישט האָבן אין אַ סאָד קיין
היטער, מען באַדאַרף נאָר וויסן, אַז אַ לעבעדיקער מענטש
געפינט זיך דאַרט, און אַז עס וועט עפעס געשען, קאָנען
זיי שרייען, וועלן זיך די גוים צוזאַמענלויפֿן.

די קינדער זענען צוגעוויינט דערצו. יעדעס יאָר האָבן
זיי געהיט אַ סאָד, ביז דאָס אויבסט איז רייף געוואָרן, און
ווען מען האָט עס באַדאַרפֿט קלויבן, זענען טאַטע-מאַמע
אַרויסגעקומען. בייטאָג איז גאָר געווען אַ פרייד. די זון
האָט געשיינט. עס איז זיי וואַרעם געווען. דאָס מיידל איז
אַרומגעגאַנגען אין דאַרף און אויסגעבעטן ביי די פויערטעס
אַ פאָר קאַרטאָפֿליעס, חיימל האָט פון וואַלד געבראַכט טרוקע-
נע צווייגן, האָבן זיי זיך אַ פֿייער געמאַכט און אָפּגעבראַטן
אין דעם אַש זייער אָוונט-ברויט. אַז דאָס אויבסט האָט
נאָר אָנגעהויבן עטוואָס רייף צו ווערן, האָבן זיי צוזאַמענ-
געקליבן די אַראָפּגעפאַלענע עפעלעך. דערנערט זיך שוין
מיט ס'זייעריקע. ביינאַכט האָבן זיך די קינדער באַהאַלטן
אין ביידל אַריין. צוגעדעקט זיך מיט די קאַפּאַטעס. די
נעכט זענען געווען קורצע און וואַרעמע זומער-נעכט, נאָר
טיילמאָל, ווען עס פֿלעגט אַ רעגן גיסן, האָבן זיי זיך איינ-
געקאַרטשעט, איינס דאָס אַנדערע צוגעדעקט, און געוואָ-
רעמט זיך מיט זייערע יינגע לייבלעך.

מיטאַמאָל האָט זיך דערהערט, אַז גזלנים געפינען זיך
אין וואַלד, נישט ווייט פון דאַרף. ביינאַכט האָבן זיי אָפּ-
געשטעלט אַ פּור מיט סוחרים, געהרגעט דעם בעל-הגללה

און אַ עקגענומען פון די סוחרים דאָס געלט. דאָס גאַנצע
דאָרף איז צומאַרגנס אַרויס אויף אַן אָבלאָווע אויף די
גולדנים אין וואַלד. נאָר מען האָט קיינעם נישט געפונען.
מען האָט אָנגערטראָפן צייכנס פון זייערע פֿוס-טריט און מען
האָט אָבער נישט געקאָנט וויסן, וואו זיי האַלטן זיך אויף.
דער רויב ביינאַכט אין וואַלד האָט אַ שרעק געוואָרפן אויפן
גאַנצן דאָרף און אויף דער גאַנצער געגנט אַרום. די גוים
האָבן זייערע הייזער פאַרמאַכט מיט אייזערנע פּרענטן און
אַליין זענען זיי געשלאָפן ביי זייערע בהמות מיט שטעקנס
און רעוואָלווערן באַוואַכט. די קינדער האָבן אויך געהערט
פון די גולדנים, וואָס האַלטן זיך אויף אין וואַלד. ביינאַכט
האָבן זיי מורא געהאַט צו שלאָפן אין סאָד. זיי האָבן אָבער
איינס פון דאָס אַנדערע באַהאַלטן די אימה און נישט גע-
רעדט דערפון.

אַמאָל ביינאַכט זענען די קינדער געלעגן אין ביידל.
אין דרויסן איז זייער פינסטער געווען. עס האָט זיך גע-
קליבן אויף אַ רעגן. אַ ווינט האָט געבלאָזן און געקלאַפט
מיט אַן אָפּגעריסענעם שינדל אויפן דעכל פון ביידל, און
זיי האָט זיך אָפּגעדאַכט, אַז עס גייט ווער. . . די צווייגן
האָבן זיך געשאַקלט און געבראַכן זיך הינטערן ביידל און
געקרעכצט ווי לעבעדיקע מענטשן. פייגעלע איז געלעגן
און האָט מיט אירע הענטלעך פעסט צו זיך צוגעדריקט איר
יונג ברודערל. חיים האָט זיך איינגעקאָרטשעט אין זיין
שוועסטערס לייב, ווי אַ יונג קעלבל, מיטן קאָפּ אין בויך
אַריין. פייגעלע האָט אַרויסגעקוקט מיט אירע גרויסע לע-
בעדיקע אויגן און אויפגעהערט, אויב ווער גייט נישט. די
קינדער האָבן געשוויגן אַ לאַנגע צייט און מורא געהאַט צו
רעדן איינס מיטן צווייטן, כאַטש זיי זענען נישט געשלאָפן.

- פייגעלע, דו שלאָפסט ? - האָט דאָס ברודערל גע-
 פרעגט.
 - איך שלאָף, - האָט פייגעלע אָפגעענטפערט.
 - איך שלאָף אויך, - האָט חיימל געזאָגט און איז
 פאַרשוויגן.
 - פייגעלע.
 - וואָס ?
 - גולנים טויטן קינדער אויך ?
 - ניין. קינדער טויטן זיי נישט.
 אַ לאַנגע מינוט האָבן זיי ווידער געשוויגן.
 - פייגעלע.
 - וואָס ?
 - עס איז ווער אין סאָד דאָ.
 - ניין, חיימל, דאָס שאַקלט דער ווינט די צווייגן.
 אַ לאַנגע מינוט פּוּזע.
 - פייגעלע.
 - וואָס ?
 - עס גייט ווער אין סאָד אַריין.
 - שווייג, חיים, קיינער גייט נישט אין סאָד אַריין.
 דאָס קלאַפט דער ווינט אין דאָך.
 אַ לאַנגע פּוּזע.
 - פייגעלע.
 - וואָס ?
 - וואָס איז אַ ווינט ?
 - שווייג, שלאָף.
 עס האָט אַ גרויסער בליץ געטאָן, נאָך אים האָט זיך
 געהערט אַן אויסגייענדער דונער.
 די קינדער האָבן אויפגעציטערט.

- פייגעלע.
- וואָס ?
- האָסט געלייענט קריאַת שמע ?
- ניין.
- לאָמיר לייענען קריאַת שמע.
- איך קען נישט פון אויסעווייניק.
- איך קען.
- זאָג, וועל איך דיר נאַכזאָגן.
- אל מלך נאמן...
- אל מלך נאמן...
- די קינדער האָבן געזאָגט די ווערטער, ווי די טראָפּנס רעגן, וואָס האָבן אָנגעהויבן צו פאַלן אויפן דאָך פון ביידל.
- פייגעלע, עס רעגנט.
- עס רעגנט, חיימל.
- שווייג, מען טאָר נישט מפסיק זיין.
- דער ווינט זאָל נאָר דאָס אויפסט פון די ביימער נישט אַראָפּוואַרפן.
- מען טאָר נישט מפסיק זיין, פייגעלע.
- די טראָפּנס וואָסער האָבן באַלד אָנגעהויבן אַרייַנצו-
 רינען אויף די קינדער דורך אַ שפּאַרע פון ביידל. די קינ-
 דער האָבן זיך איינגעקארטשעט אין אַ ווינקעלע פון ביידל,
 וואו עס איז גענוג באַשיצט. זיי האבן זיך איבערגעצויגן
 מיט די קאָפּאָטעס איבער די קעפּ, געהאַלטן זיך איינס
 אין אַנדערן. איינגעקארטשעט זיך און געוואָרעמט זיך מיט
 די לייבלעך, און געלעגן און געשוויגן.
- מיטאַמאל האט זיך די טיר פון ביידל געגעבן אַ פּראַל
 אויף, אַ צינדעלעל האט זיך אנגעצונדן און פאַרלאָשן, אין

בלײַך-שנעליקייט האָט פייגעלע דערזען צוויי הויכע שוואַרצע
גוים שטיין פאַר איר.

— ווער איז דאָרט? — האָט אַ שטאַרקע מענער-שטימע
גערופן.

— דאָס בין איך, דעם סעדערס מיידל מיט איר בר-
דערל, — האָט פייגעלע אָפגעענטפערט מיט אונטערטעניקייט,
אַבער נישט מיט מורא.

— שווייג, זשידווקאַ.

די גוים האָבן אַראָפגעצויגן פון די קינדער די קאַפּאַטעס
און אַליין זיך מיט זיי באַדעקט די קעפּ, וואָרים דער רעגן האָט
שוין אָנגעהויבן אַריינצוגיסן דורך די שפּאַרעס פון דעכל.

די קינדער זענען געווען האַלב נאַקעט, יעצט האָבן זיי
זיך נאָך מער אײנס צום אַנדערן צוגעקאָרטשעט, אײנגענאָרעט
זיך אין אַ ווינקל, און געלעגן ווי צוויי הינטלעך און גע-
שוויגן. אין ביידל איז געווען שוואַרץ. די גוים האָט מען נישט
געזען. נאָר געפילט צוויי שוואַרצע שאַטנס, און אײנער פון די
שאַטנס פינקלט מיט אַ פונק פון אַן אָנגערויכערטן ציגאַרעט, און
אויפן דאָך האָט זיך געהערט, ווי די שווערע טראַפנס רעגן
פאלן אויף די שינדלען.

די גוים האָבן עפעס געשעפטשעט צווישן זיך איז דער
שטיל. פייגעלען איז פלוצים באַפאלן אַ טויט-שרעק. זי האָט
אָנגעהויבן צו פילן מיטאַמאָל די שרעק פאַר גזלנים. אַן ענג-
קייט האָט זי אַרומגענומען. נישט די שרעק פאַרן לעבן, זי האָט
גאַרנישט געטראַכט וועגן זיך — נאָר עפעס ווי זי וואָלט
מיטאַמאָל דערפילט אַן אומנאַטירלעכע זאַך, ווי זי וואָלט אַ
נישט-גוטן דערזען. מיט אײן האַנט האָט זי אַרומגעהאַלטן איר
קליינעם ברודערל, און מיט דער צווייטער האַנט האָט זי זיך
פאַר וועמען געוואָלט באַשיצן. און ווי זי וואָלט זיך דערמאַנט,

אז זי איז נאך א קינד, האָט זי פֿלוצים אָנגעהויבן צו וויינען:
מאַמע.

— שווייגט, ממזרים, שווייגט. ששש...
די קינדער האָבן אָבער זיך מער דערשראָקן פֿאַר די
שאַטנס, איידער פֿאַר רעדנדיקע מענטשן און האָבן געוויינט.
— שווייגן, וואָרים זאָדושען, — האָט א שווערע האַנט זיך
געלייגט אויף די קינדערס מיילער.
א פֿאַנגע וויילע האָבן די קינדער געשוויגן. געשלוכצט
אין זיך.

— זעסט, וואָס דו האָסט אָנגעמאַכט. דו האָסט די קינדער
דערשראָקן. די פֿויערים וועלן זייער געוויין דערהערן.
— שווייגט, קינדער, נאַט, דאָ האָט איר די קאַפּאַטע,
דעקט אייך צו, — האָט איינער פֿון זיי צוגעוואָרפֿן די
קאַפּאַטע צו די קינדער.

דער צווייטער האָט נאָכגעטאָן.
די קינדער האָבן נישט געפֿילט די פייכטקייט פֿון
רעגן. די שרעק פֿאַר די גזלנים האָט אַלץ פֿאַרטריבן. זיי
האָבן נאָך אין דער שטיל געשלוכצט. א שטימע האָט זיך
אָנגערופֿן:

— שווייגט, וואָס וויינט איר? עס איז אייך קאַלט.
יאן, גיב זיי בראָנפֿן צו טרינקען.
דער גוי האָט צוגעטראָגן א פֿלאַש מיט בראָנפֿן און
דערפֿאַנגט די קינדער.

— טרינקט, וועט אייך וואַרעמער זיין.
פייגעלע האָט זיך דערשראָקן פֿאַר זיין געשטאַלט. זי
האָט געטאָן, וואָס מען האָט איר געהייסן.
— און יעצט גיב דעם ברידערל דיינעם. הער, קליינער
זשידאָק, טרינק.

חיימל האָט אויך צוגענויגט די לײַפן צום פֿלאַש.
- די קלײַנע ממזרים, עס איז אַ רחמנות אויף זיי,
אין אַזאַ רעגן. יאָן, האָסט דאָרט אין קעשענע קאַלפּאַסע,
גיב זיי.

יאָן האָט דערלאַנגט די קאַלפּאַסע.
די קינדער האָבן דערהערט דאָס וואָרט קאַלפּאַסע,
איז אַ גרויסע שרעק זיי באַפּאַלן.
- עסט.

- מען טאָר נישט, — האָט פּייגעלע געענטפּערט.
- עסט, קלײַנע זשידעס.
- מיר טאָרן נישט, — האָבן ביידע קינדער אָנגע-
הויבן ווידער צו וויינען.
- לאָז זיי אָפּ. זעסט דאָך, אז זיי ווילן נישט זייער „זאָ-
קאָן“ ברעכן.

- נאָט, דאָ האָט איר ברויט.
דאָס ברויט האָבן די קינדער גענומען. נאָר געגעסן
האָבן זיי נישט.

אַ לאַנגע ווײַלע איז שטיל געווען אין בײַדל. עס
האָבן זיך נאָר געהערט די טראָפּנס רעגן, וואָס זענען גע-
פּאַלן אויפן דעכל, און דאָס שווערע אַטעמען פון די גוים.
די קינדער זענען געלעגן איינגעקאָרטשעט אין אַ נאָרע.
ערשט יעצט איז זיי קלאָר געווען די שרעק, אז זיי געפּי-
נען זיך מיט גזלנים אינײַנעם. חיימל האָט ערשט זיך דער-
מאַנט, וואָס אַ ייד האָט צו טאָן, ווען ער איז אין ספּנה.
- פּייגעלע, — רופּט ער אָן אין דער שטיל.

- ש=ש, וואָס?
- לאָמיר זאָגן שמע ישראל.
- זאָג.

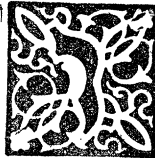
- שמע ישראל ה' אלהינו.
 און די קינדער האָבן פֿלוצים אָנגעהויבן הויך קריאָת
 שמע צו זאָגן.
 - וואָס מורמלען זיי דאָרט?
 - זעסט דאָך, אז זיי מאַדלען זיך.
 - יעדער האָט זיין „זאָקאָן“, - רעדן די גוים צווישן
 זיך.

אין ביידל איז אזוי נאָס געוואָרן, אז עס האָט זיך
 נישט געפונען קיין איין שטיקל ערד. דאָס איינציקע טרו-
 קענע ווינקל, וואָס איז געווען צוגעדעקט מיט די קאָפּאָ-
 טעס, האָבן יעצט די קינדער פֿאַרנומען. דער רעגן האָט די
 גוים געיאָגט פֿון איין ווינקל אין אַנדערן, ביז ער האָט זיי
 אַריינגעיאָגט אין דעם ווינקל פֿון די קינדער. זיי האָבן זיך
 צוגעטויליעט צו די קינדער, באַהאַלטנדיק זיך נעבן זיי.
 - לאָזט, ממזרימלעך, לאָזט זיך אויך צודעקן מיט די
 קאָפּאָטעס, - האָבן זיך די גוים געבעטן.
 און אַ וואונדערלעכע זאָך, די קינדער האבן זיך אויפ-
 געהערט צו שרעקן פֿאַר די גולנים. הינטער די פייכטע
 קאָפּאָטעס האבן זיך אַלע פיר לייבער צוזאַמענגעקנאַטן, און
 איינס האט דאס אַנדערע געוואַרעמט.
 - דעק זיי צו, דעק זיי, די ממזרימלעך, - האבן די
 גוים געזאגט איינס צום אַנדערן און גענומען די קינדער
 אויף זייערע הענט און זיי וואַרעם צוגעדעקט.
 - יאן, גיב זיי אַביסל בראַנפן.
 די קינדער האבן געשליקט דעם בראַנפן, דערוואַרעמט
 זייערע לייבלעך. עס האבן פיר לעבעדיקע נפשות צוזאַמען-
 געקנאַטן זיך און באַשיצט איינס דאס צווייטע פֿאַרן רעגן,
 פֿאַרן בליץ און שטורם...

קדוּשַׁ הַשֵּׁם

(א' לעגנדרע)

וייס באַשנייט איז דער וועג. די לבנה שפיגלט זיך אָפּ אין די ברייטע ווייסע פעלד-שנייען ווי אין אַ ים; און די שטערן רייבן זיך איינס אָן צווייטן... אזוי געדיכט זענען זיי איבערן הימל פונדערווייטנס הערט זיך אַ יידיש זמַרל, אויסגע-

מישט מיט דעם קנאַל פון אַ בעל-עגלהס בייטש:

הע, הע, אָן אַ זייט,

יידעלעך פאַרן, יידעלעך פאַרן!

לכה דודי, לכה דודי

לקראַת פלה!

פון וואַנען פאַרן דאָס יידעלעך אזוי פריילעך? פון אַ חתונה פארן יידעלעך. אנגעשטאפט איז די בויד מיט מחותנים, אויפן סאַמע קארזשל זיצט דער בעל-עגלה שפּור-לעך. דאָס היטל שפּרינגט פון קאפּ, און מיט דער בייטש קנאַלט ער אונטער: הע, הע אן אַ זייט, אן אַ זייט! זייט וויסן, די פערדלעך, אַז אייער בעל-הבית איז שפּור, מען

פאָרט פון אַ חתונה — און זיי האָבן פאָרגעסן דעם טעגלעכן
יאָד, לאָזן זיי זיך מיט אימפעט און טרייבן אַלץ פון וועג
אַראָפּ.

און די מחותנים האַלטן איינער דעם צווייטן מיט די
הענט אַרומגעאַרעמט, די שטריימלעך רוקן זיך אָן אַ זייט. די
פערד פאַרפלאַנטערן זיך, און אַלע איניינעם שאַקלען זיך צו-
זאַמען מיט דער פור, ווי ביי דער גמרא, און זינגען הויך
אויפן קול :

אַמר אַבבי, אָמר ר' פּפּא,
די מוזינקע אויסגעגעבן,
די מוזינקע אויסגעגעבן,
לכה דודי, לכה דודי
לקראת-כ-לה !

דער וועג לייכט אין שניי-און לבנה-ליכט, און אין דער
וויסער לבנה-נאַכט טראַגט זיך די יידנס זמר :
לכה דודי, לכה דודי
לקראת-כ-לה !

עס זענען נישט די יידעלעך ווי דער פריץ פון שטעטל
קומט זיי אַנטקעגן מיט דריי פערד נאַשפיץ (אין דער לענג).
עס הערן נישט די יידעלעך, ווי דער פריץ רופט: „העי, זשידי
פאַרכי, דאַיטשע דראַגי“ (העי, יידן, פאַרכעס, לאָזט דעם וועג).
פריילעך זענען יידן, אַ טאַכטער אויסגעגעבן. נאָך אַ יידיש
פאַר ביי יידן צוגעקומען. אַ נייע הויז אין יידישן פּאַלק, און
יעדעס יידישע הויז איז ווי יעקב אַבינוס הויז. און ווער הערט
היינט דעם פריץ מיט זיינע משרתים. „דייטשע דראַגי, זשידי
פאַרכי“, שרייט דער פריץ. די יידעלעך ענטפערן אים: „מיר
יידן האָבן אַ משיח, און וואָס האַסטו? מיר דינען דעם איינ-
ציקן לעבעדיקן בורא. און דו וועמען? דער רבי איז אונזער

מליץ יושר. אוו דייןער ווער? און זיי גיבן נישט דעם פריץ
דעם וועג. זיי נעמען פארן פריץ דאָס היטל נישט אַראָפּ. זיי
זאָגן נישט דעם פריץ: „דזשען דאָפּרי“ (גוט-מאָרגן). שפּוּר
זענען יידן און פּאָרן פּוּן אַ חתונה און זינגען אין דער
וויסער נאַכט אַריי:

„לכה דודי, לכה דודי
לקראת פלה!“

אויפן צווייטן טאָג האָט מען פון פריץ רייטערס אַרויס-
געשיקט נאַכשפירן פון וואַנען זענען יידעלעך געפּאָרן. און
וואָס האָבן יידעלעך שפּוּר אָפּגעטאָן. און מען האָט געפּונען
אַ טויטן פּויער ליגן אין דער פּוסטער קרעטשמע, וואָס שטייט
אַן אַ זייט פּוּ וועג.

אוו דו צייט איז געווען פאַר פּסח.

האָט מען סטראַזשניקעס איבערן שטעטל אַרויסגעשיקט
נאַכפּרעגן, ווער איז איבערן וועג געפּאָרן. האָט מען די
מחותנים מיט דעם בעל-עגלה אין קייטן געשמידט אוי אין
תּפּיסה געוואָרפּוּ.

די מחותנים זענען געווען די פיר שענסטע בעל-הבתים
פּוּ שטאַט.

פּאַרזאָמלט זענען אלע יידן אין דער שול. די ליכט
אַנגעצונדן ווי צו יום-כּפּוּר. פון דער ווייבערשער שול פאַר-
נעמט זיך אַ שטיל ערנסט געוויין. עס וויינען איינצלנע
שטימען און מען ווייסט, אז דאָס וויינען די ווייבער און די
מאטערס פון די געפּייניקטע. דער אַלטער רב אין קיטל און
טלית שטייט פאַרן אָרון און זאגט תהילים:
„למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק...“

און די עדה אין קיטלען און טליתים זאָגן נאָכן רב מיט
ציטעריקע שטימען:

„למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק“.

און שטיל איז אין דער קליינער שול. מען הערט דעם
גאנג פון די נשמות פון אלע קדושים פון אלע דורות, וואָס
גייען דורך דער לופט פון דער שול. ווארים מען זאָגט תהילים
פאר געפייניקטע.

דאָרט אין דער תפיסה פייניקט מען די געפאָנגענע מיט
כל ענויים קשים, אז זיי זאָלן זיך מודה זיין. און דאָס זאָגט
מען דאָ תהילים פאר זיי, אז גאָט זאָל זיי שטאַרקן. זיי
זאָלן אויסהאַלטן די ענויים און נישט פאַרשוועכן זיין הייליקן
נאָמען, ווארים דער נסיון איז אַ שווערער. דער וואָס וועט
זיך מודה זיין און אָפּזאָגן זיך חלילה פון יידישן גלויבן,
האָט מען אויסגעפויקט אין שטאַט, וועט מען אים שענקען
דאָס לעבן, און מאַכן אים פאַר דעם אויפזעער פון אלע
צינון, וואָס די יידן האָבן צו באַצאלן דעם פריץ, און אפגעבן
אים אלע פראפענאַציעס פון אלע שענקען. און ער וועט
ווערן אַ ראש איבער די יידן.

און די, וואָס וועלן זיך נישט מודה זיין, וועט מען זיי
צעפערטלען און נישט לאָזן קומען צו קבר ישראל.

און דאָ אין שולכל, דאַכט זיך, הערן זיך די קרעכצן און
די געשרייען פון די געפייניקטע, וואָס מישן זיך אויס אינמיט
נעם מיט די יידנס תהילים-זאָגן און רייסן זיך אין הימל אַרויף.
נאָר זיכער זענען יידן אין זייערע קדושים, אז זיי וועלן
אויסהאַלטן דעם נסיון און וועלן נישט פאַרשוועכן חלילה
גאָטס נאָמען פאַר די נאַרישקייטן פון דער וועלט. און שטאַלץ
רייסט זיך אַרויס דער בליק אויס די פאַרוויינטע אויגן פון
די מוטערס און די ווייבער פון די געפייניקטע איבער זייערע

קדושים. און מיט קנאה און כבוד קוקן אלע ווייבער אויף זיי, אויף די מוטערס און פרויען פון די קדושים, וואָס זענען מקדש את השם.

נאָר אין איינעם איז מען נישט זיכער, אין דעם בעל-עגלה. אַ פּראָסטער יינג פון דער גאַס, און נישט איינמאַל האָט מען אים שוין געטראָפּן מחלל שבת זיין בפרהסיא. ער היט נישט אָפּ קיין מנחה ומעריב און שבת גייט ער מיט זיין פּערד איבער דער גאַס שפּאַצירן. עסט אומגע-וואָשן און נעמט דעם סדור אין האַנט נישט אַריין. געמוסרט האָט אים שוין דער רב אייניקע מאָל און געוואָלט אים אין פּאַליש איינזעצן, האָט ער געסטראַשעט מיט שמדן זיך — האָט מען אים צורו געלאָזט.

אין אַ ווינקל ווייבער-שול שטייט זיין מוטער מיטן טיכל איבערן קאָפּ אַריבערגעצויגן, שעמט זיך די ווייבער אין פנים אַריינצוקוקן. אלע קוקן אויף איר מיט רחמנות און פאַרדראָס: „אַזא זון ערצויגן!“ — וואָרים געהערט האָט מען שוין אין שטאָט, אַז דער בעל-עגלה איז זיך מודה. אַפּגערוקט האָבן זיך אלע פון איר און זי וויינט און שטייט מיט דעם טיכל איבער די אויגן. קיין תהילים זאָגט זי נישט — זי קען נישט; קיין סדור האַלט זי נישט אין דער האַנט, נאָר אירע ליפּן מורמלען אַ תפילה, און זי בעט צו גאָט: „טאַטע אין הימל, שטיי אים ביי! טאַטע אין הימל, שטיי אים ביי!“

און די טרערן גיסן זיך פון די אויגן אין טיכל אַריין. קיי-נער זעט זיי נישט, קיינער הערט איר תפילה נישט, וואָרים אַפּגערוקט שטייט זי אַליין, און אלע קוקן מיט רחמנות און פאַרדראָס אויף איר: „אַזא זון ערצויגן! אַזא זון ערצויגן!“

וידער זענען אלע יידן אין דער שול פארוואמלט. קיין תהילים זאגט מען נישט ה נ.ו. אויסגעזעצט זענען זיי אלע אויף דער ערד. די שטענדערס פארדרייט. די ליכט ברענען זיך אויף דער ערד. דער רב אין די זאקן זאגט „איכה“ און דער עולם אין דער שטיל זאגט נאך אים. מען זיצט שבעה נאך די קדושים. תליות האָט מען אין מארק אויסגעשטעלט, און יעצט ווערט געטאָן זייער רעכט אין מיטן מארק. פיר יארצייט-ליכט ברענען זיך אין אַ קאסטן זאמד אויף דער ערד, און ארום די ליכט זיצן שבעה די משפחות פון די קדושים און זאָגן איכה. אין אַ ווינקל-שול, הארט ביי דער טיר, שטייט אויך דאָס פינפטע ליכט. זי איז נישט אָנגע-צונדן, און נעבן דעם זיצט די מוטער פֿון דעם בעל-עגלה איינע אַליין, מען ווייסט נישט, צי האָט איר זון אויסגע-האַלטן דעם נסיון און ער געהערט אויך צו די קדושים און אלע קוקן אויף איר מיט רחמנות און פארדראָס: „זאָ זון ערצויגן! זאָ זון ערצויגן!“

אין דעם הערן זיך טריט רייטן פון דרויסן. אַ רייטער קומט אָן צו דער שול, וואַרפֿט עפעס אַרונטער הינטער דער טיר און קלאַפט אָן אין טיר פון שול — איינס, צוויי, דריי, פיר... פינף קלעפ האָט ער געגעבן. און ווי עס האָט זיך דערהערט דער פינפטער קלאַפ אין דער טיר, רייסט אויף די מוטער פון דעם בעל-עגלה די טיר פון שול — און הינטער דער טיר פון דער שול ליגן פינף אָפּגעהאַקטע קעפּ.

אויסגעזוכט האָט זי דעם קאָפּ פון איר זון און אויף די הענט גענומען און איז אַריינגעגאַנגען מיט אים אין שול אַריין. הויך האָט זי געהאַלטן דעם קאָפּ פון איר זון אויף די הענט, ווי זי וואַלט אים דער גאַנצער עדה געוואָלט

צייגן. א שטאַלצער בליק האָט זיך פון אירע אויגן אַרויס-
געריסן. אַראָפּגערוקט האָט זי שוין דאָס טיכל פון איר קאַפּ
און שטאַלץ אַלעמען אין די אויגן געקוקט. אָפּגערוקט מיט
פּבּוּד האָבן זיך אַלע פּאַר איר און די מאַמע, מיט דעם זונס
קאַפּ אין דער האַנט, האָט אין מיטן שול צו טאַנצן אָנגע-
הויבן.

לייכט און שטיל האָבן זיך אירע פיס באַוואויגן, און
געטאַנצט האָט זי מיט איר זונס קאַפּ פאַרן אַרױן – קיין איין
וואָרט נישט גערעדט. אירע ליפּן זענען שטום געווען, נאָר
מיט אירע אויגן האָט זי אויף אַלעמען מיט שטאַלץ געקוקט.
און אַלע האָבן זיך אָפּגערוקט פון איר און מיט קנאה
און פּבּוּד געקוקט אויף איר :
די מוטער טאַנצט מיט איר זון, די מוטער טאַנצט מיט
איר זון. . .

און אוועקגעלייגט האָט זי איר זונס קאַפּ צווישן די
קעפּ פון די קדושים, און אָנגעצונדן מיט אירע הענט דאָס
יאַרצייט-ליכט פאַר איר זון און אוועקגעשטעלט עס פאַר
דעם אַרױן צווישן די ליכט פון די קדושים.

אויך א מאמע

יר=עקעדיק איז דער מאַרק, אַרומגערינגלט פון
אַלע פיר זייטן מיט נידעריקע, קליינע אָפגע-
וויסטע הייזלעך. פון דעם איינשטאַקיקן הויז,
וואָס שטייט קעגנאיבער דעם ברונעם, דאָרט
וואו דער בעקער וואוינט, גייט פון דעם קוימען אַ געדילכטער
רויך אַרויס און ער צעלייגט זיך האַרט איבער דעם מאַרק.
אונטער דעם רויך פליען ווייסע טויבן אַהין און צוריק, און
אַ הויכער יינג שטייט ביי דעם איינשטאַקיקן הויז און
פייפט אויף די טויבן.

קעגנאיבער דעם ברונעם שטייען „שטעלן“, טירן אויפ-
געלייגט אויף צוויי שטולן, אויף די טירן ליגן פאַרשיידענע
פּרוכטן און גרינס, און ווייבער מיט אָפגעברענטע מידע
פנימער, אַרומגעוויקלט מיט טיכלעך אין די גרעסטע היצן,
שטייען פאַר די „שטעלן“ און קריגן זיך.

— אודאי, עס לוינט זיך מיר באַלד מיט אַזא שנאָרערן
צו קריגן, פאַרמאָגסט מײן מיסט? דו שלעפּערקע.

יענטע, אַ יידענע פֿון אַ יאָר עטלעכע=און=פערציק, —
וואָס פון אירע ליפן האָבן די ווערטער זיך געלאָזט הערן, —
טראַגט אַ ברייטן שמוציקן פאַרטוך, און איר דיק אָפגע-

ברענט פנים, וואָס קוקט רואיק אַרויס פון אונטער דער
טיכל, האָט מסכים געווען אויף אירע ווערטער.

— וואָס מיינסטו, האָסט שוין גאָט פאַרן באַרד גע-
כאַפט? ער געהערט מיר אַזוי גוט, ווי דיר אָן — האָט איר
טויבע אָפגעענטפערט, אַראַפּרוקנדיק דאָס טיכל איבער די
האַלבע אויערן און מיט פעס זיך די האַר אַרונטערגעשאַרט.
אַ קונהטע איז צוגעקומען צו יענטעס „שטעל“. און
טויבע, וואָס איז ליידיק געשטאַנען, האָט דערווייל זי אָן-
געשאַלטן מיט טויטע קללִּות.

— וואָס טויג מיר דיין געלט, פּריצטע! וועסט שטאַרבן
און אפילו אַ הונט וועט נאָך דיר קיין קדיש נישט זאָגן...
— האָט די יידענע געשריען.

טויבע האָט דערמיט איר שכנטע געוואָלט געבן אָנצו-
הערן פון איר זון יצחקל, נאָר זי האָט זיך דערמאַנט, אַז
עס פאַסט נישט זיך אַליין צו רימען, איז זי אין מיטן רעדן
שטיל געוואָרן.

יענטע, אָפּמעסטנדיק די קונהטע אַ קוואַרט באַרן, האָט
איר אָפגעענטפערט:

— אַודאי, ווען דו וואָלסט אַ שטיקל לייט געווען,
וואָלט דאָך דיין מאַן איבער דיר נישט געשטאַרבן, און דיין
קינד וואָלט זיך דאָך מיט דיר נישט געשעמט. ער שעמט זיך
דאָך מיט דיר.

טויבע איז געוואָרן אין פעס און אַרויס מיט אַ קול:
— חצופּה! מין קינד שעמט זיך מיט מיר! אַ פּפּרה
מעגסטו זיין פאַר זיין מינדסטן נאָגל, ביסט אפילו נישט
ווערט מיין קינדס נאָמען צו דערמאַנען.

זי האָט געוואָלט אַרויס מיט אַ געוויין, וואָס מען זאָגט,
אַז איבער איר איז איר מאַן געשטאַרבן, און איר קינד,

איר יצחקל, שעמט זיך מיט איר, נאָר נישט צו דערפרייען יענטען
מיט אירע טרערן, האָט זי זיך מיט אַלע קרעפטן איינגעהאַלטן
נישט צו וויינען.

די זון האָט זיך וואָס אַמאָל מער אַרונטערגעלאָזט אונ-
טער יענער זייט שטעטל. יידן האָבן זיך געאיילט איבער דעם
מאַרק און אַלע זענען אוועק אין דער בית-המדרש-געסל מנחה
דאוונען. ביי דעם ברונעם, אין מיטן מאַרק, האָבן זיך אָנגע-
הויבן צוזאַמענקלייבן חדר-יינגלעך, וואָס זענען ערשט פריי
פון דעם חדר געאַנגען.

טויבע האָט צוזאַמענגענומען אירע פאָר קוישלעך אויף
די הענט (די טיר מיט די שטולן האָט זי אין מאַרק געלאָזט:
עס וועט קיינער נישט גנבענען), און איבערלאָזנדיק די גראָבע
יענטע אַ פאָר קללות, איז זי שטיל פון דעם מאַרק אוועק.

ווען זי איז זיך מיט די קוישלעך אויף די הענט צו זיין
אהיים געאַנגען האָט זי וועגן איר יצחקל געקלערט.

יענטעס שטעכעדיקע ווערטער קאָנען איר פון זינען נישט
אַרויס. מילא, דאָס וואָס זי זאָגט: איבער איר איז דער מאַן גע-
שטאַרבן, אַרט עס איר נישט: אַלע ווייסן וואָס זי האָט אוועק-
געאַרבעט ביי איר מאַנס קרענק, נאָר וואָס זי זאָגט, אַז איר
יצחקל שעמט זיך מיט איר, דאָס קרענקט איר ביז אין ריפּ.
טאַקע, דאַכט זיך איר, אַז ער קומט אַהיים אויף דער נאַכט
נעכטיקן, וויל ער ביי איר קיין זאַך נישט פאַרזוכן...

און קלערנדיק דאָס, האָט זי אָנגעהויבן שעלטן יענטען.
-- נישט דערלעבן זאָל זי דאָס, רבּונו של עולם! טאַטע

איינער!

עפעס האָט זיך איר געדאַכט, אַז דאָס, וואָס זי מיינט
אַז יצחקל שעמט זיך מיט איר, האָט זי קיינעם נישט צו פאַר-
דאַנקען נאָר יענטען, אַלץ האָט זי, די מכשפהטע, אָנגעמאַכט.

— מיין קינד, מיין יצחקל, וואָס פאַר אַ געשעפטן האָט
איר צו אים? ! — און זי איז אַרויס מיט אַ קול:
— רבוננו של עולם, זאָלסט זיך אָננעמען מיין קרייודע,
ביסט דאָך אַ טאַטע פאַר יתומים, דו זאָלסט עס איר נישט
שווייגן.

— וועמען איז דאָס? וועמען שילט איר אַזוי, טויבע? —
האָט זיך צו איר אָנגערופן נעכע די נגידיחטע, וואָס איז גע-
שטאַנען אין טיר פון איר שניט-קראָם און האָט געהערט ווי
טויבע שילט אַזוי צו זיך אַליין, אַהיימגייענדיק.

— וועמען דען, בעל-הביתטע, אַז נישט די חצופה, די ימח-
שמהניצע? — האָט זי אויסגערופן, ווייזנדיק מיט דעם פינגער
אין מאַרק אַריין, און נישט אַפילו דעם קאַפּ אַויפהויבנדיק צו
זען, ווער עס רעדט צו איר, איז זי זיך ווייטער געגאַנגען.

און טויבע, ווייטער גייענדיק, האָט זיך דערמאַנט, אַז
היינט אינדערפרי, ווען זי איז צו נעכען מיט אַ הון אין קיך אַריין,
האָט זי פון דער צווייטער שטוב געהערט יצחקלס קול, ווי ער
שפאַרט זיך מיט נעכעס בחורימלעך אין לערנען, זי האָט גע-
וואוסט, אַז מיטוואָך עסט איר יצחקל ביי נעכען, און טאַקע מיט
אַ פיון אַהין צוגעגאַנגען מיט דער הון, כדי איר יצחקל זאָל אַ
גוטע יויך האָבן, ער איז דאָך, נעפעך, אַזוי שוואַך.

און הערנדיק פון דער צווייטער שטוב איר זונס קול,
האָט זי טאַקע די קיך געוואָלט פאַרלאָזן, נאָר דאָך איז זי
נישט אַוועק, איר יצחקל שפאַרט זיך מיט נעכעס קינדער
אין לערנען. זיי קענען עפעס דען? זיי קומען עפעס צו
זיין פּאָדעשווע? „ער וועט זיך פאַרשעמען“, האָט זי זיך
געשראָקן, „ווען ער וועט מיך דאָ טרעפן מיט דער הון אין
דער האַנט“... „זיין מאַמע איז אַ מאַרק-יידענע, אַ שיינער
יחוס“... און דאָך האָט זי די קיך נישט פאַרלאָזט. „אַ קינד

נישט קיין גראָשן אָפּגעקאָסט, און וויבֿל קאָסטן נעכעס
קינדער אָפּ? וואָלט זי היינט געהאַט, וואָס איר יצחקֿל
וואָלט געדאַרכט אָפּקאָסטן, וואָלט זי דאָך אַ נגידיחטע
געווען... און איז געשטאַנען און האָט זיך צוגעהערט צו
זיין קולֿ.

„אוי! ער האָט באַדאַרכט לעבן און זען יצחקֿלען,
ער וואָלט דאָך באַלד געזונט געוואָרן.“
באַלד האָט זיך געעפנט די טיר, עס האָבן זיך באַוווּן
נעכעס בחורימלעך, אינדערמיט איר יצחקֿל, די בעקלעך
האָבן אים געפלאַמט.

– גוט-מאָרגן! – האָט ער שוואַך אַרויסגערעדט, און
באַלד דורך דער טיר אַרויס. זי האָט געוואוסט, זי האָט
אים עגמת-נפש אָנגעטאָן, ער איז פאַרשעמט געוואָרן פאַר
נעכעס בחורימלעך.

און זי פילט אין האַרץ: איר קינד, איר יצחקֿל, איר
מילך געזויגן, וואָס פאַר אַ געשעפטן האָט נעכע צו אים;
און אויסגינדיק איר ביטער האַרץ אויף יענטעס קאָפּ,
אויך פאַר דאָס, וואָס איר זון האָט גאַרנישט אָפּגעקאָסט
און קען בעסער פאַר נעכעס בחורימלעך, האָט זי הויך
מיט אַ קולֿ געשאַלטן:

– רבּונו של עולם, דו זאָלסט זיך מיין קריוודע אָננעמען,
דו זאָלסט איר דערפאַר באַצאָלן, זי זאָל זי היינטיקע נאַכט
נישט איבערלעבן!

זי פאַרבייגייער, זעענדיק ווי אַ יידענע גייט אַליין און
שילט, האָבן געלאַכט.

זי נאַכט האָט זיך אָנגערוקט, און פינטטער איז איר
שטעטל געוואָרן.

טויבע איז מיט די קווישלעך אַהיימגעגאַנגען, האָט זי

ארויפגעשלעפט אויף די טרעפ פון איר הויז אוי געעפנט די טיר.

— די מאמע, די מאמע! — זענען איר קולות אנטקעגן געקומען.

די שטוב איז געווען רויכיק, אין מיטן דער שטוב האָפן זיך די קינדער אַרומגעשטעלט נעבן טויבען און נישט אויפֿ= געהערט צו שרייען „מאמע“. איין קינדס קול איז געווען אַ וויינענדיקער: „וואו ביסטו דאָס געווען אַ גאַנצן טאָג?“ אַ צווייטנס קול איז געווען אַ פריילעכער: „ווי גוט איז, מאמע, אַז דו ביסט געקומען“. און די אלע קולות האָפן זיך אייניגעם אויסגעמישט.

— שווייגט! לאַזט מיך כאַטש דעם אַטעם כאַפן. —

שרייט די יידענע, אַנידערשטעלנדיק די קוישלעך. זי איז צו צום קוימען, עפעס געזוכט, און באלד איז דאָס קליינע שטיבל פון אַ קליין פאַררויכערט לעמפל באַ= לויכטן געוואָרן.

דער שוואַכער שיין האָט נאָר באַלויכטן דאָס אָרט אַרום דער קיך, וואו טויבע איז געשטאַנען און דאָרטן צוויי העלצלעך אונטערגעהייצט; באַלויכטן אַן אלט פאַר= שטויבטע מאַשין, וואָס איז געשטאַנען נעבן אַ בעט (אַ סימן פון אַ געוועזענעם שניידער), און אַ האַלב בעט, וואָס איז קעגנאיבער דעם לעמפל געשטאַנען. אויף דעם בעט איז געווען אויסגעשפּרייט שטרוי, אויף וועלכן עס זענען געלעגן פאַרשיידענע אויבס, און זייער ריח האָט זיך געטראָגן איבער דער שטוב, דאָס איבעריקע טייל שטיבל מיט די בעטן זענען פאַרלוירן געוואָרן אין דעם שאַטן. ערשט אַנדערטהאַלפן יאָר ווי איר מאַן, לייזער שניידער, איז געשטאַרבן. נאָך ביי זיין לעבן, צום סוף,

די דער הוסט האָט זיך אים געשטאַרקט און ער האָט
נישט געקאַנט זיין ווייב און קינדער מפרנס זיין, האָט זיך
טאָג אַוועקגעלאָזט עפעס צו פאַרדינען, און וואָס
מער די קרענק האָט זיך געשטאַרקט, האָט זי געמוזט
מער האָרעווען, און אז זי איז געוואָרן אַן אַלמנה,
איז זי שוין געוואוינט געווען צו אַרבעטן פאַרן גאַנצן
הויזגעזינט.

דאָס עלטסטע יינגל, יצחקל, האָט געהאַט אַ גוט קעפל,
ער איז געווען די איינציקע טרייסט אין לייזער שניידערס
פינסטערן לעבן, און ליגנדיק אויף דעם טויטן־בעט האָט ער
זיך געטרייסט, ער לאָזט כאַטש איבער אַ גוטן קדיש
נאָך זיך.

ווען לייזער איז געשטאַרבן, האָבן די בעלי־בתים
רחמנות געהאַט אויף דער וויסטער אַלמנה, צוזאַמענגעמאַכט
אַ פאַר רופל, אז זי זאָל האָבן מיט וואָס צו האַנדלען. און
זעענדיק, אז יצחקל האָט אַ גוטן קאַפּ, האָבן זיי אים אַרייַן־
געגעבן אין בית־המדרש, געשאַפט אים טעג אין די רייכע
הייזער, און אים אַוועקגעגעבן לערנען.

טויבע, זעענדיק, אז יצחקל עסט ביי די נגידים, האָט עס
איר אין האַרצן הנאה געטאָן: נעבעך אַ שוואַך קינד, וואָס
קאָן זי אים געבן עסן? דאָרט, ביי די נגידים, האָט ער פון
אַלעם בעסטן. דאָך אָבער אין דער שטיל האָט זי דערפון
עגמת־נפש געהאַט, וואָס יצחקל עסט אין פרעמדע רייכע
הייזער. זי האָט אַליין נישט געוואוסט, אויב מען האָט איר
מיט דעם אַ טובה געטאָן אָדער אַ רעה...

איינמאָל אזוי זיצנדיק פאַר איר „שטעל“, זעט זי, ווי
איר יצחקל גייט אַרויס פון דעם שול־געסל מיט דעם תפילין־
זעקל אונטער דעם אָרעם און גייט גלייך איז זונדל דעם

גבירס הויז אריין פרישטיק עסן, האָט עס איר אין האַרצן
געשטאַכן. זי איז דענסטמאַל נאָך גוט געווען מיט יענטען,
ווייל פאַלד נאָך דעם מאַנס טויט האָבן אַלע אויף איר
רחמנות געהאַט, האָט זי צו איר געזאָגט:

— גלויבט מיר, יענטע, איך ווייס אַליין נישט, זעט
וואָס האָב איך דאַכט זיך פּרעטענטיעס צו די בעלי־בתים,
זיי האָבן דאָך גוטס געטאָן מיט מיר און מיט מיין קינד:
געשאַכט אים עסן אין רייכע ערטער, באַהאַנדלט אים,
זאָג איך איך, נישט ווי ער וואָלט זיין אַ מאַרק־יידענעס
אַ קינד, נאָר ווי אַ גבירס, דאָך יעדעס מאָל, ווען איך
גיב די קינדער מיטאַג, פאַרגעס איך און שטעל אַנידער
אַ טעלער פאַר מיין יצחקל אויך, און אַז איך דערמאָן
מיר, אַז ער עסט נישט ביי מיר, וויין איך פשוט, ווי אַ
קליין קינד.

— גייט, איר זייט אַ נאַרישע יידענע, — ענטפֿערט
איר יענטע אָפּ — וואָס דען, ביי אייך וואָלט ער אַ לייט
געוואָרן. וואָס קאָן נעבעך אַן אָרעמאָן אַ קינד געבן צו
עסן? מישטיינס געזאָגט!

— איר זייט גערעכט, יענטע, — זאָגט טויבע, —
אַבער דאָך, ווען איך צעטייל דעם מיטאַג, שניידט מיר
אין האַרץ.

און איצט, זיצנדיק ביי דער קיך, אָפּקאַכנדיק עסן פאַר
די קינדער, האָט זי יידענע דאָס זעלבע געקלערט. עפעס
האָט זיך איר געדאַכט, אַז מען רויבט ביי איר יצחקלען
אוועק.

ווען די קינדער האָבן אָפּגעגעסן און זיך שלאָפן
געלייגט, האָט זי דאָס לעמפל אויף דעם טיש אַנידערגע-
שטעלט און גענומען פאַרריכטן אַ העמד פאַר יצחקלען.

באלד האָט זיך די טיר געעפנט, און יצחקל איז אריינגעקומען.

יצחקל איז אַ יינגל פון אַ יאר פּערצן, הויך און דאַר, זיין ווייט פנים שיינט ברוגזדיק אַרויס פון דער שוואַרצער קאַפּאַטקעלע און פון דעם שוואַרצן היטל.
- גוטן אָונט, - האָט ער שטיל געזאָגט.

די מוטער האָט אים אָפּגעטרעטן איר אָרט. אין האַרץ האָט זי געפילט, אַז זי דאַרף פאַר איר קינד דרך-ארץ האָבן, נישט וויסנדיק אַליין פאַרוואַס, און באלד האָט זיך איר געדאַכט, אַז זי מיט איר אָרעמקייט זענען פאַר איר יצחקל אַן אומגליק.

ער האָט זיך אַנידערגעזעצט און אַרויסגענומען פון דעם ספּריים-שאַפּקעלע אַ ספּר און אַריינגעקוקט.

די מוטער האָט אַרויסגעווייט דאָס קנויטל פון לעמפל, אויסגעווישט מיט דעם פאַרטוך דאָס גלעזל און דאָס לעמפל צו אים נענטער צוגערוקט.

- וועסט טרינקען אַ גלאָז טיי, יצחקל? - פּרעגט זי אים די מוטער אין דער שטיל, וועלנדיק איר קינד מיט עפעס דינען.

- ניין, איך האָב ערשט געטרונקען.

- אפשר אַן עפעלע?

ער האָט געשוויגן.

די מוטער האָט ריין געמאַכט אַ טעלערל, אַרויפ-געלייגט אַ פאַר עפעלעך מיט אַ מעסער און אַנידער-געשטעלט אויף דעם טיש נעבן אים.

ער האָט זיך בּנעזימאָתדיק, ווי אַ גרויסער, אָפּגעשיילט אַן עפעלע, הויך אַ בּרַכּה געמאַכט און געגעסן.
ווען יצחקל האָט געגעסן דאָס עפעלע, האָט טויבע

זיך צו אים מער מאמעדיקער געפילט און האָט זיך נענטער צוגערוקט צו אים.

און אָפשיינדיק בנעימותדיק דאָס צווייטע עפעלע, האָט יצחקל נאָך ליבלעכער גערעדט:

- איך האָב היינט מיט דעם דין געשמועסט וועגן דער נסיעה, דאָ אין היגן בית-המדרש איז נישטאָ וואָס צו טאָן, נישטאָ דאָ ביי וועמען צו לערנען, און וואו צו לער-נען. ער האָט מיר אָן עצה געגעבן נאָך מאַקעווע אין דער ישיבה צו פאָרן, ער וועט מיר מיטגעבן אַ בריוו צו ר' חיים, דעם ראש הישיבה, ער זאָל זיך מקרב זיין.

טויבע, הערנדיק, אַז איר יצחקל וויל זי איבערלאָזן, איז זי שטאַרק דערשראָקן געוואָרן, נאָר די ווערטער „דין“, „ראש הישיבה“, „מקרב זיין“ - די הויכע לשון-קודש ווערטער, וואָס זי האָט נישט פאַרשטאַנען, האָבן געוואָרפן אויף איר עפעס אָן אימה און זי האָט געפילט, אַז זי דאַרף דרך-אָרץ האָבן. . . באַלד האָבן זי די ווערטער באַרויקט: יצחקל האַלט זיך מיט איר אָן עצה, מיט איר, זיין מאַמע. . . - מילא, אַז דער דין הייסט, - האָט זי אָפגעענטפערט מיט אַ פרומע מינע.

- יאָ, - זאָגט ווייטער יצחקל, - דאָרט לערנט מען „שעור“ מיט אַלע מפרשים. ר' חיים, דער מחבר פון „אור תורה“, איז אַ למדן מופלג, דאָרט קאָן מען אויסוואַקסן אַ לייט.

די ווערטער האָבן זי אינגאַנצן באַרויקט, זי האָט זיך געפילט עפעס גליקלעך, עפעס דערהויבט. דאָס איז איר קינד, - זי איז די מאַמע פון אַזאַ קינד, און ווען נישט זי, וואָלט דאָך יצחקל נישט געוועזן. . . נאָר דאָס האַרץ האָט איר געריסן, און זי איז טרויעריק געוואָרן. . .

דערנאך האָט זי זיך דערמאָנט אָן איר מאַן און איז אַרויס מיט אַ געוויין:

- וואָלט ער כּאָטש געלעבט, וואָלט ער כּאָטש דעם נחת דערלעבט, - האָט זי געזיפּצט.

יצחק'ל האָט אין ספר אַרײַנגעקוקט.

דאָס, וואָס יצחק'ל קלױבט זיך אַוועקפארן, האט זי בײַנאַכט נישט געלאזט שלאפן, דאס האַרץ האט איר געריסן. און בײַנאַכט, לײַגנדיק אויף איר געלעגער, האט זיך איר געחלומט, ווי עפעס גרויסע רבנים מיט טיפע שטריימ-לעך און לאַנגע פּאַות קומען אן און נעמען פון איר איר יצחק'ל אַוועק. איר יצחק'ל טראגט אויך אַ שטריימל מיט לאַנגע פּאַות און האָלט אַ גראב ספר אין האַנט, און ער גײט ווייט אַוועק מיט די רבנים. זי שטייט און קוקט נאך און זי ווייסט אַלײַן נישט, אויב זי זאל זיך פּרײַען, אָדער וויינען גאר. . .

אינדערפרי האט זי זיך שפּעט אויפגעכאַפּט, יצחק'ל איז שוין נישט געוועזן. זי האט אויף גיך די קינדער אפּ-געפאַרטיקט און געאַיילט זיך אין מאַרק אַרײַן, און זיצן-דיק בײַ איר שטעל האט זי זיך פאַרקלערט, און עס האט זיך איר געדאַכט, אַז זי זיצט בײַ איר זון; ער איז אַ רב אין אַ גרויסער שטאט. אט זיצט ער אנגעטאַן אין שײך און זאַקן, א גרויס שטריימל אויף דעם קאַפּ און האָלט אַ גראַב ספר אין דער האַנט און קוקט אַרײַן. זי זיצט בײַ זײַן רעכ-טע האַנט און שטריקט אַ זאַק. די טיר עפנט זיך, ער קומט אַרײַן יענטע מיט אַ טעלערל אין דער האַנט פּרעגן איר זון אַ שאַלע.

אַ קונה האט זי אויפגעוועקט פון אירע זיסע גע-דאַנקען.

גאַנצע געכט איז טויבע געזעסן ביי דעם טישל און
ביי דער שיין פון דעם קליינעם פֿאַררויכערטן לעמעל האט
זי צורעכט געמאַכט די העמדער פֿאַר יצחקלען אין וועג אַרײַן;
ביי יעדן שטאך האט זי געקלערט, אַז זי נײט עס פֿאַר
יצחקלען, ער וועט אַוועקפֿאַרן אין דער ישיבה אַרײַן, זיצן
און לערנען און אַלע פֿרײטאג אנטאן אַ העמד, וואס די
מאַמע האט פֿאַר אים צורעכט געמאַכט.

יצחקל איז שטענדיק געזעסן אויף דער צווייטער זײט
טיש און האט אין אַ ספֿרל אַרײַנגעקוקט. די מוטער האט
אים געוואַלט עפעס זאָגן, נאר זי האט נישט געוואוסט
וואס. . .

טויבע מיט יצחקלען זענען פֿאַטאג אויפגעשטאַנען.
יצחקל האט געקושט די ברידערלעך אין שלאָף. די
פֿאַרשלאַפֿענע שוועסטערלעך האט ער געזאגט בלויז:
„בלײבט געזונט“. אײן שוועסטערל, גאלדע, האט זיך אויפֿ-
געכאַפט און אנגעהויבן צו וויינען, אַז זי וויל אויך מיטגיין
באַגלייטן דעם ברודער. די מוטער האט זי אין דער שטיל
אײנגענומען, און טראָגנדיק יצחקלס קעסטל זענען זיי
ביידע פון דער שטוב אַרויס.

די גאַס איז נאָך געשלאָפֿן, די לאָדן זענען נאָך
געוועזן פֿאַרמאַכט, פון אונטער דעם שפיץ פון דער
קירכע האָט דער מאָרגנשטערן אַפֿירגעשיינט און קאַלט
באַגלידעט די קאַלטע פֿרימארגנדיקע ראָסע, וואס איז גע-
לעגן איבער די דעכער; און איבער דעם שטעטל און גאַס
האט גערוט אַ שטילקײט. - נאר אין מיטן מאַרק איז אַ

פּויערשע פּוּר געשטאַנען מיט אויבס, אַרום די פּוּר-ווייבער,
און פּונדערווייטן האט זיך געהערט יענטעס קויל :
- פינף גילדן מיט צען גראשן, דאס גאַנצע אויבס
נעם יך.

און טויבע, נאכטראגנדיק יצחקלען דאס קעסטל, איז
דורכגעגאַנגען דעם מאַרק און דערווענדדיק יענטען, האט
זי אויף איר געקוקט מיט שטאַלץ. . .
זיי זענען אַרויס אונטער דעם שטעטל, אויף דעם וועג,
און אָפּגעוואַרט אַ געלעגנהייט נאָך לענטשיץ, אַז פּון דאָרט
זאָל יצחל ווייטער פּאַרן קיין קוטנע.

דער הימל איז געווען גרוי און קאַלט. דאָרט ווייט האָט
ער זיך אויסגעמישט מיט דעם רויכערדיקן טוי-וואַלקן, וואָס
האַט פּון די פעלדער אויפן הימל אויפגעשטייגט, אָדער פּון
הימל אויף די פעלדער אַראָפּגענידערט און האָבן זיך
איניינעם צוזאַמענגעגאַסן. . . און דער וועג האָט שטיל-
שווייגנד ווייט זיך אַוועקגעצויגן.

זיי האָבן זיך ביידע ביים שלאָפּאָן אַנידערגעשטעלט
און געוואַרט אויף אַ געלעגנהייט.

און די מוטער האָט אַרויסגעקראַצט אַ פּאַר פּערציקערס
פּוּ דער קעשענע און אים איינגעפונדן אין העמד, אויפן
האַרץ.

באַלד איז אַ פּוּר דורכגעפּאַרן פּוּל מיט פּאַרשוניען.
זי האָט פּאַר יצחקלען אויסגעדונגען אַן אָרט פּאַר פּערציק
גראַשן, און האָט דאָס קעסטל אויף דעם וואָגן אַרויפגעלייגט.
- פּאַר געזונטערהייט! פּאַרגעס נישט אָן דער מאַמען! -

האַט זי וויינענדיק אויסגערעדט.

יצחקל האָט געשוויגן.

זי האָט געוואַלט איר קינד קושן, נאָר זי האָט געוואוסט,

אז דאָס פּאַסט נישט פאַר אַ דערוואַקסן יינגל, און האָט זיך איינגעהאַלטן.

יצחקל איז אַרויף אויף דער פּור. די פּאַסאַזשירן האָבן פאַר אים צווישן זיך אַן אָרט געמאַכט.

— בלייב געזונט, מאַמע. — האָט ער געזאָגט, ווען די פּור האָט זיך פּון אָרט גערירט.

— פאַר געזונטערהייט, מיין קינד! זיך און לערן דאָרט און פאַרגעס נישט אָן דער מאַמען, — האָט טויבע דער פּור נאַכגעשריען.

די פּור האָט זיך וואָס אַמאָל דערווייטערט אַרויף אויף דעם באַרג, וואָס האָט זיך געזען פּון דערווייטנס.

טויבע איז נאָך אַלץ געשטאַנען און נאַכגעקוקט די פּור. ווען די פּור איז פּון דערווייטן אין קאָרוש פאַרלוירן געוואָרן. האָט זיך טיבע אומגעדרייט און צוריק אין דער שטאָט אַריין.

זי האָט אָנגעלייגט דעם וועג, פּדי עס זאָל איר אויסקו-מען פאַרבייגיין דעם „בית-עולם“.

נישט קיין הויכער פאַרקן פּון ברעטער האָט דעם בית-עולם אַרומגערינגלט, און די מצבות האָבן זיך אַרויסגעוויזן און געקוקט אין הימל אַריין.

זי איז צוגעגאַנגען און אַרויפגעקלעטערט אַפּיסל אויף דעם פאַרקן און האָט אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ אין „פעלד“ אַריין, און זי האָט צווישן מצבות עפעס מיט די אויגן געזוכט, און אז זי האָט דערזען אַ באַקאַנטע קליינע מצבה, האָט זי מיט דעם קאָפּ אַהין געשאַקלט:

— ברוך, ברוך! דיין זון יצחקל איז אין דער ישיבה געפאַרן תּורה לערנען.

באלד אָבער האָט זי זיך דערמאָנט אָן דעם מאַרק.
יענטע האָט אַודאַי דאָס גאַנצע אויבס אָפגעקויפט! פאַר
איר וועט גאָרנישט איבערבלייבן, און זי האָט זיך אין שטאַט
געאייילט.

זי איז גיכער געגאַנגען, און זייער צופרידן מיט זיך
געוועזן. עפעס האָט זי געפילט, אַז זי האָט אַ גרויסע זאַך
געטאָן, און טראַכטנדיק דאָס, האָט זי פאַרגעסן אָן דעם
עגמת-נפש פון דעם, וואָס יענטע האָט דאָס גאַנצע אויבס
אָפגעקויפט.

אין צוויי וואָכן אַרום האָט זי פון יצחקלען אַ ברייווע-
לע באַקומען. אַליין לייענען קאָן זי נישט, איז זי אַוועקגע-
גאַנגען מיט דעם ברייוול צו ר' יוחנן מלמד, ער זאָל עס
איר איבערלייענען.

ר' יוחנן האָט די בריילען אָנגעטאָן, גוט אָפגעהוסט און
האָט אָנגעהויבן פון ברייוול אַרויסצולעזן:
„לאמי אהובתי הצנועה...“

— וואָס איז דער טייטש? — האָט טויבע געפרעגט.
— אַ טיטל איז דאָס צו דער מוטער, זאָגט ר' יוחנן
און לייענט ווייטער.

טויבעס געזיכט איז ליכטיקער געוואָרן. זי האָט גענו-
מען איר פאַרטוך צו די אויגן און אָנגעהויבן וויינען.
ר' יוחנן האָט דאָס באַמערקט און געלייענט ווייטער
לשון-קודש-ווערטער.

— וואָס איז דער טייטש? דער טייטש? — פרעגט אַלץ
די יידענע.

- גארנישט, נישט פאר אייך, איר וועט עס נישט
פארשטיין, עס איז א פשטל.
זי האט געשוויגן, די לשון-קודשדיקע ווערטער האבן
אויף איר א שרעק געווארפן. און זי האט מיט דרך-ארץ
אויסגעהערט.

„איך גריס אמי אהובתי, מיט אחותי, שרהן און
גאלדען און יעקב, לאז ער זיך גוט לערנען, איך האב אלע
טעג... און שלאף ביי ר' חיימען“, - האט פלוצים ר' יוחנן
געלייענט.

טויבע האט זיך געלאזט באנוגענען מיט די פאר ווער-
טער. זי האט צוגענומען דעם בריוו, אים געלייגט אין קע-
שענע אריין און געגאנגען מיט גרויס פרייד אין מארק
אריין.

- אויף דער נאכט, - האט זי זיך געטראכט - וועל
איך ארונטער צום זין, לאז ער לעזן דאס בריוול.
אויף דער נאכט, ווען זי איז אהיים געקומען, האט זי
אויף גיך מיטאג אפגעקאכט, געגעבן די קינדער עסן, און
געלאפן צום זין מיטן בריוול.

זי איז אין שטוב אריין. לאנגע פאליצעס מיט ספרים
באדעקן די ווענט, און א ייד מיט א ווייסע בארד זיצט
אויבנאן און קוקט אין א ספר אריין.

- וואס, א שאלה? - פרעגט דער זין פונדערווייטן.
- ניין.

- וואס דען?

- א בריוול פון מיין יצחקלען.

דער זין האט זיך אויפגעהויבן, צוגעגאנגען, זי אָנגע-
קוקט און האט צוגענומען פון איר דאס בריוול, און אָנגע-
הויבן לייענען, אין דער שטיל, פאר זיך.

- וואויל, אויסגעצייכנט, גוט... דער קליינער פאר-
 שטייט... - רעדט דער דין צו זיך.
 טויבען גיסן זיך טרערן פון די אויגן...
 - וואָלט ער כאָטש געלעבט! וואָלט ער כאָטש געלעבט!
 - שחיתת הויז... רמ"בם... תוספות איז גערעכט...
 רעדט דער דין ווייטער צו זיך.
 „איר יצחקל, טויבע דער מאַרק-ידענעס אַ יינגל“, -
 טראַכט זי מיט שטאַלן.
 — נאָט אייך דאָס בריוול, — זאָגט דער דין צום
 סוף — איך האָב עס שוין דורכגעלעזן.
 — נו, וואָס? — פּרעגט די יידענע.
 — וואָס ווילט איר דען?
 — וואָס שטייט אין בריוול? — פּרעגט די יידענע אין
 דער שטיל.
 — עס איז נישט פאַר אייך, איר וועט עס נישט
 פאַרשטיין — זאָגט דער דין מיט אַ שמייכל.

יצחקל שרייבט אַהיים בריוולעך, וואָס אַמאָל ווערן
 די יידישע ווערטער ווינציקער, די לשון-קודש-ווערטער
 מער, אַמאָל נאָר אַ גערוס צו דער מאַמען, — און זי קומט
 צו ר' יוחנן; ר' יוחנן לייענט איר דורך די יידישע ווער-
 טער און זי לאָזט זיך דערמיט באַנוגענען. „די לשון-קודש-
 ווערטער זענען פאַר דעם-דין,“ טראַכט זי זיך.
 אַמאָל קריגט זי אַ בריוול פֿון יצחקלען.
 זי גייט אַריין צו ר' יוחנן, ער זאָל עס דורכלייענען.
 ר' יוחנן לייענט עס דורך.
 — גאַרנישטאָ צו אייך, — זאָגט ער.

- ווי הייסט ?
 - גאַרנישט, - ענטפערט ער אָפּ קורן.
 - לייענט=זשע מיר כאָטש דאָס, וואָס איז דאָ.
 - עס איז דאָך לשון=קודש, תורה, איר וועט דאָך
 נישט פאַרשטיין.
 - וועל איך נישט פאַרשטיין.
 - גייט אייך געזונטערהייט און פאַרדרייט מיר נישט
 דעם קאַפּ.
 טויבע איז אַרויס מיט דעם געדאַנק, אויף דער נאַכט
 צו גיין צום דין.
 - רבי, זייט מוחל, פאַרטייטשט מיר דעם בריוו אויף
 יידיש - זאָגט זי צום דין, אים דעם בריוו איבערגעבנדיק.
 דער דין נעמט דעם בריוו און לייענט אים איבער.
 - גאַרנישטאָ פאַר אייך! - זאָגט ער איר.
 - רבי, - זאָגט טויבע פאַרשעמט - פאַרטייטשט מיר,
 זייט מוחל, דאָס לשון=קודשדיקע.
 - עס איז דאָך תורה, איר וועט נישט פאַרשטיין.
 - נו, לייענט כאָטש דעם בריוו אויף לשון=קודש, הויך,
 הויך, איך זאָל אים הערן.
 - איר וועט דאָך אָבער נישט פאַרשטיין, עס איז
 דאָך לשון=קודש, - שמייכלט דער דין.
 - נו, וועל איך נישט פאַרשטיין, - זאָגט די יידענע-
 עס איז דאָך מיין קינדס תורה, מיין קינדס.
 דער דין האָט עפעס געקלערט, און אָנגעהויבן
 לייענען הויך.
 - שחישת חוץ שנתערבה בקודש... רמב"ם בהלכות...
 מ"א...

באלד אָבער קוקט ער אויף די יידענע און דערמאָנט
זיך אָן עפעס: ער זאָגט גאָר תורה פאַר אַ יידענע.
- נאָט אייך דעם בריוו, עס איז גאָר נישטאָ פאַר
אייך. - האָט ער געזאָגט רחמנאָדיק און צוריק זיך גע-
זעצט אויף זיין אָרט.
- עס איז דאָך מיין קינדס תורה, מיין יצחקלס בריוו,
פאַרוואָס זאָל איך נישט הערן? לָאָם איך נישט פאַרשטיין,
עס איז דאָך מיין קינד.

דערנאָך, ווען טויבע איז אַהיימגעקומען, האָט זי זיך
ביים טישל אַנידערגעזעצט, אַראָפגענומען דאָס לעמפל פון
טשוואַק, און ביי דער שיין פון דעם פאַררויכערטן לעמפל,
האָט זי שטום אויף דעם בריוול געקוקט.
זי האָט דעם בריוו געקושט, נאָר באלד האָט זיך איר
געדאַכט, אַז זי איז מטמא דעם בריוו מיט אירע ליפן, זי
איז אַ זינדיקע יידענע. ..
זי האָט זיך אויפגעהויבן, אַרויסגענומען פון ספּריים-
שאַפקעלע דעם מאַנס סידור און צווישן די בלעטער אַריין-
געלייגט דעם בריוו.
מיט ציטערדיקע ליפן האָט זי געקושט די טאָולען פון
דעם סידור, און עס צוריק אַריינגעשטעלט אין ספּריים-
שאַפקעלע.

שבת אין וועג

וועסט, אפילו א בלאז פון א ווינטל גייט דאָ
נישט פארלאָרן. נישט אויף קיין שטיינערנע
טראַטואַרן פאלן דאָ די זונען-שטראַלן, נישט
אויף שטיינערנע מויערן בלאַזט דאָ דער
ווינט פון פרילינג. וואָרף נאָר דיין בליק אַרום: יעדער
פון די פרילינג-ווינטעלעך עפנט אַ נייע טיר אין דער ערד,
יעדער שטראַל פון דער זון רופט אַרויס צום לעבן נייע
גראַז-קעפלעך פון דער ערד, און דער ווינט באַנייט זיי די
טוי-טראַפן, טרינקען זיי אָן, און גאַטס וועלט שפראַצט
אַרויס. די געשמאַקע ריחות טראַגן זיך אום אין דער
לופט און באַהויבן מיט זייער אַטעם אַלץ, וואָס זיי באַגע-
גענען אויפן וועג...

איינזאַם בין איך אין וועג, ווייט פון שטאָט, פון אַ
דאָרף, אַרום ציען זיך גרינע זאַפטיקע בייטן. דער פסח
איז נאכנישט לאַנג אַריבער, די געוויקסן האַלטן נאָך ביים
פאַנאנדערשפראַצן. דייע דיינע אויגן ווערן נאָכנישט פאַר-
בלענדעט פון קיין צייטיקער פרוכט, — ניין, אַלץ האַלט
נאָך דערווייל אין איין שפראַצן...

די ערד איז נאָך שוואַרץ דאָ און דאָרט, קליינע גרינע
קעפלעך עפענען זייערע קליינע מיילעכלעך, קליינע

בלימלעך קוקן ארויס, ווי קינדערשע אייגלעך, מיט
 התפעלות, פרייען זיך און לאַכן.
 און אַלץ וואַקסט אויף די אויגן, וואַקסט און בלייבט
 פאַנאַנדער. און אויבן איבער דעם אַלעם, שפּרייט זיך אַ
 ברייטער און אַ פּריילעכער הימל, און אַרום איז קיינער
 נישטאָ, אויסער דיר איינעם; איינזאַם ביסטו, דיין פעקל
 אויף די פּלייצעס, דער שטאַק אין דער האַנט, און דו
 גייסט ווייט-ווייט, און עס דאַכט זיך דיר, אז קיין וועלט
 איז גאַר נישטאָ, נישטאָ קיין שטאַט נישט פאַר דיר, נישט
 הינטער דיר, איינער ביסטו אויף דער וועלט, און דו
 ביסט דער הערשער איבער אַלץ, וואָס אַרום דיר...

הינטערן וואַלד שטייט אַ קליין הייזל, די ווענט פון
 ברעטער, איבערן צעפּוילטן שינדל-דאַך הויבט זיך אַ
 שוואַרצער, אַן אויסגעקרימטער קוימען. דאָס קליינע הייזל
 שטייט פאַר זיך, איינס און אַליין, אַזוי ווי עס וואַלט קיין
 שייכות נישט געהאַט צו דער גאַנצער איבעריקער וועלט.
 עס שטייט, און עס זעט, אַלע טאַג קומען האַלץ-העקער
 מיט העק אין די הענט, האַקן ביימער, און דאָס קליין
 הייזל האַלט אין זיך טיף פאַרבאַרגן דעם טרויעריקן סוד...
 פון איין זייט ציט זיך דער וואַלד, הויכע צווייגיגע ביימער
 שטייען, ווי אַ סך מנינים יידן; אין דער הויך און אין דער
 ווייט ציען זיך צווייגן איינע נאָך די אַנדערע, און פאַר-
 שווינדן טיף אינם וואַלד אריין. דאָרט, אין טיפן וואַלד,
 איז געווען פאַראַן עפעס אַזוינס. פון מיטן וואַלד קומט
 געשווינד צולויפן אַ קוועלעכל און לויפט ווייטער, און איילט
 זיך, אַזוי ווי אימצער אין טיפן וואַלד האַט אים שלעכטס

געטאָן, און ער לויפֿט צו קלאָגן זיך פֿאַר דעם מוטער-
טייך, אַריינצופאַלן אין אירע מוטערלעכע אַרעמס. ווייט
לינקס, הינטער די פעלדער, זעט זיך נאָך עפעס וואָס,
אַבער וואָס דאָס איז - ווייסט איין גאָט.

אויפן בענקל, וואָס פֿאַרן הייזל, פֿונקט קעגן וואַלד,
זיצט ר' בנימין. פֿון אונטער זיין וועסטל זעען זיך אַרויס
לאַנגע ציצית, ער רויכערט אַ לילדקע און קוקט אין דער
וועלט אַריין. ער דערזעט מיך נאָך פֿון דערווייטן, און
ווינקט צו מיר מיטן פינגער. „זייט מוחל, ר' פעטער" —
פֿאַרטייטש איך מיר זיין וואונק, אַבער הערן הער איך גאָר-
נישט, — דער שטח איז נאָך צו ווייט.

בנימין דער וואַלד-וועכטער וואוינט שוין דאָ פֿון לאַנג.
דאָס הייזל האָט ער געירשנט נאָך פֿון זיין עלטער-עלטער-
זיידן. עפעס אַ מין „הכנסת אורחים" האָט גאָט באַשאַפֿן
דאָס הייזל אין מיטן וועג, אַ ייד זאָל האָבן וואו אַריינצו-
גיין. אַ פֿולע שיסל זויער-מילך, אַ שטיק שוואַרצע ברויט, —
דאָס באַקומט יעדער אומזיסט, קיין געלט וויל בנימין פֿאַר
אַזעלכע זאַכן נישט נעמען. „אַז איך פֿיר עס אַרויס אין
מאַרק, איז עס סחורה, — זאָגט בנימין, — אַבער כל-זמן דאָס
איז נאָך אין דער היים, איז דאָס אַ „שטוב-זאך", און פֿאַר
שטוב-זאַכן נעמט מען קיין געלט נישט."

ער איז אויפגעשטאַנען און איז געגאַנגען מיר אַנ-
סקעגן. ער שאַקלט מיר פֿון ווייטן מיטן קאַפּ, — ער מיינט,
איך זאָל אָפּוואַרטן.

— פֿון וואַנען גייט אַ ייד?

— אודאי פֿון סטשעלעץ קיין גאַסטינין, אַנצוציען אויף

שבת, — פֿרוווט ער טרעפֿן.

— האָסטו שוין פֿאַרשפעטיקט, — זאָגט ער און מאַכט

מיט דער האנט, — די זוך גייט שוין אונטער. — און ווייזט מיט דער האנט אויפן רויטן הימל, וואָס הינטערן וואַלד. נישט קלערנדיק קיין סך, פאַרקירעווע איך זיך אויף דער סטעזשקע, וואָס פירט צו זיין הייזל.

— דער לוח שרייבט, — זאָגט ער מיר דערווייל — אַז זיבן אַ זייגער פענטשט מען ליכט. עס איז שוין נאָך פינף. זיינע טאַטעס האָבן געצייילט די טעג נאָך די שייטלעך האַלץ, וואָס זיי פלעגן אלע טאָג צוגעבן הינטערן הרובע. און דאָס וועטער פלעגן זיי פאַרוואַגן נאָך דעם אויסזען פון הימל. אָבער בנימין ווייס דאָס אלץ שוין פון לוח. מיר קומען אונטער צום הייזל. אויפן שוועל שטייט אַ הויכע יידענע, אויפן קאָפּ טראָגט זי אַ ווייסע פאַטשיילקע און קוקט אויף איר מאַן, אַזוי ווי זי וואָלט אים עפעס וועלן פרעגן. הינטער איר פאַרטוץ באַהאַלטן זיך צוויי קליינע מיידעלעך, קוקן אַרויס מיט זייערע אָפּגעברענטע פנימלעך, זייערע האַר האַלב־רויטלעך, האַלב געלבלעך זענען צעשויערט. זיי קוקן אויף מיר מיט אַ קינדערשן שמייכל. — טויבע, מיר האָבן אַן אורח אויף שבת.

איך גיב אַ שאַקל צו דער יידענע מיטן קאָפּ. מיין שאַקל דאַרף באַדייטן: „גוט־מאַרגן“, „גוט־נאַונט“, — די יידענע שטייט, ווייסט נישט וואָס צו טאָן. אָבער פלוצלינג גיט זי זיך אַ קער און גייט אַריין אין הייזל.

— אַמאָל, אַז מען האָט געהאַקט דעם אַלטן וואַלד, האָבן דאָ געוואוינט שאַפאַרעס, און עס איז געווען אַ קאַנטאַר, איז דאָ געוועזן אַ מנין, און אַ ספר תורה איז געוועזן, — דערצייילט מיר ר' בנימין.

מען פירט מיך אַריין אין שטוב. דאָס ערשטע, וואָס מיין בליק קאָן אונטערשיידן, איז—מילך־קריג, וואָס שטייען

אויסגעשטעלטע אויף צוויי מילכיקע בענק. אין שטיבל
איז קאלטלעך. אויף די פענסטער שטייען פולע טעפ מיט
זויער-מילך, און א פעטער גערוך טראָגט זיך איבערן
גאנצן הייזל.

באלד קומט אריין א הויך מיידל מיט צוויי שוואַרצע
צעפ אויפן קאַפּ. פון אונטער דעם רויטן קליידל זעען זיך
די באַרוויסע פיס. אויף דעם רויט-געוואָרענעם געזיכט
אירן שוועבט אַ שעמעדיקער שמייכל. זי טראָגט אַריין
אַ פּוֹלן קאַרב אייער. ווי זי דערזעט מיך, גייט זי שנעל
אַריין אין צווייטן קאַמער.

דאָס מיידל שעמט זיך. יעדעס מאָל, ווען זי גייט
נאָר דורך דאָס שטיבל, הויבן זיך אָן אירע באַקן צו
רויטלעך און זי לאַזט אַראָפּ דעם קאַפּ. איך האָב איר נישט
געוואָלט שטערן, בין איך אַוועק זיך אַרומוואַשן לכבוד שבת.

דאָס הייז איז אויפגעראַמט און ריין. עס ברענען צוויי
ליכט אין צוויי באַגילטע, אויסגערייניקטע לייכטער. דער
טיש איז צוגעדעקט מיט אַ ווייסן טישטוך. אַרום איז שטיבל,
די חלּות זענען צוגעדעקט מיט אַ קליין ווייס טישטוכל,
דער רויטער וויין בלישטשעט אין קלאָרן פּלעשל, און
די פּוסות שטייען אַרום. אויף אַלץ רוט דער גייסט פון
שבת. דער טאַטע, אַן אויסגעוואַשענער און אַריינער,
שטייט ביים טיש אויבנאָן אין דער שבתדיקער קאַפּאַטע
און זאָגט אויפן קוֹל „לכו נרננה“ פון אַ סידור. די מאַמע,
אויך אַן אַרומגעוואַשענע, מיט אַ ווייסן שבתדיקן שלייער
אויפן קאַפּ, יזצט און קוקט אין אַ תּחינה. די מיידלעך אין
בֵּרוּיע קליידלעך מיט ווייסע פּאַרטוכלעך זיצן שטיבל און

הערן זיך איין אין טאטנס דאוונען. און די עלטערע טאכטער, פייגעלע, מיט די צוויי לאנגע שווארצע צעפ, זיצט אויך ביים טיש. זי שעמט זיך שוין נישט. דאָס געזיכט רויטלט זיך. זי איז פארטראכט. די אויגן פלישטשען, און צוויי ברעמען ווי פויגנט וואכן און היטן די אויגן, וואָס קוקן זיך צו אַלץ צו און שווייגן, די צוויי רויטע זאפטיקע ליפן ליגן הארט איינע נעבן די אנדערע, און פייגעלע זיצט און טראכט עפעס... עס איז אזוי שטיל, שבתדיק. דעם טאטנס קול נאָר צעשפרייט זיך איבערן גאנצן הייל. אַלע זיצן און האַרכן.

איך שטיי נעבן פענסטער. דאָס פענסטער איז אָפן, דער אַלטער וואָלד שלאָפט שוין לאַנג, איינגעהילט אויף העלפט אין נעבל. פון עק הימל זעט זיך נאָך אַ רויטער פליאַסק, די זון גייט אונטער, זי פארשווינדט דאָרט ערגעץ טיף אין וואָלד, און דער אַלטער וואָלד שטייט און הערט זיך איין אין ר' בנימינס קול, וואָס איז מקבל שבת, הערט, טראכט עפעס און שווייגט...

און ר' בנימין דאוונט אַלץ העכער. נישט מיט לעפע-דיקער שמחה איז ר' בנימין מקבל-שבת, — עס איז טפירה-צייט, דער ייד איז איצט פארטרויערט, דער „לכה דודי“ איז אויך אַ טרויעריקער. מיט אַ פארטרויערטער שטילער שמחה נעמט ר' בנימין אויף דעם שבת. אַלץ אַרום איז גרייט, און ווארט נאָר אויפן שבת, און אַט באַלד, באַלד וועט ער קומען פון טיפן וואָלד, וועט קומען און וועט זיך אויף אַלץ צעשפרייטן. אַלץ אַרום שטייט און ווארט און האַרסט ר' בנימינען. דער אַלטער וואָלד וויל אויך מקבל-שבת זיין. ער בענקט

נאָכן שבת און וויל לויבן דעם אלמעכטיקן, אָבער די ביי-
מער זענען שטומע... און ר' בנימין איז דאָס זייער שליח-
ציבור, ער זאָגט פאר זיי, און זיי האָרען. און אָט קומט
צו גיין דער שבת און צעשפרייט זיך איבער דער גאַנצער
געגנט.

אַלץ שווייגט און איז פול רוי. דורכן פענסטער קומט
אַריין דער שבת, די ליכט ברענען, די חליות זענען צוגע-
דעקט ארום טיש מיטן וויסן טישטוך זיצן אַלע אין שבת-
דיקע קליידער און דער טאַטע גייט אַרויס אַנטקעגן און
זינגט :

שְׁלוֹם עֲלֵיכֶם, עֲלֵיכֶם שְׁלוֹם !

די נאַכט פון שבת. די ליכט גייט אויס, די לאַמפּ ברענט
נאָך העל, די מיידלעך זיצן ארום טיש, האַלב זיצנדיק און
האַלב אָנגעלענטערהייט, די קעפלעך אויף די הענטלעך, און
זיי שלאָפן. די מאַמע זיצט ביי אַ ווינקל פון טיש, קוקט אויף
די גוססנדע ליכט און האָרעט. דער טאַטע זיצט אויבנאָן,
אָנגעלענט אויפן שטרף, מיט אַ יאַרמולקע אויפן קאָפּ, ער
קייט געקאַכטע באָב און האָרעט אויך. די עלטערע
טאַכטער, פייגעלע, לייענט עפעס אַ מעשה-ביכל פאַרן לאַמפּ.
שטייל און רויק לייענט דאָס מיידל עפעס אַ מעשה,
וואָס איז פאַרלאָפן מיט אַ גרויסן צדיק, וואָס האָט זייער
אָפּגעהיט דעם שבת, און אַלע פרייטאג נאָך מיטאַג פלעגט
ער שוין נישט אַרויסגיין פון שטוב. און דער צדיק האָט
אַמאָל פאַרבלאָנדיזשעט. עס איז געווען אַ ווינטער-טאָג,
דאָנערשטאג. דער צדיק איז אוועק אין אַ דערבייאיקן
דאָרף אויף אַ ברית, מל צו זיין אַ קינד. אַז ער איז גע-

גאנגען צוריק, איז אַרויסגעפאלן אַ גרויסער שניי און האָט
פאַרטראָגן דעם וועג. דער צדיק פאַרבלאָנדזשעט און האָט
געמוזט נעכטיקן אין וואַלד. אויף מאַרגן, פרייטאָג, איז
דער צדיק אין גרויס צער און איז מתפלל צו גאָט, ער זאָל
אים נישט דערלאָזן מחלל-שבת צו זיין. פלוצלינג הערט ער
פון ערגעץ אַ זייגער שלאָגט צוועלף. דער צדיק שטעלט
זיך אָפּ אונטער אַ בוים — ער וויל ווייטער נישט גיין —
עס איז שוין שבת. ער גיט אַ קוק, — ערשט ער שטייט
פאַר אַ גרויסן פאַלאַץ. דער צדיק גייט אַריין אין פאַלאַץ,
זעט ער אינעווייניק שטייט אַ טיש, צוגעדעקט מיט אַ ווייסן
טישטוך, און ביים טיש זיצט אַ גרייז-גרויער מאַן מיט אַ
לאַנגער ווייסער באָרד, אין האַנט האַלט ער אַ זילבערנע טאַ-
באַק-פּושקע און לערנט. ער גייט אונטער: „שלום-עליכם“
עליכם-שלום! — אַ ייד האָט פאַרבלאָנדזשעט, וועסטו ביי
אונז האַלטן שבת...

איך שטיי ביים פענסטער. שטיל. דער וואַלד שלאָפט.
די ביימער שטייען שטיל און האַרכן אויך די מעשה, וואָס
פייגעלע לייענט, אָבער טיף אין וואַלד רוישט עפעס... די
שטערן ווינקען עפעס פון הימל מיט אַזויפיל חן. אַלץ רוט,
אַלץ איז שבתדיק.

און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך בין עס דער צדיק פון
פייגעלעס מעשה, וואָס האָט אויף שבת פאַרבלאָנדזשעט אין
גן-עדן התחתון...

אויף דעם וועג קיין שעמענעץ

 ין דער וועג ציט זיך, און ערגעץ ווייט ווערט
 ער פארבלאנדזשעט צווישן די פעלדער, און-
 טער א פארג. און דער הימל שמייכלט אראפ
 צו די פעלדער, און די פעלדער - ארויף, און
 אלץ איז אזוי רויק, אזוי זיכער ביי זיך, אזוי פעסט: אלץ
 ארום איז אזוי קלאַר, אלץ איז איינגעוואַרצלט זיכער מיט
 א פעסטן יסוד אין דער ערד, נאָר איך אליין בלאַנדזשע
 ארום, צווישן הימל און ערד, צווישן אלערליי גאָטס באַ-
 שעפענישן. און די שאַסיי-שטיינער רעכטס און לינקס, די
 שטיינער מיט די נומערן, זאָגן מיר, אז אוועק פון אלעם,
 אויסרייסן זיך, אנטלויפן פון דער חברה איז נישט אזוי
 לייכט. . . אומעטום מענטשן, אומעטום זייער ארבעט, זייערע
 הענט.

נאָך גוט, טראַכט איך, וואָס זייערע הענט קאָנען צום
 הימל נישט דערגרייכן, זיי וואַלטן אים אויך אָפּמעסטן אויף
 וויאַרסטן און מיילן... מיט דער צייט וואַלט זיך אַ גרויסע
 אַקציען-געזעלשאַפט געמאַכט און וואַלט באַקומען אַ מאַנאָ-
 פּאַל צו עקספּלאַטירן די זון, די לבנה, די שטערן... און

מיליאָנען „טשינאוויקעס“ וואָלטן געווען און מיליאָנען
„שלאַפענס“...

עס שלעפערט זיך, דער וועג ציט זיך. און ווייט
צווישן הימל און ערד הייבט אָן צו טונקלען, און גאַנצע
מחנות אָפגעריסענע שטיקער וואָלקן ציען זיך אַרויס און
פליסן און טוקען זיך, און גיסן זיך צוזאַמען, און רייסן זיך
איבער. און אַנדערע שטיקער הימל פאַרשלייערן זיך, און
לייכט און דורכזיכטיק זענען די זילבערנע שלייער; און די
שלייער ציען זיך צונויף, באַהעפטן זיך, עס ווערט אַזוי
היימלעך, אַזוי פריינטלעך, גלייך מען שפילט אין באַהעל-
טעניש...

און קיין איינציק הייזל זעט מען נישט... אויס! גאַטס
וועלט, - נישט קיינעמס נאָר דעם רבּונו-של-עולם, און
די טוי-באַדעקטע פעלדער הייבן זיך צו די טוי-באַדעקטע
היימלען, און די פייכטע הימלען לאָזן זיך אַראָפּ צו דער
ערד און עס ווערט איין וועלט, ווי איין גאַטס... און די
איינגעוואַקסענע גרעזלעך אין דער ערד באַוועגן זיך שטיל,
זיכער, ווי עפעס אַ קינד, וואָס וויגט זיך אין דער מאַמעס
שוים, שפּילנדיק זיך פאַרגעניגנדיק.

און ווען איך זע דאָס אַלץ, פאַרשעם איך מיך פאַר
זיך אַליין, פאַרוואָס איך אַליין בין העכער פון די אַלע
גרעזער, וואָס וואַקסן אַרום. אַלץ איז איינגעוואַקסן, איינ-
געוואַרצלט אין דער ערד, נאָר איך אַליין קריך אַרום, עפעס
אַזוי ווי איך וואָלט מיך פון דער ערד אָפגעריסן, אין דער
וועלט זיך געלאָזט. איך האָב מיין מאַמען פאַרלאָזט, מיין
טאַטן אַוועקגעוואַרפן און ווי אַ יתום דריי איך מיך אַליין
אַרום, זוכנדיק ערגעץ אַ מקום-מנוחה... עפעס זעט דאָס
אויס חוצפהדיק, פאַרלאָזט איז עס... און דאָרט אין מיטן

פעלד, הינטן, אין א טאָל, שטייגט אַ ביימל אַרויס און
גלאַצט אויך אין דער וועלט אַריין. דאַכט זיך, עס פילט
אויך דאָס זעלבע: העכער געוואַקסן פון אַלע גרעזער...
דער גרעסטער פון אַלע... אַ שיינ פנים האָט דאָס! ...

און די שטיקלעך אָפגעריסענע וואָלקן האָבן זיך צו-
זאַמענבאַהעפט איינס מיט דעם צווייטן, און עס שוועפט
שוין אַ לייכטער פאַנסער איבער דעם הימל: טייל ערטער
איז דער פאַנסער דורכגעריסן און פון די אויפגעריסענע
ערטער גלאַנצט עפעס, ווי באַשטויבטע ליכט אַזוי ווייך,
און פאַרהילט אַזוי קושנדיק די לייכטע רייזנדיקע וואָלקן.
אַ רעגן וועט זיין!

דאַכט זיך, עס פרייט מיך! אַליין בין איך אויפן וועג,
ווי דאָס גרעזעלע וועל איך זיין, נישט האָבנדיק פאַר דעם
רעגן זיך וואו צו באַשיצן.

אַ שטילע ליבע אימה הערשט איבער אַלעם. די גרע-
זער בייגן איין די קעפּ, רוימען אין דער שטיל איינס צום
אַנדערן: „אַ רעגן וועט זיין!“ דער לאַנגער וועג, וואָס ציט
זיך דאָרט, דאַכט זיך, גרייט זיך אָן צום רעגן: „וואָס קאָן
איך טאָן“ - וואָלט ער זאָגן. פון ערגעץ ווייט קומט אַ
פויגל אָן צו פליען און פלייט מיט רעש דורך, אַנוואַגנדיק:
אַ רעגן וועט זיין! און דאָרט אין פעלד שאַקלט זיך דער
בוים, די צווייגן רוישן מיט אימה... .

און די פעלדער ציען זיך, גלאַצן אין הימל אַריין:
הקדוּש=ברוך=הוא, מיר זענען גרייט אַנצונעמען דיין גוטס,
וואָס דו שיקסט אונז!
איך גיי אויף דעם וועג.

דאָרט ווייט דערהויבט אַ ווינט דעם שטויב, אַ גע-
דיכטער קאָרוש ווערט. פֿון אונטער אַ טאָל קומען צוויי
פֿערד אַרויף, שלעפּנדיק זיך. מען זעט, ווי זיי שטרעקן די
העלזער אויס, אַרויפּשלעפּנדיק זיך באַרג-אַרויף. דערנאָך
ווייזט זיך אַ פֿויער מיט אַ בייטש אין האַנט.

אַט ווייזט זיך אַ דעכל.

דאָרט אין טאָל שטייט אַ הייזל, און עפעס ווי פֿאַר-
שעמט באַהאַלט עס זיך אין די געדיכטע צווייגן און
פילע בלעטער פֿון די ביימער, וואָס שטייען אַרום. און דאָס
הייזל, ווי איינגעטונקט צווישן די גרינע בלעטער, זעט
אויס פֿונדערווייטנס, ווי עס וואָלט פֿון דער הוילער ערד
אַרויסגעוואַקן.

אַ קליין שמאָל וועגל פירט פֿון דעם וועג אַראָפּ און
פֿאַרשענגלט זיך אויף די פעלדער. עס פירט צום הייזל צו.
עס הויבט אָן לייכט צו טריפֿן. די ערד זאָפט איין די
טראָפֿן.

עס טריפט און די טראָפֿן בלייבן הענגען אויבן גראָז,
ווי גוטע טרערן. . . און פֿאַרוואַלקנט איז דער הימל נאָך
פֿון איין זייט; אויף דער צווייטער זייט שמייכלט די זון
מיט אַ גוט געלעכטערל... עס הייסט: זעט, וואָס זיין ליבער
נאָמען קען!

איך נעם מיך אַראָפּ אין אַ זייט, צום באַהאַלטן הייזל
צו. עס לויפט אַ הונט און קומט מיר פֿריינטלעך אַנטקעגן,
לאָזט מיך דורך און באַגלייט מיך נאָך צוריק צו דער טיר.
אַ פֿויעריש הייזל. נידעריק, אָבער זיכער ליגט דער
באַלקן אויף פֿיר אָפּגעווייסטע ווענט. הייליקע בילדער

ארום. אונטער איינעם אין א ווינקעלע, לייכט א לעמפל, א קליינס, דער שוואכער שיין פון לעמפל צעפליסט זיך אזוי ווייך אין דער טונקלקייט פון שטוב, מישט זיך אויס מיט די לייכטע באוועגעלעכע שאַטנס. ביים קוימען זיצט די פויערטע און צינדט אונטער צוויי העלצלעך... קליינע, קליינע יינגלעך מיט אָפגעברענטע פנימער און פלאַכע העלע פלאַק-סענע האָר רינגלען מיך ארום און באַקוקן מיך פאַרוואַנדערט; אין צווייטן עק ביי א וויגל שטייט נאָך איינס מיט א גרויסן קאַפּ, וואָס וואַקלט זיך אויף אַ דינעם האַרץ און קוקט מיך אָן פּונווייטנס און שמייכלט. ביי די באַרוועסע פּיס ליגט אַ שוואַרצער קודלאַטער הונט און קוקט אים אין פנים אַריין און וואַרט אויף אַ באַפעל...

— קאָן איך מיך פאַרהאַלטן דאָ, ביז דער רעגן וועט אַריבער?

די פויערטע ערלויבט עס מיר פריינטלעך און דערלאנגט מיר אַ שטול צו זיצן.

פון דרויסן הערט זיך אַ ווייטער דונער... גלייך פורן וואַלטן דורכגעריבן אויף אַ האַרטן וועג.

און אין שטוב איז שטיל געוואָרן און אין דער שטילקייט דערהער איך אַן אַלטע שוואַכע שטימע:

— ברוך אתה ה' אלהינו... — אַ ברכה איבערן דונער.

איך קוק מיך אום: אין ווינקעלע, ביים פענסטער, זיצט איינגעהויקערט אַ ייד איבער אַ שניידערשער אַרבעט.

עס ווערט מיר היימלעכער, עס פרייט מיך צו טרעפן נאָך אַ ייד אין אַ גוישע שטוב, מען שפירט זיך עפעס היימיש.

— שלום עליכם, פעטער!

— עליכם שלום, אַ ייד.

— אודאי געקומען גערשט קויפן! — טרעפט ער.

— גיין, איך גיי נאָר פאַרביי.

— וואוהין ?

— קיין שעמענעץ.

— אזוי, נאָך שעמענעץ ! איך בין טאַקע אַ שעמענעצער.
אין דאָס האָב איך אליין געוואוסט, מען דערקענט ים
אין אים. צווישן די קנייטשן אויף זיין אלטן פנים ליגט
שעמענעץ אויסגעגאַסן און שמייכלט.

יעדע קהילה האָט שוין איר שטעמפל, וואָס זי לייגט
אויף אירע איינוואוינער...

דאָס לאַנג-אויסגעצויגענע פנים, מאָגערע באַקן, די
קנייטשן אַרום די אויגן, די קנייטשן אַרום איינגעפאלענעם מויל,
זענען על פי נוסח שעמענעץ. על פי נוסח שעמענעץ זענען די
שוואַרצע טאַבאַק-צייכנס אונטער דער לאַנגער שפיציקער נאָז...
— וואָס טוט איר דאָ, ר' ייד?— פרעג איך אים, אַפילו פרעגן.

— איר זעט דאָך !

— איז אין דער היים קיין אַרבעט נישט ?

— נייט מאַדעס, — זיפצט ער. אַ יינג פון אל-די-

שוואַרצע-יאָר גע ווען מיט אַן אַכט-קאַנטיק היטל, אַ
„וואַרשעווער שניידער“, זאָגט ער... האָט ער שפע... און
איך אויף דער עלטער מוז אַרומגיין אויף די דערפער...
ער נייט נייט... איך ניי, אזוי ווי מיין טאַטע האָט מיך
געלערנט, און אזוי ווי מיין טאַטנס טאַטע האָט מיין טאַטן
געלערנט... קיין איבער-שפיצלעך קען איך נישט.

און גלייך ער וויל מיך טרייסטן, גיט ער צו :

— יעדן פרייטאָג קים איך צו מיין אלטער... אַהיים !

פאַ... אומעטום גאַטס וועלט און זיינע באַשעפּענישן ! און
ווידער אַרום — זאָגט דער אלטער נאָך אַ לאַנגן איבערקלעבן
זיך — ווער דאַנקט און לויבט דאָ גאַט פאַר אלע זיינע

תבואות, פאר אלץ, וואָס ער האָט אינוּ בשאָפן, אז נישט א
ייד, וואָס פאַר ל' נדושעט זיך אמאל ז'ה.ר? ...
דערווייל האָט זיך אויסגעלייטעט, און די זון איז אין
פענטער אַריין.

— נאָך ווייט קיין ש'מ'נעץ? — פרעג איך.
— אַ וויאָרסט דריי. דער וועג פירט גלייך צו.
איך דאַנק דער בעל-הפּיתטע, געזעגן מיך. דער אַלטער
האָט מיר לאַנג נאַכגעקוקט.

— ערשט מאָנטאָג! — הער איך אונטער מיר זיין זיפן.
צוריק איפן וועג! דער הימל איז קלאָר, די וואָלקן ציען
זיך ערגעץ אַוועק; די נאַסע פעלדער שמייכלען צום הימל
און דאַנקען פאַר דער שפּע...

און איבער דעם קלאָרן הימל מיט פלויע פאַרטונקענע
וואָלקן בייגט זיך אויס אַ גאַלדענער רעגנבויגן מיט פלויע
קז נאָן. גאַט איז באַרעמהאַרציק, ער האָט זיך דערמאַנט—זאָגט
דער הימל און טריקנט די ערד מיט ליכטיקער ליבשאַפּט,
ווי אַ מאַמע ווישט אָפּ די בעקלעך פון אַ פאַרוויינט קינד...
אויך דערבאַרעמדיק זענען די פעלדער אַרום... זיי גע-
דענקען פון גאַרנישט און ווייסן פון גאַרנישט...

די זון טוקט זיך, אַ לייכטער וואָלקן שוועבט איבערן
הימל, אין מערב גיסט זיך אויס אַ גאַלדענער ים מיט צע-
וואָרפענע פלויע אינזלען. אַ רונדיקע לבנה שניידט זיך אויס
פון די וואָלקן און קוקט אַרויס, ווי פון אונטער אַ פאַרהאַנג,
און דער וואָלקן באַוועגט זיך לייכט, ווי אַ פאַרהאַנג, און
שוועבט איבער דער לבנה...

און וואָס אמאָל מער, ווערט דער רויטער ים ווינצי-
קער, די טונקל־בלויע אינזלען — גרעסער. דער הימל אַרום,
אַ לייכטיקער ים, פאַרטונקלט זיך, און דער וואָלקן איבער דער
לבנה ווערט שיטערער און לייכטער, און שוועבט אַריבער
און עס באַווייזט זיך שוין אַ זילבערנע לבנה.

פונדערווייטן באַווייזן זיך עטלעכע שיטערע ביימער...
גלייך זיי הייבן זיך פון ערגעץ אַרויס, און זיי מערן זיך — עס
ווערט פון זיי אַ וואַלד. און דער וועג פאַרבלאַנקעט זיך
צווישן די ביימער, און עס שווימען אַרום אין דער לופט פאַר-
בלאַנדזשעטע קולות... מענטשלעכע שטימען צוזאמען מיט אַ
געקוואַקעריי פון פרעש.

אַ פויעריש יינגל קומט מיר אַנטקעגן מיט אַ לידל, מיט
אַ ווייך קלינגענדיק לידל, און ער נעמט זיך ערגעץ אַראָפּ אין
עק זייט און ווערט פאַרשוואונדן, און דאָס לידל וויגט זיך נאָך
אין דער לופט.

די ביימער ווערן שיטערער, דאָס שימערן פון די בלע-
טער הערט אַ וויילע אויף, עפעס ווי האַרכנדיק שטייט די
געגנט. מען רוט זיך אָפּ. פונדערווייטן הערט מען נאָר דאָס
געקוואַקעריי פון פרעש.

און דאָרט ווייט שטאַרט עפעס אין דער לופט... עס קומט
וואָס אמאָל שאַרפער אַרויס, נאָר וואָס — ווייס אין נאָכ-
נישט. אַ הונט בילט... דערנאָך גייט אַן אויסגעצויגענער „מע“
בלשון רבים. קי גייען אַהיים זיך מעלן. גרויסע געלע פלעקן
באַוועגן זיך... מעעע...

אַ פויערטע מיט אַ צווייגל גייט נאָך.

צוויי יידן גייען אויפן וועג, האַלטן זעקלעך אויף די פליי-
צעס, שטעקלעך אין די הענט און גייען.

טונקל ווערט. היימיש איז אלץ אזוי ווי ביי דער מא-
מען אין דער היים.

אָט שטייט אַ פּור פּאַר אַ הייזל, אַ קעלבל ליגט אויף
דער פּור און שטייט, יינגלעך שטייען פאַרן הייזל און פרייען
זיך מיט די פּערד.

די צוויי יידן קומען אָן, שטעלן זיך אָפּ ביי דער פּור
און רעדן עפעס מיט דעם פּויער. איינער טאַפט דאָס קעלבל,
וואָס איז אויף דער פּור און דינגט עס. דער פּויער האַלט
אַ פּיפקע אין מויל און לאָזט געדיכטן רויך ארויס, און
לאַכט.

דער הימל איז שוין טונקל; קליינע שטערן זעען
אויס, ווי ליכטיקע פענסטערלעך אין די שטיבלעך פאַר
מלאכים, די לבנה, ווי אַ גרויס פענסטער אין זיין ליפן
נאָמענס פּאַלאַץ. און גאָר אין עק, ווייט-ווייט, פאַרזינקט
דאָס לעצטע ביסל רויטקייט און ווערט פאַרטרונקען
אין גאַנצע מחנות פאַרבלאַנדזשעטע טונקל-בלויע
וואַלקן. . . אָדער ווייס איך וואָס זיי זענען? . . .

עס באַווייזן זיך שעמענעצער הייזלעך. . . נידעריקע
הייזלעך, איינס אָפּגערוקט פון צווייטן. פּלאַץ איז ביליק!
ווייבער זיצן אויף די שוועלן פאַר די טירן און שמועסן.
קינדער לויפן אַרום איבערן שטיינערנעם בריקל כּוון איבערן
אויסגעטריקנטן טייכל פאַר די הייזער. אין מיטן מאַרק
ליגן גרויסע בינד שטרוי: אַודאי נאָך אַ מאַרק-טאַג. אין
אַ ברייטע „ליק“ צווישן צוויי הייזלעך שפּילן זיך חדר-
יינגלעך אין זעלבנער.

אַן איינפאַר-הויז. אַ שילד מיט רויטע טראַנספּעראַנט-
אותיות. . . אַ לעמפל רויכערט זיך פון הינטן, אויף אַ
שוועל פון אַ געוועלב שטייט אַ מיידל מיט אויפגעקעמטע

האָר אין אַ ווייס פּאַרטוכל און קוקט אין גאַס אַרײַן, וואו
אַנדערע מײדלעך שפּאַצירן.

סאַמע ווייבער און קינדער — וואו זענען די מענער?
— יתגדל ויתקדש... רייסט זיך פון בית-המדרש
אַרויס! דאָרט זענען זײ.

„אַמן, יהא שמיה רבא...“ ענטפערט דער עולם מיט
אַ רעש.

און טײל ווייבער אויף די שוועלן ווישן זיך די הענט
אַן די ווענט און זאָגן: אַמן, יהא שמיה רבא...
שעמענען דאָוונט!

די נאַכט איז צוגעפּאַלן. זיכער און שטיל שטייען די
קליינע היילעך אַרום מאַרק, זײ זעען מיר אויס, ווי אַלע
ווייבער מיט שטריק-נאַדלען אין די הענט, וואָס האָבן זיך
פאַרזאַמלט אין אַ גרויסע שול און וואַרטן, די זאָגערן זאָל
קומען, די זאָגערן מיט בריילן אויף דער נאָז, מיטן פעקל
תּחנות אין דער האַנט... .

אַבער אַ לבנה האָט שעמענען.

טונקל איז דער הימל, מיט די שטערן, ווי מיט לייכ-
טיקן מאָן פּאַשיט, אין מיטן שניידט זיך אויס אַ ריכטיקע
לבנה, טאַקע יהושעס פנים, אָן אַן איינציק פּגימהלע, די
שכינה שיינט אויפן הייליקן פנים... . און זי קוקט אַראָפּ,
די לבנה, אויף איר לייבע „פנסת ישראל“ און שמייכלט צו
איר, איר פנסת ישראל דאָוונט.

און הינטער מיר פּרעגט אַ יונגע שטימע:

— מעג מען דען קוקן אין דער לבנה אַרײַן? יאָ,
מען מעג?

איך קוק מיך אום. א פאָר גרויסע קינדישע אויגן אין
א בלאַס דאַר פנימל.

— יא, מען מעג קוקן, יא, מען מעג?
און איך טראַכט מיר: די שעמענעצער לבנה איז
אפשר דעריבער אזוי קלאַר, אזוי הייליק, אזוי ריין, ווייל
קינער קוקט נישט אויף איר. . .

ד י י ר ו ש ה

(ערציילונג)

יך ווייס נישט, פארוואס עס איז מיר געקו=
מען אויפן געדאנק די יידענע חיה-לאה מיט
איר אלטן קאסטן, וועלכע איך געדענק, ווי
אין א חלום פון מיינע קינדערשע יארן.
אפשר איז דא דערביי עפעס א זין, וואס לוינט זיך צו
דערציילן. זאל דער לעזער משפטן. איך מוז זיך אבער בא=
פרייען פון דער ערינערונג, וועלכע איז זינט א געוויסע
צייט אויפגעשטאנען אין מיר, ווי א לעבעדיקע ערשיינונג
און פאדערט מיר, אז איך זאל זי באשרייבן.

די יידענע חיה-לאה איז געווען די מוטער פון אונזער
שכן, חיימשע דער פעלשער, וועלכן מען האט אויך גערופן
ביי אונז אין שטעטל מיט דעם פאר היינט נישט שיינעם
נאמען, חיימשע דער קאנעמאכער. נאר פאר די דעמאלט=
דיקע צייטן, וואס מען האט ליב געהאט אַנצורופן זאכן ביי
די ריכטיקע נעמען, האט דער נאמען נישט נאר נישט
ארויסגערופן קיין שפאט, נאר פארקערט, ער איז געווען א
טיטל, און האט געקלונגען ווי היינט, למשל, „דאקטאר
מעדיצין“. און האט מען באגעגנט חיימשען גיין איבער דער

גאס מיט דער גרויסער קאנע אונטערן אָרעם, אזוי האָט דאָס גאַנצע שטעטל געוואוסט, אז ווער פון אירע חשובע בעלי-בתים האָט זיך איבערגעגעסן און מען דאַרף אים גיין מבקר-חולָה זיין.

חיימשע דער קאנעמאַכער איז געווען אַ שטיק אַלטערטום. פון זיין מעדיצינישער פראַפעסיע האָט אַראַפּגעווייט דאָס מיטלאַלטער. געהיילט האָט ער מיט דעם אַלטן, אויסגע-פרוּוטן מיטל, מיט דער קאנע, פון אַלע קראַנקהייטן, און אז די קאנע האָט נישט געהאַלפּן, האָט ער באַנוצט דאָס ראַדיקאַלע מיטל, געהאַקטע באַנקעס, וועלכע ער האָט גענומען נאָך אַ הייסער באַד. נאָר טאַמער, חלילָה, איז עס אָנגעקומען צו באַנקעס, איז שוין נישט גוט געווען. האָט מען געזען חיימשען מיט דער טאַרבע באַנקעס אונטערן אָרעם און מיטן וואַקסענעם ליכט אין דער האַנט גיין איבערן געסל, האָט מען זיך שוין פון קראַנקן מיאש געווען, און קרובים זענען געלאָפּן אין שול אַריין תהלים זאָגן. אַ חוץ די צוויי אויסגעפרוּוטע מיטלען — קאנע און באַנקעס — האָט נאָך חיימשע באַזעסן אַ גאַנצע צאָל פלעשלעך מיט רפואות-וואַסער. צו יעדער חולאת האָט ער געהאַט אַ באַזונדער וואונדער-וואַסער: כאַלעראַ-וואַסער, חול־נופל-וואַסער, יום-כּפּוּר-וואַסער און נאָך אַ סך אַנדערע וואַסערן, וואָס זענען צונויפגעשטעלט געוואָרן לויט אַ געהיימען רע-צעפט, וואָס איז נאָר באַוואוסט געווען אים אַליין.

געזאָגט האָט מען, אז די אַלע געהיימע רפואות האָט ער איבערגענומען פון זיין אַלטער מוטער, וועלכע איז געווען אין די פריעריקע יאָרן אַ הייבאַמע, און האָט אָפּגע-נומען מיט אירע אייגענע הענט די אַלע כּפּוּדע בעלי-בתים, וועלכע זענען היינט נגידיים, דאָזאַרעס, גבאים און

גלאט שיינע יידן. זי, די אלטע יידענע, האָט דעם כבוד געהאַט די ערשטע פעטש צו געבן אויף די געזעסלעך פון אָט די אלע היינטיקע שיינע בעלי-בתים. נאָר ראָס זאָגן האָט נישט פאַרקלענערט דעם אויטאָריטעט פון חיימשען און האָט נישטאָ פגעשוואַכט זיין פראָפעסיאָנעלן רום. פאַר-קערט, דאָס האָט צוגעגעבן אַ גלאַנץ זיין רום, און זיין אויטאָריטעט איז באַפעסטיקטער געוואָרן.

איך אליין געדענק שוין נישט די אלטע היה-לָאה, אַז זי זאָל זיך האָבן באַשעפטיקט מיט איר פראָפּעסיע. אין מיינע יאָרן איז זי שוין געווען אַן אלטע, אלטע יידענע, וועלכע איז געלעגן אַ גאַנצע וואָך אין בעט. נאָר שבת און יום-טובּ האָט זי דער זון אָנגעטאָן אין אירע אלטמאָדישע קליידער, מיט דער גרויסער הויב אויפן קאָפּ, מיט דעם גלאַנציקן שטערן-טיכל אויפן שטערן, מיטן האַרץ-ברעטל, פון וועלכן עס האָבן אַראָפּגעשימערט אַ פאַר צווייפּלֶהאַפטע שטיינער אויף גרינעם סאַמעט. און ער האָט זי אַרויסגעזעצט אויפן הילצערנעם גאַניקל, און אלע, וואָס זענען פאַרבייגעגאַנגען, האָבן זי בכבודיק געגריסט און געביטן איר „גוט-שבת“. ווייל נישט נאָר די עלטסטע יידענע אין שטעטל איז זי גע-ווען, נאָר זי איז אויך געווען די הייבאַמע פון אלע מוטערס און פאָטערס פון שטעטל, און אלע האָבן זי גערופֿן „די פאָבע“. און צווישן די שבתדיקע אלט-מאָדישע קליידער און צירונג האָט געבלישטשעט אין דער זון אַ גאַלדן שלי-סעלע, וואָס איז אַראָפּגעהאַנגען אויף אַ גאַלדן קייטל פון איבער איר האַלד אַראָפּ. און אַז די מענטשן, וואָס זענען פאַרבייגעגאַנגען, האָבן געזען דאָס גאַלדן שליסעלע, איז געוואָרן אַ געשושקעריי אין די אויערן, און איינער האָט דעם אַנדערן געוויזן ;

— דו זעסט? דו זעסט?
— דאָס גאַלדענע שליסעלע פון קאסטן.
— ווער ווייסט, וואָס פאַר אַ אוצרות זי האָט דאָרט ליגן
אין קאסטן.

— נאפּאָלעאָנס מתנה.
— וועט דאָס חיימל פאקן אן אפּוֹתיקא.
— איך גיב אים שוין מיין שטוב פאַר דער ירושה,
מיט מיין קראָם אין אַלטן מאַרק.
— נאָר איינער, יענער ריכט זיך אויף אן אוצר.
אַ קלייניקייט, נאפּאָלעאָנס מתנה.

אונטער דעם בעט פון דער אַלטער חיה-לאָה גיז
געשטאַנען אן אַלטער קאסטן אויף פיר רעדלעך. דער
שליסל פון אַלטן קאסטן איז געווען אַ גאַלדענער און איז
געהאַנגע אויף דער יידענעס האַרץ. די יידענע האָט געהיט
דעם שליסל, ווי אירע אויגן אין קאַפּ. שטענדיק איז זי
געשלאָפּן מיט דעם שליסל אונטער איר קישן, און טאַמער
האָט זי געהערט עפעס אן אומבאַקאַנטן דורכגיין, פלעגט זי
זיך באַלד כאַפּן צום שליסל. זי איז שוין געווען בלינד פון
אַלטקייט, און ביי איר בעט איז געשטאַנען אן אַלטער
שטעקן מיט אַ ביינערן קעפל. אַז זי האָט געהערט וועמען
דורכגיין, פלעגט זי מיט איר שטעקן אַנקלאַפּן אן קאסטן,
אויב דער קאסטן שטייט. מען זאָגט, אַז אין דעם קלאַנג פון
קאסטן האָט זי געהערט, צי ער איז נאָך אומבאַרירט. קיינער
האָט נישט געוואוסט וואָס אין דעם קאסטן געפינט זיך...
קיין קינד האָט זי נישט פאַרטרויט דעם שליסל, נישט דעם
אינהאַלט פון קאסטן, נאָר זי פלעגט פון צייט צו צייט לאָזן
פאַלן אַ וואָרט, ווען אן אייניקל איז צו איר גוט געווען:

— מיין קינד, איך האָב פאַר אַלעמען געזאָרגט. קיינעם
נישט פאַרגעסן, קיינעם נישט.

— באַבע, פאַרוואָס האָט דער קאַסטן רעדלעך ? — האָט
זי אַן אייניקל געפרעגט.

— פאַרצייטנס, מיין קינד, — פלעגט זי ענטפערן —
האָט מען דאָך מורא געהאַט פאַר איבערפאַלן, פאַר גוים,
האָט מען שטענדיק ועהט שטיין אַ קאַסטן אויף רעדלעך.
אין קאַסטן איז געווען באַהאַלטן דאָס ביסל אַרעמקייט, און
אַז עס האָט זיך געמאַכט, באַהיט גאָט, אַ בהלה, אזוי האָט
מען זיך איינגעשפּאַנט אין קאַסטן אין מ'איז מיט אים
אַנטלאָפּן. דערום האָט דער קאַסטן רעדלעך.

מען ווייס נישט, ווער האָט עס פאַרשפּרייט, נאָר עס
האָט זיך דערהערט אַ קלאַנג אין שטעטל, אַז אין דעם
אייזערנעם קאַסטן, אונטער דער יידענעס בעט, געפינט זיך
אַן איצר. עס האָט זיך באַלד געפונען אַן אַלטער ייד אין
אירע יאָרן, וואָס האָט זיך דערמאַנט אַ מעשה פון פאַר-
צייטנס: ווען נאַפּאָלעאָן איז געווען אין שטעטל, איז זי,
חיה-לאה, דאַמאָלסט געווען אַ יונגע פרוי, איז זי גערופן
געוואָרן אין הויף צו נאַפּאָלעאָן — און פון דענסטמאָל אָן
האָט זי דעם קאַסטן. אַנדערע האָבן דערציילט, אַז דער
אוצר נעמט זיך פון אַ רייכער פּריצטע, וועלכע האָט קיין
קינדער נישט געהאַט, און דער מאַן האָט זי געוואָלט
דערפאַר אַוועקוואַרפן און נעמען אַן אַנדערע, האָט חיה-
לאה דער פּריצטע איינגעגעבן צו טרינקען אַזעלכע טראָפּן,
פון וועלכע זי איז טראַגנדיק געוואָרן און פאַר דאַנקבאַר-
קייט האָט זי איר געשאַנקען אַן אוצר. ביי אַנדערע איז די
פאַנטאַזיע געגאַנגען נאָך ווייטער, און מען האָט זיך אין
די אויערן געסודעט וועגן אַ געהיימען פאַרברעכן, וואָס די

יירענע איז באגאנגען אין אירע יונגע יאָרן, ביי איר פראָ-
פעסיע: אַז זי זאָל האָבן קינדער אומגעביטן, און טיף אין
דעם קאַסטן איז איינינעם מיט דעם אוצר באַהאַלטן עפעס
אַ טיף געהיימניש. ווי עס זאָל נישט זיין, - אין דעם אוצר
האָט קיינער נישט געצווייפלט. און נישט נאָר האָט די
יידענע נישט אָפגעלייקנט וועגן דעם אוצר אין דעם קאַסטן,
נאָר זי פלעגט מיט אירע פאַרבאָרגענע, צוויידייטיקע און
גאַנץ מיסטישע באַמערקונגען נאָך מער צוגעבן גלויבן צו
דער לעגענדע פון קאַסטן. אזוי פלעגט זי אָפט דעם זון
באַרויקן, ווען ער האָט זיך געקלאָגט פאַר איר, אַז ער
דאַרף די טאָכטער חתונה מאַכן:

- מיין קינד, נאָך הונדערט און צוואַנציק יאָר. איך
האָב פאַר אַלעמען געזאָרגט, פאַר אַלע מיינע אייניקלעך.
זעלבסטפאַרשטענדלעך האָט חיימשע אויסגעגעבן זיין
טאָכטער, און אין דעם נדן האָט ער איינגעשאַצט דעם
אַלטן קאַסטן.

— נאָך הונדערט און צוואַנציק יאָר האָט זי דאָך אַ
טייל אין דער ירושה, אין קאַסטן. - האָט ער איינגערעדט
דעם מחותן.

דער קאַסטן האָט נישט נאָר בלויו חתונה געמאַכט
חיימשעס דריי טעכטער, נאָר ער האָט אויך געשאַפן דעם
פעלדשער געלט יעדעס מאָל, ווען ער האָט באַדאַרפט. דער
קאַסטן איז געוואָרן ווי אַ צויבער-וואָרט פון אַ כּשופּ-
מאַכער. דער פעלדשער האָט נאָר באַדאַרפט דערמאָנען
דאָס וואָרט „קאַסטן“, און די בייטלען פון די מלוות פון
שטעטל האָבן זיך לייכטער געעפנט פאַר אים, ווי פאַר
אַנדערע מיט גאַלדענע און זילבערנע משכּנות.

באַלד האָט זיך פאַרשפּרייט דער שם פון קאַסטן

איבער דער וועלט און ער האָט אויסגעזוכט נאָנטע און ווייטע קרובים און זיי געבראַכט צום ראַנד פון בעט פון דער אַלטער יידענע. צוויי טעכטער, וועלכע האָבן זיך געפֿונען אין ראַסיי (חתונה געהאַט מיט יידישע סאַלדאַטן, וואָס זענען געשטאַנען אין שטעטל), זענען געקומען אין שטעטל צופאָרן, נעמען די מאַמע צו זיך אַהיים.

– וואָס, אַלץ קומט דיר, די גאַנצע מאַמע, מיר זענען נישט קיין קינדער? – האָבן זיי זיך געקריגט מיטן ברודער.

– וואו וועט זיך די מאַמע שלעפֿן אויף אירע אַלטע יאָר אין ווייטע מדינות?

– טאַקע, מיינע קינדער, ווי קאָן איך מיך שלעפֿן איבער דער וועלט מיטן קאַסטן? האָט נישט קיין מורא, קינדער, איך האָב פאַר אַלע געזאָרגט. נאָך הונדערט און צוואַנציק יאָר – פאַר אַלע מיינע קינדער, פאַר אַלע מיינע אייניקלעך.

האָבן זיך די טעכטער באַזעצט אין שטעטל אָפּהיטן דעם קאַסטן... יעדע פאַר וואָכן האָט זיך אָן אַנדער משפּחה אויפגעזוכט, און איז געקומען צופאָרן מיט אַ יחוס-בריוו, אַז ער איז דער באַבעס אָן אייניקל, אַ קרוב. דער קאַסטן איז געוואָרן, ווי אַ טייערער שטיין, וואָס נישט נאָר ער צעשיקט זיינע שטראַלן פון זיך, נאָר זאַמלט אַלע אַרויסגעשיקטע שטראַלן און ציט זיי צו זיך צו. אזוי האָבן זיך אַלע געקליבן און געזאַמלט אַרום דעם קאַסטן און אַלעמען האָט די יידענע באַרויקט און פאַרויכערט:

– איך האָב קיינעם נישט פאַרזען, מיינע קינדער, איך האָב פאַר אַלעמען געזאָרגט. אַלע זענט עטץ מיינע קינדער, מיינע אייניקלעך.

זעלבסטפארשטענדלעך האָט די יידענע געהאַט אַ
 פּפּבּלע עלטער און אַ ערונג און אַכטונג פּון אירע קינדער
 און אירע אייניקלעך, וואָס נישט איין בעל-הביתטע האָט
 זי מקנא געווען און געוואונטשן זיך צו האָבן אזא עלטער,
 ווי זי האָט. די קינדער, דער זון און די טעכטער, און די
 אייניקלעך, און גלאַט אזוי משפּחה, וואָס זענען זיך געקו-
 מען צוזאַמענצוציען פּון אומעטום, האָבן איר אַרויסגעוויזן
 איבערגעטריבענע ליבשאַפט און געטריישאַפט. יעדער איי-
 נער האָט געוואָלט זיך אויספיינען אין די בלינדע אויגן פּון
 דער יידענע און צוגעחנפעט זיך צו איר. ווען מען איז
 געבליבן מיט איר אַליין, האָט מען אַריינגעוואָרפּן אַ
 שלעכט וואָרט אויפן אַנדערן.

— באַבעשי, האָב איך די באַבעשי ליב. איך בעט גאָט
 טאָג און נאַכט, אז די באַבעשי זאָל לעבן, זאָל אונז אַלע-
 מען איבערלעבן - נישט אזוי ווי יענע - וואָס זאָל איך
 זאָגן. . .

— מיין קינד, איך האָב פאַר דיר אויך געזאָרגט,
 איך האָב קיינעם נישט פאַרזען, נאָך הונדערט און צוואַנ-
 ציק יאָר, - האָט די באַבע איבערגעריסן יענעם חניפּה.

און נישט נאָר די קינדער, נאָר גלאַט אזוי פרעמדע,
 בעל-הבתים פּון שטאָט. מען האָט זיך דערמאַנט, אז זי איז
 געווען די הייבאַמע און מען איז אַריינגעקומען איר גוט-
 שבת און גוט-יום-טובּ ביטונג האָט מען אין אַ בעל-הביתישער
 שטוב געקאַכט אַ פּריש יאַיכל, האָט מען דער „באַבעשי“
 אַרונטערגעשיקט אַ טעפל, דאָס האַרץ זיך צו דערכאַפּן.
 פּון יעדן גוטן קוגל און פּון יעדן געראַטענעם פּוטערקוכן
 האָט די „באַבעשי“ געמוזט פאַרזוכן. וואָרים יעדער איינער

אין שטעטל האָט זיך געריכט אויף עפעס. - „מען קאָן
 קינמאָל נישט וויסן, וואָס אזא יידענע האָט אין זינען...“
 אז ס'איז געקומען די צייט, אז די יידענע זאָל אוועק=
 גיין פון דער וועלט, האָט זי געלאָזט רופן דעם זון צו זיך,
 געהייסן אלעמען ארויסגיין. און בלייבנדיק מיט דעם זון
 אלײן, האָט זי אים איבערגעגעבן דאָס גאָלדענע שליסע=
 לע, און האָט דעם זון באַשוואירן, אז ער זאָל ערלעך
 אויספירן די צוואה, וואָס זי האָט ליגן אין קאסטן איניי=
 נעם מיט דער ירושה, און יעדן איינטיילן זיין חלק, אזוי
 ווי זי האָט פאַרשריבן אין דער צוואה, אויף וואָס דער
 זון האָט איר מיט טרערן אין די אויגן הייליק געשוואירן.
 ארום איר בעט זענען ווי ביי אַ גרויסן צדיק געשטאַנען
 אלע אירע קינדער און אייניקלעך, די גאַנצע משפּחה פון ווייט
 און נאָנט - און שיינע יידן פון שטעטל האָבן תהלים געזאָגט.
 מען האָט זי פאַרגליכן מיט שפּרה און פּועה, די הייבאַמען פון
 די יידן אין מצרים. און אויסגעטייטשט דעם פּכוד, וואָס זי
 האָט געהאַט ביי איר לעבן, ווייל זי האָט אַזויפיל יידישע קינד=
 דער געהאַלפן קומען אויף דער וועלט, און די פּאַבע איז אייני=
 געשלאָפן מיט אַ זאַנפטן שמייכל אויפן פנים, ווי די אַלטע
 גוטסקייט, וואָס האָט זיך איינגעקנעטן אין די קנייטשן פון
 איר פנים, וואָלט פאַרשטיינערט געוואָרן אין איר פנים אויף
 שטענדיק.

נאָך דער מוטערס טויט האָט דער זון חיימשע צונויפגע=
 זאַמלט די משפּחה אין דער צווייטער שטוב, און געטריי דער
 שבויעה, וואָס ער האָט דער מוטער געשוואירן אויפן טויטן=
 בעט, האָט ער זיי איבערגעגעבן דער מוטערס רייד. צוויי פון
 דער משפּחה האָבן גאַנץ זאַכט און פאַרזיכטיק אַפירגענומען
 דעם קאסטן פון אונטערן בעט און אַריינגעטראָגן אים אין דער

צווייטער שטוב, ארויפגעשטעלט אים אויפן טיש. מען האָט
צוגעמאַכט די לֶאָדן איבער די פענסטער און אָנגעצונדן די
לאַמפּ, כאָטש עס איז נאָך געווען גרויסער טאָג, כדי קיינער
זאָל פון דרויסן נישט אַריינקוקן און זען וואָס אין קאַסטן טוט
זיך. נאָר דאָס גאַנצע שטעטל האָט געוואוסט, אז יעצט עפנט
מען דעם קאַסטן און זיי האָבן זיך געדרייט אַרום דעם פעלד-
שערס הייזל, אויסגייענדיק פון נייגעריקייט, און פּרובירנדיק
פאַרויס צו טרעפן, וואָס אין קאַסטן געפינט זיך. מיט האַרצ-
קלאַפּן און ציטערנדיקע הענט האָט דער פעלדשער אַריינגע-
שטעקט דאָס גאַלדענע שליסעלע אין שלאָס פון קאַסטן. דער
קאַסטן איז געווען אַן אַלטער, און אַרומגעקאוועט מיט איי-
זערנע פּרענטן און צימען, און דער שלאָס אַן אַלְטמאַדישער.
בחנָם האָט חיימשע געפרווט דרייען דעם שליסל אין שלאָס.
דער שלאָס איז געווען פאַרראַסטעט און נישט געוואָלט אַזוי
גיך נאָכלאָזן. דערווייל זענען אַלעמען די הערצער אויסגעגאַנגן
גען פאַר נייגעריקייט און ערווארטונג. צוויי שטאַרקע יידן
פון דער משפּחה, די זעלבע, וואָס האָבן אַריינגעטראָגן דעם
קאַסטן, האָבן מיט זייער גאַנצן פּח געדרייט דעם שליסל אין
שלאָס, אָבער דער שלאָס האָט נישט געוואָלט נאָכגעבן, ביי
מען האָט אים נישט געגעבן זיך אָנצוטרינקען מיט אַ פּלעשע-
לע שמיר-אייל. דערנאָך האָט ער אָנגעהויבן צו כאַרכלען, ווי
אַ געקוילעטע הון. באַלד האָט עפעס דאָרט געפּלאַצט און עס
האָט פּאַנאַנדערגעשפּילט אַ שפּרינג. ענדלעך האָט ער נאָכגע-
געבן. עס איז מיטאַמאָל אויפגעשפרונגען איין שלאָס נאָכן
אַנדערן, און די דריי פּרענטן האָבן זיך געעפנט און זענען
געבליבן שטיין פאַר דעם אָפענעם קאַסטן.

צוערשט איז געלעגן פון אויבן-אויף אַן אַלְטמאַדיש
שטיקל פּראָקאט, וואָס האָט פאַרדעקט דעם אינהאַלט פון

קאסטן. חיימשע האָט פאַרזיכטיק אָנגענומען מיט דער האַנט
דאָס שטיקל בראַקאט, און עס האָבן זיך געלאָזט הערן שטי-
מע :

— נישט רירן, נישט רירן !

און פופצן קעפּ האָבן זיך אַריבערבויען איבער דעם
אָפּענעם קאסטן.

— זאכט, זאכט, — האָט ווער פון דער משפּחה געוואָרנט.
חיימשע האָט אַוועקגערוקט דאָס זיידענע שטיקל בראַ-
קאַ, און אַ פייכטע דומפקייט פון אַלטיקייט און פרוכנע האָט
זיך געלאָזט הערן פון קאסטן.

— צוערשט די צוואה לייענען ; די צוואה ! — האָבן קולות
געשריגן.

באַלד האָט חיימשע געפונען די צוואה ליגן פון אויבן-
אויף. אויף אַ גרויסן בויגן פאַפיר איז געווען אָנגעשריבן מיט
אַ ווייבערשע אומזיכערע שריפט אַ לאַנגע מגילה.

— לייענען ! לייענען ! — האָבן זיך שטימען געהערט.

„צו אַלע מיינע קינדערלעך און אייניקלעך, וואָס שטייען
אַרום מיין בעט, טו איך זיך ווענדן, איך, די דינסטמויד חיה-
לאה בת יענטע, מיט אַן אויפריכטיק געבעט צום האַר פון דער
וועלט...“

— ווייטער, ווייטער ! — האָבן זיך געלאָזט הערן אומ-
געדולדיקע שטימען.

חיימשע האָט איבערגעהיפט און אָנגעהויבן פון אַ
נייער שורה :

„איך טו בעטן גאָט, אַז ער זאָל אַריינגעבן אין אייערע
הערצער דעם גייסט פון שלום, אַז איר זאָלט אַלע לעבן
בשלום ובמנוחה. אַזוי ווי איך האָב געוואָרט איבער אייך,

מיינע קינדערלעך, און קיינעם נישט פארוען, אזוי זאל דער
האר פון דער וועלט זארגן איבער אייך."
- ווייטער, ווייטער! - האָבן די שטימען שוין העכער
געשריגן.

חיימשע האָט ווידער איבערגעהיפט און אָנגעהויבן:
"איך טייל איין צווישן אייך מיין ביסל אַרעמקייט, סיי
די, וואָס איך האָב געקריגן בירושה פון מיינע עלטערן, און
סיי די, וואָס איך האָב מיר אליין ערלעך ערוואָרבן מיט
מיין שווערער אַרבעט, - יעדן פון אייך אַ חלק, אזוי ווי
איך טו דאָ אויסרעכענען."

- שווייגן! שווייגן! - האָבן שטימען גערופן.
נאָר דאָ איז חיימשע געפליבן שטיין אינמיטן. עס האָט
אים אָנגעהויבן אין די אויגן צו שווינדלען. ער האָט גענו-
מען ווייטער לעזן, נאָר ער האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס
ער לעזט.

- גיט אַהער! גיט אַהער! איך וועל לייענען! - האָט
גענומען פון אים די צוואַה און עלטערער ייד, אַ משפּחה,
וואָס איז געווען אַ למדן.

ביי אַלעמען זענען די הערצער געוואָרן פאַרכאַפט.
"... דעם ביינערנעם צאָן פון עלפאַנט, וואָס איז אַ
רפּוּאָה פאַר קינדער-ציינדלעך, לאָז איך איבער מיין עלטסט
אייניקל גיטע-יענטע, אַז זי זאל עס באַנוצן געזונטערהייט
פאַר אירע קינדערלעך, אַם ירצה השם."
- ווייטער, ווייטער! - זענען די קולות געוואָרן אומ-
געדולדיק.

"דעם ספר עי"אל, וואָס איז אַ רפּוּאָה פאַר געווי-
נערנס, אַז זיי זאלן לייכט געבוירן, לאָז איך איבער מיין
טאָכטער מרת פּערל, אַז זי זאל די זכיה האָבן..."

- ווייטער, ווייטער! — האָבן שוין אלע געשריגן.
 „די קמיע, וואָס איך האָב געקריגן בירושה פון מיין
 מאמען, עליה השלום, וואָס איז זייער גוט אָפצושפרעכן
 אן עין קרע, לאָז איך איבער מיין זון.“

די משפחה איז געוואָרן אומגעדולדיק און געוואָרפן
 זיך אויפן קאסטן. דער קאסטן איז געווען פול מיט קמיעות,
 רפואות, וואָסער=פלעשלעך, עלפאנט=ציינער, אַלטע קוויט=
 לעך און נאָך אזעלכע זאַכן.

די משפחה איז צוריק אַריינגעקומען אין דער צוויי=
 טער שטוב, וואו די טויטע איז געלעגן. אויף דער טויטערס
 פנים איז געווען אויסגעגאַסן יענץ אומשולדיק, קינדיש=
 אומבאַהאַלפן שמייכלע, וועלכעס איז פאַרגליווערט
 געוואָרן צוזאַמען מיט דער אַלטער איינגעדאַרטער הויט פון
 פנים. און זיי האָבן נישט געוואוסט, צי די טויטע לאַכט
 אויס זיי, צי זי בעט, ווי אַ הילפלאַז קינד: — זייט מוחל...

דער חזן מיט די משוררים

יבערן געסל, פון וועג אָן, האָט זיך געשלעפט אַ גרויסער, שווערער פראַכטוואָגן. באַוואַלקנט אין שטויב, זענען געווען אויף אים אָנגעפאַקט אַ חברה משוררים. דער חזן מיט צוויי קליינע „קוויטשערלעך“ פון ביידע זייטן זענען געזעסן אויף איין געזעס, דער באַס מיטן אונטערבאַס און סאַפראַן זענען געזעסן אויפן צווייטן געזעס, און נאָך זיי אַ שוואַך-טענאַרל און אַן אַלט מיט פעקלעך און קעסטלעך.

די שטאַט-מיידלעך, פאַרטאָן אין שבת-מאַכן, האָבן גע-לאָזט שטיין אין מיטן די קוגלען, און אין די זומערדיקע בלוז-קעס מיט די באַשמוצטע שירצן האָבן זיי זיך באַוויזן אין די טירן. מיט די פינגער האָבן זיי אַריבערגעוואָרפן די צעפ, וואָס האָבן זיך פאַרוואָרפן איבער די רויט-געוואָרענע באַקן, און איינע האָט צו דער צווייטער אויף יענער זייט שוועל אַריבער-געוואונקען: קוק אָן די העכט, דו זאָלסט מיר לעפן!

די טענאַרן האָבן אין איילעניש אַרויסגענומען די רונדע שפיגעלעך מיט די בערשטעלעך פון די וועסטן-קעשענעס, אַרונטערגעקעמט די פּאָת הינטער די אויערן, פאַרשפּילעט די קאַלפּעס פון די מאַנטלען, אַז מען זאָל נאָר אַרויסזען דאָס

שווארצע שניפסל מיט א שטיקל קראגן, האָבן אויסגעהוסט זיך, א צי אויס געטאָן דעם גאַרגל און געוואָרפן אויגן. דער פראַכטוואָגן האָט זיך אין מיטן געסל אָפגעשטעלט. דער חזן האָט פון פּור נישט געוואָלט אַראָפּ, וואַרטנדיק, אז דער גבאי פון שול זאָל קומען אים מקבֿל־פנים זיין און אָנ-ווייזן אים דאָס אָרט, וואו זיי האָבן זיך אויפצוהאַלטן. דער גבאי איז אָבער געשלאָפן נאָכן מיטאַג, און דער שמש האָט אים מורא געהאַט צו וועקן. דערווייל איז דער וואָגן מיט דער חברה געשטאַנען אין מאַרק.

עס זענען אָנגעקומען יידן פון אַלע זייטן, זיי האָבן שלום־עליכם אָפגעגעבן דעם חזן מיט די משוררים, און האָבן זיך אַרומגעשטעלט אַרום דער פּור, וואַרטנדיק איינינעם מיטן חזן אויפן גבאי. עס זענען אויך אָנגעקומען אייניקע פון די „לייטלעך“, וואָס האָבן אַ גרויסן שייכות מיט מוזיק, וואָס זע-נען אַליין עפעס שטיקלעך מַנגנים. זיי האָבן זיך געשטעלט באַזונדער, עס האָט זיי נישט געפאַסט איינינעם צו שטיין מיט דעם איבעריקן עולם, און זיי האָבן אָנגעהויבן צו רעדן צווישן זיך אויף חזניש לשון. איינער פון זיי האָט אַרויסגענומען פון בוזעם־קעשענע דעם זשורנאַל „ירחון החזנים“ און האָט אָנגע-הויבן הויך ליינען אַ שיר. דער חזן האָט באַלד דערקענט ביי זיי אָן די לאַנגע נעגל פון די גראָבע פינגער, אז זיי זענען פון די „גוטע ברידער“, האָט ער זיך געגעבן אַ ווענד צו זיי:

זמר ?

— וואָס שייך ? אַ יידישע שטאַט, — האָבן זיי אים אָפּ-

געענטפערט.

דערווייל איז אָנגעקומען דער גבאי מיט זייער רויקע, פאַמעלעכע טריט און מיט נאָך פאַרשלאָפענע

אויגן, און די קאנטן פון די פאות זענען ביי אים נאך
נאס געווען פון דעם וואשן זיך נאָכן שלאָף. ער איז
צוגעקומען פאמעלעך צו דער פור, האָט זייער לאַנגזאַם
אויסגעשטרעקט די האַנט, און גערעדט ווי פון שלאָף:

— שלום עליכם.

— עליכם שלום.

— וואוהין פאָרט אַ ייד? — האָט דער גבאי געפרעגט,
ווי ער וואָלט פון קיין פּוּת־חֵלּוּם נישט געוואוסט.
— אין יידישע שטעט אַרום, — האָט דער חזן געענט-
פֿערט.

— וואָס, אַ מגיד? — האָט דער גבאי געפרעגט מיט
דעם זעלבן נאָריון טאָן.

— ניין, אַ חזן מיט משוררים.

— אזוי, אַ חזן מיט משוררים, — האָט דער גבאי
לאַנג אויסגעצויגן, און דערביי זיך געלאָסן די פאות
אויסגעצויגן, די וואָנסעס און די באַרד אויסגעגלעט, און
נאָך אַ לאַנג איבערקלערן, ווי ער וואָלט אויפן ריכטיקן
שכל געפאלן, גיט ער אַ פרעג:

— און צו וואָס פאָרט אַ חזן מיט משוררים אין יידישע
שטעט אַרום? —

— דאָוונען, — האָט דער חזן אָפּגעענטפערט.

— אזוי, דאָוונען, נו, זאָל ער זיך פאָרן געזונטערהייט. —
דער גבאי האָט די האַנט אויסגעשטרעקט און איז אַוועקגע-
גאַנגען.

דער חזן האָט גלייך עפעס דעם פּוּרמאַן אין אויער
איינגערוימט, און דער פּוּרמאַן האָט געגעבן אַ שמיצל צו
זיינע פערד.

— וויאָ, קיין קראַשנעוויץ!

זענען אבער די יידן באפאלן דעם וואָגן און די פּערד
פּיי די לייצעס איינגעהאַלטן :

- וואָס, פאָרן וועט איר? דאָ וועט איר שבת האַלטן,
אויף אונזערע קעסט.

- פאָרן! - האָט דער חזן ברייט באַפוילן דעם פּורמאַן,
און האָט געגעבן אַ וואונק צו די „פּון די לייטלעך“ מיט
די לאַנגע נעגל פּון די גראַבע פינגער, עס הייסט, אז ער
קאָן זיך אויף זיי פאַרלאָזן...

דער פּראַכט-וואָגן האָט געגעבן אַ קרעכץ אָפּ, שווער
זיך איבערגעריבן איבער דער שטאַטישער ברוק און איז
אַרויס אויפן קראַשנעוויצער וועג, אָפּגעפּאַרן אַ וויאַרסט
צוויי, צום וואַסער צו, וואָס האָט אַ „נאַמען“ (דורכדעם
מעג מען זיך גטן) אין שטעטל... און וואָס דאַרף יעדעס יאָר אַ
מענטש. האָט דער חזן געהייסן זיך אָפּשטעלן, פּדי צו באַגיסן
די רעדער.

חברה זענען אראָפּגעקראַכן פון דער פּור, די ביינער
זיך אויסגעצויגן און האָבן אָנגעהויבן צו מורמלען אויפן חזן:
עסן...

דער חזן האָט אַרויסגענומען דאָס שליסעלע פון וועסטן-
קעשענע און אויפגעעפנט דאָס קעסטל, וואָס טראַגט אויף זיך
דעם נאַמען „צידה-לדרך“ און וואָס עס איז פאַרשלאָסן מיט
אַן אויבער-שלאָס, מיט אַ הינטער-שלאָס און מיט נאָך אַ
ענגליש שלאָס באַלייגט. אַודאי נישט פּחנם. ער האָט אַרויס-
גענומען פון קעסטל פינף ציפּעלעס מיט דריי הערינג און האָט
זיי איבערגעגעבן יעקל קאַלפּאַסניק, - אַ יינג, וואָס איז קליין-
געוויקסיק און וואָס פאַרענדערט זיך קיינמאָל נישט, אזוי אז
מען קאָן קיינמאָל נישט וויסן ווי אַלט ער איז; טייל רעכענען
אז ער איז אַכצן יאָר אַלט, און טייל האַלטן, אז אַכט-און-

דריי-יק. ער קאכט, שטריקט און נייט ווי א פרוי, דערפאר
 האָט מען אים א נאָמען געגעבן: די בעל-הביתטע, און איבער-
 געגעבן אים די קיך אין וועג. יעקל קאָלבאָסניק האָט זיך אָנ-
 געטאָן א פאַרטוך און אויף א שטיין זיך גענומען צו האַקן די
 ציבעלעס מיטן הערינג. דער חזן האָט דערווייל איבערגע-
 שמועסט מיטן עלטערן אַלט, וואָס ווייטער צו טאָן. דער
 עלטערער אַלט, א הויך און א דאַר יידל, אַמאָליקער בית-
 מדרש-בחור, לערנט זיך שחיטה און שדכנט זיך צו צום
 חזנס עלטערער טאָכטער. ער איז א גרויסער ליבהאַבער פון
 לשון קודש און האָט אַליין שוין אָפּגעדרוקט דריי קאַרעס-
 פּאַנדענציעס אין „ירחון-החזנים" בדרך-שיר. ער האַלט זיך
 איבערהויפט ווייט כּון דער חברה-משוררים און רייבט זיך
 שטאַרק מיטן חזן, האָפּנדיק אַמאָל ממלא-מקומו זיין. . .
 „קנאַק-ניסל", דער קוויטשער מיט אונטערגעהאַקטע אויגן
 און מיט אָפּגעשוירענע פּאות ביז אין האַלפּן קאַפּ אַריין,
 איז אַרויף אויפן העכסטן בוים אויסקוקן פון א „שפּאַקטיוו",
 צי מען קומט נישט אָן צו פּאַרן פון דער שטאָט.

יעקל קאָלבאָסניק איז פאַרטיק געוואָרן מיט די הע-
 רינג, דער חזן האָט אַרויסגענומען דאָס ברויט און געטיילט
 „מוציאס". די חברה האָבן זיך גענומען צו אַכלען, אַז עס
 איז א רויך געגאַנגען. געשטיילט דעם ערשטן הונגער, האָבן
 זיך די חברה אויסגעטאָן און האָבן זיך אויסגעצויגן אונטער
 די ביימער, צווישן וועג און די פּעלדער.

עס איז געווען א הייסער זומער-טאָג, דאָס וואַסער
 האָט זיך געצויגן אַנטקעגן דער זון ווי א שפיגל, די פאַר-
 טיקע זאָנגען האָבן האַלב געבויען די קאַרנדיקע בעזעם-
 לעך, וועלכע האָבן זיך ווי וואַקס געגאַלדעט אין דער זון,

פארשטעלנדיק די פיס פון שווארצן וואלד, וואָס האָט זיך
נאָך זיי געוויזן.

חברה נאָכן עסן זענען געווען אין גוטן הומאָר. זיי
האָבן געוואָלט אָנהויבן צו זאָגן ווערטלעך, האָבן זיי אָבער
מורא געהאט פאַרן חזן. דער חזן מיטן עלטערן אַלט זענען
אָרומגעגאַנגען די קעפּ אַראָפּגעלאָזט. אָבער דאָך האָבן זיי
נישט אָנגעוואָרן דעם בטחון אויף די פון די לייטלעך, וואָס
האָבן אַ שטיקל שייכות מיט זמר, אַז זיי וועלן נישט
שווייגן. . .

דער פּורמאַן האָט אויסגעשפּאַנט די פּערד, אָנגעשאַטן
פאַר זיי האָבער, און אַליין האָט ער זיך אויסגעצויגן ביי
דער פּור, שמעלצנדיק זיך אין דער זון. דאָס גראָבע פנים
זיינס, וואָס איז אַזוי באַוואַקסן מיט אַ וואַלד שוואַרצע
האַר, אַז עס איז אויף אים קיין שטיקל הויט נישט צו דער-
זען, פּרעגלט זיך אין די זונס שטראַלן, און די טראַפּנס
שווייס רינען איבערן שטערן. נחומקע דער ליטוואַק, דער
באַס, וואָס קאָן עסן פאַר פיר און האָט תמיד דאָפּלטע
טעג, האָט זיך גערוקט צום פּורמאַן דעם טאַבאַק צו דער-
פּאַקן ביי אים. די קוויטשערלעך האָבן אָן רחמנות די האַר
פון די פּערדס וויידלעך געריסן, און יאָסקע יאָלד מיט
„לעפעלן“, דער אונטער-אַלט מיטן אונטער-טענאַר, צוויי
גלייכע אַכצן-יאָריקע בחורים, וואָס טראַגן פּאַפּירענע אויפּ-
געשטעלטע קראַגנדלעך מיט קאָלירטע שניפּסלעך, האָבן
זיך פאַרקליבן הינטער אַ בוים, אַרויסגענומען טינט און
פּעדער - צו פאַרפּאַסן אַ בריוו צו אַ מיידל קיין זשאַכלין.

און די „לייטלעך“ האָבן טאַקע נישט געשוויגן. אזוי
 זוי דער גבאי איז אוועק פון דער פּור, האָבן זיי זיך גע-
 געבן אַ לָאָז אין קצבישו געסל אַרײַן, צו די „גוטע ברי-
 דער“, און האָבן אָנגעהויבן צו דערציילן, אז עס איז אָנגע-
 קומען אַ חזן מיט נאָטן און מיט זיבעצן משוררים, אַכט
 סאַמע וויינענדיקע קוויטשערלעך, נאָר דער גבאי האָט
 נישט געלאָזט דאַוונען אין שול, איז דער חזן מיט די
 משוררים אוועקגעפאַרן קיין קראָשנעוויץ. די קצבים האָבן
 עס דערהערט, האָט זיך דאָס בלוט אין זיי פאַרקאָכט, האָבן
 געכאַפט די שטעקעלעך אין האַנט אַרײַן, אַרונטער צום
 גבאי און אים אַראָפּגעצויגן פון דער קאַנאַפע: „געהרגעט
 קאַנט איר דאָ ווערן! - האָבן זיי געשריען צו אים, — דעם
 חזן מוזט איר אַראָפּברענגען!“ און זיי האָבן טאַקע באַלד
 געשיקט נאָך די פּורמאַנעס, אײַנגעשפּאַנט דריי וועגן,
 אַרויפּפאַקט אויך דעם גבאי אויף אַ וואָגן און היידאָ
 קיין קראָשנעוויץ נאָכן חזן.

„קנאַקניסל“ האָט דערזען פון דערווייטן, אז מען
 הוּלכט, האָט ער געגעבן אַ שפּרונג אַראָפּ פון בוים, פֿאַר-
 מאַכט דאָס פּיסק, און אַ קריי אַרויס פון בויך.

- קוקי-ריקן—מען רייט!

- חברה, גלייך אויפגעשטאַנען זאָל זיין! די ביכער
 אין די הענט אַרײַן, - האָט דער חזן געגעבן אַ רוף אויס.
 מען האָט אויפגעוועקט חאַצקלען דעם פּורמאַן, אַראָפּ-
 געשלעפט אים פון וואָגן, פּלינק די פּערד אײַנגעשפּאַנט
 און דעם עמער אים געגעבן אין האַנט אַרײַן, אז ער זאָל
 באַגיסן די רעדער מיט וואַסער: מען פֿאַרט! ..

חברה האָבן זיך גלייך אויפגעשטעלט. די קוויטשער-
 לעך האָבן זיך געשטעלט אַרום חזן, גענומען די ביכער אין

האַנט אַרײַן און אָנגעהויבן צו אַרבעטן מיט די פֿלים, אַ
„לכה-דודי“.

אַז די פֿורן זענען אָנגעקומען, האָט אַ קוויטשערל
גענומען:

„מקדש מלך עיר מלכה“—און האָט געגעבן אַ כאַפּ
אויף דער צווייטער דינערער זייט: צאי צאי מתוך
ההפ-הפ-כה, האָט דער באַס געגעבן אַ לאָז אַראָפּ די
טראַמבע און אַ האַק צו מיט „איקעלבאַק“ פי-כה, און דאָס
משוררל האָט זיך ווייטער רחמים געבעטן: געדענקט אין
גאַט, רב לך, אך אך, רב לך, נו טאַקע, רב לך, שְׁבַת או-או
שְׁבַת.

האַבן אים די אַלטן אָפּגעענטפערט:

— שְׁבַת רב לך! שְׁבַת רב לך!

האַט זיך אַ טענאַר אָפּגערוּפּן מיט אַ טרעל און האָט
געפרעגט: ווייסטו וואו? ווייסטו וואו?

האַט אים דאָס קוויטשערל אָפּגעענטפערט: בע-מק,
בע-מק הב-כאַ.

האַט דער טענאַר געגעבן צו פאַרשטיין: — הבכאַ,
הבכאַ.

געפעלט עס נישט ווייטער דעם באַס, און ער גיט אַ
ברום: בעמק הבכ-אַ-אַ!

קומען צו די אַלטן און הויבן אָן: בְּכַא עֵמֶק, עֵמֶק,
עֵמֶק — מֶק, — מֶק, — אַזוי קלימפערן זיי צו, בשעת
דער צווייטער קוויטשערל נעמט זיך אויף נאָך אַן איידע-
לער שטימע.

דאָ גיט אַ גיי צו צום חזן יאַסקע האַקער און גיט אַ
מאַך:

— חזן, פאַרט מיט אונז אין שטאַט אַרײַן!

— איך פֿאַר קיין קראָשנעוויץ. אַ ברייו פון קראָשנע-
וויץ געקראָגן, - רופט דער חזן.
— עס וועט אייך נישט העלפן קיין טענות ומענות,
רופט נאָטע „שייגעץ“ אויס און נעמט און שפּאַנט אויס די
פּערד פון חונט וואָגן, און אַ שפּאַן איין זיי אין זיין וואָגן.
— וועגן עסן זאָלט איר זיך נישט זאָרגן, אַ אָקס גע-
שאַכטן היינט, — רופט שלמה „דער געלער“ אויס.
— אויף די פּראַנטן קוקט נישט! - רופט זיך „שרץ-
אָן, - ווייזנדיק אויפן גבאי, - די געלזוכט קען מען קריגן
ביי זיי, מיט מיר רעדט, ברודער!
— חברה, די פּעקלעך! - שרייט יאָסקע און פּעקלעט
שוין איבער די פּלעם, און איידער זיי קוקן זיך אום, זיצט
שוין חברה אויף די פּורן און מען פירט דעם חזן אין שטאָט
אַריין ביד רָמָה.

מען האָט דעם חזן אין שטאָט געבראַכט און אים
געגעבן אַ קוואַרטיר ביי דוד גאַרקיער. די קצבים האָבן
די משוררים אויף קעסט צו זיך אַהיים גענומען. די ווייבער
האָבן זיך איבער די קוויטשערלעך געריסן און געגעבן זיי
צו אַללען, אַז אַזעלכעס האָבן זיי נאָך אין די אויגן נישט
אַנגעזען. יעקל „בעל-הביתטע“ האָט זיך נאָר צווישן די
יידענס אַרומגעדרייט, געזעסן מיט זיי און געמאָלט ווי
איינע פון זיי. „קנאַקניסל“ האָט ביי זיין בעל-הבית געוויזן
שטיק, פּלוצלינג האָט ער אַנגעהויבן צו בילן ווי אַ הונט;
מען האָט זיך אונטערן טיש אַראָפּגעבויגן דעם הונט אַרויס-
צויאָגן, הויבט ער גאָר אָן צו מיאָוטשען ווי אַ קאַץ. יאָסקע

יאָלד מיט „לעפעלן“ דעם אונטער-באָס האָבן זיך גלייך באַקענט מיט די טעכטער פון אָרט. מיט איין וואָרט, חברה האָט זיך באַזעצט אין שטאָט ווי היימישע, מיט אלעמען זיך באַקענט, גוט געלעבט, אומעטום געווען און מיט אלעמען זיך געוויטעוועט.

אין דעם שטעטל האָבן זיך געפונען צוויי יונגע-לייטלעך - „ויקהל“ און „פקודי“. „ויקהל“ איז געווען אן איינבינדער, וואָס אין אמתן איז ער געווען אַ וואַטן-מאכער און אַן אָרעמאָן - זאָל דער איינציקער גאָט אויסהיטן. „פקודי“ איז געווען אַ שדכן, אַ גרוש, אייגנטלעך גאָר-נישט קיין גאַנצער גרוש, נאָר דאָס ווייב איז אים משוגע געוואָרן, באַשעפטיקט ער זיך דערווייל מיט אויפקלויבן מאה חתימות... די צוויי יונגעלייטלעך האָבן זיך באַשעפ-טיקט מיט שדכנות בשותפות, תמיד האָט מען זיי געזען גיין אין גאָס באַזונדער, „ויקהל“ צו חתנס צד און „פקודי“ - צו פלהס צד. האָט מען געזען „ויקהל“ מיט „פקודי“ גיין צוזאמען האָט מען געוואוסט אין שטאָט, אַז מען האָט חתן-פלה צוזאמענגעפירט און מען וועט טעלער ברעכן...

געקומען זענען „ויקהל“ - „פקודי“ צום חזן אזוי גלאַט, אין געסט הייסט עס. זיי האָבן אים אָנגעשלאַגן אַ געשעפט, אַז ער זאָל מאַכן אַ קאַנצערט אויף בילעטן אין גאַלדמאַנס זאָל, אַגב אורחא האָבן זיי זיך נאָכגעפרעגט, ווער פון די חתנים איז פריי פון מיליטער. אַפגעשטעלט האָבן זיי זיך אויף יעקלען. יעקל קאַלפאַסניק האָט די טבע צו ציטערן מיט די ליפן און צו שאַקלען מיט איין אויער - מיינט מען, אַז אויף אַלץ, וואָס מען זאָגט, שאַקלט ער צו: גוט! האָבן האָט ער אַ טבע, אין יעדער שטאָט, וואו ער קומט אַריין, צו שדכענען זיך אין אַ הויז, וואו עס איז דאָ אַ מיידל, און

א חתן צו ווערן. קריגט ער, פארשטייט זיך, צו עסן, צו טרינקען און נאך חתימה-געלט אין דער קעשענע, און פאָרט זיך אין א צווייטער שטאָט אַרײַן, ווייטער אַ חתן צו ווערן. זײַן אײַגנס איז אַ בלויער בילעט. דאָס איז זײַן פּראָפּעסיע און זײַן נדן.

די שדכנים האָבן מיט אים אָנגעהויבן צו רעדן.

- גאַנץ גוט, - זאָגט ער.

- דריי הונדערט גולדן מיט אַ נײַ-מאַשין.

- גאַנץ גוט, - זאָגט ער.

און יעקל טרינקט שוין ווייטער בראַנפן און עסט שוין ווייטער לעקעך.

- איר ווייסט, חזן, זאָגט צומאַרגנס „קנאַקניסל“, -

יעקל איז שוין ווייטער אַ חתן געוואָרן.

- אַ בײַזע נאַכט אויף זײַן קאַפּ. מען וועט דאָך אונז

פון דער שטאָט אַרויסטרייבן.

און יעקל גייט אָנגעטאָן אַ נײַ העמד מיט אַ נײַעס

קאַלנער און קנאַקט ניס-קערנדלעך, - און טוט אים עפעס!

דערווייל האָט דער חזן גענומען אָנגעגרייט זיך אַ

שבת צו דאוונען. צום ערשטן האָט ער געאַרבעט מיט די

קוויטשערלעך, ער האָט געוואוסט, אַז ער האָט זיך אויף

וועמען צו פאַרלאָזן. צו קבלת-שבת האָבן די ווייבער די

פענסטער אין שול אױסגעהאַקט, פאַרוואָס מען האָט די

ווייבערשע שול פאַרמאַכט, און שבת בײַ טאָג האָט דער

חזן אָפּגעהאַלטן דעם עולם ווי ראש-השנה. אין אַלע חבֿרות

האָט מען דעם שבת פרי אָפּגעדאוונט, אַהיים געאַײלט זיך,

דעם „קידוש“ אַרײַנגעכאַפט, פאַרביסן מיט די ציבעלעס און

אין שול אַרײַן צו דער צווייטער קדושה. אין שול איז

אַזוי דושנע געוואָרן, אַז מען איז שיער געשטאַרבן פאַר אַ

טרונק וואסער. דער חזן האָט געוויזן קונץ-שטיקלעך—און די קוויטשערלעך האָבן געהילכט. אין דער ווייבערשער שול איז געוואָרן אַ געוויין, ווי צו שופר-בלאָזן, קיינער האָט נישט גע-וואוסט פאַרוואָס און ווען, נאָר ווי האָט דאָס נישט אַ יידענע וואָס צו וויינען — האָט מען דערווייל די שונאים אָנגעשאַלטן אויף וואָס די וועלט שטייט.

שבת ביים עסן האָט די גאַנצע שטאָט געקלונגען פון געזאַנג, פאַר יעדן פענסטער, וואו עס האָט נאָר אַ משורר געגעסן, זענען געשטאַנען קופקעלעך יידן. ווייבער, יינגען און מוידן, און האָבן זיך איינגעהערט. פון די אָפענע פענסטער האָט דאָס געזאַנג אַרויסגעדרונגען אין גאַס אַריין, יידן האָבן די אַראָפּגעפאלענע טענער צוריק אויפגעהויבן און איבערגע-חזרט נאָך די משוררים. אין קצבישן געסל איז גאָר געווען היימלעך. בערל „קאַרעטע“ האָט זיין משורר „קנאַקניסלעך“ פאַר דער טיר אַנידערגעזעצט, און אַליין, אָנגעטאָן אין דעם אַנצוג, וואָס ער האָט זיך געמאַכט אויף פסח, האָט ער זיך אַוועקגעזעצט צו דער רעכטער זייט און אַרומגענומען דאָס ביסל פּורמאַנעס אַרום זיך און איבערגעחזרט איין שטיקל נאָכן אַנדערן פון דעם, וואָס מען האָט אין שול געזונגען...

נאָכן עסן האָבן זיך חברה אין גאַרטן צו שרה-פריידען אַוועקגעלאָזט. דאָרט האָבן שוין געוואַרט אויף זיי שניידער-געזעלן, אייניקע זענען געווען אין נייע שפּתדיקע קאַזטנס אָנגעטאָן און מיט „העכסט אינטערעסאַנטע ראָמאַנען“ אונטער די אַרעמס, און אַ פאַר שניידערגעזעלן זענען געווען מיט קורצע רעקלעך און אין הויכע פאַפירענע קראַגנדלעך. דאָ האָט מען זיך שוין נישט שלום-עליכם אָפּגעגעבן, נאָר פאַר-געשטעלט :

— האפע די ערע פאַרצושטעלן פרייליין דוואַשע-הערר

פּנחס.

— זייער מיר אנגענעם — און מען גיט זיך די הענט, און

מען זעצט זיך אויפן גראָו אונטער די פיימער. צוערשט זיצט

מען שטיל, דערנאָך הויבט מען אָן צו רעדן וועגן געשיכטן.

— וואָס פאַר אַ געשיכטע לעזן זי היינט ?

— די געשיכטע מיטן „שטומען גוטן ייד“.

— אַ העכסט-אינטערעסאַנטער ראָמאַן.

דערנאָך הויבט מען אָן שמועסן פון לידער. זינגט אַ

מיידל אַ ליד פון „אַן אומגליקלעכער ליבע“, זינגט אַ יונגער-

מאַן, ווי אַ יונגער-מענטש זאָגט אָפּ וידוי, איידער ער נעמט

זיך דאָס לעבן און געזענגט זיך אָפּ פון פאַטער און דער מו-

טער, פון די ברידער און שוועסטער — אַלץ דעריבער, וואָס

זי האָט אים אָפגענאַרט. און די קינדער-שאַלן צווישן די פיי-

מער אין האַלב-טונקעלן שאַטן — ביז די נאַכט פאַלט צו. מיט

איין וואָרט, עס איז געווען אַ שפּת פון געזאַנג.

און פון דעם אַלעם איז נישט געווען מיט וואָס אַוועק-

צופאַרן. אַז עס איז געקומען זונטאָג, האָט יעדער זיך גענומען

צו זיין געשעפט, יעדער איז געווען פאַרטאָן מיט זיך און קיין

גראַשן האָט מען נישט געזען, דער חזן איז אַלץ געזעסן אין

גאַרקייך, און דער גאַרקיער האָט אַלע טאָג געציילט די

פעקלעך, וויפּל זיי זענען ווערט. די משוררים האָט מען גע-

געבן אַנצוהערן דאָרט וואו זיי עסן, אַז עס זענען דאָ אויך

אַנדערע בעלי-בתים, נאָר דאָס זענען נישט אַזעלכע לייטלעך,

וואָס מאַכן זיך פאַרשטיין מיט אַנצוהערענישן...

עס איז נישט געפליבן קיין אנדער עצה, ווי צו מאכן א
„קאָנצערט“ אויף פילעטן אין גאָלדמאָנס זאַל. געפליבן איז צו
מאָכן אַ קאָנצערט „די מאַמע רחל“, דאָס הייסט פאַרשטעלן,
ווי נבוראָדן טרייבט דורך די יידן פאַר דער מאַמע רחל'ס
קבר, און די מאַמע רחל שטייט אויף פון קבר און באַוויינט
די יידן.

מען האָט געשיקט נאָך פענקע דעם מאָלער און מען
האָט זיך אָנגעהויבן דינגען דעם זאַל. מיט גאָלדמאָנען האָט
מען אָפגעמאַכט אויף העלפט, און פענקע האָט זיך גענומען
אויסצומאַלן די סצענע. קודם-כל האָט ער אַוועקגעשטעלט אַ
וואַנט, אויף וועלכע עס זענען געווען אויסגעמאַלט הויכע
טענענביימער, און אויף זיי זענען געוואַקסן לילבים, געפונ-
דענע מיט אתרוגים. אויף דער וואַנט איז געשטאַנען
אויסגעשריבן: דרך בית-אל, דאָס הייסט, אַז דאָס איז דער
זעג קיין בית-אל, אויף דער ערד ביי דער וואַנט האָט ער
אַנדערגעשטעלט אַ גרויסן שטיין, אויף וועלכן עס איז
געשטאַנען אויפגעשריבן „קבר רחל“, רחל דער מאַמעס
קבר, און פאַרטיק.

חברה האָבן זיך אָנגעטאַן וויסע קיטלעך מיט טליתים
פון אויבן. מיט פעקלעך ארף די אַקסלען און מיט אויס-
געקרימטע שטעקנס אין די הענט ווערן זיי אַרויסגעטריבן
אין גלות אַריין פון נבוראָדן, פון יעקל קאַלפּאַס הייסט
דאָס, וואָס איז געווען אָנגעטאַן אין אַ רויט העמד מיט
זעלנערישע שלײפּעס און אַ רויטן לאַמפּאַס מיט אַ קופּער-
נער קאַסקע פון די פייערלעשערס אויפן קאַפּ. מיט אַ רויט
אַפּגעפאַרפט פנים און אַ לאַנגער רויטער באָרד, האָט ער
טאַקע געבעך אויסגעזען ווי אַ נבוראָדן, און נבוראָדן האָט
אַזוי געזאָלט זינגען:

גייט, יידעלעך, גייט,
אין גלות אריין,
אין גלות אריין,
גייט, יידעלעך, גייט. . .

פארוואס נעפעך יעקל קאלבאס איז געווארן אויס-
געקליבן פאר נבוראדן, וויסט איין גייט, — דאכט זיך א
ייד, וואס זיין גאנצער נדן איז „א פלויער בילעט“, נאָר
מסתמא איז עס איבער דער באס-שטימע און פאר נבוראדן
פאסט דאך א באס-שטימע. . .

יידלען דעם עלטערן אלט האט מען געמאכט פאר די
„מאמע“ רחל. מען האט אים אנגעטאן אין לאנגע ווייסע
תכריכים מיט א שבתדיקער הויב אויפן קאפ און א רעכט-
ביסל תחינות אים אין אָרעם אריינגעגעבן און אנידערגע-
לייגט אנטערן שטיין.

יידל דער אלט האט זיך אנידערגעזעצט און אויפ-
געשריבן מיט גרויסע פתיבה-אותיות א מודעה אויף א
ווייס שטיק פאפיר :

„קול רינה והודיה!“

„עס וועט ווערן געגעבן א קאנצערט פון דעם בא-
רימטן קעלצער חזן מיט זיין בארימטן כאָר, אין וועלכן עס
ווערט פאָרגעשטעלט א שטיקל מיטן נאָמען :

די מאמע רחלס קבר.

וואו עס וועט זיך ווייזן ווי לעבעדיק די מאמע רחל, ווי
זי באוויינט אירע קינדעלעך, און נבוראדן ווי ער טרייבט
די יידן אין גלות אריין.

איבערמארגן דינסטאָג

אכט א זיגער אָוונט אין באַרימטן סאַלאָן פון ה' גאַלדמאַן.
ערשטע פּלעצער 1 רובל, צווייטע 50 קאָפּ. צו שטיין
25 קאָפּ (ליכטיק וועט זיין אין סאַלאָן ווי בייטאָג, אַכט
נייע לאַמפּן).

„ויקהלן“ מיט „פקודין“ האָט מען גענומען און איבער-
געגעבן זיי דאָס פּאַפּיר, אויף וועלכן פענקע האָט אויסגע-
מאַלט די זעלבע טענענביימער, וואו עס וואַקסן די גע-
בונדענע לילכים מיט אתרוגים — און זיי איבערן שטאַט
געשיקט צו די בעלי-בתים מודיע צו זיין וועגן קאַנצערט.

אז עס איז געקומען איבערמאָרגן דינסטאָג, האָבן חברה
געפּאַסט אַ גאַנצן טאָג. אז מען האָט זיך געהאַלטן אין איין
צוגרייטן, גרייט מען זיך שוין צו נאָך. קודם פּל האָט מען
געבראַכט צושלעפּן פון דער גאַנצער שטאַט טליתים מיט
קיטלען און אַלערליי מכשירים, האָט אַ ייד געבאַרגט אַ
טלית. איז ער געוואָרן אַ גאַנצער מאַכער און אָנגעגרייט
זיך צו קומען אויפן קאַנצערט מיט דער גאַנצער משפּחה
און נאָך מיטן ווייבס משפּחה צוגעלייגט...

פון דער פּרי אָן איז די קאַסע געווען אָפּן. מען האָט
גענומען אַ טישל און אַנידערגעשטעלט אין הויף פון סאַלאָן,
באַדעקט אים מיט אַ טישטוך און אַנידערגעזעצט דערפּיי
יידלעך, דעם עלטסטן אַלט מיט בילעטן צום פאַרקויפּן.
נאָר יידן האָבן נישט אַנדערש וואָס צו טאָן? גייט אַוועק
די ערשטע שעה, די צווייטע שעה, די דריטע. — עס ווייזט
זיך קיין הונט נישט. טראַכט יידל: אינדערפּרי צו וואָס
האָט מען זיך צו איילן, מען וועט נישט קריגן די מציאה?

קומט אָן אַ זייגער איינס, צוויי, ווייזן זיך אַ גאַנצן חברה
חדר=יינגלעך, וואָס אָט ערשט זענען זיי אַרויסגעגאַנגען פֿון
אונטער דעם רבינס רוט, און איינער פֿאַר אַלע האָט אויפֿ-
געבונדן פֿון אַרבע-כּנפות דאָס „קעזל“ און אַרויסגענומען
פינף און צוואַנציק צווייערס פֿאַר אַ בילעט „צו שטיין“.
וואָרט יידל ווייטער, עס ווערט פֿאַרנאַכט, קומט נאָך אַ ייד
צוגיין און לייגט אַרויס פינף האַרטע צענערס, דערנאָך
ווערט ווידער שטייל... יעדע מינוט באַווייזט זיך אַן אַנדער
משורר און גייט באַלד טרויעריק אַוועק...

עס איז געוואָרן נאַכט. די גאַנצע חברה איז צוזאַמען-
געקומען. אַנשטאַט יידלען האָט זיך דער חזן אַנידערגע-
זעצט. — טאָמער וועט עס בעסער גיין... קיין האָן קרייט
נישט... עס הויבן אָן צו קומען די ערשטע געסט. יעקל
קאָבאַסניקס (נבוראַדנס, הייסט דאָס) „נייע“ משפּחה — די
פֿלה אַנייעם קאַפטן אַנגעטאָן, מיט די מחותנתטע און די
מחותנים — דאַכט זיך היימישע מענטשן: זייער נבוראַדן...
דערנאָך זענען געקומען צוגיין די טליתים=יידן און די
קיטל=יידן...

דערווייל הינטער דער פֿלאַכטע, וואָס „ויקהל“ האָט
פֿון ערגעץ-וואו געבראַכט צו שלעפּן און וואָס האָט געדינט
פֿאַר אַ פֿאַר-הויז — האָבן חברה זיך אַנגעטאָן, הינטערן שטיין
אַרונטערגעלייגט און מען וואָרט. יעדע מינוט וואָרפט אַן
אַנדער משורר אַן אויג פֿון אונטער דער פֿאַרהאַנג. דער-
זעט ער נבוראַדנס משפּחה, זיצנדיק אויף דער ערשטער
באַנק, גיט ער אַ קרעכץ אָפֿ און גייט אַוועק. חברה, מיד
פֿון אַ גאַנצן טאָג, ציען זיך אויס אין די טליתים אויף דער
ערד, אויף דעם וועג קיין בית-לחם, צווישן די טענענ-
ביימער. אַ מידקייט איז אויף זיי געפֿאַלן, עס ווערט וואָס

אמאל שפעטער. די פאר ליכט, וואס מען האט אָנע וונדן.
האלטן ביים צאנקען, אין דעם סאלאן הויפט אן טונקל צו
ווערן. נבוראדנס משפחה לאנגווייליקט זיך... די טליתים-יידן
ווערן מיד ווארטנדיק און פארלאָן איינציקווייז דעם „סאלאָן“:
„עס וועט שוין גארנישט זיין“... אין פארהויז קריגט זיך
דאָס חדר-יינגל און וויל צוריק די פינגאָן-צוואַנציק
קאָפיקעס...

עס איז געוואָרן שפעט אין דער נאכט, אין זאל איז
שוין קיינער נישט געווען. חברה אָפגעמאָטערט, אָנגעטאָן
אין די צעריסענע טליתים, זענען געלעגן אויף דער
פאָדלאָגע אויפן וועג קיין בית-לחם, אין מיטן צווישן זיי
איז נבוראדן מיט דער „קאסקע“ אויפן קאָפּ מיטן רויטן
העמדל, אלע ליגן זיי פאר דער מאַמע רחל'ס קבר.

דאָ און דאָרט האָט נאָך געצאָנקט אַ לעצטער שיין
פון אַן אויסגייענדיק ליכט. די לבנה דורכן פענסטער האָט
באָגאָסן די ליגנדע, אָפגעמאָטערטע, אַרויסגעטריבענע יידן
און האָט באַפונקלט נבוראדנס קאסקע. די שאַטנס אויף
דער וואַנט האָבן גערוט צווישן די טענענביימער, וואָס
זענען אויפן וועג קיין „בית-לחם“, די מאַמע רחל איז מיד
געוואָרן ליגנדיק אין קבר, איז אַרויס אין די לאַנגע
תכריכים און אין דער שבת-הויב אויפן קאָפּ, און האָט זיך
אַנידערגעשטלט צו קאָפּנס פון די ליגנדיקע, אויסגע-
מאָטערטע, אַרויסגעטריבענע יידן. קוקנדיק אויף זיי האָט
זי די הענט פאַרשפרייט צום הימל און האָט אַזוי אָנגע-
הויבן צו באַזינגען:

זע, טאטע אין הימל,

וואָס דו האָסט פון דיין פאָלק ישראל געמאַכט.

דיין שטאָט חרוב געמאַכט,
דיינע קינדער פאַרטריבן!

און נבזראַדן האָט פון שלאָף אָפגעענטפערט :
גייט, יידעלעך, גייט
אין גלות אַריין,
אין גלות אַריין,
גייט, יידעלעך, גייט!

תְּשֻׁעָה = בְּאֵב

י'ן די כנסת ישראל האָט זיך מיטן הקדוש=
ברוך-הוא אַ ברוגזל געמאַכט, ווי אַ שיינע
כלה, וואָס וואַרפט צוריק דעם חתן די כלה=
מתנותלעך: גיי דיר, גיי. אזוי האָט די כנסת
ישראל אויך צוריקגעוואָרפן די תורה דעם בורא-עולם:
גיי דיר, אויס מחותנימשאַפט!

יונגע איידעמלעך, וואָס זענען אויף קעסט, און בחורים
דרייען זיך אַרוב פוסט און פאַס. חדר-יינגלעך, ווי עס
וואָלט שוין קיין קאַנטשיק, קיין חדר, קיין רבי אויף דער
וועלט נישט געווען, לויפן פראַנק און פריי אין מיטן מאַרק
אַרוב, און אין דעם אַלטן בית-המדרש זיצט זיך די תורה
איינע אַליין אין אַ ווינקעלע און טרויערט, און האָט פרע-
טענזיעס צו דער שכינה: אַלע האָבן מיך פאַרלאָזט!

די זון האָט נאָך געוואָרפן אַן אָפּגלאַנץ אויף די
דעכער פון שטעטל, אויפן האַלבן קלאַץ, וואָס שטייט אינ-
מיטן מאַרק (א שריד ופליט פון אַ צעלייגטן צירק), נאָך באַ-
גילדט די שויבן פון דעם גרויסן איינפאַרהויז, וואָס שטייט
אין אָנהויב שטעטל: אין מערב-זייט אַבער האָט שוין די

רויט-גאלדענע זון געגוססט. און א שווערער וואַלקן, וואָס
האַט זיך קאלטפלוטיק געטראָגן פון יענער זייט שטאַט,
האַט איר פלאַמעדיק אויג באַצויגן ווי מיט אַ גרויער הויט.
די פיל ליכטיקע שטראַלן, וואָס בלאַנדזשען נאָך אין מאַרק,
זענען שוין ווי דאָס ליכטיקייט פון אַ לאַמפּ, וואָס מען האָט
איר קנויט אַראָפּגעדרייט...

אין העלן טאָג הויבן זיך אָן אין דער גאַס די גע-
וועלבער צו פאַרמאַכן, איינציקווייז, איינציקווייז... און
יעדעס געוועלעב, יעדעס געוועלעב, ווי עס פאַרהאַקן זיך
נאָר די טירן, ווי עס ווערן פאַרשוואַנדן די פאַרשידנ-
פאַרביקע שילדן, און אויף זייער אָרט באַווייזט זיך אַ
שוואַרצער פלעק אויף דער לידיקער מויער, —זעט עס
אויס ווי אַ ליכטל, וואָס ווערט פלוצים אין אַ ליכטיקער,
העל-באַליכטענער שטוב אויסגעלאָשן... און באַלד נאָך אַ
ליכטל און נאָך אַ ליכטל, און פינסטער ווערט עפעס. ווי
אַ גאַסט, וואָס פאַרלאָזט דעם חתונה-זאַל, באַלד נאָך אַ
גאַסט, און נאָך איינער, —און עס גנבעט זיך אָן אומעט
אַריין...

ערגעץ פאַר אַ טיר שטייט אַ הויכער דאַרער ייד,
אַנגעטאָן אין אַ צעריסענער קאַפּאַטע, די לענדן פעסט מיט
אַ גאַרטל אַרומגעגאַרטלט; ער פאַרגלאַצט די אויגן און
קוקט אין הימל אַריין, די דאַרע באַקן באַוועגן זיך, ווי אַ
ווינטל וואָלט צווישן צוויי הוילע בלעטער געפייפט. באַלד
נעמט ער די אויגן פון הימל אַוועק. און ער קוקט פרום
אין מאַרק אַריין, מיט אַ מינע, ווי איינער זאָגט: רבונן
של עולם, איך וואַרט אויף דיין באַפעל... דערווייל זענען
נאָך די כּנַסַת ישראל אין די שטיבער פאַרוואַלט, כאַפּן
אַריין דעם לעצטן ביסן און מאַכן זיך גרייט, מיט אַ טרויע-

ריק פנים, זיך צו נעמען צו דער „איכה“. אין דער גאס
איז שטיל, די הייזלעך שטייען ארום דעם מארק און
שווייגן, ווארטנדיק אויף עפעס.

באלד טרעט ארויס פון ערגעץ א הויז א דארער,
הויכער, געלער ייד. זיין איינגעטריקנטער גוף טראגט זיך
אין א ברייטן, ווייסן כאלאט, אויף וועלכן עס באוועגט זיך
א לאנג-אויסגעצויגן פנים. מיט געלע האָר א געלע באָרד און א
לאנגער בלייכער נאָז. פון אונטער די פאלעס זען זיך צוויי
לאנגע פיס ארויס, אָנגעטאָן אין ווייסע זאָקן אָן פאָנטאָפּל.
און דער ייד אין די זאָקן גייט, אונטערשפרינגענדיק אלע
וויילע, בשעת ער טרעפט אויף א שפיציקן שטיין. ער טראָגט
אין דער האַנט א ספרל אָן טאָוולען, גייט איבערן מאַרק און
מאַכט אַן איינדרוק פון אַ טויט-שול-קלאַפּער, וואָס רופט
מתים אין שול אַריין...

באלד באַווייזט זיך נאָך אַ ייד, און נאָך אַ ייד, פון
יעדער הויז לאָזן זיך אַרויס קופקעס יידעלעך, אָנגעטאָן אין
צעריסענע קאַפּאַטעס, אין ווייסע זאָקן ווי די אבליים. און
אלע לאָזן זיך צום ראָג, צום שול-געסל.

אין גאס ווערט שטיל. וואַכעדיק איז אלץ. לאַנגע,
בלייכע, וואַכעדיקע יידן, נידעריקע, איינגעפאלענע, וואַכעדיקע
הייזלעך און דער קאלטער וואַכעדיקער פאַרנאַכט פון נעכטן,
פון אייערנעכטן ציט זיך ווייטער איבערן שטעטל, און דאָך
זענען די געוועלפער פונקט ווי פרייטאָג פאַרנאַכט, פאַרמאַכט,
עפעס ווי אין מיטן לעבן אָפּגעהאַקט געוואָרן.

און וואָס אַמאָל ווערט עס שטילער און טונקעלער: אָט,
דאַכט זיך, וועט אַ לוייה פון זייער אַ גרויסן רב דורך דעם
מאַרק דורכגיין...

איי מיטן מאַרק ביים ברונען שטייט נאָך אַ קופקעלע

יונגע בעלי-בתים, טייל בחורים, און כאפן דעם לעצטן טרונק פארן תענית: די עלטערע בעלי-בתים ווארפן, נעמענדיק די שעפערס צו די ליפן, א בליק דערווייל אין הימל אריין, צי האָט אַ שטערן זיך נישט חלילה, פלוצים, שוין באַוויזן.

און פון דער צווייטער זייט געטל, דאָרט פון אונטער דעם ראָטהויז, פון דעם וועג, וואָס פירט צום בית-עולם, קומט צולויפן אַ חברה קונדסים: זיי האַלטן פּערעלעך אין די הענט און שיסן איינער דעם צווייטן. פאָרויס לויפט אַ קונדס מיט אַן אָפּגעריסענער קלאַפּע פון אויבערמאַנטל; ער קומט אָן פאַר די בית-מדרש-טרעפּלעך און ווינקט מיט פרייד צו די יידן, וואָס שטייען דאָרט, ווייזנדיק מיט די הענט אויף די אָנגעפילטע קעשענעס: פּולע קעשענעס, אוי, אַ לעבן!

עפעס אַ נידעריק יידל מיט זייער אַ ברייטער פאַרד, וואָס זעט אויס ווי צוגעקלעפט צו זיין ווייס געזיכט, כדי די דאַרע בלייבע באַקן צו פאַרשטעלן, שטייט אויף די טרעפּלעך און באַטראַכט טרויעריק דעם קונדס און עס דאַכט זיך אויס, אַז פון זיינע טרוקענע ליפן הערט זיך אַ ברום: אַ שוואַרץ וואוילטאָג איז אויף אים!

און שטיל ווערט אויך אין שול-געטל. די זון איז שוין לאַנג אַרונטער אונטער דעם ראָטהויז אויף דעם וועג, וואָס פירט צום בית-עולם. יידן האָבן זיך אַלע פאַרזאַמלט אין שול, אין בית-המדרש. צייטנווייז באַווייזט זיך אַ יידענע. וואַכעדיק געקליידעט, האַלט אַ גראַב ספר אונטערן אַרעם, און אַ ליכטל אין דער האַנט און גייט דעם קאַפּ אַראָפּגעבויגן. די נידעריקע הייזלעך אין געטל, אַזוי ווי זיי וואַלטן מורא האָבן אַליין, אָן יידן, אָן אַ תּוֹרָה אין גלח צו שטיין—קאַרטשען זיך עפעס איין און עס דאַכט זיך: זיי האָבן זיך צום רבינס

נידעריק הייזל צוגעפויגן: אן עצה זיך צו האלטן ווי צו טאן אין אזא שלעכטע צייט?

פון דעם רבינס פענסטער שיינט עפעס א שווארצע טרויעריקייט ארויס, און עס פינקלט א קליין ליכטל אין דער פינסטערניש; עס דאכט זיך, אז אינעווייניק מוז ליגן א מת אויף דער ערד, צוגעדעקט מיט א שווארץ לילעך און א גראשנדיק ליכטל צוקאפנס, און דער רבי פארלאזט זיין מת; ער איז אָנגעטאָן אין אן אלט שטריימל. אין אן אלטער צעריסענער קאפאטע, מיט א באַטריבט פנים, אראָפּ-פויגנדיק דעם קאָפּ צו דער ערד, גייט ער אליין אין זאָקן אויף די שפיציקע שטיינער, און ער לאָזט זיך אין בית-המדרש אריבער. אפשר וועט ער דאָרט ביי דער עדה יידן א טרייסט געפינען.

אין דעם געסל גייט זיך מאַטשעק פון דער פאַשע אַהיים. די קי מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ לאָזן זיך פאַרויס. און ער מיט זיין באַהעלפער דעם הונט פון אונטן, שפילט זיך אויף זיין פייפל ווי נעכטן, ווי אייערנעכטן...

נאכט. שטיל אין דער שול-גאס, די לאַדנס זענען פאַרמאַכט, די טירן פאַרשלאָסן, די לבנה איינע אליין, בלאַנדזשעט אַרום אויבן אין דער הייך אויפן הימל, איבער אונזערע קעפּ, און זי קוקט אַראָפּ אין שול-געסל און שווייגט. הינטן, ערגעץ-וואו, פון אַ שפאַלט פון אַ לאַדן, לאָזט זיך הערן אַ וויינענדיקער ניגון, וואָס גיסט זיך שטיל אַריין אין געסל, עפעס ווי פאַר זיך, גלאַט אזוי — אַ ניגון אָן אַ פרעטענזיע, אָן אַ שום זאָך — און ער שוועבט דורך די גאס, שווימט אַוועק, און ער ווערט פאַרטונקט ווייט —

ערגעץ אין געסל, דארט נאך דעם ראטהויז, אויף דעם
 וועג, וואס פירט צום בית-עולם. פון א שפאלט פון דעם רבינס
 לאָדן שיינט נאך ארויס דאָס שטילע יאַרצייט - ליכט, פאַר אַ
 הייליקע נשמהס - וועגן, און אינעווייניק ביים רבין שווייגט
 מען. די לבנה ווארפט א קאלטן שטראל און באַשיינט קאלט
 די גרויסע שויבן פון בית-המדרש; אינעווייניק איז פינסטער
 און עס רודערט זיך עפעס אין דער שטיל. אויף די טרעפּלעך
 פון בית-המדרש ליגן עפעס מענטשן, צי מתים. די קעפּ פאַר-
 גורעט, די הענט פאַרלייגט איינע אויף די אַנדערע. זיי ליגן
 שטיל; די לבנה שווימט פאַרביי, ווארפט אַ קאלטן שטראל
 אויף די ליגנדע. די שול איז פאַרמאַכט, מיט דער שווערער
 טיר פאַרהאַקט, אזוי ווי מען וואָלט אינעווייניק עפעס וואָס
 אַריינגעכאַפט און מען לאָזט נישט אַרויס... נאָר פון אַ קליין
 פענסטערל ערגעץ אין אַ ווינקעלע ביי דער טיר, וואו די חברה
 תהלים איז, שטראַלט אַרויס אַ שוואַך ליכטיקייט. דער שיין
 שפיגלט זיך אָפּ, ווי פאַרטרונקען אין דער פינסטערניש אויף
 דעם געמויערטן קלאַץ, וואָס שטייט פאַר דער שול, אונטער-
 שפאַרנדיק דעם גאַניק פון דער ווייבער-שול. אינעווייניק, אין
 דער חברה תהלים, זיצט עפעס אַ מענטש אויף דער ערד און
 ביי דער שיין פון אַ קליין ליכטל קוקט ער אין אַן אָפּן ספר
 אַריין, און ער שווייגט...

ביי דער רביצן אין עס-צימער האָבן זיך די „כלי-קודש“
 ווייבער פאַרזאַמלט. טונקל איז אין שטוב, באַלעפט פון שאַטן,
 און אויף דער ערד, אויסגעפעט מיט קישנס, זיצן אַרום די
 ווייבער, האַלטנדיק אין די אַרעמס די שלאַפּנדיקע קינדער,
 און האַרכן זיך איין צו דער פּשרער, פרומער רביצנס קול,
 וואָס זיצט אינמיטן דעם קרענצל. אויף אַ שטול איז אויסגע-
 שפּרייט דער „צאינה וראינה“, באַלויכטן פון דעם פאַר-

רויכערטן קיך-לעמפל, און די רביצן מיט א וויינענדיקער
שטימע דערציילט די מעשה פון חנהן און אירע זיבן זין.
אין בית-דין-שטוב ביים רב איז די אייגענע האלבע
פינסטערקייט. אויף דעם טיש ברענט זיך א יאָרצייט-ליכט,
אַריינגעשטעקט אין אַ שעפּ פול מיט זאַמד, און פון דעם
ליכט טריפט דער חלב אין זאַמד אַריין. אויף דער ערד, אין
אַ ווינקל, באַהאַלטן דאָס געזיכט צווישן צוויי פּאַליצעס, וואָס
זענען אָנגעשטעלט מיט ספרים, זיצט דער רב. טיילמאָל
בלאָזט אַ ווינטל, עמיצער שפּאַצירט דורך דער שטוב, ווי אַ
שווערער שאַטן, און דער רב באַהאַלט דאָס פנים צווישן די
פּאַליצעס ספרים, און ער שווייגט...

אין גאָס הערשט אַלץ די פּריערדיקע שטיקקייט, די
לבנה בלאַנדזשעט אַרום אין הימל און קוקט מיט קאַלטע
אויגן אויף דעם פינסטערן געסל. אַלץ איז ווי עפעס פאַר-
טרונקען אין זיך אַליין. צי זענען שוין דען אַראָפּגעפּאַלן גאַטס
צוויי גרויסע טרערן און האָפּן אַלץ, אַלץ פאַרטרונקען? ... און
עס דאַכט זיך אויס, אַז אויפן וועג צום בית-עלמין-צו שפּאַנט
ירמיהו הנביא איינער אַליין, ער גייט צו די אָבות, ער גייט
זיי וועקן פון די קברים און באַלד וועט זיך אָנהייבן דאָ אין
געסל דער גרויסער וכוח.

אונזער חברה'לע

יך זענען אַרעמע חברה-לייט, מיר וועלן זיך
נישט שעמען, וואסער-טרעגער פשוטע, אונזער
חברה'לע איז אַרעם און אונזער ספר-תורה'לע
איז אַרעם. נישט געפוצט, נישט געשמוקט,

א פשוטע.

א גאנצע וואַך זענען מיר דאָך פאַרנומען, אַרבעטס-
מענטשן... צרות איבערן קאַפּ. אַבער שבת, זעט איר,
דאָרט אין דער חברה...

אונזער חברה'לע, אונזער ספר-תורה.

גאָטס א פאָלק, נישט קיין רייכס, אַבער ווי ווייט

מ'קאָן, טוט מען דאָך אים צוליב.

ר' טוביה דער צווייטער שוהט, א שיינער ייד, וואָס,

ניין? — א נזער חזן. ר' גבריאֵל מלמד — אונזער רבי.

צען גילדן א חודש און יעדן שבת נאָכן דאווענען — מיר

זענען הונגעריק — דאָך שטייען מיר, און מיר הערן אויס,

וואָס דער רבי לערנט מיט אונז.

אונזערס א חברה-מאָן פילט זיך גוט אין דער חברה.

אין שטאָט-זאָכן, א הזן אויפצונעמען, למשל, אַדער א שוהט,

וועט מען דאך א נאש-בראט קיין דעה נישט פרעגן, קיין עטאט צאלט ער נישט און קיין דעה האט ער נישט: כאטש די שול קער זיך מיט אונז אן, פונקט אזוי ווי מיט זיי; און-זענע טאטעס האבן פונקט אזוי די ציגל געבראכט ווי זייערע טאטעס, און א ווייב און קינד האבן מיר אויך. און אויף א שטיקל פרנסה דארף א נאש-בראט אויך בעטן, וואס, ניין? איז דאך גאט פונקט אונזערער ווי זייערער... נאר גיי שריי חי וקים, אז דו האסט קיין געלט נישט, פאר דעם האבן מיר אונזער שולכל. אונזער ספר-תורהלע און אונזער חזן.

יעדער חברה-מאן צאלט צען גראשן א וואך, געלט איז דא, און קיין פרעמדע בעל-דעות דארפן מיר נישט. און אונזער איינער איז זיך דארט פאר זיין געלט א שיינער בעל-הבית. אין גאס, למשל, אונזערס איינער, וואס איז מ'שטיינסגעזאגט? שלעפ זעק מעל און ווייטער פטור, איינער רייסט דעם צווייטן אפ דעם נאז ביי א זעקל מעל, וואס קאן מען מאכן? פרנסה, ברודער! אין דער היים איז אודאי צרות: דער קעלער קאלט און ווילגאטש. די קינדער: איינס וויינט-ברויט, דאס צווייטע איז קראנק. און די יידענע, גאט איינער, די יידענע! אבער פאר דעם, אז עס קומט שבת, יום טוב, טוט זיך א נאש-בראט די קאפאטע אן, שמירט די שטיוול מיט אייל אויס און האלא, אין דער חברה. פיר לאנגע טישן, דריי לייכטער אויף דעם טיש, איך זאל אזוי לעבן. אין מיטן חברה האסטו דיר אן „אלמעמער“. זאג איך דיר א נייעס, א צאצקע. אליעזר דער סטאלאר האט אים געמאכט, 5 קארבוינעס קאסט ער, כ'לעבן. טאקע דאס ארון-קודשל הינקט אביסל צו. מילא, וואס קאן מען מאכן, ברודער, אז גאט גיט אונז, גיט מען אים... וועט

מען זיך אם ירצה השם פארן „אלמעמער“ אויסצאלן. וועט מען אן ארון-קודש'ל שטעלן, אָבער דאָס ספר-תורה'לע האָט מען עץ-החיים געקויפט, און אַ ניי העמדל, אויף יום-טוב האָט מען די זילבערנע יד אויסגעלייזט, וואָס זי איז געוועזן פון גרויסן אומגליק אָן פאַרישט ביים אפרים קינדער-האַבן. אז דער גאַסטינינער בחור האָט אונז אַ „מזרחל“ אויסגעמאַלט, אין בית-המדרש צו שטעלן. וואָס מען קאָן—מאַכן מיר.

און די גבאים, ביי אונז איז נישטאָ קיין מחלוקת, כאָטש אַרעמע „וויסאַבניקעס“—דאָך פאַריאַדעק איז. אין דער חברה „תמימי דרך“—פריצים זענען אַלע, ווילן זיי גבאים ווערן, מיר, האָבן זיך אונזער קלפּי, און יעדן סוכות, אסרו-חג אויף דער נאַכט, קומט מען זיך צוזאַמען אין חברה, דער רבי שרייבט אויס קוויטלעך, יעדן חברה-מאַנס נאַמען, מעג ער זיין ווער ער איז, יעדנס. די קוויטלעך לייגט מען אין אַ קאַפל אַריין און אין אַ צווייט קאַפל לייגט מען ווייטער ליידיקע קוויטלעך אַריין, מיט דריי אויפגעשריבענע: „מז"ט „גבאי ראשון“, „מז"ט „גבאי שני“, „מז"ט „גבאי שלישי“, און אויף וועמען דער גורל פאַלט, וועמען גאָט באַגליקט, דער זאָל זיך זיין גבאי געזונטער-הייט, קיין האָן וועט נישט קרייען.

און דעם גבאי הערט מען. ווער עס הערט נישט — אויס חברה-מאַן. אויף דער וואַנט הענגט, למשל, אַ צעטל: „מען זאָל זיך נישט דערוועגן צורירן צום „ברעטל“, אז דער גבאי וועט נישט הייסן“, און דו שטיי דיר, דאָס האַרץ גייט דיר אויס פאַר אַ מנחה'לע, פאַר אַ קדושה'לע, אָבער אז דער גבאי הייסט נישט — איז „פערפעל“, ברודער, פערפעל! זעט איר, למשל, אויף סוכות, דאַרף מען אָן אַתרוגל. יעדן ערב-יום=כפור גייט דער גבאי אַרום און

נעמט צוזאמען אויף אתרוג-געלט און יעדער גיט, וויפל
 ער קאָן. און איר מוזט וויסן, אז דער עיקר איז א שיינער
 אתרוג, וואָרים, ברודער, האָסטו אַ שיינעם אתרוג - איז
 דיר אַ גאַנץ יאָר שייַן. איז אָבער נישט... דעמאָלט
 ברודער... און ווידער, גוטער ברודער, מיט וואָס קאָנען
 מיר גאָט דינען, מיט אַ פּרק משניות, וואָס מיר קענען
 נישט, אז נישט מיט אַ שיינעם אתרוג? און פאַרוואָס
 נישט? וואָס, מען טאָר נישט? אונזער געלט איז אפשר
 קיין געלט נישט? האַ?

באלד נאָך יום-כּפור גייען מיר מיט אונזער רבי צו
 ר' חיים דוד דיין אויסקלייבן אַן אתרוגל. ר' חיים דוד
 דיין איז זיך אַדאָי אז ערלעכער ייד. - ער האַנדלט מיט
 אתרוגים-דאָך, ברודער, יעדער קוקט פאַר זיך, יעדער באַהאַלט
 זיך „ממתקמלעך“ פאַר די נגידים. מיר חברה „יגיע כּפים“ -
 אי, עס שאַדט נישט, אַרעמע לייט, וועלן מיר מיט אַזא
 אתרוג אויך יוצא זיין.

און דער גבאי בעט אים:

- ר' חיים דוד, מיר זענען פּראָסטע יידן, מיר פאַרשטייען
 זיך נישט אויף די זאכן, מיר גיבן דיר אַזויפיל און אַזוי-
 פיל און גיב אונז אַן אתרוגל, אַזעלכעס, ברודער-לעבן,
 וואָס מיר זאָלן נישט האָבן מיט וואָס זיך צו שעמען.
 נעמט מן הסתם אַזא חיים דוד און גיט אונז אַן אתרוגל.
 מיר גיבן אַ קוק- „נישט קיין סחורה“. עפעס אַביסל „גרינלעך“ און
 „הויקערט“ צו; ווייזט אונז אַ צווייטן „בחור“, - קיין לייט נישט.
 דער גבאי בעט זיך:

- חיים דוד לעבן, קרוין, מיר וועלן דיר באַצאָלן
 וויפל דו ווילסט, גיב אונז אַ פעס רעכטס!
 און ער ענטפערט זיך:

- גיט נאָר אַ קוק! איר וועט מיט אַזאַ אַתרוג אויך
יוצא זיין, נישקשה.

דער גבאי קומט צולויפן: קומט, ברידער!
און וואָס קלערט איר? מיר גיבן אַ קום אַריין אַלע,
פון קליין ביז גרויס, צו ר' חיים דוד, מיר גיבן זיך אַ לאַז
זוכן! ר' חיים דוד שרייט, שעלט - נאָר דער קאָטער
הערט אים, מיר צעוואַרפן די קאָסטנס, מען קלייבט אויס,
און מען גיט אונזער רבי דורכצוקוקן. וואָס קלערט איר?
דעם בעסטן "העכט" האָבן מיר געפאַקט. אויף מיינע
נאמנות - דאָס שענסטע, פאַרן רב האָט ער געהאַט באַ-
האַלטן.

מיר האָבן אים גוט באַצאָלט, דריי רובל מזומנים,
מיר דאַרפן דען, חלילה, אַז עס זאָל ווער אונז געבן בחנם!

שמחת תורה אין דער קצבישער חברה

ער עולם האָט זיך נאָכמיטאָג שמיני-עצרת אין דער קצבישער חברה צוזאמענגעקליבן. מיט מנחה האָט מען ר' ברוך פֿישער מכבד גע-ווען און ר' ברוך דעם טלית אויף איין אַקסל פאַרלייגט און אויפן קאַפּ אַ קאַפעלוש'ל מיט ווייסע שלייפערלעך און ווייסע פעדעמלעך אריינגעשטאָכן. שטייט פאַרן עמוד און זינגט די יום-טובדיקע שמונה-עשרה. אונטער זיינע פיס איז אוועקגעשטעלט אַ באַנק, כדי ר' ברוך זאָל אומפאַלן, ווען ער וועט די שמונה-עשרה אויסגיין. מען איז עפעס דורך די „ימים נוראים-צייט“ מיט גאָט נאָנטע מחותנים געוואָרן, - „אויף דו“...

ר' ברוך האָט שוין שמונה-עשרה אָפגעזאָגט, דער עולם איז אַרויס מיט אַ פריילעכן קדיש, אַזוי ווי דאָס מאָל וואָלטן די געשטאַרבענע מוחל געווען, אַז מען זאָל פאַר זיי בעטן... און ר' ברוך איז שוין אומגעפאַלן, ווי מען האָט געוואָרט, מען האָט אים מיט געזאַנג אויפגעהויבן און מיט גרויס פאַראַד געפירט צום טיש, אַנידערגעזעצט אים אויבן-אָן, ביים „רבין“, און מכבד-געווען מיט צוויי שטיקער לעקעך.

דער עולם איז געזעסן ארום ביי די טישן, און די
גבאים האָבן דערלאַנגט.

און לעקעך האָט מען געטיילט אומגעוואויגן, און
בראַנפן האָט מען געגאַסן אומגעמאַסטן.

ביי דער טיר זענען געזעסן זעקס בחורי מלעך אויף איין
זייט, זעקס בחורימלעך אויף דער צווייטער זייט; באַהעלפער
פון חדרים, אתרוג-אַרומטראָגערס, הושענה-מאַכערס, לולב-
בינדערס. די צוועלף בחורימלעך האָבן געדינט אלס מוזיק
אויפצונעמען יעדן חברה-מאַן, וואָס קומט אַריין, מיט אַ
פריילעכן „ברוך-הבא“ און אַפצוקנאַלן אַ „גוט-יום-טוב“ ביי
אַ טרונק בראַנפן.

דער עולם האָט נאָר ביר געטרונקען, דעם לעקעך
האָט יעדער פאַטער צעטיילט די קינדער, וואָס זענען מיט
אין דער חברה געווען, און די עפל, און די ניס האָט מען
באַהאַלטן פאַר די ווייבער אין די קעשענעס.

די גבאים, אָנגעטאַן אין ברייטע פאַרטוכער, האָבן
דערלאַנגט, דער עולם האָט געטרונקען. דער חברה-חזן מיט
די משוררים האָבן אַ פריילעכן ניגון געזונגען, און דאָס
יינגל, דאָס קוויטשערל, האָט אין דעם ניגון אַ טרויעריקן
ונחנה-תּוֹקפּדיקן טאָן אַריינגעכאַפט, און דער באַס האָט
אַ בעמעלע געגעבן: אוי-אוי-אוי, און דער עולם האָט
מיטגעהאַלפן: אוי-אוי-אוי, האָט עס אויסגעזען עפעס, ווי
אַ פריילעכער יום-כּפּור.

און וואָס אַמאָל האָט זיך דער „אוי-אוי“ אַלץ מער
פאַרגרעסערט, אַלץ שטאַרקער געהילכט. און האָט אַ ייד
אַ בליק אין פענסטער געוואָרפן און די פאַרלאַפענע שויבן
געזען, האָט ער מיטגעברומט: אוי-אוי, אוי-אוי, דער ווין-
טער קומט, דער ווינטער קומט!

א צווייטער ייד האָט מיטגעזונגען : „דער ארוזן איז
צעבראָכן“, און א דריטער ייד האָט מיטגעזונגען : „און דער
פעלץ איז אויסגעקראָכן“, און דער איבעריקער עולם האָט אַ
ברום געגעבן : „און קיין געלט איז נישטאָ“ —
— „אוי-אוי, אוי-אוי“.

און אזוי האָט דער עולם אונטערגעהאַלפן, ביז עס איז
טרויעריק-פריילעך געוואָרן, און ר' ברוך פישער האָט דער
ערשטער זיך פון אַרט אויפגעהויבן און האָט זיך אַ לאָז געטאָן
טאַנצן.

שישו ושמחו בשמחת תורה! .. היידא, עולם! היידא!
היידא!

— צוויי גילדן א פונט פישלעך — האָט אונטערגעבראָכן
זינגענדיק, אַנטשל קצב און איז צו צו ר' ברוך און אים אָנ-
גענומען פאַרן לאַץ.

— פערציק גראָשן א פונט פלייש — האָט ר' ברוך גע-
זונגען, האַלטנדיק ר' אַנטשלען פאַר דער האַנט, און דער עולם
איז אַרויס מיט אַ הילף :

— גוט-יום-טוב! גוט-יום-טוב!

באַלד האָט זיך דער עולם איינגעשטיילט. דער רבי פון
דער חברה האָט דעם גרויסן מדרש אין האַנט גענומען, פון
וועלכן ער פלעגט יעדן שבת לערנען, אויפגעעפנט עס און
אָנגעהויבן :

— נו, רבותי!

— רבי, א שטיקל, א פריילעכס.

— א יום-טובדיקס, רבי, — האָט דער עולם געזאָגט.

— זיי ווילן אן אַגדתא, רבי, נישט קיין „הלכה“, — האָט

ר' מרדכי קצב זיין בקיאות פאַרן עולם אַרויסגעוויזן.

דער רבי האָט אַ שמעק טאַפּאַק גענאָסן און אָנגעהויבן

זאָגן :

— מיר וועלן מסיים זיין דעם מדרש.
 — אז עס איז געקומען די צייט, ווען משה רבינו זאָל
 נפטר ווערן, האָט ער ביי גאָט געבעטן: „רבנו-של-עולם,
 פּערציק טעג, פּערציק נעכט בין איך ביי דיר געווען, בעט
 איך דיר, זאָלסט מיר נישט איבערגעבן דעם מלאך-המות“...
 — רבי, אַ פּריילעכס — שרייט דער עולם.
 — ניין, רבי, טאַקע דאָס, — שרייט ר' ברוך און טרערן
 באַווייזן זיך אים אין די אויגן, — אָט אזוי ווייטער.
 דער רבי זאָגט ווייטער:
 — דעמאָלט האָט זיך משה געהייליקט ווי אַ מלאך, און
 גאָט אַליין האָט אַראָפּגענידערט צו אים, צוצונעמען זיין
 נשמה, און דריי מלאכים זענען מיט הקדוש-ברוך-הוא:
 מיכאל, גבריאל און זגזאל.
 — אַ רוח זאָל... אָט... — כליפעט ר' ברוך און קלאַפט
 אין טיש אַר ין, — ביר! גבאים, וואָס שלאָפט איר? אונזער
 משה רבינו, נעבעך, אונזערער.
 און טרערן באַווייזן זיך אים אין די אויגן.
 — אונזער הייליקער משה-רבינו, — און ר' ברוך פישער
 איז צו צום אָרון, אויפגעפנט דאָס פּרוכת, און ער האָט דער
 חברה ספר-תורה אַרויסגענומען. אָנגעקליידעט איז עס גע-
 ווען מיט דעם נייעם ווייס-אַטלאַסן מאַנטעלע, און פון זילבער
 אַ מגן-דוד אויסגענייט. און ר' ברוך האָט מיט דער ספר-תורה
 אַ טעזל: אַרום „שלחן“ געמאַכט.
 — שישו ושמחו בשמחת תורה, אונזער הייליקער משה
 רבינו...
 און ער האָט געוואַרט ביז דער עולם וועט אים אונטער-
 העלפן...
 און דער עולם איז אַרויס פון טיש.

— גוט-יום-טוב ! גוט-יום-טוב !

— אין שול אריין, אין שול אריין ! — און דער עולם האָט זיך געלאָזט אין שול.

צוערשט זענען געגאנגען די בחורים מיט אַ פריילעכן ניגון, דערנאָך די קינדער מיט די ברענענדיקע פאָנען, און ר' ברוך פישער אין הויזן מיט אַ שפענצער, מיט דעם קאָפּעלוש, מיט די ווייסע פעדערן אויפן קאָפּ. ער האַלט אין האַנט די ספר-תורה און טאַנצט דערמיט אין גאַס, און זינגט הויך אויפן קול.

— שישו ושמחו בשמחת תורה, אונזער הייליקער משה

רבינו !

און דער עולם מיטן „רבי“ גייען נאָך ר' ברוך, און דערנאָך גייען די ווייבער פון די חברה-לייט, יום-טובדיק גע-קליידעט. פון פאָרנט שפּרינצע, ר' ברוך פישערס ווייב, פירט דעם פאָראַד.

עס האָט שוין אָנגעהויבן צו טונקלען, און פאַר יעדן פענסטער האָבן ליכטלעך געפינקלט, און ווייבער, און מייד-לעך זענען מיט לייכטער און לאַמפן פאַר דער טיר אַרויס צו מאַכן אַן אירומנאַציע פאַר דער הייליקער תורה.

און ווייבער מיט ברענענדיקע ליכט זענען דער היילי-קער תורה נאָכגעפאָלגן.

און טונקל ווערט. די הערבסט-נאַכט פאַלט שווער איבער דעם שטעטל צו, און יידן גייען דאָרט... ווייט... עס פינ-קלען נאָך די ליכטלעך, און עס הערט זיך נאָך פונדערווייטנס ר' ברוך פישערס קול.

— שישו ושמחו בשמחת תורה, אונזער הייליקער משה

רבינו... אונזער משה רבינו...

די יידן האָבן געכאַפט גאָט אין קרענצל אַרײַן, און גע-
מאַכט, מחילה, מיט אים א טענצל. דאָס אַרױן-קודש איז אָפֿן
און אַ ליכט ברענט זיך דאָרט, די קינדער האַלטן פּאָנען אין
די הענט, אויף די שטעקלעך פון די פּאָנען זענען רויטע עפע-
לעך און אין זיי זענען אַרײַנגעשטעקט ברענענדיקע ליכטלעך.
די קינדער שטייען אויף די בענק און שרייען: „גוט-יום-טוב!
גוט-יום-טוב!“ אויסגעמישט איז דער עולם: נישטאָ היינט
קיין אונטערשיד, היינט זענען אַלע גלייך. סײַ רייך, סײַ
אַרעם – אַלע זענען „מורנוֹס“. יעקל וואַסערטרעגער האָט זיך
אַרויפגעכאַפט אויבן-אָן, אויף מתתיהו גאַלדמאַנס שטעל,
באַלד ביים רב, אין דער מזרח-וואַנט. און ר' יעקל וואַסער-
טרעגער רייבט זיך צו צום קרענצל נגידים, וואָס שטייען ביים
רב, און ר' יעקל וואַסערטרעגער גיט אַ שאַקל מיטן קאַפּ און
זאָגט הויך: „גוט-יום-טוב, רבי!“ און שאַקלט זיך פּרום.

די חברה-לייט קומען זיך צוזאַמען אין שול אַרײַן, יעדער
פּאַרַק מיט זיין שטאַב און זיינע פּאַלקאַוויניקעס, יעדע חברה
מיט איר הייליק ספר-תורה, פּאַרויס, און מיט אירע גבאים,
מיט לעקעך און בראַנפן, מיט אירע חברה-לייט, חברה-ווייבער
און חברה-קינדער. יעדע חברה קלייבט אויס איר דעלעגירטן
און שיקט אים מיט דער ספר-תורה אַרויף אויפן באַלעמער.
און דאָ, אויפן באַלעמער, קאַנט איר דערקענען יעדע חברה
מיט אירע סימנים. אָט זעט איר אונזער באַקאַנטן ר' ברוך
פישער (דעלעגירט פון דער חברה קצבים). אָט שטייט ער מיט
דעם קאַפּעלוש אַויפן קאַפּ, אין די הויזן מיטן שפענצער, און
האַלט דער חברהס ספר-תורה און די חברה-לייט קוקן אויף
ברוכן און קוועלן פאַר נחת. נעבן אים שטייט דער דעלעגיר-
טער פון דער חברה „פּוּעלי-צדק“ (שניידערס און שוסטערס),
ר' געצל, דער טאַג-חזן פון בית-המדרש, וואָס זיין רעדן איז

שטענדיק מיט דעם ניגון פון „וישתבח“. די חברה „פועלי-צדק“ האָפן זיך געלאָזט באַנוגענען דערמיט, וואָס זייער דע-לעגירטער, ר' געצל, טראָגט אַ פאַרקערטע קאַפּאַטע מיט אַ פאַרקערטער הוט, און דאָס ספר תורה פון דער חברה „פועלי-צדק“ האָט אַ שייַן סאַמעט מאַנטעלע מיט אויסגעהעפטע לייַבן. פון דער חברה „תמימי-דרך“ (פעלי-בתים, סוחרים, אָרנטלעכע שניידערס) איז דעלעגירט ר' אפרים עָקר, אַ ייד, וואָס האָט קיין קינדער נישט און וואָס האָט פאַר זיין אייגן געלט אַ ספר-תורה געלאָזט שרייַבן.

דער דעלעגירטער פון דער חברה „תמימי-דרך“ טראָגט אַ פאַרטוך אויפן קאַפּ, און די ספר-תורה — אַ זילבערנע „עטרה“, מיט אַ זילבערנעם „יד“. פון דער חברה „נקי כפיים“ (טרעגערס און וואַסער-פירערס) איז דעלעגירט עפעס אַ הוי-כער יינג, וואָס האָט תמיד אַ פאַרבונדן אויג, אַז מען מיינט, דאָס ער איז געבאָרן מיטן טיכל אויפן אויג, און דאָס טיכל איז אין דער וואַכן שמוציק, שבת-האַלב ריין, און יום-טוב-קלאָר. ער האַלט אין דער האַנט דער חברהס ספר-תורה, אַ נאַקע-טעט, נעבעך, און אַ קליינס — אַן עופעלע פשוט, און טראָגט, ווי אירע פעלי-בתים, אַ צייגן מאַנטעלע און די עטרה מיטן יד זענען נעבעך פאַרישכט.

באַלד איז מען מכבד דעם רב פון דער שטאָט מיט ער שטאָטס ספר-תורה, אַ גרויסע, מיט אַ גאַלדענער „עטרה“ און מיט אַ גרויסן גילדענעם יד. און דער „חזן“ מיט די „משוררים“ דאָרט ביים „עמוד“ האָבן דעם סיגנאַל געגעבן, און ער איז אַרויס מיט אַ גע-זאַנג, דער רב מיט דער ספר-תורה פון פאַרנט, און נאָך אים ר' אפרים, דער דעלעגירטער פון דער חברה „תמימי-דרך“ מיט זיינע חברה-לייט און גבאים און חברה-ווייבער און

חברה-קינדער, דערנאָך דער דעלעגירטער פון דער חברה
קצבים, ר' ברוך פֿישער מיט דער חברה ספר-תורה, און
חברה-לייט, און מיט די גבאים, און מיט חברה-ווייבער,
און חברה-קינדער, און דערנאָך ר' געצל, דער דעלעגיר-
טער פון דער חברה "פועלי-צדק" מיט זיינע חברה-לייט,
און דערנאָך דער הויכער יינג מיט דעם פארבונדענעם אויג,
מיט דער נאָקעטער ספר-תורה אין האַנט.
און דער אַרומיקער עולם האָט אַ וועג געמאַכט פאַר
דעם עולם מיט דעם "עוור-דלים".

פֿינסטער איז שוין געווען, אין גאָס האָט געבלאָזן אַ
קאַלטער הערבסט-ווינט. פון אויבן, פון הימל, האָבן די
שטערן קאַלט אַראָפּגעשיינט. דאַכט זיך זיי שרעקן עפעס...

חורבן-ירושלים

ערשטער געזאנג

די פשדים ארום ירושלים מויערן. — ירמיהוס געוויין לאָזט
נישט ירושלים חרוב-מאָכן. — די מלאכים ברעכן די מויערן
אין. — דער בית-המקדש ברענט. — די לויים מיט זייער גע-
זאָנג. — די וועב-מידלעך מיט זייערע פרוכתן. — דער אוצר
פון די היילן אין בית-המקדש. — די שטילע תפילות. — די זון
ווייל נישט איבער דער וועלט שיינען.

ערעטען לייגט יהודה צו נבוכדנצרס פיס. שוין
איינגעזאמלט דעם גאנצן פשדים-היל ארום
ירושלים מויערן האָט דער פיינט. אלע
וועגן אָפגעשניטן, אלע וואַסערן, וואָס פליסן
קיין ירושלים, פאַרשטאַפט. האַרט ביז צו מויערן גייען די
פשדים שוין צו. שוין ווייזט זיך קעגן זיי קיין העלד נישט
מער, קיין פיייל, קיין שפיוז פון ירושלים זייט ווערט נישט
מער געוואָרפן צו זיי — אָבער ירושלים נעמט ער דאָך
נישט איין. עס האָבן צייט די פשדים-העלדן צו לאָקן זיי-
ערע בערד, זאָפן זיך די האָר אין די אייל-געשירן און
קניפן און קאַרבן זייערע בערד און האָר. עס פיטערן זיך
רויק נעבן זיי זייערע געפוצטע פערד. דער פיינט נעמט
ירושלים נישט איין.

יעדעס מאָל, ווען נבוכדנצר קומט צו ירושלים צו, ווערט זי פאַרהוילן פון זיינע אויגן. עס פאַרשווינדט דער וועג, און אַוועקגעוואָרפן ווערט ער פון ירושלים מוי-ערן אויף מײלן ווייט. עס פאַלן די שפיזן אויף זיינע איי-גענע חילות צו. צי ווי מיט אַשור שפילט יהוה מיט אים אַ שפיל? אָ, עס ציטערט דער פיינט.

און דאָך אויף דער צווייטער זייט מויער - אויסגע-שטאַרבן ליגט ירושלים. ווי ארויסגעוואָרפענע שמאַטעס, וואַלגערן זיך אַרום איבער די ווייסע גאַסן די שענסטע ווייס-לויכטנדע לייבער פון די טעכטער פון ירושלים. קיין פיינטס שווערד האָט זיי נאָך נישט אָנגערירט. דאָס זענען זיי אַזוי דורך הונגער פון זייערע פאַלאַצן אַרויסגעוואָרפן געוואָרן. עס ברענט די זון איבער זייערע נאַקעטע לייבער, און זיי פילן דאָס ליכט נישט מער. אויסגעטריקנט, געלעכצט נאָכן טרונק, איז זייער בלוט פאַרשלאָפן געוואָרן אין זיי. די ליפן, ווי פאַרברענטע רויזן פון זומער-היצן - איינגע-שרומפן. עס דרימלען די קראַנקע יינגען.

עס באַוועגט טיילמאָל אַ פאַרחלשטע פֿרוי מיט איר האַנט און זוכט נעבן זיך איר איינציק קינד, וואָס ווי אין חלום שוועבט זיין געשטאַלט פאַר איר. טייל קינדער מתים האָבן זיי ליגן נעבן זיך; טייל קינדער, קריכנדיק אויף אַלע פיר, נויגן זייערע פאַרלעכצטע מיילעכלעך, זוכן פאַר-שמאַכט, ווי אין קראַנקהייט, נאָך דער מוטערס נאַרונג. געפיינט די אויסגעדאַרטע ברוסט, וואָס ווי אַ פאַרטריקנטע פרוכט, נאָגט דאָס קינד פון איר הוילע לופט אין זיך אַריין. ווי דורך אַ שלייער פילט די פאַרחלשטע מוטער די שטילע גסיסה פון איר קינד, און זי צאַפֿלט אויף צום לעצטן מאָל

און טראַגט איר פאַרטריקנטע צונג אין דעם שטאַרבנדן
קינדס מיילעכל אַרײַן.

שווייגנדיק רוקט זיך די נאַכט צו, ווי אַ שוואַרצע
חופּה איבער אַ טויטער פּלּה. עס היילן זיך די גאַסן אין
שאַטן אײַן. און אויף אַלע פּיר הויבן קראַנקע אָן פּון זײַ-
ערע לעכער אַרויסצוקריכן. צי זענען עס יונגע,
צי זענען עס אַלטע? אַלע זענען אויס גלייך. זיי נויגן
זייערע מיילער צו דער ערד צו, לעקן מיט זייערע
צונגען, ווילן פֿון דער ערד אַוועקרויבן דעם טוי, וואָס די
נאַכט הויכט אָן אויף איר, אָבער מיט שטויב דעקן זיך
זייערע מיילער צו. טרוקן זענען די נעכט און גלייגן זיך
לוער, ווי אַ גוף פון אַ בר-מן, איבער דער ערד. אָנגע-
פּילט מיט טויט איז די לופט, די נשמה ווערט געבונדן
אין דעם גוף אין אַזאַ נאַכט, און פאַרחלשט, מיט בענקענ-
דיקע בליקן קוקט ישראל, ווי נאָך אַ ישועה אויס, נאָך דעם
פּיינט.

אָבער דער פּיינט קאָן ירושלים נישט נעמען. נאָך
שטייט אויפן הר-הבית ביים מזבח דער פּהן אין זיין ווייטן
געוואַנד און ברענגט דעם קרבן צו גאָט אין דער ריכטיקער
צייט. פאַרשוואַכט ווערט ער פון דעם גערודן פון פּלייש,
וואָס ברענט זיך אויפן מזבח פאַר אים. דער וויין גייט אין
זיינע פאַרטריקנטע געדערם אַרײַן. און שיפור און קראַנק
פון דעם גערודן פון וויין און פּלייש, וואָס זיינע הוילע גע-
דערם ווערן אָנגעבלאָזן מיט אים, שלעפט ער זיין קראַנקן
גוף פון מזבח אַוועק. אויף אַלע פּיר קריכט ער פון דער
עזרה אַרויס, נויגט זיין קאָפּ צו דער וואַנט צו און ער הויכט
זיין נשמה אויס, מיט דעם פאַרחלשטן שמייכעלע אויף זיינע
ליפּן, אַז ער האָט מיט זיין נבלה די עזרה נישט טמא געמאַכט.

נאָר נישט איבער דעם קרבן, וואָס דער כהן ברענגט
צו גאָט, קאָן ירושלים נישט פאָלן. פאָרוינדיקט האָט זיך
ישראל, און גאָט איז אַוועק פון אים. פון מצרים האָט ער
אים אַרויסגענומען, אין דעם לאַנד, וואָס צו זיינע עלטערן
צוגעזאָגט, האָט ער אים אַריינגעבראַכט. משהן האָט ער
געשיקט צו זיי, אַ תורה זיי געגעבן, געמיינט, זיי וועלן
זיין די לערער פון דער וועלט, זיינע געזעצן די פעלקער
לערנען, דערציילן ווער יהוה איז. דורך דורות, דורות
האָט ער זיי נביאים געשיקט און אָנגעזאָגט: „זייט די וועלט,
זייט דאָס ליכט. נישט קיין אַקסן אין נישט קיין קאַלב הייל
איך פון אייך, נישט קיין געשרייען און נישט קיין געבעט.
דעם שוואַכן העלפֿט, פאַר דעם אָרעמאַן און פאַר די יתומים
נעמט אייך אָן.“ הינטער יעדן בוים זיך געצן געשטעלט
און פון אומוירדיקע פעלקער זיך מדות געלערנט. אַ, עס
האָט אויפגעברענט דער צאָרן אין גאָט אויף זיין אויסדער-
וויילט פאָלק.

געציטערט האָבן די יסודות פון דער ערד, געדונערט
דער הימל, און דער ים איז ווי אַ מויער געבליבן שטיין.
די שטערן און די זון האָבן זיך אין די לעכער באַהאַלטן,
נישט געוואָלט גיין זייער שליחות אויספירן און שיינען
איבער דער וועלט, ווען גאָט האָט געשוואָרן ירושלים
אונטערצוברענגען, דעם בית-המקדש צו פאַרברענען. מיט
אייזערנע ריטער האָבן זיי די מלאכים פֿון זייערע באַהעלטע-
נישן אַרויסגעשמיצט און מיט געוואָלט זיי גענויט איבער
דער וועלט לויכטן צו גיין. אָפגעצויגן האָט דאָן גאָט פון
דער ערד, וואו מענטשן האָבן אים געשאפן אַ היים, אין
די הימלען איז ער אַוועק, צוריק געלאָזן האָט ער זי אליין,
פאַרשלאָסן די הימלען איבער איר, דעם שער-הרחמים

צוגעמאכט און באשוואירן האָט נר די מלאַכים, פאַר אים
נישט צו ברענגען קיין געבעט און קיין געוויין. מלאַכים
מיט פייערדיקע ריטער האָט ער ביים שער הרחמים אוועק-
געשטעלט — אָפצוטרייבן די תפילות, וואָס דרינגען פון
דער וועלט אַרויף צו זיי, איבערגעלאָזט די וועלט צו איר
מזל אַליין. אַ, פינסטערע כוחות, גייט פון אייערע באַהאַל-
טענע לעכער אַרויס און פירט אויס אייערע מעשים! עס
פרעסט שוין דער שטאַרקער דעם שוואַכן, און קיין גע-
רעכטיקייט איז נישטאָ מער. עס רייסן די בליטן איינע פון
דער צווייטער דעם זונען-שטראַל אַרויס. די וואַרצלען אין
דער ערד קריגן זיך צווישן זיך און גנבענען איינער פון
דעם אנדערן דאָס חיות אָפּ. אַ, דאָס ווערימל, אויף גאָטס
חסד ביז אַהער געשיצט, צו שפייז דעם שטאַרקן איז עס
געוואָרן, און גאַנצע מינים באַשעפענישן גייען שוין אונטער
דער זון. אַ, עס נויגט זיין שוואַך קעפל דאָס אַרעמע גרעזל
צו דער זון צו און פרעגט אויף גאָט. דאָס קליינע פעלד-
פייגעלע, איבערגעלאָזט אין נעץ אַליין, קלאַפט מיט זיינע
יונגע פליגלען, פישטשעט מיט זיין שנאַבל, און זיינע
אייגעלעך קוקן מיט אַנגסט דעם טויט אַנטקעגן — זוכנדיק
גאָט. נאָר פאַרשלאָסן האָט גאָט זיינע הימלען איבער דער
וועלט און איבערגעלאָזט עס צו זיין מזל אַליין.

אַבער ווי אַ שפּיז שטעכט דעם פאַרשלאָסענעם הימל
אַן אינוואַמער געוויין, ווי אַ שרייען פון אַ קינד, קלאַפט
אויפן שער הרחמים אָן און דרינגט אַריין צו גאָט — עס
איז ירמיהוס געבעט, וואָס שפאַרט אזוי אין די הימלען אָן.
איי געהילט אין זיין ווייסן געוואַנד, דרייט זיך דער מאַן
פון פיין צווישן די לעבעדיקע מתים אַרום. אין גרוב האָבן
זיי אים געהאַט אַראַפּגעוואָרפן, געוואָרפן שטיינער אויף

אים, ווען ער האָט זיי אָן זייער שלעכטס דערמאָנט. יעצט, ווי אַ שאַטן דרייט ער זיך צווישן זיי אַרום, און ווי דער רוף פון קינד וועקט די גוססדיקע מוטער פון טויט צוריק—אזוי לאָז, יר-יהוס קרעכצן ירושלים נישט שטאַרבן. איינגעזאַפט אין יעדן זיין טראָפּן פּלוט די לייד פון זיין פּאַלק, דריקט ער צו זיין פאַרדאַרטער ברוסט די קאַלטע קערפּערס פון די טויטע קי. דער צו. און ווי אַ פאַרוואַנדעטע חיה שרייט ער אויף מיט פאַרבלוטיקטע אויגן און רופט צום הימל צו: „גאָט, זע די שאַנד, זע!“ אין די ווינקעלעך פאַהאַלט ער זיך, זיצט אָפּ דאָרט טאָג און נאַכט, ווי אַ משוגענער בליקט ער אַרום זיך שטום און רעדט צו זיך אַליין. גאָט קוקט דאָך אין זיין האַרץ אַריין און ער ווייס ירמיהוס ליידי. איינזאַם שלייכט זיך זיין געפּעט אין דער בלייענער לופט אַריין, שלאָגט זיך אַדורך דעם וועג אין פאַרוואַלקנטן הימל. עס טרעטן צוריק פאַר ירמיהוס געשריי די שטרענגע מלאכים מיט זייערע ריטער, ווי אַ שטורם יאָגט זיי ירמיהוס געפּעט פון פאַרשלאָסענעם טויער אָפּ. און עס ברעכט זיך אין דעם הימל אַריין און טרעט פאַר גאָט פאַר — און לאָזט ירושלים נישט שטאַרבן.

אַבער עס בענקט דער חוליה נאָכן טויט, און פון גסיסה-בעט גענאַרט מען דאָס וויינענדיקע קינד אָפּ, עס זאָל לאָזן די מוטער שטאַרבן רויק. אזוי האָט גאָט ירמיהון פון ירושלים אַרויסגענאַרט. געזאָגט האָט ער אים: „נאָך עַנְתוֹת גיי און קויף דאָרט אַ פעלד ביי דיין פעטער דיר אָפּ. און זעץ דיך רויק אויף דעם לאַנד — נאָך וועט דער פיינט ירושלים נישט נעמען, — און רויק קאָנט איר בלייבן דאָ נאָך אויפן אָרט“.

און ווי ירמיהו האָט נאָר געטרייסט די טויערן פון ירושלים פאַרלאָזט, זענען פיר מלאכים פון הימל אַראָפּגעגיי-דערט און האָבן זיך אויף די מויערן פון ירושלים געשטעלט,

אָנגענומען ביי די ווענט און צעבראַכן זיי. נישט נבוכדנצר,
נישט נבזרדן האָבן די הייליקע שטאַט איינגענומען, נאָר ווי
משה דורך גאַטס קוש געשטאַרבן – האָט גאַט אַליין זיין
שטאַט צעבראַכן. אַראָפּגענידערט האָבן פיר מלאכים פון
הימל אַראָפּ, פאַקעלן האָבן זיי געהאַלטן אין זייערע הענט,
ביי די פיר ווינקלען פון בית־המקדש זיך אַוועקגעשטעלט
און גאַטס הויז אונטערגעצונדן.

געשטאַנען זענען די כהנים ביי זייער עבודה און האָבן
דעם קרבן אויפן מזבח געבראַכט, און די לווים מיט זייערע
האַרפן האָבן פאַר גאַט אַ ליד געזונגען. דערזען האָבן זיי דעם
פייער פון דערווייטן, ווי ער האָט אַרומגעכאַפט די פיר ווענט
פון מקדש, זייער אָרט האָבן זיי נישט פאַרלאָזט און ווייטער
זייער עבודה געטאַן. שוין כאַפט דער פייער די עזרה אָן, דאָס
פּימפּסן־האַלץ צווישן די מעשענע זיילן קנאַקט, און עס
רויטלט זיך דאָס פּלאַם אין זיבן־פאַרביקן קאַליר, – רויק
שטייען ווייטער די כהנים ביי זייער דינסט, און העכער שאַלט
דאָס ליד פון די לויים. עס ברייט דער מאַרמאָר־שטיין אונטער
זייערע פיס, דאָס גאַלד טוקט זיך אין פּלאַם, און זיי פילן
נישט קיין לייד; דאָס פייער כאַפט דעם פּרוכט־אָן, צינדט
זייער ווייסן געוואַנד אונטער, שוין ברענען די פידלען אין
זייערע הענט, עס קנאַקן רי סטרונעס, עס ברומען די האַרפן
זייער לעצטן קרעכץ, און העכער שאַלט דאָס ליד פון די
לויים. עס כאַפט דער פייער דעם געזאַנג און ברענט עס אונט־
טער אין זיין פּלאַם, און עס טריפן דערפון טראָפּנס פּלוט אין
פייער אַריין. הויך וואַרפן די כהנים די שליסלען פֿון בית־
המקדש צום הימל אַרויף. עס כאַפן זי מלאכים פון פייער אונטער
און טראָגן זיי צום הימל צוריק. און זיי גייען, די כהנים, צו זייער
עבודה צוריק און, ווי זייער קרבן, ווערן זיי פאַרברענט פאַר

גאָט. עס קומען צוגיין די וועב־מיידלעך, די טעכטער פון
די כהנים און לויים. געהאט האָבן זיי אין אַ ווינקל פון בית־
המקדש זייערע וועב־שטולן שטיין, געשטריקט האָבן זיי
מיט גאָלדענע פעדעם אויף פּורפור־צייג די פּרוכטער פּאַרן
בית־המקדש. געהילט האָבן זיי זייערע יונגע לייבער מיט די
האַלב־געוועפטע פּרוכטער פון פּורפור־שטאָף אין גאָלדענע
פעדעם, און ווי די לויים מיט זייער ליד ווערן זיי מיט זייערע
שטיקערייען אין דעם בית־המקדש־פייער פאַרברענט. עס
שיסט דער פייער זיין פּריידן־געשריי, — צי איבער דעם
פּרישן מיידל־לייב, צי איבער דאָס גאָלד און פּורפור־געוועב,
ברומט ער זיין פּריידן־געזאַנג? עס פּאַלן די ריזן, די יסודות
פון דער וועלט, די קופּערנע זיילן פון בית־המקדש, ווי געט־
לעכע הרוגים לייגן זיי זיך אין פייער. עס רויטלט זיך זייער
גלאַנץ ווי מיט בלוט באַגאַסן. און עס איז, ווי נישט־ערדישער
שטאָף וואָלט אין פייער פאַרצערט געוואָרן, נאָר שטיקער
הימל־וואָלקן טוקן זיך אין לעצטן רויטלעכן זונען־ליכט.
קלאַר איז מיטאַמאָל געוואָרן דאָס ליכט, און פון דער לאַזור־
שיין, וואָס מיט איר באַשיינט די זון דעם הימל אין מיטאַג־
שעה, איז דער פייער באַהעלט געוואָרן, ווי אַריינגעגאַסן
וואָלטן זיך קוואַלן לבנה־ליכט אין דעם ים זונען־שיין — אַזוי
ליכט זיך ליכט אַדורך ליכט. און אַ גערוך האָט זיך איבער
דער וועלט פאַרשפּרייט, ווי דער ריח פון גן־עדן וואָלט אויף
דער ערד אַראָפּגענידערט. דאָס האָט דער פייער דערגרייכט
צו די אוצרות איילן, וואָס זענען אין אַ ווינקל פֿון בית־
המקדש באַהאַלטן געשטאַנען פון דוד המלכס צייטן. יעדער
פהן־גדול האָט געהאַט זיין אייל — געשטעלט איז געוואָרן
דער געשמאַק נאָך דעם פּהנס גוסט, לויט זיין יחוס און לויט
זיין איידלקייט. איבערגעגעבן איז געוואָרן דער סוד פון די

אייִלן — רייבן די געווייצן, די געבליטן און די קרייטעכצער — פון דור צו דור, צו שטעלן דעם גערוך לויט דעם משפחה-ריח. וואָרים יעדע איידעלע משפחה אין ירושלים האָט אירע אייגענע איילן געהאַט. און נאָך דעם ריח פון דעם לייב האָט מען דעם יחוס דערקענט. פיל איילן זענען דאָרט געווען, וואָס ווען מען האָט זייער ריח דערשפירט, האָט מען צו זינדיקן אויפגעהערט און אָן איידלקייט איז אַריין אין האַרץ, און בע-סער איז געוואָרן דער מענטש. נאָר איין אייל איז דאָרט גע-ווען, פון יענעם קריגל, וואָס שמואל הנביא האָט דערפון דוד המלך געזאַצבט, און קוים האָט ער דערפילט זיין גערוך, האָט די שכינה גערוט אויף אים, און ער האָט געוואוסט, ווער עס איז גערעכט, און ווער אומגערעכט. דעם קריגל האָט אַ מלאַך פון בית-המקדש צוגענומען און פארן מלך המשיח אויפבאַ-וואָרט.

אויפגעגאַנגען זענען די אַלע איילן אין פלאַם פון בית-המקדש. און צעטראָגן זייער געשמאַק האָט דער ווינט איי-בער דער גאַנצער געגנט אַרום. און וואו עס איז נאָר געווען אַ שוואַכער אויף צוויי טויזנט מייל, אַז ער האָט דעם גערוך דערפילט, איז ער באַלד גענעזן געוואָרן. און וואו עס איז נאָר געווען איינער, וואָס האָט בדעז צו זינדיקן געהאַט, אַז ער האָט נאָר דעם ריח דערפילט, איז אין אים אָן איידלקייט אַריין — גוט געוואָרן און תשובה געטאַן.

פון דעם פייער האָבן זיך יונגע ווייסע מלאכים געטראָגן, מחנות, מחנות, ווי די טויבן זענען זיי פון דעם פייער געשטיגן און זענען אין די וואַלקנס אַריין און פאַרלאָרן געוואָרן אין דער טיפקייט פון הימל. עס זענען דאָס געווען די סודות פון קדשי-קדשים, וואָס האָבן זיך מיט גאָט אויפבאַהאַלטן. יעדע שטילע תפילה, יעדער שטילער נדר, באַהאַלטענער קינדער-געוויין און שטומע לייד, וואָס קיין מענטש זעט זיי נישט, נאָר

נאָט אַליין ווייס דערפון, — האָט גאָט זיי ווי אַ טייערע פּערל-
שנור צונויפגעקליבן און אין זיין קדשי-קדשים אויפפאוואָרט.
אַלע די כּשרע נשמות זענען מיט אים, ווי טויפן-געשטאַלטן,
אין הימל געפּלויגן, ווען גאָט האָט זיין הויז פאַרלאָזט.
לאַנג האָט זיך געצויגן די נאַכט פון חורבן-בית-המקדש.
די זון האָט נישט געוואָלט אַרויסגיין שיינען איבער דער
וועלט, ווען עס איז געקומען איר צייט, אָ, געשלאָגן האָבן
זי די מלאכים מיט פייערדיקע ריטער. באַהאַלטן האָט זי זיך
אין אירע באַהעלטענישן אַריין: „צו-וואָס זאָל איך איבער דער
וועלט שיינען גיין, ווען דער בית-המקדש איז שוין מער
נישט אַ אויף איר?“ זענען זיי צו דער נאַכט געקומען און
האַבן געזאָגט: „בלייב דו איבער דער וועלט“. האָט זי גע-
ענטפּערט: „מיין צייט איז פאַרביי“. אזוי האָט די נאַכט נישט
געוואָלט מער איבער דער וועלט בלייבן, און אויך נישט
דער טאָג. זענען זיי צום רבּונו של עולם געקומען און האָבן
געפּרעגט: וואָס צו טאָן? האָט גאָט זיי געהייסן קומען פאַר
אים, זענען די ליכטער פאַר גאָט געקומען אין טונקעלע
שלייערס געהילט און געזאָגט אזוי: „האַסט אונז באַשאַפן די
וועלט צו באַלויכטן, וועמען זאָלן מיר באַלויכטן, אַז דאָס
בית-המקדש געפינט זיך נישט מער אויף איר“. אזוי האָט גאָט
געשוואָרן דאָס בית-המקדש צו באַנייען; אין דער מינוט איז
משיח געבוירן געוואָרן און די זון איז אַרויס די וועלט צו
באַלויכטן.

צווייטער געזאנג

ירמיהו גייט געטרייסט קיין ירושלים צוריק.—ער דערקענט דעם בלוטיקן וועג, לופט נאך די גולי-בבל נאך, טרעפט זיי ביי רחלם קבר.—חשובי ירושלים, בחורים ובתולות.—די וועגן מיט די אוצרות פון בית-המקדש, די פרחי-כהונח.—ירמיהוס וויד צו גבורדן. גבורדנס ענטפער.—ירמיהו טרעפט די מוטער ציין פאר די צעבראָכענע מויערן פון ירושלים זיצן.

יט א געטרייסט האַרץ איז ירמיהו קיין ירושלים צוריק געגאנגען. ווי גאָט האָט אים באַפּוילן, האָט ער אין ענתות אַ פעלד זיך געקויפט און געזאָגט האָט ער זיך אזוי: „עס איז אַ סימן, יידן וועלן אויף זייער אָרט זיצן בלייבן, אויפּעסן וועט גאָטס גרויסע דערבאַרעמונג זיין צאָרן—און זיין גוטיקייט, ווי אַ ים, וועט אויסטריקענען די נאַרישע מענטשן-זינד.“ אזוי גע-שטיצט אויף גאָטס חסד, גייט דער נביא געטרייסט צו זיין פּאָלק צוריק. אַוועקוואַרפן וויל ער זיין שטעכעדיקע שטראַף-בייטש און טרייסטן זיי. געקומען איז ער אויף דעם בית-לחם-וועג—און דערזען האָט ער פון ירושלים אַ גרויסן רויך אויפ-גיין. ביינאַכט איז עס געווען, און דער פּלאַם פון ירושלים האָט זיך פון דערווייטנס געלויכטן. געטרייסט האָט זיך דער נביא: „אַ פאַרשוואַנדן זענען די כּשדים, זיי זענען, ווי אשור אַמאָל,

הינטער ירושלים טויערן ווי אַנעפל צערונען. און דאָס
דאַנקט ירושלים גאָט אָפּ, און דער רויך פון אירע קרבנות
גייט אין הימל אויף. פריילעך איז דער נביא געוואָרן, אויפֿ-
געלויכטן זיין פאַרוואַלקנטער שטערן און זיינע אויגן, ווי די
ליכטער, אויף ירושלים אויפגעהויבן. מיט די הענט אין דער
הויך געשטרעקט, האָט ער פאַר גאָט אַ לויב־ליד זינגען גע-
וואָלט. זיין האַרץ צעגאַנגען פאַר געטלעכקייט—באַגינט דער
נביא פאַר גאָט צו טאַנצן און צו וויינען פאַר פרייד. ערשט ער
קוקט אויף דעם וועג, —רויט גערויטלעך איז דער ווייסער זאַמד
און ווי אַ פּאָדים צייט ער זיך איבער דעם וועג. פון ירושלים
קומען די בלוט־פּלעקן אָן צולויפן און קיין בבל ציען זיי זיך.
געוואָרפן האָט דער נביא זיך אויף דער ערד און דערזען ביים
שטערן־ליכט יונגע קינדער־פּיס. געטרעטן אין דעם בלוט. ער
האָט זיי אָן דעם ווייכן גאַנג דערקענט, אויסגעגאַסן, ווי אַ
פורעם, האָט זיך דאָס קינדישע פּיסל אין דעם בלוטיקן
שטויב. דערקענט האָט דער נביא דעם איידעלן טריט פון זיין
פאָלק, געקושט האָט ער יעדן טריט, צום האַרצן צוגעדריקט
און אויסגעשריען מיט אַ געשריי, ווי אַ געוויילד, וואָס דער
יעגער האָט מיט זיין שפּיז אין האַרץ געטראָפּן, — אַזוי פאַר-
וואַנדעט מיט דער שפּיז אין דער ברוסט לויפט דער נביא
איבער דעם וועג, אויף די פּערג זיך געלאָזט און קיין ירושלים
געקוקט. אַ, דערקענט האָט ער ביים גרויען מאָרגן־שיין —
ירושלים ברענט, ווי פון אַ גרויסן קרבן גייט דער רויך אין
הימל אויף. אָבער נישט אויף שטיינער און אויף מויערן האָט
דער נביא געקלאָגט זיין ליד — נישט אויף דעם, וואָס דער
בית־המקדש איז חרוב געוואָרן, נאָר איבער די יידנס לייד
האָט ער זיין האַנט קעגן הימל אויפגעהויבן און אויסגעשריען
אַ, דו האָסט מיך אויסגעלאַכט, אַרויסגענאַרט האָסטו מיך:

פון דער היים, און הינטער מיין רוקן די קינדער גע-
 שאַכטן!" און געזוכט האָט ער מיט זיינע אויגן, וואוואַהין
 עס פירט דער וועג פון די אַרויסגעטריבענע. ארויסגעשיקט
 האָט ער זיין געהאַרך צו פאַרנעמען, פון וואָסער זייט דער
 ווינט טראָגט די קרעכצן צו, גענויט נאָך ליינקס, געזוכט
 נאָך רעכטס, און נאָך דעם פלוטיקן טריט איז ער, ווי אַ חיה,
 וואָס האָט איר נעסט געפונען וויסט, נאָך דעם געפאַנגע-
 נעם קינדער-טריט נאָכגעלאָפן.

געטריבן האָט נבוורדן די יידן קיין בבל אַריין. פאַר
 דער מוטער רחלס קבר האָט ער זיי פאַרביי געטריבן, —
 געוועזן איז עס אויף דעם וועג קיין בית-לחם, וואו באַ-
 גראָבן האָט זי יעקב איינזאַם אויף דעם פֿעלד אַליין. אָפּ-
 געשטעלט האָבן זיי זיך ביים קבר און אַרום דעם פֿעלד
 זיך אנדערגעלייגט. און אָנגעכאַפט האָבן זיי זיך אָן די
 ווענט און נישט געוואָלט ווייטער גיין. אָבער געשלאָגן
 האָט זיי דער פיינט, מיט די רימען און מיט די ריטער, פון
 דעם קבר אַוועק. אָפּגעריסן האָט ער די קינדער מיט גע-
 וואָלט פון דער מוטערס שירן, געשלאַעפט האָט ער די
 קינדער פריער, און די מוטערס זענען שוין אַליין נאָכגע-
 לאָפן. אַזוי האָט זיי דער פיינט אין גלות געפירט. גערונען
 זענען די טרערן אין גרוב אַריין און די מוטער נישט גע-
 לאָזט ליגן רויק. אויפגעהויבן האָט זי זיך אין איר ווייסן
 געוואַנד, — אָנגעטאַן די שבת-קרין אויף איר קאָפּ, איז
 זי פון איר קבר אַרויס און נאָך די קינדער נאָכגעאַנגען
 און אויסגעשטרעקט צו זיי אירע הענט און גערופן זיי.
 אָבער קיינער האָט איר שטים נישט געהערט, קיינער איר
 געשטאַלט נישט געזען — טויט איז זי געווען און נישט
 געקאַנט געבן פון זיך קיין קול, נאָר גערעדט צו זיך אַליין.

אזוי האָט זי אַרומגעבליאָנקעט אַ גאַנצע נאַכט איבער די
 פעלדער אַליין, און ווען דער טאָג האָט געגרויט, איז זי
 צוריק אין איר רוב אַריין. אזוי שלייכט זי זיך יעדע נאַכט
 פון איר קבר אַרויס, קומט אין יידישן גלות אַריין, און
 ווער עס וואַנדלט ביינאַכט דורך יידישע שטעט, זעט, ווי
 אַ ווייס געשטאַלט גייט אין געסל אויף אַליין, קוקט דורך
 פאַרמאַכטע לאַדנס אין יידישע שטיבער אַריין. דאָס איז די
 מוטער רחל, וואָס קאָן אין קבר נישט ליגן רויק איבער
 אירע קינדערס געוויין, אזוי ביזן היינטיקן טאָג אַריין.

פאַרלאָזט האָבן די יידן דער מוטער רחל'ס קבר און
 זענען אין גלות געגאַנגען. דער טאָג האָט אָנגעהויבן צו
 גרויען, און דערזען האָט דער נביא ביים דעם גרויען שיין
 די אַרויסגעטריבענע פון דערווייטנס. דערקענט האָט ער
 די אַרויסגעטריבענע נאָך דער מחנה שוואַרצע רויב-פויגלען,
 וואָס זענען נאָך זיי נאַכגעפּלויגן. די זון האָבן זיי פאַר-
 שטעלט מיט זייערע שוואַרצע פּליגלען און דערשראָקן די
 לופט מיט זייער געשריי. געזייט איז געווען דער גאַנצער
 וועג מיט מענטשלעכע גלידער, און אָפּגעשטעלט האָבן זיך
 די שוואַרצע פויגלען אויף די קערפּערס פון די טויטע, גע-
 פיקט פון זיי און מיט אַ באַנגען „קראַ“= „קראַ“ אדורכגע-
 לעכערט די לופט. אַנטלאָפּן זענען די פּייגעלעך פון כעלד
 פאַר זייער געשריי. און די טויבן זענען אין זייערע טויבן-
 שלעק אַריין, באַהאַלטן זיך אין די ווינקעלעך, די קעפּ
 אונטער די פּליגלען געשטעקט, די אויגן פאַרגלייסט און
 אין גאַט געגלויבט. אַוועקגעיאָגט האָט ירמיהו די שוואַרצע
 פויגלען פון די געפּאַלענע קינדער, זיינע קליידער אויסגע-
 טאָן און די מתים פאַרהילט מיט זיי פאַר די פּייגלס שיין.
 אָפּגעטראָגן האָט ער די טויטע פון דעם וועג אין אַ זייט,

אז זיי זאלן אונטער די קעמל-טריט נישט צעטרעטן
ווערן. לאנג פארברענגען ביי די טויטע האָט ער דאָך נישט
געקאָנט - גערופן האָבן אים די קרעכצן פון די לעבעדיקע.
איבערגעלאָזט האָט ער די טויטע מיט אַ פאַרווייטאַקט
האַרץ און צו די לעבעדיקע געאיילט. אדם-נאָקעט איז ער
געווען - די קליידער אויסגעטאָן, לויפט ירמיהו אין דער
שיין פון דער זון. פון זיינע פיס רינט בלוט. די אויגן
אויפגעריסן, מיט די דאַרע הענט קעגן הימל אויסגע-
שטרעקט און מיט אַ ווילדן געשריי לויפט ער די אַרויסגע-
טריבענע נאָך. אָנגעטראַפן האָט ער די שוואַכע קינדער
און די ווייבער, וואָס נישט געקאָנט האָבן זיי נאָך דעם
שטאַרקן מענער-טריט נאָכגיין. נאָקעט זענען זיי געווען און
זייערע לייבער פאַר דער זונס שטראַלן צום רויב איבערגע-
געבן. נאָכגעטריבן האָבן זיי בבלס זעלנער מיט קופערנע
היט אויף די קעפּ, מיט רויטע בענדער אַרומגעפּוצט -
רויע, דורשטיקע אויגן פֿון די מעשענע געזיכטער אַרויס-
געקוקט, מיט אויפגעדעקטע ברוסטן און געפלאַכטענע האָר
און בערד - האָבן זיי מיט זייערע ריטער די שוואַכע קינ-
דער נאָכגעשמיצט. געפלאַן זענען די קינדער אין דער זונס
שטראַלן, ווי די קליינע געשאַסענע טויבן פאלן פון דער
הויך, און זענען אויפן וועג געבליבן ליגן, דער שוואַרצער
מחנה פויגלען צום רויב. מיט געוואַלט האָבן זיי די מוטערס
פון די קינדער צעשיידט, וואָס האָבן זיך באַהאַפטן אין זיי
מיט זייערע בליקן. אויפגעהויבן האָט דער נביא די קינדער
פון וועג, אויף זיינע הענט געטראָגן. גוססע זענען זיי אָבער
אין זיינע אַרעמס געווען און מיט אַ געשריי איז ער אַנ-
טלאָפן פון זיי. אָנגעקומען איז ער צו די אַלטע לייט. גע-
שמידט זענען געווען די חשובי-ירושלים, הענט און פיס אין

אייזערנע שטאנגען אריינגעבראכט, - דאך האט זיך דורך די פארקנעכטע קייטן ארויסגעריסן זייער פרייער מענער-בליק. מיט שטיין ערנסט און כבוד האבן זיי זייער ליידיג איבערגעטראגן. צווישן זיי איז געגאנגען צדקיהו, דער לעצטער קעניג פון דודס הויז. העכער פון אלעמען איז ער געווען, און דערקענט האט מען, אז אויף זיין געקרייזלטן גרויען קאפ האט גערוט דודס קרוין. אויסגעשטאכן זיינע אויגן האט אים דער פיינט, דאך געזען האט ער אין זיין פינסטערע נאכט איין בילד - זיינע קינדערס טויט, גע-שטאכן פאר זיינע אויגן האט דער פיינט די קינדער זיינע און אויסגעשטאכן זיי - אז זיי זאלן קיין אנדער ליכט נישט זען מער, נאר זיינע קינדערס טויט. אבער פון זיינע אויסגעלאשענע אויגן איז שטענדיק א שטאלצער בליק גע-פאלן. און ווי ער וואלט נאך געטראגן אויף זיין קאפ די קרוין, איז ער אין זיינע קייטן, א קעניג צווישן שקלאפן, געגאנגען. באהאפטן האט זיך ירמיהו אין זיי, אריינגע-בראכט זיינע הענט אין זייערע קייטן און געבעטן זיך ביים פיינט: „שמיד מיך, ווי זיי!“ דאך דער פיינט האט גע-האט דעם שטרענגן באפעל פון זיין מוראדיקן הער נבוזרדן, ירמיהו נישט צו רירן. געוואוסט האבן זיי, אז ער איז א געטלעכער מאן, און נישט מיט זייער קראפט האבן זיי ירושלים באזיגט, נאר איבער ישראלס זינד, וואס נביאות האט ירמיהו געזאגט איבער זיי. דערווען די אלטע לייט, אז זיי האבן ירמיהו, איז א שטיצע האפנונג אדורכגעגאנגען צווישן זיי: „גאט האט געזען אונזערע ליידן און ירמיהו געשיקט צו אונז.“ און דערווארט האבן זיי צו הערן פון אים גאטס טרייסט. דאך פארשטומט זענען ירמיהו ליפן געווען, נישט קיין טרייסט און נישט קיין

וואָרט האָט ער זיי פון גאָט געבראַכט. נישט דערמאָנען
האָט ער זיי געוואָלט אָן ציונס פריילעכע טעג, נישט גע-
דענקען זייערע זינד, נישט שיטן זאָלץ אויף די וואונדן,
נאָר געשוויגן האָט ער און מיט די טרערן זיין צער גע-
טרונקען. אַראָפּגעלאָזט האָבן די אַלטע די קעפּ צו דער
ערד, ערגעץ-וואו מיט די אויגן געקוקט, און אָן ירושלים
געדענקט. אָ, נישט לענגער אויסהאַלטן האָט דער נביא
געקאָנט זייער בליק, אַנטלאָפּן איז ער פון זיי און צו די
יינגען מיט די מיידלעך אָנגעקומען צו גיין.

געגאַנגען זענען זיי פאַרלעכווייז, די שענסטע קינדער פון
ירושלים. ווי די יונגע פאַלמען-ביימלעך אין זייערע פאַטערס
גערטנער, אַזוי געגליכן זענען זיי געווען. אַזוי ווייס און
איידל איז געווען זייער געשטאַלט, און ווי העלפּאַנד-ביין,
האָט זיך זייער נאַקעט לייב אין דער זון געברענט. אויסגע-
קליבן האָט דער פיינט די שענסטע יינגען מיט די מיידלעך,
נאָך ריין ביידע פון זינד — באַהעפטן האָט ער זיי געוואָלט,
קינדער זאָלן זיי אים געווינען, צו שקלאָפּן זאָלן זיי אים זיין.
נאַקעט זענען זיי געווען, לייב אָן לייב אין די קייטן צו-
זאַמענגעבראַכט. געבוּיגן האָבן די בחורים זייערע אויגן צו
דער ערד, נישט פאַרשעמען געוואָלט מיט זייערע בליקן די
מיידלעך, וואָס נאַקעט זענען זיי געגאַנגען נעבן זיי. קינדער
זענען זיי נאָך געווען און שוין געוואוסט דעם ציל, צו וואָס
זיי זענען באַשטימט, און געשוואָרן האָבן זיי אין זייערע הער-
צער. קיין קינדער נישט צו האָבן אין דער פרעמד. געגלויבט
האָבן די מיידלעך אין די פרידער-בחורים, אַז זיי וועלן קיין
שקלאָפּן נישט וועלן געבוירן פאַרן פיינט. געפאַלן זענען זיי
איינער דעם צווייטן אויפן האַלז, ווען דער פיינט האָט זיי
אין געצעלט געבראַכט צו באַהעפטן זיי, און זייערע נשמות

אויסגעגאָסן אין זייער געוויין. טויט האָט זיי דער פיינט גע-
פונען אויף זייערע חתונות-געלעגער. דאָס טויטע-מיידל אין
דעם פּוּרס אַרעמס, אזוי געשטאַרפן זענען זיי. דער נביא
האָט אויף זיי געקוקט און אויף זיי האָט ער געקלאָגט זיין
גרויס קלאָג-ליד: „איך בין דער מאַן, וואָס כ'האַב געזען
די נויט אין איר ערגסטער פּיין“.

אַנטלאָפן איז ער פון זיי מיט זיין קלאָג-ליד און צו
די בחורים-יינען אָנגעקומען. איינגעשפּאַנט זענען זיי גע-
ווען נאַקעט אין נבורדנס וועגן און קיין בבל ירושלימס
פּראַכט און רייכטום געפּרט. באַהאַנגען זענען די וועגן
געווען מיט דודס גאַלדענע פּאַנצערס, און אויסגעשפּרייט
איבער זיי האָט דער פיינט די אוצרות פון בית-המקדש.
געפּלישטשעט האָט דאָס גאַלד אויף די וועגן און די טיי-
ערע שטיינער, ווי אַ ים אין זון אויסגעגאָסן. ישראלס פּאָ-
נען, די צייכן פון זיינע שטאַמען, אויפגעשטעלט האָט ער
אויף די וועגן און אויסגעשפּרייט אין די קאָלירן. און
יהודהס פּאָן האָט געפּלאַטערט פון אויבן אויף, מיט דעם
לייב, וואָס איז אויף אים. שטאַלץ איז דער פיינט געווען
אויף דער פּאָן פון דעם שטאַרקסטן פון ישראל און הויך
אויסגעשפּרייט האָט ער זי אין דער זון. גאַלד און זילבער
טראָגן זיי דעם פיינט, אָן אַנדער אוצר איז באַהאַלטן
צווישן זיי. אין אַ בינטל אויפן פלייצע טראָגט דאָרט ווער
אין דער מחנה די תורה איינגעבונדן. ציטערט, געטער,
ציטערט, פעלקער! אייער טויט ווערט געטראָגן דאָרט,
די שווערד פאַר דער אַלטער וועלט. איינגעבונדן אין דעם
בינטל טראָגן זיי גאָטס וואָרט, די ליכט פאַר דער וועלט—
אַרויסשיקן וועט עס פון בינטל זיינע שטראַלן, באַלויכטן
וועט עס לאַנד און לאַנד. דערשראָקן און פאַרגעסן וועלן

געטער און פעלקער אויף די אינזלען איינזאם שטארבן.
אזוי טראָגן זיי דאָס בינטל פון פּאַלק צו פּאַלק, פון לאַנד
צו לאַנד איבער דעם גאַנצן גליל אַרום. דאָס איז דער סוד,
וואָס האַלט זיי אויף ביזן היינטיקן טאָג אַריין.

איינגעשפּאַנט אין רימענס, האָבן די בחורים פון ירושלים
די וועגן געשלעפט. די שטאַרקסטע צווישן זיי האָט ער אויס-
געקליבן, און זייערע לייבער פון דעם געשפּאַן האָבן זיך ווי
בראַנו אין דער זון געגאַסן. געזען האָט דער נביא די קופּערנע
בית-המקדש-זיילן מיט די קרוינען אויף די קעפּ, מיט די
בלומען אויסגעהאַקט, צורס מייסטער-שטיק, דורך שלמהס
חכמה אויסגעטראַכט. געשלעפט האָבן זיי די בחורים פון
ירושלים. צען בחורים ביי יעדער זייט פון זייל האָבן אונטער
דער שווערער לאַסט פון קופּער אָפּגעקרעכצט. געלויכטן
האַט זיך אין דער זון יעדע בלום, יעדע פּרוכט, וואָס איז אין
זייל מייסטער-האַפט געווען אויסגעהאַקט. אזוי האָבן זיי אויף
זייערע אַקסלען דעם בית-המקדש נאָך בבל געפירט. געריסן
האַט זיך דער נביא צו זיי, געשריגן מיט אַ שרעקלעכן קול,
אַז ער האָט דערזען דעם בית-המקדש צעשטערט און זיינע
שטיקער געשלעפט פון פיינט.

אַבער באלד פאַרשוויגן איז ער געוואָרן. דערזען האָט
ער די פּרחי-כהונה, די יונגע כהנים קינדער, צאַרט און פון
איידעלן שטאַם, גייען פאַרויס פאַר זיי. קינדער זענען זיי נאָך
געווען, פון בית-המקדש-הויף אַרויסגענומען, וואו זיי האָבן
זיך ביי די עלטערן די עבודה געלערנט. אין זייערע כהנים-
העמדעלעך אָנגעטאָן, האָבן זיי די קריגן מיט מגורות פון דעם
הייליקן בית-המקדש-דינסט אויף זייערע אַקסלען אויסגע-
טראָגן. די קינדער, אזוי טייער און ליב, ווי די פליס פון בית-
המקדש, האָבן איבער דעם וועג געוויינט, נאָס געמאַכט מיט

טרערן דעם זאמד און געזאגט אזוי: „די כלים, וואָס אין זיי האָבן מיר געזאָלט פאַר גאָט דעם הייליקן דינסט טאָן, טראָגן מיר צום פיינט.“ אז דער נביא האָט זיי דערזען, האָט ער זיינע הענט צום הימל פאַרשפרייט און מיט אַ גרויס געשריי אויס-געשריגן: „די קינדער, ווי די שעפעלעך, — וואָס האָסטו צו זיי ? זיי זענען נאָך ריין פון זינד.“

געאנגען איז נבזרדן פאַרויס פאַר דעם גאַנג. ברוין איז זיין שטאַרק געזיכט געווען, אָפגעברענט פון דער זון זיין ברוסט אויפגעדעקט ביז אין ווייטן לייב אַריין, געקאַרפט זיין פאַרד אין פלעכטן געבונדן, און זיינע האַר שוואַרץ, ווי שווע-רע בראַנז אין לאַקן געגאַסן, געקאַרפט און געבונדן האָבן זיי זיך איבער זיין נאַקעטן קאַרק אַראָפגעגאַסן. ווי די ליכטער אין דער שוואַרצער נאַכט, האָבן זיינע אויגן מיט צאָרן פון אונטער זיין שווערן מעשענעם געטורעמטן הוט אַרויסגעקוקט. שטאַרק האָבן זיינע געקנאַכלטע פיס אין דעם הייסן זאמד געטרעטן און, מיט דער שפיו פאַרויס געשיקט, האָט ער זיי דעם וועג געוויזן. קינדער און אַלטע פירט דער פיינט, ווייבלעך און מיידלעך, נאָר קיין מאַן איז צווישן די געפאַנגענע נישטאָ. עס איז נישט קיין מנהג אין ישראל געווען, אז מענער זאָלן אין געפאַנגענשאַפט גיין, אויפן פעלד בלייבן זיי ביז צום לעצטן פון זיי. אזוי געפירט האָט נבזרדן ישראל אין גלות אַריין. געטראַטן איז פאַר נבזרדן דער נביא, אין די אויגן אים אַריינגעקוקט און געזאָגט אזוי:

„נישט אזוי גרויס נבזרדן, נישט אזוי שטאַרק נבזרדן. נישט אייער האַנט האָט ישראלס מאַכט צעבראַכן. געבונדן מיט גאָט אין אַ פעסטן באַנד, גייט ישראל, דער איינציקער זון, אַ האַר אין קנעכטשאַפט אַרום. די וועלט האָב איך צוליב אים באַשאַפן, זאָגט גאָט, איר לעבט נאָר

אין זיין זכות. דו ביסט נאָר דער שטעקן, דו ביסט נאָר די
רוט, וואָס מיט איר שטראַפֿט גאָט זיין זון. ווען ישראל
וואָלט נאָר צו זיין פאָטער גערופֿן, ווי דעם ווילדן הונט,
ווי דעם אַקס, ווי דעם רינד, וואָלט ער דיר אַ רינג אין
דיינע נאָזלעכער געשטעקט און מיט דעם שטאַנג דיך צו-
ריקגעפירט אויף דעם וועג קיין בבל צוריק - ווי צו אשורן
ער האָט אַמאָל געטאָן! נישט בכלס קינדער איז דער היי-
ליקער זאָמען פון ישראל, וואָס דו פאַרגיסט אַזוי לייכט
זיין בלוט. אַ, ציטער פאַר יעדן טראָפֿן, וואָס דו פאַרגיסט.
דו וועסט מיר רעכנונג אָפגעבן, זאָגט גאָט, - דו ביסט
דער הונט אין מיין הייליקער סטאַדע, דער שעפער איז
נאָר אַוועק אויף איין אויגנבלויק. דו וועסט מיר מיט דיין
אייגן בלוט באַצאָלן פאַר יעדן שעפעלע, וואָס דו האָסט
פאַרצוקט."

צוריקגעטראָטן איז נבֿוֹרדן, בלייך געוואָרן זיין גע-
זיכט - זיין האַרץ ווי וואַסער צעגאָסן. אַזוי האָט ער זיך
דערשראָקן פאַר דעם נביאס וואָרט (דאָס איז געווען זיין
זכות). געוואָרפֿן האָט ער זיך צו ירמיהוס פֿיס און גע-
ענטפערט אַזוי:

"אויסצופירן זיין שטראַף איבער ישראל האָט מיך
גאָט געשיקט, וואָס אָנגעזאָגט דורך דיר האָט ער צו זיי.
אַליין ביסטו איבער ירושלימס גאַסן אַרומגעגאַנגען און דיין
אַבל-ליד געקלאָגט, די שטענג אויף דיין רוקן געטראָגן
האַטו, זיי געוויזן דעם סוף, וואָס וואָרט זיי, ווייל זיי האָבן
אָן גאָט פאַרגעסן. אויסגעלאַכט האָבן זיי דיך, אין פינסטערן
גרוב געוואָרפֿן, פון דעם שוואַרצן לאַך האָסטו נאָך אַרויס-
גערופֿן צו זיי און דיין קלאָג-ליד אויף זייער חתונה געוויינט-
שטיינער האָבן זיי אויף דיר געוואָרפֿן, דיין מויל, וואָס דורך

אים רעדט גאָט, האָבן זיי מיט ערד פאַרשטאַפּט. איצט קומסטו זיך אָננעמען פאַר זיי? — צי האָבן מיר דען נישט גאָטט שלִיחות אויסגעפירט, וואָס ער האָט געזאָגט דורך דיר?”

פאַרשוויגן איז באַלד ירמיהו געוואָרן פון נבזרדנס רייד. געשלונגען האָט ער אין זיך זיין צער און אָן גאָט זיך דערמאָנט — יהוה איז געוואָרן פאַרשעמט איבער ישראלס זינד. פרעמדע נעמען זיך זיין נקמה אָן און פירן אויס איבער ישראל זיין שטראַף — זיין זון האָט ער איבערגעגעבן צו גוים. אין די הענט, דעם בית־המקדש פאַרברענט, ירושלים — אַ פאַרשעמטע מוטער, צו שאַנד און שפּאַט צווישן די פעלקער פון דער וועלט. אָנגעצונדן האָט זיך אין אים די נקמה פאַר גאָט, נישט געהערט האָט ער מער זייער קרעכצן — אָפּגענויגט האָט ער זיין בליק פון זיי. יהוה איז צו שפּאַט, אברהם, יצחק און יעקב — פּאַטערס פון אַ קנעכטן־פּאָלק, און גוים — די האַרן איבער דער וועלט, און אַלץ איבער ישראלס זינד. באַ־רעכטיקט האָט ער אויף זיי דעם דין.

אוועק איז פון זיי דער נביא און קיין ירושלים צוריק. טיף באַגראָבן אין זיין האַרץ איז זיין לייד, און פאַרשטיינערט איז דער צער אויף זיינע ליפּן געוואָרן. געזען האָט ער דאָס לאַנד, יעדן באַרג, ווי ער שטייט פאַריינזאַמט אַליין, קוקט די אַרויסגעטריבענע נאָך און וויינט און קלאָגט: „ווער וועט מיך זען, ווער וועט איבער מיינע פירות אַ ברכה מאַכן?“ — קלאָגט יעדער בלאַט, יעדער בוים. פאַרשטיינערט איז שוין געוואָרן זיין צער, און קיין וואָרט האָט ער נישט פאַר איר צו זאָגן. אָנגעקומען אין ער מיט דער נאַכט צו די טויערן פון ירושלים. צעבראַכן זענען זיי געווען. ירושלים איז הפּקר: ווער עס וויל, קאָן דערין אַריין. פאַר דעם צעבראַכענעם טויער האָט ער אַ

פרוי געטראָפן. אַרויסגעקומען איז זי פון דעם פאַרנעפֿלֶטן פאַרנאַכט און געגאַנגען אויף איר וועג אַליין. אין שוואַרץ איז זי געווען געהילט. איר שטאַלצער בליק האָט פון אונטער איר טונקעלן שלייער אַרויסגעקוקט. געאידלט איז איר געזיכט געווען, ווי פון די יידישע קעניגס־טעכטער, און ווי ביי אַ נביא, האָבן אירע אויגן געשיינט. צעלאָזט זענען אירע שוואַרצע האַר איבער איר טונקל געוואַנד געהאַנגען. דער חסד־חן פון אונזערע מאַמעס ביי ליכט־צינדן איז אויף איר געווען אויסגעגאַסן, און די שבת־קריון, אין טרויער איינגעהילט, האָט אויף איר קאַפּ גערוט. אַזוי איז זי טרויעריק און שטאַלץ אַליין אויף איר וועג געגאַנגען. קיין טרער האָט זיך אין אירע אויגן נישט באַוווּזן. קיין קרעכץ, קיין געוויין. נאָר ווי אַ יידישע קעניגין, אין טרויער געצירט, האָט זי זיך אויף אַ שטיין ביים וועג געזעצט. דעם קאַפּ אויף אירע הענט געשטיצט — האָט זי מיט בענקענדיקע בליקן נאָך דעם וועג קיין בבל אויסגעקוקט.

— ווער ביסטו, וואָס דו טרויערסט אַזוי שטיל? צו די מענטשן ביסטו גלייך און מענטשלעך איז דיין לייד, — דאָך ווי געטלעך דו ביסט, און ווי גאָט טראַגסטו צער.

שיין האָבן זיך אירע ליפּן געעפּנט, ווי דאָס מויל פון אַ בלום אין אַ שיינער לבנה־נאַכט, און מיט ריח פון בית־המקדש איז די לופט געוואָרן אַנגעפילט, ווען זי האָט איר וואָרט געפירט אַזוי:

— איך בין די מוטער פון דעם קינד, און ווען אויך געטלעך איך בין, דאָך מענטשלעך פיל איך די לייד, יעדן קרעכץ, יעדן געוויין. קיינער פילט נישט דעם צער פון קינד, ווי די מוטער ציז אַליין.

פארשעמט איז דער נביא געוואָרן פאר דער מוטער ציין
איבער זיינע פריערדיקע רייד. אַוועקגעזעצט האָט ער זיך
נעבן איר אויף דעם שטיין, און אזוי ווי זי, מיט בענקענדיקע
בליקן אויף דעם וועג קיין בבל נאַכגעקוקט.

ד ר י ט ע ר ג ע ז א נ ג

ירמיהו גייט צום הר-הבית. — דער חרובדיקער בית-המקדש. —
יהוהס שטים שיקט אים די אבות וועקן. — ירמיהו רופט די
אבות פון דער מערת-המכפלה. — אברהם, יצחק, יעקב. — די
טענות פון די אבות פארן רבונג-של-עולם.

אַרלאַזט האָט דער נביא די מוטער ציון
און איז קיין ירושלים אַריינגעגאַנגען. די
נאַכט איז שוין איבער די טורעמס פון
דער שטאָט געפאַלן — און אויסגעשטאַרבן
איז ירושלים געווען. איינער אַליין האָט זיך ירמיהו אַרומ-
געדרייט גאַס-אויס, גאַס-אײן. חורבות זענען די הייזער,
און די צעבראַכענע בעל-הבתישקייט אויף די גאַסן אַרויס-
געוואָרפן. געטראָפן האָט ער דאָ און דאָרט אַ טויטן גוף
ליגן, וואָס קיינער האָט אים נישט אַהיים גענומען און
נישט צו קבורה געבראַכט. געטראָפן האָט ער משוגענע
מוטערס, ווי די ווילדע שאַקאַלן איבער די גאַסן אַרומ-
בלאַנקען. שטום געוואָרן פון שרעק זענען אַ טייל פון זיי —
האַבן מיט זייערע קראַנקע אַרויסגעזעצטע אויגן ווילד גע-
קוקט און צוגעברומט מיט זייער שטומער צונג. אַ טייל
האַבן שטיקער גלידער פון זייערע טויטע קינדער איינגע-
וויקלט אין זייערע ווינדעלעך און אַרומגעטראָגן מיט זיך. אין
די ווינקלען האָבן קראַנקע געשמאַכט און געבענקט נאָכן

טויט — איבערגעלאזט האָט זיי דער פיינט אין דער צע-
שטערטער שטאָט, אז זיי זאָלן מיט זייער עלנט אַ שרעק
אַנוואַרפן אויף די שכנים אַרום. נאָר נישט געזען האָט זיי
יעצט דער נביא, נישט דעם מענטשלעכן לייד האָט זיין
אויג באַנומען, געזוכט האָט דער נביא גאָט. ער האָט גע-
וואָלט פון אים פאַרנעמען אַ וואָרט, וואָס ער זאָל די
אַרויסגעטריבענע אין גלות פאַר אַ טרייסט ברענגען. אַרויס-
געגאַנגען איז ער צום הר-הבית. געזאָגט האָט ער זיך:
„גאָט האָט נאָכנישט פאַרלאָזט זיין הייליקן אָרט — און
איך וועל ביי דער טיר פון בית-המקדש שטיין און צו
גאָטס שליחות זיין גרייט“.

אַנגעקומען איז ירמיהו צום הר-הבית, דעם אָרט,
וואו אברהם האָט יצחקן אויף דער עקדה געבראַכט. ווי
זעט עס אויס? צעפירט איז דאָס הויז, וואו גאָט האָט צווישן
די לעבעדיקע געוואוינט, — נאַכט הענגט דעריבער און
דעקט די געטלעכע הרוגים צו. צעבראַכענע שטיקער פון
אַ הימל לייגן דאָ. עס ווייסט זיך דער מירמלשטיין אין
דעם ליכטיקן לבנה-שיין. און די קופערנע זיילן, אָפגע-
בראַכן פון די טרעפן, ווי ריזן-הרוגים לייגן זיי. עס שטראַלן
די שטערן אַקעגן די גאָלדענע פעדעם פון אַ האַלב-פאַרברענטן
פרוכת, וואָס קוקט פון דער חורבה אַרויס. און פון דעם אַש
בלישטשעט דאָס גאָלד פון אַ הייליקער פלי — אין דעם יונגן
פהנס האַנט. קדושים זענען זיי ביידע, פאַר גאָט אין פייער
פאַרברענט. מורא האָט דער נביא געהאַט דעם אָרט צו באַ-
טרעטן. יעדער שטויבל איז הייליק דאָ, יעדער זעמדל פון גאָט
געקושט. אויסגעמישט האָט זיך די קדושי-קדשים מיט די
עזרות, און דער געטלעכער הייליקער סוד לייגט איבער אַלץ
אויסגעשפרייט. געפאַלן איז דעריבער די שטילקייט פון הימל.

גאָט האָט מיט זיין מאַנטל זיינע הרוגים פאַרהילט. אזוי אָפּ-געזונדערט איז געווען דער אָרט פון דער גאַנצער וועלט און עס איז געווען דעריבער — נישט די ליכט פון טאָג און נישט די ליכט פון נאַכט, נאָר פון אַ געווייטער, ווי דער הימל איז, ווען גאָט באַווייזט זיך אויף דער ערד — אזוי האָט גערט דער הייליקער סוד פון געטלעכקייט איבער דעם געטער-בית-עולם דאָ.

געשטאַנען איז ירמיהו ביים אַריינגאַנג פון בית-המקדש און געוויינט, ווי אַ קינד, און געזאָגט: „גאָט, וואו זאָל איך דיך זוכן? פאַרלאָזן האָסטו דעם אָרט, וואו דו האָסט צווישן די מענטשן געוואוינט, און ביסט צוריק אין זיינע פאַרבאָרגענע הימלען געגאַנגען. איבערגעלאָזט אונז אַליין, און מיר ווייסן נישט אויס און מיר ווייסן נישט איין. גאָט, צו וועמען זאָל איך גיין, וועמען זאָל איך פרעגן? דיין בית-המקדש איז צעשטערט, זיינע כהנים טויט, יידן אין גלות, און דאָס ביזו הערשט איבער דער וועלט. און דו ווייזט מיר קיין צייכן נישט און דו זאָגסט מיר קיין וואָרט נישט, וואו זאָל איך דיך זוכן גיין, גאָט?“ אזוי געוויינט האָט דער נביא, און זיינע ווערטער האָבן אין די צעבראַכענע פֿלים פון בית-המקדש אָפּגעקלונגען. דער מעטאַל האָט פון זיך אַ קול געגעבן און מיטגעוויינט האָט ער מיט דעם נביא. און ווי ירמיהו וויינט אזוי — און זע — פֿלוצלינג באַווייזט זיך אַ ליכט, באַהעלט ווערט דער גאַנצער אָרט; אַ שטילקייט האָט אַרומגעכאַפט דעם גאַנצן הר-הבית, און די צעבראַכענע בית-המקדש-שטיקער, ווי אַ נשמה וואָלט אין זיי אַריין — זענען זיי שטיין גע-בלויבן, שטיל געשוויגן און אויסגעהערט. קיין געשטאַלט האָט ירמיהו הנביא נישט געזען — נאָר דערהערט האָט ער

א שטים. ווי א טויב האָט געברומט די שטים פון יהוה און
געזאָגט אזוי: „עס טוט פאַנג אַליין אין די הימלען צו זיין,
און נאָך ישראל איז מיין פאַגער. איך האָב הימל און ערד
געשאַפן, איך שוועב איבער דעם גאַנצן חלל אַרום, מיר
געהערט דער תהום פון יענער זייט וועלט - אין ערגעץ
געפין איך נישט קיין רוי. ענג איז מיר דעם הימלס מלוכה,
די נאַכט איבער דעם תהום פון יענער זייט קאָן מין גייסט
נישט אַרומגעמען, — און גענוג איז מיר געווען דער חלל
פון פיר איילן ערד, וואָס ישראל האָט מיר צווישן זיך
אַפגעטיילט. איך שוועב איבער דער חורבה פון מיין צע-
פירטער היים און קוש יעדן שטיין און האַלז יעדן שפּאַן
ערד. צו שוואַך איז מיר דער לויב-געזאַנג, וואָס די הימלען
זינגען מיר ביים זונען-אויפגאַנג, דער לייבן-געשריי, וואָס
די ימים שאַלן צו מיר, ווען די שטורעמס ברומען איבער
זיי. צו דעם רויש פון די שטערן-וועלטן אין זייער גאַנג
אין דעם חלל פון דער נאַכט - הער איך זיך נישט איין.
נישט איז מיר דאָס שטילע ליד, וואָס שוועבט אַרום דעם תהום
פון אין-סוף. איך בענק נאָך ישראלס לויב, וואָס געזונגען
האַבן צו מיר די לויים, מיט די האַרפן באַגלייט. געבראַכט
האַבן זיי מיר מיט זייער געזאַנג דאָס ליד פון יעדן בלעטל
און גרעזל, דעם לויב פון יעדן פליגל און עוף - וואָס איך
האַב געשאַפן אויף דער וועלט. געהערט האָב איך זייער לויב
און געבענטשט האָב איך זיי. אַ, ישראל, אין אַ רגע פון צאָרן
האַב איך זיך געשטראַפּט, און אייביק איז מיין בענקשאַפּט
נאָך דיר. אונטער די שמיץ פון דיינע פייניקער הער איך דיין
רופן נאָך מיר, און עס גייט אויס מיין האַרץ נאָך דיר. די
הימלען פאַר מיר, דער גלות ווי די ערד פאַר דיר - ווער
וועט מיר גיין און וועמען זאָל איך שיקן מיינע פריינט רופן—

אברהם, יצחק און יעקב — די הייליקע דריי, קומען זאָלן זיי
צו גיין און טרייסטן מיך? "
געציטערט האָט ירמיהו הנביא פאַר גאָטס רייד, גע-
וואָרפן זיך צו דער ערד און געזאָגט: "שיק מיך, גאָט,
איך בין צו דיין שליחות גרייט".

און געזאָגט האָט יהוה: "גי, ירמיהו, וועק מיר מיי-
נע פריינט אויף — רוף זיי פון זייער רוי. זאָג, אַז יהוה
איז פאַרלאָזט, ווי אין דעם הימל, אַזוי אויף דער ערד, אַז
אומעטום הערשט דאָס שלעכטס. עס זענען אַרויס די
קליפות פון זייערע לעכער, און די מדת-הרחמים איז פאַר-
שטומט. פאַרינוואַרט איז יהוה און ישראל, קיינער ווייסט
זייער נאָמען נישט מער. קומען זאָלן זיי צו גיין — איך
דאַרף זיי האָבן נעבן מיר אין דער שלעכטער צייט".

געגאַנגען איז ירמיהו צו דער מערת-המכפלה, אַהין,
וואו עס רוען די פאָטערס פון ישראל, מיט די מוטערס ביי
זייער זייט, אין דעם טויזנט-יאָריקן שלאָף. אַ הייליקע צי-
טערניש האָט אים אַרומגענומען, ווען ער איז געקומען אין
זייער נאָנט — אַנגעקלאַפט האָט ער אין זייערע לאַדנס
אַריין און גערופֿן זיי: "שטייט אויף, אברהם, יצחק און
יעקב, פון אייער רוי. איר זייט פאַר גאָט באַגערט צו קומען
צו גיין".

די אַלטע קעניגן, מיט די קרוינען אויף די קעפֿ אָנ-
געטאָן, האָבן געעפנט די אויגן פון דעם טויזנט-יאָריקן
שלאָף און געפרעגט איינער ביים אַנדערן: "ווייסטו נישט,
וואָס עס איז געשען? מען וועקט אונז פון אונזער רוי".
דערהערט אַז זיי האָבן גאָטס נאָמען פון ירמיהו'ס מויל
אויסרופֿן, האָבן זיי פאַרוואַנדערט געפרעגט: "וואָס איז
היינט מער פון אַן אַנדער מאָל?"

מורא האָט ירמיהו געהאַט זיי פון דעם חורבן צו דערציילן. ער האָט זיך געטראַכט, זיי וועלן שטראָפן און זאָגן: „א נביא ביסטו געווען ביי יידן, וואָס האָסטו צוגע-לאָזט, אז עס זאָל אַזעלכעס געשען אין דיינע טעג?“ — האָט ער זיי געענטפערט: „איך ווייס נישט, וואָס געשען עס איז, נאָר איר זייט פאַר גאָט באַגערט צו קומען צו גיין.“

אויפגעהויבן האָבן זיי זיך פֿון די קברים, מיט די קרוינען אויף זייערע קעפּ, אין די טליתים איינגעהילט, האָבן זיי איבער דער וועלט געשפּרייזט. געשוויגן האָט די ערד, געציטערט באַרג און טאָל, אז זיי גייען פאַרביי פאַר זיי, און מיט שטיל ציטעריק געבעט האָט בוים און גראַז נאָכגעקוקט און באַוואונדערט זיי.

געגאַנגען איז דער ערשטער אברהם אבינו, הויך איז זיין געשטאַלט געווען, העכער פון די יידן אַלע. אַ גרויסע קרוין אויף זיין גרויען קאָפּ, אין זיין ברייטן טלית איינגע-הילט, איז ער מיט זיין ברייטער, ווייסער באַרד און שטילע רויקע טריט פאַר גאָט געגאַנגען, זיכער און רויק, ווי מען קומט צו אַן אַלטן גוטן פריינט. אין דער האַנט האָט ער געהאַלטן אַ גרויסע האַק, צעשטערט האָט ער מיט דער האַק די געטער פון זיין פאָטער און פאַר יהוהן זיי אונ-טערטעניק געמאַכט. געציטערט האָבן די געטער פאַר זיינע טריט. אזוי איז דער געטער-צעשטערער, דער עלטסטער פון אונזערע אבות, פאַר גאָט אָנגעקומען צו גיין.

ווי יהוה האָט אים דערזען, אויסגעשטרעקט האָט ער צו אים די האַנט און געזאָגט: „זיי געגריסט, מיין אַלטער פריינט — יהוהס זייל. דער ערשטער פון די לעבעדיקע האָסטו יהוהן דערקענט, פון די געצן פון דער וועלט מיך

אויסדערוועלט, דער ערשטער מיין נאָמען צווישן די פעל-
קער פאַרשפּרייט. אַנטפּלעקט האָב איך זיך צו דיר און גע-
בונדן מיט דיר אַן אייביקן באַנד. קום, מיין פּריינט, זען
זיך ביי מיין זייט".

דער צווייטער איז געגאַנגען זיין זון יצחק, קלענער פּוץ
דעם פּאָטער, אָבער נאָך גרעסער פּוץ אלע אין דער וועלט.
בלינד איז ער געווען, אָבער שטאַלץ און זיכער איז ער דאָך
געגאַנגען, מיט זיין גאַלדענער קרוין אויף זיין קאָפּ, אויף
גאַטס חסד געשטיצט. מיט דער האַנט האָט ער אַ בעקל ביי
זיינע הערנער געפירט — דעם קרבן, וואָס אברהם האָט אויף
זיין אָרט צו גאַט געפּראַכט. אזוי איז אונזער פּאָטער יצחק,
דער קרבן פּוץ גאַט, פאַר יהוהן אָנגעקומען צו גיין.

ווי יהוה האָט אים דערזען, האָט ער אויסגעשטרעקט
צו אים די האַנט און געזאָגט אזוי: "יצחק, שעפעלע מיינס,
דיין האַרץ איז אזוי פּראָסט, ווי די ערד. אז איך האָב גערופן
צו דיר, האָסטו, ווי אַ קאַלפּ, די הענט מיט די פיס זיך פינדן
געלאָזט און דיין האַלז צום חלף אויסגעשטרעקט, געבונדן
האָב איך זיך מיט דיר אין אייביקן באַנד — קום, מיין פּריינט,
זען זיך נעבן מיר".

דער דריטער איז געגאַנגען דער פּאָטער יעקב אונ-
זערער, שוואַרץ פאַרוואַקסן איז ער נאָך געווען און יונג, ווי
ביי לבנס שאַף, ווען ער האָט פאַר אונזער מוטער רחל גע-
דינט. זיין שעפּער-שטעקן געהאַלטן אין האַנט, איז ער מיט
שטילער הכנעה און געטריישאַפט פאַר גאַט געטרעטן.

ווי יהוה האָט אים דערזען, האָט ער אים פּונדערווייטנס
צוגערופן: "יעקב, יעקב, מיין זון און מיין קנעכט! פּוץ דיין
מוטערס פּוץ האָב איך דיך שוין אויסדערוועלט. איידער דו
האַסט מיך נאָך געקענט, ביסטו שוין אין מיין וועג געגאַנגען.

איז דיר האָב איך אויסגעגאָסן דעם פאַרעם פון ישראל, דיר
איבערגעגעבן דעם סוד, וועלכן יהוה האָט מיט ישראל —
ביסטו געווען דער ערשטער ייד, איידער יידן זענען נאָך גע-
ווען אויף דער וועלט. קום צו מיר, אַלטער פריינט, אוי זען
זיך ביי מיין זייט”.

אַראַפגענידערט האָבן מלאכים דריי, און דריי גאַלדענע
שטולן פאַר די אבות אויפגעשטעלט, יהוהן צו רעכטס און צו
לינקס. ווארים, אמת, אבליים זענען זיי געווען נאָך זייער
קינד — דאָך זענען עס קעניגן געווען, און גאָט האָט זיי דעם
כבוד געגעבן, ווי עס פאַסט פאַר זיי.

אַז די אבות מיט די קרוינען אויף די קעפ און מיט די
צייכנס אין די הענט האָבן זיך אַרום יהוהן אויף זייערע טראָג-
נען געזעצט, האָט זיך דערהערט יהוהס שטום:

„איר זענט געקומען אין מיין הויז אַרײַן, מיינע פריינט.
און מיין הויז איז צעשטערט. משפט צווישן מיר און אייער
זון. צעריסן האָט ישראל דעם באַנד, וואָס איז צווישן מיר און
איך — אַנדערע געטער האָבן זיי זיך געמאַכט און יהוהן
פאַרלאָזט. די הייליקע ערד וואו איך האָב זיך צו דיר, אברהם,
צום ערשטן מאל באַוויזן, האָבן זיי פאַרומרייניקט; דעם
אַרט, וואו יצחק איז צו דער עקדה געפראַכט געוואָרן — טמא
האָבן זיי אים געמאַכט; און וואו איך האָב דיך, יעקב, אין
דעם חלום פון דער נאַכט, אויף דעם לייטער אין מיין הימל
געפירט — פאַר אַנדערע געטער האָבן זיי דאָרט מזבחות אויפ-
געשטעלט; דעם טויער, וואו די תפלות פון דער וועלט שטייגי
צו מיר אין הימל אויף — מיט בלוט פון קרבנות פאַר פרעמדע
געטער האָבן זיי עס פאַרשפריצט. פאַרוואָרפן האָב איך זיי
פון מיר, אין פרעמדע הענט איבערגעגעבן, פון לאַנד אַרויסגע-
טריבן, אין גלות געפירט”.

אוי אויפגעפנט האָט יהוה די אויגן פון די אבות, און דערזען האָבן זיי דעם פינסטערן קייטן-וועג פון דעם לאַנגן גלות. לאַנג און אייביק ציט זיך אַ וועג, דער וועג פון חורבן, מיט פלוט און טרערן איז ער באַזייט, אויף שריט און טריט מצבות — זיי שטייען פון פריציטיקן טויט. ווי שאַטנס שוואַרצע, יאָגט זיך דער רעשט פון ישראל אונטער דעם אייזערנעם שטאַנג פון דער קללה, וואָס רוט אויף אים, צווישן די פעלקער פון דער וועלט און האַלט זיך אויף ביי זיי שטאַם און רופט צו זיין גאָט און די אבות דערמאָנט ער.

דערזען האָבן זיי דעם גלות, דעם שוואַרצן, ביזן היינטיקן טאָג אַריין. קיין טאָג, קיין נאַכט, קיין אָפרו נישט, פאַר-מיאוסט פון צרות, איינגעמידט פון קלאָגן זיך יאָגט ער, ווי אַן אייביקער מצורה, און ציט זיך זיין פלוטיקן באַנד פון גלות-בבל ביז אין היינטיקן גלות אַריין.

דערזען, אַז זיי האָבן דעם שטעכעדיקן וועג, האָבן זיי די קרוינען פון זייערע קעפּ אַראָפּגענומען און פאַר די פיס אַני-דערגעלייגט. זיי האָבן מיטאַמאָל דערהערט ירושלימס געוויין, די ווינטן האָבן אַנגעהויבן צו ברענגען צונויף זיינע קרעכצן פון גאָר דער וועלט, און ווי שטורם-ווינטן האָבן זיי געיאָגט פאַר די אבות פאַרביי.

אויפּגעהויבן האָבן זיי זיך פון זייערע ערטער, צעריסן די טליתים אויף זיך און פאַר גאָט זיך געשטעלט. און דער ערשטער איז געווען אונזער פאַטער אברהם, וואָס האָט פאַר גאָט געטענהט אַזוי :

„אויסדערוועלט האָסטו מיך פון גאָר די מענטשן פון דער וועלט, פאַר אַ פאַטער פון אַ שטאַם האָסטו מיך געמאַכט און געוויזן מיר אין חלום פון דער נאַכט דאָס לאַנד, וואָס דאָרט וועסטו באַזעצן זיי. צו די שטערן אין הימל האָסטו מיר

זיי געגליכן, איינעם אין איינעם, זייערע קינדער זאלן די
קעניגן פון דער וועלט זיין. איך וויל נישט א פאטער פון א
קנעכטן-פאלק זיין. וואָס האָסטו געמאכט פון זיי?"
געברומט האָט יהוה אונטער זיין שוואַרצן וואַלקן אין
דער נאַכט אַרײַן: „זיי האָבן געזינדיקט, אַלטער פּריינט".
אברהם איז אָבער ווייטער פאַר גאָט געשטאַנען און
געזאָגט אַזוי:

„וואָס האָבן זיי דיר געטאָן אַזוינס? ווי גרויס איז דען
דעם מענטשנס פרייד אויף דער ערד — ווי לאַנג זיין לעבן
דען? נאָנט ביי אונזער וועג שטייט דער קבר. אונזער
לעבן — איז אונזער וועג צום טויט, אויף וועמען האָסטו דאָ
דיין כּעס אויסגעגאַסן? מיט וועמען ביסטו אין דער מלחמה
געגאַנגען? פאַרוואָס האָסטו זיי נישט מוחל געווען?"
אָבער יהוה האָט אַלץ געברומט פון זיין שוואַרצן מאַנטל
אַרויס: „זיי האָבן געזינדיקט, אַלטער פּריינט".

און אויפגעהויבן האָט זיך אונזער פּאָטער יצחק מיט
טרערן אין די אויגן — מיט הכנעה און אין א שטיל געפעט
געזאָגט אַזוי:

„צוויי קינדער האָסטו מיר געגעבן, צוויי צווייגן פון
מיין בוים אויסגעשפּראַצט. מיין האַרץ מיט ליבע געבונדן צו
זיי ביידן — האָסטו אָן אייביקע פיינטשאַפט צווישן זיי גע-
וואָרפן. איינעם פאַר אַ זון אויסגעקליבן, דעם צווייטן פאַר אַ
רוט צו שטראָפן אים באַשאַפן. ווען איינעם איז גוט, איז דעם
צווייטן שלעכט, און יעדן מאָל איז אַ זייט פון מיין האַרץ
פאַרבלוטיקט. צי געפינט זיך נישט אין דיין האַרץ ליבע פאַר
זיי ביידן? — עשו איז דאָך אויך מיין קינד, פאַרוואָס האָסטו
אים פון דיר פאַרשטויסן און צום פייניקער פון יעקב גע-

מאכט? מאך דאך שלום צווישן זיי ביידן, און זאָלן זיי ביידע זיינע זין זיין".

און אויפגעשטעלט האָט זיך יעקב, אונזער פאָטער, און האָט זיך פאַר גאָט געשטעלט און מיט גרויס געוויין געזאָגט אזוי:

„פאָטער, דו ווייסט, ווי איך ליב זיי, — יעדעס קינד מיינס, — אַלע זענען זיי מיינע קינדער ביז צו דעם יונגסטן, ביז היינטיקן טאָג אַריין. און טייער באַצאָלט האָב איך פאַר זיי — אָפּגעאַרבעט פאַר יעדן מיין קינד. — ביי לבן-האַרמי אָפּגעדינט, נישט געשפּאַרט קיין אַרבעט, נישט בייטאָג, נישט ביינאַכט. יעדעס שעפעלע געטריי אָפּגעוואַכט. רחלען האָב איך ליב געהאַט, דאָך לאַהן האָב איך נישט פאַרשעמט. מיט בענקענדיקע בליקן האָב איך צו רחלען געקוקט, דאָך מיט לאַהן בין איך אין געצעלט געגאַנגען — ווייל דו האָסט איר נישט געשאַנקען קיין חן, האָב איך זיך אויף איר מרחם גע-ווען. און דו האָסט אויף מיינע קינדער קיין רחמנות נישט געהאַט? דו ווייסט, איך האָב זיי, ווי מיינע שעפעלעך, אין פעלד געפירט און די הימלען געוויזן און דערציילט זיי כּוּן דיר. און ווען אויפגעוואַקסן זיי זענען מיר, און מיין ברודער עשו האָט זיי פאַרטיליקן געוואָלט, איינגעשטעלט האָב איך מיין לעבן פאַר זיי און דו ווייסט, ווי איך האָב מיין לעבן לאַנג געטרויערט איבער איינעם פון זיי — ווען מען האָט מיר זיין העמדל געבראַכט — און איך האָב געמיינט, אז אַ חיה רעה האָט אים פאַרצוקט. יעצט האָסטו מיר זיי אַלע אומגעבראַכט — איבערגעגעבן האָסטו זיי צו פרעמדע אין די הענט. אַ יעדער זייער וואונד איז מיין וואונד, יעדער זייער געשריי — אַ איך קאָן אין מיין קבר נישט איינרוען, עס רינען צו מיר די טרערן

זייערע אלע אַרײַן, עס רינט דורך מיין האַרץ זייער פֿלוט, און
יעדע וואונד איז מיין, און יעדע לײד איז מיין".
און עס איז געוואָרן אַ גרויס געוויין, ווען די אבות האָבן
זייער וואָרט פֿאַר גאָט געפירט. הימל און ערד האָבן מיט
אונזערע פֿאַטערס מיטגעוויינט. און אלע שטערן זענען געקו-
מען און אַרום זיך געשטעלט, און די מלאכים אויפן אין הימל.
אַלץ האָט געוויינט. און פֿון גאָטס אויגן זענען צוויי טרערן
אַראָפֿגערונען אין ים אַרײַן און האָבן די וואַסערן אויפגעקאַכט.
און עס איז געגאַנגען דער געשרײַ פֿון די אבות פֿון איין עק
וועלט ביז צום אַנדערן. און דערהערט האָבן עס די יידן בײַ
די טײכן פֿון בבל — וואָס זענען דאָרט געזעסן. אז זיי האָבן
געהערט דעם געשרײַ, האָבן זיי די אבות דערקענט און האָבן
געזאָגט: זיי זענען פֿאַר גאָט געקומען, האָבן זיך אָנגענומען
פֿאַר אונז. און אַ שטילע האָפֿנונג איז אַדורכגעגאַנגען צווישן
זיי.

פערטער געזאנג

יהוהס ענטפער. — יהוה שיקט ירמיהוין משהן רופן. — משה גייט איבער די וועלן פון ירדן. משה מיט דער זון אין שׁערן. — משה גייט אין בבל די יודן באַפרייען. — די תפילה פון דר'ערד. — די גולי בכל ביי די טייכן זיצן. — יהוהס שטים. — משה קומט פאר יהוה אָן. — זיין טענה פאר גאָט. — די לוחות קומען פאר עדות געגן ישראל, די מלאכים קומען פאר עדות געגן ישראל. — משהס ענטפער די לוחות און די מלאכים. — משה רופט די מוטער רחל. — די מוטער רחל פאר גאָט. — יהוה גייט מיט ישראל אין גלות ארײן.

אַלד אַנטשוויגן זענען די אבות געוואָרן,
 ציטערנדיק אויף זייערע שטולן זיצן געבליבן.
 ווי אַ דונער האָט יהוהס שטום געשאַלט און
 איבערגעגאַנגען מיט דעם שטורם-ווינט פֿון
 איין עק וועלט ביז צום אַנדערן. באַהאַלטן האָבן זיך די
 פויגלען אין זייערע נעסטן אַרײַן, און די ווילדע חיות אין
 וואַלד האָבן געברומט פאר אומבאַוואוסטער שרעק, וואָס
 איז אויף זיי געכאַלן. געציטערט האָבן די יסודות פֿון דער
 וועלט, ווען יהוה האָט געדונערט מיט זיין שטים אַזוי:
 „אויף מענטשן-צרות טוט איר קלאָגן, אויף דעם,
 וואָס דער קערפער איז אין געפאַנגענשאַפט, און דעם צער
 פֿון גאָט זעט איר נישט. אונטערטעניק איז דער אמת גע-

וואָרן, דאָס געזעץ איז געשטאַרבן, און קיינער ווייסט נישט מער, ווער יהוה איז. גיי, ירמיהו, רוף מיר מיין שותף משה בן עמרם. אין זיין האַנט האָב איך דאָס געזעץ פאַר די מענטשן איבערגעגעבן, קומען זאָל ער דאָ פאַר מיר, צוריק וועל איך נעמען מיין האַנט פון דער וועלט, וואו זיי האָבן מיין אמת פאַרגעסן."

און געענטפערט האָט ירמיהו מיט אַ ציטערנדיקער שטים: „איך ווייס נישט, וואו משה איז אַהינגעקומען. גענומען האָסטו אים אין דייןע הימלען אַריין, און פאַרהוילן איז ער פון די שטערבלעכע: קיינער ווייס נישט, וואו משה איז. וואו זאָל איך אים זוכן גיין?" געענטפערט האָט יהוה: „גיי צום ירדן און שטעל זיך ביי זיין ברעג און רוף אין די וועלן אַריין: „משה בן עמרם, קום פאַר גאָט צו גיין!" — און ווייזן וועט ער זיך דיר."

געגאַנגען איז ירמיהו, וואו גאָט האָט אים באַפוילן, גע- שטעלט האָט ער זיך ביים ברעג פון ירדן. נאַכט איז עס גע- ווען, און געשטורעמט האָט דער טייך, אויפגעהויבן האָבן זיך זיינע אינדן און געשטעלט זיך ווי אַ וואַנד. דען גערונעני האָבן אין דעם טייך די יידישע טרערן. אַלע פון גלות צונויפגערו- נען, און אויפגעקאַכט האָבן זיי דאָס וואַסער, געגראָבן אַ גרוב ביז זיין טיפן אונטערגרונד, און געוואָרפן האָט דער שטראָם זיך פאַרג-אויף און טאָל-אַרונטער. גערופן האָט ירמיהו אין דער טונקעלער נאַכט צום רוישנדיקן טייך צו: „משה, משה! ביסט פאַר גאָט באַגערט". באַלד געשטילט האָט זיך דער ירדן די וועלי זיך באַרויקט, ווי די אונטערטעניקע, האַר-באַוואַק סענע הינט זענען זיי געלעגן אונטער זיינע פיס. אוי משה איז גערעטן איבער זיי פון דעם געטלעכן סוד אַרויס, וואו גאָט האָט אים אויפגעהאַלטן. יונג איז ער געווען, שוואַרץ, מענלעך

באואקסן זיין געזיכט. און מיטן פייערדיקן גריפל אין דער
האנט, וואָס מיט אים האָט ער די לוחות געקריצט, גייט ער
דער געטלעכער קריצער, העכער פאַר אַלע, שטאַרקער פּון
אַלע, טרעט ער אויף די אונטערטעניקע וועלן און קומט פאַר
ירמיהוֹן אָן אויף דעם ברעג, ווי אַ געטלעך געשטאַלט: „וואָס
איז דער מער? ווער רופט מיך פון מיין רו אַרויס?“ — מורא
האָט אויך ירמיהו געהאַט פאַר אים צו זאָגן, אַז די יידן זענען
אין גלות פאַרטריבן, האָט ער אויך געענטפערט: „איך ווייס
נישט, וואָס עס איז. דו ביסט פאַר גאָט באַגערט.“ געגאַנגען
איז משה צו זיינע פריינט צו דער זון און צו די שטערן, וואָס
שיינען אין הימל אויפן. גוט־פריינט איז ער געווען מיט זיי פון
יענער צייט, ווען ער איז גאָטס גאַסט אין הימל געוועזן, ביי
דער תורה מקבל זיין. האָט ער זיי געפרעגט: „זאָגט מיר,
אַלע פריינט, ווייסט איר נישט, וואָס עס איז געשען — וואָס
גאָט האָט מיך געלאָזט רופן פון מיין רו אַרויס?“ לאַנג גע-
שוויגן האָבן די שטערן, נישט געוואָלט משהן דעם צער אָנ-
טאָן. די זון האָט דאָך צולעצט געזאָגט: „דיין ווערק, משה,
איז געוואָרן צו נישט, צעשטערט האָט גאָט דעם באַנד מיט
ישראל, פאַרטריבן אים פון זיין לאַנד — דעם בית־המקדש
פאַרברענט, און איינזאַם און פאַרלאָזט דרייט זיך יהוה אַרום.
אין די הימלען איז ער נישטאָ (דערפאַר געשלאָגן איז אונזער
ליכט), אויף דער ערד צווישן די לעבעדיקע נישטאָ — הערשט
דאָס שלעכטס אומעטום. אויפגעשטאַנען זענען די פינסטערע
כחות און שרעקן צו פאַרנעמען, חלילה, יהוהס אָרט. די גע-
וויקסן רייסן איינער פון אַנדערן דאָס ליכט אַרויס, וואָס מיר
שיקן איבער זיי. דאָס געזעץ איז טויט. יהוה איז אַוועק גיין,
משה, ראַטעווע די וועלט פון אונטערגיין, פיר איין דאָס רעכט
צווישו די מענטשן פון דער וועלט, צווישן די חיות אין וואַלד,

צווישן די געוויקסן אין פעלד, — פאר אלעמען האָבן מיר
ליכט. ברענג, משה, יהוהן דער וועלט צוריק”.

ווי משה האָט געהערט די טרויעריקע בשורה, האָט ער
איבערגעלאָזט זיינע אַלטע פריינט און געזאָגט צו ירמיהו:
„פיר מיך צו די יידן אין גלות אַריין, באַפרייען וויל איך זיי—
איך וויל זען, ווער עס וועט מיר אין וועג שטיין”.

גענומען האָט ער זיין געטלעכן שעפער־שטאַק אין האַנט
און געגאַנגען איז ער איבערן לאַנד — זיבן מייל אַ טריט.
נאָכגעקוקט האָבן אים די פעלדער מיט אַ שטיל געבעט — און
די בערג זענען קלענער געוואָרן פאַר אים, דערשראָקן זיך
און איז די זייטן זיך אָפגערוקט. אויסגעשטרעקט האָט די ערד
נאָך אים די הענט — אַנגעכאַפּט אים ביי זיין קלייד און גע-
בעטן זיך אַזוי: „אַ, לייז, משה, די יידן פון גלות אויס, ברענג
מיר ווידער די קינדער צוריק”, — געבעטן האָט זי זיך, ווי אַ
מוטער. וואָרים געשוואַרן האָט די ערד אין דעם טאָג, ווען
ישראל איז פון איר פאַרטריבן געוואָרן, אַז זי דאַרף קיין
תּבואות פאַר אַנדערע נישט אַרויסברענגען. פאַרשטיינערט
האָט זי אין זיך די קוואַלן פון איר חיות און די זאַפטן אין
איר טיפעניש באַהאַלטן פאַר אירע קינדער, ווען זיי וועלן
צוריקקומען צו איר.

געטראָפן האָט זיי משה ביי די טייכן פון בבל זיצן, אין
די ריטער־ע יקסן ביי די ברעגן אויפגעהאַלטן האָבן זיי זיך.
זייערע פידלען אויף די צווייגן אויפגעהאַנגען, און די האַרפעס
ליגן צעפראַכן צו זייערע פיס. זייערע בליקן זענען מיט בענק-
שאַפט צום וואַסער געווענדט. דערמאַנט האָבן זיי זיך אָן דעם
ירדנס וועלן און דעם שלוחס שטיין שעפּטשען, און הערן
האַבן זיי פון וואַסער געוואָלט אַ גרוס פון זייער היים, וואַס
די וועלן ברענגען מיטן שטראָם מיט. פאַרלאַנגט האָט פון זיי

דער פיינט ציונס געזאנג, ירושלים ליד. „ווי אזוי קאָנען מיר דיר זינגען ציונס געזאנג אויף פרעמדער ערד? אָפּגעפיסן האָבן זיי זיך די פינגער פון זייערע הענט, צעבראָכן די האַרפּן צו זייערע פיס, און אויפגעשטאַנען ווי איין מאַן, און אַ גרויסע שבועה געשוואוירן, די שבועה פון אייביקן קיום. אַ, געציטערט האָבן בבֿלס וואַסערן פון ישראלס גע-טרייען וואָרט, - וואָס ער האָט צו זיין ערד געשוואוירן: „פאַרגעסן ווען מיר וועלן דיר, ירושלים, זאָל ווערן אונזער רעכטע האַנט פאַרגעסן, אונזער צונג צום גומען-צוגע-קלעפט - ווען מיר וועלן דיר נישט דערמאָנען, ירושלים, ביי אונזער פרייד“.

געטראָגן אויף די פליגלען האָט דער ווינט די בשורה נאָך ציון צוריק און אויסגעשפּרייט זי ווי אַ טוי איבער די פעלדער אַרום. איינגעזאַפט האָט אין זיך די ערד ישראלס געטריישאַפט און זי טראָגט זי ווי אַ געטלעכן זוימען אין איר שויס. צייטיקן לאָזט זי דעם זוימען אין זיך און טראָגן וועט זי אַמאָל די פּרוכט פון דעם געטלייען וואָרט. — אזוי האָבן זיך מוטער און זון די הענט געגעבן איבער זייערע שונאים קעפּ-און באַהאַפּטן זיך ביזן היינטיקן טאָג אַריין. אויפגעהויבן האָט ישראל די אויגן און משהן דער-זען: ער שטייט פאַר זיי. און אַ גייסט פון גאָט איז אַרי-בערגעגאַנגען איבער זיי: „משה בן עמרם איז דאָ צווישן אונז“ - אַראָפּגענומען איז געוואָרן די קללה פון גלות פון זיי און באַפּרייט ווערן די קנעכט: די קייטן פון די הענט צראָפּ, די קנעכטשאַפט פון די נשמות, און עס ציטערט שוין דער פיינט פאַר זיין פרייען בליק. גע-קליבן האָבן זיך אַרום דעם שעפּער די שעפּעלעך אַלע, — עס פינקלט זיך אין דער זון דער געטלעכער שעפּער-

שטאק אין משהס האנט, און עס ציען זיך פון אים די
 שטראלן-פעדעם ארויס און קניפן צו זיך און ציען צו זיך
 איטלעך יידיש הארץ. גערופן האט ער מיט זיין שטים, און
 געהערט האט דאס פארבלאנדזשעטע שעפעלע דעם שופערס
 קול איבער די בערג שאלן און זי קערט שוין צו דער טשע-
 רעדע צוריק. איינגעזאמלט זענען זיי שוין ארום אים. עס
 הויבט אויף דעם שטאק דער גרויסער שעפער איבער די
 קעפ און ווייזט זיי דעם וועג קיין ציון צוריק. - אבער
 יהוהס שטים, ווי א געוויטער קומט זי אן צו גיין: „משה,
 שטיי! נאך נישט איז געקומען די צייט. - נאך נישט איז
 די גאולה צייטיק. פיל נאך פארקנעכטעטע זענען דא
 צווישן זיי - צו קליין דאס הארץ, דער גייסט פאר-
 שקלאפט - א פאלשע גאולה וועט דאס זיין.“ אפגעלאזט
 האט זיך דעם שעפערס האנט, די שטים פארשטומט, און
 משה פארשוואנדן ווערט פון זיי. עס שוועבט נאך די
 שטים פון פרייהייט און די הערצער ארום; עס שווינדלט
 נאך דאס ליכט פאר די אויגן פארביי; נאך הויבט
 און שטארקט זיך דער גייסט, און די הענט גייען שוין אין
 די אייזערנע קייטן צוריק אריין, עס בויגט זיך שוין דער
 רוקן צו זיין יאך אין דעם אייזערנעם שטאנג. עס שימערט
 נאך פון דערווייטנס נאר קוים, קוים דאס פארגאנגענע ליכט
 און קוקט מיט בענקשאפט צוריק - זיי זעען עס נישט מער.
 ביי דער ארבעט זענען זיי אין דער פינסטערער נאכט פון
 זייער געפאנגענשאפט פארזונקען.

אוועק איז משה פון זיי, צו גאט געגאנגען, געטראפן
 האט ער נאך די אבות ארום יהוהן זיצן. ווי זיי האבן אים
 דערזען, האט זיך דערוועקט דער געשריי אויפסגיי: „משה,
 פון וואנען קומסטו צו גיין, האסטו די קינדער געזען? -

„געזען האָב איך זיי.“ – „וואָס האָט געמאַכט מיט זיי דער פיינט? – אַ טייל האָט ער געטויט, אַ טייל פאַר שקלאַפן פאַרקויפט.“

און געטרעטן איז משה פאַר יהוה און געזאָגט אַזוי:
„יהוה, וואָס האָסטו מיט ישׂראל געטאָן? פאַרלאָזט האָב איך מיך אויף דיר, געפירט האָב איך זיי פערציק יאָר אין דער מדבר אַרום און אָפּגעהיט האָב איך זיי פאַר דיין גרימצאָרן. פאַר-שטעלט האָב איך זיי פאַר די שפּיזן פון דיין פעס – אַלץ גענומען אויף זיך און מיט מײן אייגן לײב באַשירעמט זיי פאַר דיר. ביז די טויערן פון ציון האָב איך זיי צוגעפֿירט. מיך האָסטו געלאָזט פון דרויסן שטיין – זיי האָסטו אין לאַנד אַריינגעבראַכט. געכאַלן בין איך אויף די קני פאַר דיר און געבעטן האָב איך זיך ביי דיר – לאָז מיך אין ארץ-ישׂראל אַריין. נישט געבעטן האָב איך פאַר מיר, נישט פאַר מיר לעבן געוואָלט – אַ געפאַרכט האָב איך זיך זיי צו לאָזן מיט דיין פעס אַליין. געשוואוירן האָסטו, אַז דער-מאַנען וועסטו דיך אָן מיר און רחמנות האָבן אויף זיי. וואָס האָסטו געמאַכט מיט זיי? איך פאַרלאָנג משפט פון דיר! האָט יהוה גערופן פון הינטער דעם וואַלקן אַרויס, און געברומט האָט זיין שטים ווי אַ געוויין: „זיי האָבן געזינדיקט, משה. דיין תּוֹרָה נישט אָפּגעהיט, דאָס געזען, דורך דיר געקריצט – פֿאַרשעמט, באַליידיקט, באַשמוצט. זייער האַרץ פון גרונט איז פול מיט זינד, און פאַרשיקט האָב איך זיי פֿון מיר.“

אַבער משה האָט פאַר גאָט גערעדט: „וואָס איז זינד? ווער האָסט געשאַפן? אַלץ קומט פון דיר. מיר זענען דער ליים אין דיין האַנט. דו ביסט דער פֿאַטער פון אונז. אויף דיין וועג גייען מיר-וואָס איז גוט און וואָס איז שלעכטס –

וואָס ווייס דער מענטש ? ווער וועט קומען און עדות-זאָגן,
וואָס איז זינד ?

געזאָגט האָט יהוה : „קומען זאָל דיין ווערק און
שטעלן זיך קעגן זיי.“ – באַלד האָט זיך דער הימל אין
פֿייער געצונדן און די לוחות געוויזן. געפֿלאַקערט האָבן די
טאָוולען אין דער נאַכט, און אַ פֿייערדיקע האַנט האָט גע-
שריבן אין זיי : לאַ תּגנוב, לאַ תּרצח, לאַ תּענה ברעך עד
שקר. געברענט האָט יעדעס וואָרט, און טראַפֿנס בלוט
האָבן גערונען פֿון זיי און געשריגן : „פֿאַרבֿלוטיקט זענען
מיר געוואָרן פֿון יעדן שטאָך. יעדעס שלעכטס האָט ווי אַ
דאָרן געשטאָכן אין אונז אַריין, און מיר טריפֿן בלוט.“
געוויינט האָט יעדער אות און געזאָגט : „געשטראַלט האָבן
מיר ווי אַ געטלעך ליכט, יעדע זינד האָט אַ פֿלעק גע-
וואָרפֿן אויף אונז, און טונקל איז געוואָרן אונזער שיין.“ אזוי
געקלאָגט האָבן די לוחות און געוויזן די וואונדן, וואָס
געשלאָגן זענען זיי געוואָרן מיט זיי דורך ישראָלס זינד.
אַבער נישט געשוויגן האָט משה, געשטעלט האָט ער
זיך קעגן די לוחות, געקוקט זיי אין די אותיות אַריין און גע-
זאָגט אזוי :

„געזעץ – איך האָב אייך געשאַפֿן און ווי אַ געשפּאַן
אויף דעם מענטשנס פֿרייען ווילן געוואָרפֿן – צו די פעלקער
פֿון דער וועלט האָב איך אייך אַרומגעפֿירט, און קיינער האָט
זיך נישט געוואָלט בינדן מיט אייער „יאַ“ און „ניין“. געקומען
איז ישראָל, מיט ליבע גענומען אויף זיך דעם יאָך, פֿאַרשטיי-
נערט זיין געפֿיל, אויסגעריסן דעם ווילן פֿון זיין האַרץ און
צום קרבֿן יהוהן געבראַכט. אזוי שלעפֿט ער זיך אַרום מיט
אייער געשפּאַן אויף זיינע הענט איבער זיין בלוטיקן וועג
בײַן היינטיקן טאָג אַריין – יעצט קומט איר עדות-זאָגן אויף
אים ! וואָס איז ? ער האָט אייערע צען געבאַטן נישט גע-

היט! -- ווער האָט דען יאָ אָפּגעהיט? וואו איז דאָ דאָס גוטס-
זוען איר רופּט שלעכטס, ווייזט מיט די גערעכטיקייט, --
ווען יידן זענען אומגערעכט".

געזוכט האָבן די פייערדיקע אותיות איבער דער אוי-
בערפלאַך פון דער ערד די גערעכטיקייט און נישט געפונען
האָבן זיי זי אונטער די לעבעדיקע אויף דר'ערד. פארלאָשן
האָבן זיי זיך אין דעם הימל-ים. אויסגעגאנגען איז דער הי-
ליקער פלאַם פון די לוחות, ווי אַ שלאָף, און פארשוואַנדן
אין הימל צוריק.

אראָפּגעבראַכט האָט אָבער יהוה די גערעכטיקייט פון
הימל אַראָפּ. אויפגעשטעלט האָט ער זיינע מלאכים ריינע-
ווייז: פון דורכזיכטיקן לאַזור-ליכט זענען זייערע איידעלע
געשטאַלטן אויסגעגאַסן געווען און אין וואַלקן-העמדלעך
אַנגעטאַן. זייערע געזיכטער געלויכטן האָבן פאַר לויטער-
קייט -- ווי קינדער, פון קיין שלעכטס נישט געוואוסט.
געשטאַנען זענען זיי פאַר משהן און פאַר די אבות און מיט
גוטסקייט, ווי קינדער, אויף דער וועלט געקוקט. געזונגען
האָבן זיי איניינעם אַ געטלעך ליד און געזאָגט אזוי:
"דורכזיכטיק זענען אונזערע לייבער, יעדער געדאַנק פון
שלעכטס וואָלט אויף אונזער ליכט אַ פלעק געוואָרפן -- זע,
אויב מיר זענען באַפֿלעקט. אזוי זאָל ישראל זיין."

אָבער נישט אָפּגעשראַקן איז משה געוואָרן פאַר זיי,
געשטעלט האָט זיך אונזער מליץ יושר פאַר די מלאכים.
געשטאַרבן איז אין אים דער מלאך, און ווידער געבוירן
געוואָרן דער מענטש. אין זיין הימלישן לייב האָט גע-
שלאָגן מענטשן-האַרץ, און מיט מענטשן-שמייכל אויף די
ליפּן האָט ער אויף די מלאכים געקוקט און געענטפערט
אזוי:

„אָ, שײַן זײַט איר, מלאכים-קינדער! פון מענטשלעכן ריינעם געדאַנק געשאַפן, פלאַטערט איר אין אייביקן הימל-רייך אַרום. איר באַדט אייערע לאַזר-לייבער אין וואַלקן-ליכט און זינגט פאַר גאָט דאָס אייביקע לויב-ליד. באַפרייט פון מענטשן-לאַסטן, ווייסט איר נישט, וואָס קנאה און שנאה איז. קיין תּאוה אין אייערע הערצער, קיין ליבע, קיין פעס, דרעמלעט איר אין אייער האַרפּן-שפּיל-אײַן. צו אונז קומט אַראָפּ, אויף דער ערד וואוינט, זאָלן די זאַפּטן פון דער ערד דורך אייערע לייבער אַדורכרינען, און בליען זאָל אין אייך דער מענטש, געברענגט מיט די גלוטן פון מענטשלעכן ווילן, צעברעכט אייערע הערצער פאַר גאָט. נשמות האָט אונז גאָט אין ערדישע לייבער געגעבן, ווילן האָבן מיר זיך אַליין גע-שאַפן. און אונטער די שמיץ פון אונזערע פאַרלאַנגען ברענגען מיר אונזער האַרץ. אַזוי געגלייט אין די מענטשלעכע פלאַמען, ווערן מיר צו גאָט. אויף מענטשן זענט איר געקומען מען עדות זאָגן, וואוינט מענטשלעכעס אין אייערע ברוסטן? דערנערט איר זיך מיט זיין שפּייז?.. איז ווילן אין אייערע לייבער דאָ?“

פאַרשוויגן זענען באַלד די מלאכים געוואָרן, אָפּגערוקט זיך אָן אַ זייט, — ווי אַ ווינט האָבן זיי משהס ווערטער פאַר-טריבן, און געווענדט האָט ער זיך צו גאָט און ווייטער גערעדט אַזוי:

„וועלטן האָסטו באַשאַפן, הימלען אָן אַן עק. עס איז נישט אימשטאַנד קיינער צו באַנעמען דיין הימלס אומענדלעכקייט. עס שטראַמען די אייביקע ווינטן אין די אייביקע נעכט אַרום, אין דיינע פאַרבאָרגענע וועלטן ערגעץ-וואו; עס לויפן זיי שטערן אין זייער אייביקן הימל-קרייז. און אויף אַלץ האָסטו דײַן אויג. שטורעמדיק איז אָפּער אויך דאָס קליינע

מענטשן-הארץ. דו זעסט זי אדורך. עס וואוינען דערינען די ברוינדיקע ווינטן און שטורעמס, ווי די כוואליעס אין די ימים, און אָן אַ סוף איז איר גרונד. קיינער ווייס נישט אירע דרכים אין אַ מינוט אַרום. פיל מיט טודות, ווי דיין פאַרבאַר-גענע וועלט, איז דעם מענטשנס האַרץ. דו איינער זעסט זי אדורך, ווייסט אירע באהעלטנישן, פאַרשטייט זי - און קאַנסט איר נישט מוחל זיין? אַ שוואַך באַשעפעניש האַסטו אויף דיין וועלט באַשאַפן - ווי ליים זיין האַרץ איז ווייך. עס זעט די לייך פון צווייטן און קאַן מוחל זיין."

אוי גערופן האָט משה אונזער מוטער רחל. זי איז גע-קומען פאַר גאָט צו גיין פון דעם בית-לחם-וועג, וואו זי האָט געבלאַנדזשעט אין די פעלדער אַליין און איז נאָך אירע אַרויסגעטריבענע קינדער נאַכגעגאַנגען. אין איר וויסן גע-וואַנד, מיט דער שבת-קרוין אויף איר קאַפּ, האָט זי ביי דער לבנה-שיין צוגעדעקט זייערע טויטע קערפערס, וואָס פאַר-שפרייט זענען זיי געווען איבערן וועג. זי איז געגאַנגען, און פון אירע טויטע אויגן האָבן טויטע טרערן גערונען. גענומען האָט זי משה ביי דער האַנט און פאַר גאָט און פאַר די אַבות געפירט. זי האָט זיך פאַרן רבנו-של-עולם געשטעלט און מיט געוויין געזאָגט אזוי:

„דו ווייסט, רבנו-של-עולם, ווי איך האָב דיין קנעכט געליבט געדינט האָט ער פאַר מיר ביי מיין פאָטער לבן זיבן האַרטע יאָר. מיר האָבן איננינעם די חדשים געצייילט, די טעג, די שעהן. און אַז עס איז געקומען די צייט, ווען איך זאָל די זכיה האָבן צו זיין יעקבס ווייב - האָט דער פאָטער אים מיין שוועסטער לאַה אין געצעלט געשיקט. געוואוסט האָב איך דערפון און מיט יעקבן זיך אַ סימן אָפגעמאַכט, אַז דערקענען זאָל ער מיר איז דער טונקעלער נאַכט. דאָך, אַז עס איז גע-

קימען די חתונה-נאכט, האָב איך אויף מיין שוועסטער לאהן רחמנות געהאַט, אויסגעזאָגט האָב איך איר דעם סוד, וואָס איך האָב מיט יעקבן געהאַט, און זיך אונטער דעם געלעגער אַרונטערגעלייגט. געהערט האָב איך זייערע טרייסט-רייד, זייערע קושן, זייער געוויין. און אַפּוּרגערעדט האָב איך צו אים פון אונטערן בעט, אַז ער זאָל מיין שטים הערן און נישט וויסן, ווער עס איז מיט אים. איך בין נאָר אַ געוויינלעכער פּערזאָן און האָב מיך אָן מיין שוועסטער נישט מקנא גע-ווען. דו, וואָס דו ביסט דער איינציקער לעבעדיקער אויף דער וועלט, האָסט דו אַן האַלץ און שטיין מקנא געווען, וואָס יידן האָבן געדינט צו זיי."

אַנטשוויגן איז פאַלד יהוה געוואָרן פון אירערייד, אויפ-געהויבן האָט ער זיך פון זיין אָרט און געפלאָזן מיט זיין וואָקסן אַרום און אַרום. און אויסגערופן: „רחל, דו האָסט רעכט. דו האָסט געלערנט יהוה, ווי עס דאַרף צו זיין. פאַר דיר וויל איך מיט זיי אין גליות גיין און אויפהאַלטן זיך מיט זיי, ביז די גאולה וועט קומען."

און פאַרלאָזט האָט יהוה די אַבֹּת אויף זייערע ערטער זיצן, פאַרלאָזט האָט ער משהן און די מוטער רחל, פאַרלאָזט האָט ער דעם גאַנצן הימל-קרייז — און אָנגענומען מענטש-לעכעס געשטאַלט און איז געגאַנגען מיט די יידן אין גליות אַריין. אָנגעטראַפן האָט ער זיי ביי דעם טייך פון בבל זיצן, אַריינגעגאַנגען איז ער צווישן זיי. אַזוי האַלט ער זיך אין גליות אויף און גייט מיט זיי פון טייך צו טייך. וואו עס איז דאָ פיין, וואו עס איז דאָ לייד, איז ער דערביי. ער הערט דאָס געוויין, ער זעט די שאַנד, און די אָנמאַכט זעט ער — און ווי זיי, וואַרט ער אויף די גאולה. דאָך אַליין קאָן ער נישט ווערן אויסגעלייזט — די יידן מוזן זיין צו דער

גאולה גרייט. ער ווארט אויף דער ריכטיקער רגע, ווען יידן
וועלן נאך דער גאולה בענקען, ווארפן די קייטן פון גלות פון
זייערע הענט, הויבן זייערע נשמות צום הימל צו באפרייען
זייערע געמיטער און נאך דער גאולה שרייען. א. יהוה ווען
ווערן דאן באפרייט מיט זיי צוריק. קריגן וועט ער זיין מאכט
פון די יידנס קראפט. באפרייען וועט ער די וועלט. זון אין
שטערן וועלן צוריק קריגן זייער ליכט; אונטערגיין וועט
דאס שלעכטס — און יהוה אליין וועט קיניגן איבער דער
וועלט

עלי און שמואל

(פון דער סעריע „נביאים“)

ער אלטער עלי איז געזעסן פאר דער טיר פון זיין אוהל און ער האָט זיך געוואָרעמט אין דער גליעדער זון. זיינע בלינדע אויגן זענען געווען פארמאכט, ווי פארשלאָפן — נאָר זיינע אויערן האָבן פון צייט צו צייט פארנומען אַ ווייבערש קיכערן, אָדער אַ גערודער פון אַ מענלעך קריגעריי — האָט ער מיט די אַלטע, ווייכע אָנציינענדיקע יאָסלעס אָנגעהויבן צו קלאַפן, די אויגן אויסגעשטעלט קעגן זיך, האָט ער צו זיי-נע צוויי זין געזאָגט:

— אוי, אוי, יינגען, וואָס טוט איר גאָטס קרבן לעסטערן?
טיילמאל האָט אים אַ יינג אָפגעענטפערט:

— נו, נו, אלטער, די לונג מיט די גירן, אונזער חלק
נעמען מיר נאָר.

נאָר אָפּטמאל זענען דעם אלטנס ווערטער אַזוי שטיל געווען, אַז זיי האָבן צו די זינס אויערן נישט דערגרייכט — האט ער געמיינט, אַז זיי זענען זייער פאַרשעמט געוואָרן פון זיינע רייד, איז ער שוין שטיל געבליבן, ווייטער זיך די אַלטע פיינער אויף דער הייסער זון געוואָרעמט, און האַלטנדיק

פארמאכט די אויגן, האָט ער זיך אַפּיסל מיט זיי פּלייצעט
צוגעשאַקלט, קלערנדיק אַודאי אַזוי אין זיך: אויסגעלעבט
די יאָרן, אַ פּהן געווען פאַר גאָט, דאָס בעסטע פּלייש פאַר
אים פאַרברענט, אַלט געוואָרן, פּלינד געוואָרן, האָט ער זיינע
צוויי זין איבערגעלאָזט, — נאָר אַזוי לאַנג עפעס האָט זיך
גאָט צו אים נישט באַוויזן, נישט אין חלום, נישט אַרײַך דער
וואָר, — אַודאי נישט די צייט געווען, — נישטאָ צו וואָס:
נישט מען פּירט קיין מלחמה, — נאָך דעם לעצטן יום-כּפּור
אַודאי וועט ער זיך צו אים באַווייזן...

ווי דער אַלטער קלערט אַזוי, שטייען זיינע צוויי זין,
אין רויטע העמדלעך אָנגעטאָן, מיט צוויי גרויסע גאַפּלען אין
די הענט, שטייען פאַר דער טיר פּון אַוהל און וואַרטן אָפּ די
וואָס וועלן קומען פאַר גאָט מקריב צו זיין.

אין דעם קומט אָן אַ יידענע פּון בית-לחם מיט אַ יינגע-
לע אירס, אַ בכור, פּירט אַ קאַלב, די הערנער מיט קרענץ
באַפּוצט, שטופּט זי דאָס קאַלב נאָך, האַלטנדיק איר בכור
אויף דער האַנט.

-- גוטע מענטשן, וואו איז דער משפּן און וואו וואוינט
דאָ עלי דער פּהן?

— וואָס זוכסטו דעם משפּן און וואָס דאַרפסטו עלי דעם
פּהן? — פּרעגן די בנים די יידענע, שטייענדיק אָנגעלעבט
אויף זייערע גאַפּלען ביי דער וואַנט פּון משפּן.

— אַ קרבן האָב איך געבראַכט פאַר גאָט, אַ זון אַ בכור
האָט ער מיר געשענקט.

— אַזוי, אַ קרבן פאַר גאָט — נו האָסטו דעם משפּן און
אַט וואוינט דיר דאָ עלי דער פּהן, — זאָגט דער עלטערער פּון
די בנים, אָנעמענדיק דעם גאַפּל ברייט אין דער האַנט, און
געוואַרט, די יידענע זאָל פאַר אים דאָס קאַלב אונטערטרייבן.

— ליבער פהן, זיי מיר מקריב מיין קרבן פאר גאט, פאר
מיין בכורס וועגן.

— מקריב זיין, — זאגט דער עלטסטער, אנטאפנדיק דאָס
קאלב און באַטראַכטנדיק עס פון אלע זייטן, — כ'לעבן גע-
קאנט אַביסל אַ בעסער קאלב ברענגען, אַ שווערערס אַביסל,
אַ פעטערס אַביסל, — אַ קינד האָט דיר גאָט אַ פעטס געגעבן,
אַ שטאַרקס געגעבן, — זאָגט דער עלטסטער, אויפכאַפנדיק
דאָס קאלב.

— דאָס בעסטע קאלב, וואָס איז געווען אין שטאַל, —
ווייל זיך די יידענע פאַרענטפערן.

— אַ געזונט ווייבל האָט געזונטע קינדער, — זאָגט דער
יונגערער, פנחס. האָט אַנגענומען דאָס ווייבל ביים האַנט און
געקוקט איר מיט אַ חנדל אין די אויגן אַריין, — כ'לעבן, ווען
איך וואָלט אַ בכור געהאַט, וואָלט איך פאַר גאָט אַ בעסער
קאלב מקריב געווען, נישט געקאַרגט, ווי דיין מאַן האָט גע-
טאָן.

— זאָל דער פהן אַזוי נישט טאָן, זאָל דער פהן אַזוי
נישט רעדן, — זאָגט די יידענע, אַפּשטופנדיק אים מיט איין
האַנט פון איר רויט פאַרשעמט-געוואָרענעם פנים, און מיט
דער צווייטער האַנט איר צעוויינטן פנים צו דער ברוסט צו-
געדריקט.

— פאַרפאַלן, מקריב זיין מוז מען, — זאָגט דער עלט-
סטער, — נאָר ווייסטו וואָס — מיר וועלן באַלד די נירן
אַראָפּנעמען פאַר אונז, וועט מען דיר שוין די לונגען שענ-
קען. — אי, אַזאַ אַרעם קאלב האָסטו פאַר גאָט געבראַכט —
זאָל דער קרבן אַביסל גרעסער זיין.

— זאָל דערפאַר גאָט מיט דיר גוטס טאָן! — זאָגט די
יידענע, איבערגעבנדיק דאָס קאלב דעם פהן.

די יינגען האָבן דאָס קאַלב אין הויף פון אַרון געבראַכט,
געשאַכטן עס, די פעל אַראָפּגעצויגן, אויף שטיקער עס צע-
שניטן, אין אַ בעקן אַריינגעלייגט - האָט ער די נירן אַרויס-
געצויגן און אין געצעלט גערופן זיין ווייב.
- נא, נעם צו, קאָך עס צום מאַלצייט.

אז דאָס ווייב האָט געהאַט די נירן צוגענומען, האָט ער
די שטיקער אויפן מזבח, וואָס איז פאַרן אַרון, אַרויפגע-
וואָרפן, דאָס האַלץ אונטערגעצונדן, די הענט פאַרשפרייט צו
גאָט, און געוויזן אויף דער יידענע פון בית-לחם.
די יידענע האָט אויף איר קינד געוויזן און צו וויינען
אַנגעהויבן.

אז דאָס פייער האָט זיך שוין געהאַט גוט צעברענט און
דאָס פעטע פלייש האָט שוין הינטער די פלאַמען צו טריפן
אַנגעהויבן און די טראָפן פעטס האָבן אין פייער געקנאַקט
און דעם אהל מיט רויך אַנגעפילט - האָבן די יינגען זייערע
דריי-צייניקע גאַפּל צווישן די שטיקער פלייש אַריינגעלאָזט,
אויסגעזוכט דעם פעטסטן חלק און אים צו באַלעקן אַנגעהויבן.
די יידענע האָט פּלוצלינג איר תפילה פאַלן געלאָזט און
צום כהן זיך אַנגערופן:

- מיין כהן, עס צימט זיך נישט פאַרן כהן פון טאַפּ צו
כאַפּן, וואָס איז פאַר גאָט אַנגעגרייט.

- ער וועט אזוי אויך גענוג האָבן, - האָט דער כהן
אַפּגעענטפערט עסנדיק, - נישקשה, נישקשה, גאָט איז אַ
גוטער, ער לאָזט זיך באַנוגענען מיט ווייניק, נאָר דאָס האַרץ
דאַרף זיין דערפיי, דאָס האַרץ, - האָט דער כהן געזאָגט, ווי
זיך נישט געלאָזט דערפיי שטערן.

נאָר די יידענע האָט נישט געשוויגן, האָט גאָטס טייל
געפאָדערט מיט איר גאַנצער ווייבלעכער קראַפט. עס האָט

נישט געהאלפן אפילו דאָס, וואָס דער יונגערער יינג האָט
איר באַפאַכטונג געוואָלט אַפּווענדן אויף עפעס אַנדערש...
און פון דעם איז אזא גערודער אַרויסגעקומען, אז דער אַלטער
עלי האָט זיינע אויערן אָנגעשטעלט, געוואָלט פאַרנעמען,
וואָס קומט דאָ אזוינס פאַר, און מיט די ליפן געקלאַפט:

— אַווא, אַווא, יינגען! יינגען!

נאָר דער עלטער, האַלטנדיק דאָס פעטע שטיק
אויפן גאַפּל, און מיט אַ פּויל מויל פלייש, איז צוגעגאַנגען
צום אַלטן, אָפּגעבראַכן אַ שטיקל פּונם פעטן חלק און עס
דעם פאַטער דערלאַנגט.

דער אַלטער האָט דעם פעטן ביסן אין מויל גענומען,
געקייט, געקייט, געוואָרגן זיך, געוואָרגן זיך, געשפיגן, גע-
שפיגן, און דאָך דעם ביסן נישט געקאַנט אַראָפּשלינגען
נאָר די אַלטע יאַסלעס ווי זיי האָבן געקלאַפט, אזוי האָבן זיי
אויך געקלאַפט, צום סוף האָט ער זיך צעבייזערט, אויסגע-
שפיגן דעם ביסן און אויף די יינגען אָנגעהויבן צו שרייען:

— עוכרי ישראל! פושעים! גאַטס קרבן, גאַטס קרבן!

זע! עלטערער יינג האָט זיך רויק זיין ביסן געגעסן.

אין דעם איז פון וועג אָנגעקומען חנה מיט איר זון
שמואל, וועלכן זי האָט געהאַט פאַר גאַט אַוועקגעשענקט, זי
איז שוין גלייך צוגעגאַנגען צו עלין און האָט צו אים געזאָגט:
— עלי, עלי, איך בין די פרוי, וואָס איך בין דעמאָלט
פאַר גאַט געשטאַנען, אָט האָט ער מיין תפילה צוגעהערט,
מיר אַ זון געשענקט, איך האָב אים פאַר גאַט אַ מתנה גע-
בראַכט.

— וואָס? — האָט דער אַלטער עלי איבערגעפרעגט מיט

האַלבן בייזער, נישט גוט דערהערנדיק חנהס רייד — וואָס, אַ

קרבן ווילסטו מקריב זיין?

— איך בין די פרוי, וואָס איז דענסטמאָל פאַר גאַט

געשאנען, דו געדענקסט, דו האָסט געמיינט, איך בין
שכור, — זעסט, אָט האָט גאָט מיין תּשׁוּבָה דערהערט, אַ
וון מיר געשענקט, כ'האָב אים פֿאַר גאָט געבראַכט.
— דערהערט! זעסט, אַז מען בעט צו אים, הערט
ער טאַקע. נאָר בעטן דאַרף מען.

— האָב איך אים געבראַכט. איך וויל אים ביי דיר
אין שׁוּבָה ביים אַרֹן איבערלאָזן, ער זאָל פֿאַר גאָט דינען.
— האָ, פֿאַר גאָט דינען, — האָט דער אַלְטער עלי
געטאַפט אין דער האַנט דעם קליינעם שמואל — פֿאַר גאָט
דינען, פֿון די טעפּ פֿלייש כאַפֿן, דעם בעסטן ביסן פֿון גאָט
אוועקנעמען!

די מוטער מיטן קינד האָבן זיך פֿאַרשעמט.
— ניין, עלי הכהן, — זאָגט צום סוף די מוטער —
איך וויל מיין קינד איבערלאָזן, ער זאָל דעם נר-תּמיד פֿאַר
גאָט אָנצינדן. אַ נדר האָב איך מיר געמאַכט. איך האָב
געבראַכט מיין נדר פֿאַר גאָט צו באַצאָלן.
— נייע פֿרעסערס דאַרף מען דאָ, — האָט זיך דער
עלטסטער ייִנג אָפּגערוּפֿן, ערשט קוים געהאַט דאָס פֿולע
מויל פֿלייש אויפגעגעסן, דורך דעם האָט ער מיט זיין
אָפּענטפֿערן זיך פֿאַרשפּעטיקט.

— שוין גוט, שוין גוט, — זאָגט דער אַלְטער — גיי
אין געצעלט אַריין און האַלט דעם קרוג מיט אייל.
די מוטער האָט איר זון אין געצעלט געפירט, אים
דאָס ווייסע העמדל, וואָס זי האָט פֿאַר אים געהאַט, אָנ-
געטאַן, פֿאַרן אַרֹן אים געפירט, און אים פֿאַר גאָט
געשטעלט.

— אָט האָב איך דיר, רבּונוּ של עולם, דיין מתּנה
געבראַכט. נעם אים צו, ער געהערט צו דיר.

זי האָט איר קינד געקושט, אים אין גאָטס רשות
איבערגעגעבן און זיך איר וועג געגאנגען.
איבערגעבליבן דאָס יינגל שמואל אַליין פאַר גאָט,
האָט זיך ערנסט צו זיין אַרבעט גענומען.

יעדן פרימאָרגן אייל אין נר-תמיד אָנגעגאָסן: די
איבערגעבליבענע שטיקער פלייש אויפן מזבח אַרויסגע-
שארט, זיי זאָלן זיך גוט פאַרברענען; בשמים אויפן מזבח
אַרויפגעשאָטן; און אַלץ, וואָס ער האָט געטאָן, האָט ער
געטאָן מיטן גאַנצן האַרצן, מיטן גאַנצן ווילן, אין דעם
וועג פון עלים יינגען איז ער נישט געגאנגען; ער האָט
זייערע מעשים געזען און זיך פון זיי נישט אָפּגעלערנט,
נאָר זיי אין זיין האַרצן פאַראַכטעט.

יעדעס יאָר איז דער טאָטע, די מאַמע געקומען, אויף
פסח, למשל, האָבן אַ קרבן פאַר גאָט געבראַכט, אים אַ
העמדל מיטגעבראַכט און געזען, ווי זייער זון איז געניט
אין גאָטס דינסט, ווי ער צינדט אָן דעם נר-תמיד פאַר
גאָט, ווי ער איז מקריב דעם קרבן פאַר גאָט, - האָבן זיי
נחת געהאַט, אין האַרצן זיך געפרייט, אָבער אויפן פנים
דאָס נישט אַרויסגעוויזן.

עלים קינדער האָבן אים אויך ליב געהאַט, אַ שטילער
איז ער געווען און אַ גוטער... וואָס זיי האָבן אים גע-
הייסן - דאָס האָט ער געטאָן. און אזוי געניט איז ער
געווען אין זיין אַרבעט, אז זיי האָבן זיך אויף אים אינ-
גאַנצן געקאָנט פאַרלאָזן. האָט מען אַ קרבן געבראַכט
מקריב צו זיין, האָבן זיי נאָר דאָס זייעריקע זיך אַראָפּ-
גענומען - נאָך אַרויסגעכאַפט פון די טעפּ צו - און האָבן
עס אַוועקגעגעבן שמואל'ן, אז ער זאָל עס פאַר גאָט צו
רעכט מאַכן. ער האָט זיך זייער געפרייט דערמיט, און

זיי זענען פֿון אים צופרידן געווען, וואָרים זיי האָבן זיך
געקאָנט אויף אים פאַרלאָזן. און האָבן אים אָפּטמאָל אויך
פֿון פֿלייש געגעבן.

- נעם דיר אויך אַרויס אַ שטיקל פֿון טאָפּ, - זאָגט
צו אים זפני דער עלטסטער - נעם, דו מעגסט.

- איך האָב גענוג אַ שטיקל נירל, וואָס גאָט האָט
געהייסן פֿאַרן כהן געבן - האָט שמואל אָפּגעענטפֿערט.

- נאָר צופיל פֿרום דאַרף מען נישט זיין, - האָט
זפני געזאָגט מיט אַ בייזער, - וואָס מאַכט עס אויס אַ
שטיקל פֿלייש - וואָס איז עס דען?
שמואל האָט געשוויגן.

- פֿרומער צדיק מיינער! - האָט פֿון אים געלאַכט דער
יונגער יינג, פֿנחס.

נאָר דער אַלטער עלן, גלייך ווי ער וואָלט מורא געהאַט
פֿאַר דעם יינגל שמואל, ער האָט אים נישט געזען; ער ווייסט
נישט, ווי ער זעט אויס, נאָר ער האָט מיט זיינע אויערן גע-
הערט און האָט מיט זיין גאַנצער נשמה געפֿילט דעם יינגלס
שטילקייט. „אַ שטייל קינד, גייט זיך זיין אַקסן-שריט, נישט
מען הערט עס, נישט מען זעט עס“.

און אז דער אַלטער האָט אַמאָל דערהערט, ווי דער על-
טערער יינג, זפני, בייזערט זיך אויף שמואל'ן פֿאַרוואָס ער
נעמט זיך נישט קיין שטיק פֿלייש פֿון טאָפּ אַרויס - האָט זיך
דער אַלטער אָפּגערופֿן צו אים:

- וואָס אמת, איז אמת. צופיל פֿרום דאַרף מען נישט
זיין. אַ שטיקל פֿלייש אַמאָל שאַדט נישט. איך בין אויך אַ
כהן, כִּהאָב אויך גאָט געדינט.
דער קליינער שמואל האָט זיך גאַרנישט אָפּגערופֿן.

און אז די עלטערן זענען געקומען אויף יום-טוב מיט
זייער קרבן, האָט זיך די מאַמע אָפּגערוּפּן:
- הער זיך, מײן קינד, צו, וואָס עלטערע זאָגן דיר,
וואָס גוטע, פּרומע לײט הייסן דיר.

און אז די מוטער האָט דעם אַלטן געפרעגט אויף איר
קינד, האָט ער איר אָפּגעענטפּערט האַלב מיט אַ זיפּץ:
— וואָס אמת, איז אמת. אַ פּרום קינד איז עס, נאָר —
די מוטער האָט שטיל געשוויגן, נײַגעריק געווען צו
הערן, וואָס איז דאָס אזעלכעס דער „נאָר“...
נאָר דער אַלטער האָט מיטן קאָפּ צוגעשאַקלט און
גאַרנישט גערעדט.

די מוטער איז דערנאָך צו צום קליינעם שמואל, און
האָט אויך אויף אים מיטן קאָפּ צוגעשאַקלט:
- אוי קינד, אוי קינד!

אזוי האָט זיך שמואל געלעבט בײַ עלין אין שילה
נעבן אַרון, גוט און פּרום, געטאָן זײן דינסט פאַר די,
וואָס זענען געקומען קײן שילה פאַר גאָטס אַרון. און עליס
ײנגען זענען זינדיקע מענטשן געווען, האָבן פּלײש פּון
די טעפּ געכאַפּט; האָבן די ווייבלעך, וואָס זענען פאַר
גאָט געקומען בעטן — פּון וועג אַראָפּגעפירט. און דער
אַלטער, בלינדער עלי, אזוי ווי ער איז געוועסן פאַר דער
טיר און זיך די אַלטע בײנער געוואַרעמט אויף דער זון,
אזוי האָט ער זיך געוואַרעמט און געקלערט וועגן דעם,
וואָס איז דאָס די מעשה, וואָס גאָט ווייזט זיך נישט אין
הויז אזא צײט מיט יאָרן.

האָט ער פּונקט געהערט שמואל'ן פאַר זיך פאַרבייגיין
האָט ער אים גערופּן:
- שמואל, שמואל!

— וואָס ווילסטו, טאַטע?
 — וואָס גייסטו טאָן?
 — איך גיי אייל אין דעם נר־תמיד אַריינגיסן.
 — אייל אין דעם נר־תמיד אַריינגיסן, — האָט דער
 אַלטער פאָר זיך געקלאַפט מיט די ווייכע יאַסלעס אָן די
 ציין, — אייל אין דעם נר־תמיד, אַ גוטע זאַך, אַ גוטע זאַך.

אַמאָל אין אַ נאַכט, ווען שמואל ליגט אַזוי אין זיין
 ווייס העמדל, וואָס די מאַמע האָט אים געמאַכט, אויף אַ
 באַנק אין אוהל און שלאָפט געשמאַק איין — דעם נר־תמיד
 אָנגעצונדן, דעם מזבח אַרומגעוואָשן, און שטיל איז אין
 טונקעלן אוהל, נאָר דאָס ליכט, וואָס ברענט פאָר דעם
 אַרֶון, — הערט ער אַ שטים ווי פון דעם אַרֶון אַרויס זיין נאָמען
 רופן:

— שמואל! שמואל!

דאָס יינגל זעצט זיך אויף, קוקט זיך אַרום — קיינער
 נישטאָ, נאָר דאָס ליכט, וואָס האָט געברענט פון פריער,
 ברענט נאָך איצט — הויבט זיך אויף, גייט אַרויס פון משכן,
 גייט אַריין אין אוהל, וועקט דעם בלינדן עלין:

— טאַטע, טאַטע, דו האָסט מיך גערופן?

— ניין, ניין, איך האָב דיך נישט גערופן. — זאָגט דער
 האַלב־פאַרשלאָפּענער, בלינדער עלין, — וואָס גערופן? איך
 האָב דיך נישט גערופן.

דאָס יינגל גייט צוריק אין משכן, קוקט זיך אַרום, —
 אַלץ ווי פריער: דער אַרֶון אַזוי ווי ער שטייט — אַזוי שטייט

ער; און דאָס ליכט, אזוי ווי עס ברענט — אזוי ברענט עס זיך, לייגט ער זיך ווייטער אנידער אויף דער באַנק און לייגט. לייגט אַביסל צייט, נאַר-וואָס געהאַט אַביסל די אויגן פאַרמאַכט, און די שטים רופט ווייטער:

— שמואל, שמואל!

דאָס יינגל כאַפט זיך מיט אימפעט אויף, קוקט זיך אום — קיינער נישטאָ. אַראָפּ פון דער באַנק, אַרויס פון משכן, אַריין אין דעם אוהל און וועקט דעם פאַרשלאָפּענעם עלטערן:

— טאַטע, טאַטע, דו האָסט מיך גערופן?

— וואָס גערופן? — איך האָב דיך נישט גערופן, — וועקט זיך דער אַלטער עלטער, זעצט זיך אויף אויפן געלעגער, קוקט זיך אַרום, ווי ער וואַלט עפעס געזען, — וואָס האָסטו זיך אויפגעכאַפט?

— האָסטו מיך גערופן.

— איך האָב דיך נישט גערופן, — זאָגט דער אַלטער. דאָס יינגל גייט ווייטער צוריק אין משכן, ציט זיך אויס אויף דער באַנק און לייגט און וואַרט. — שמואל, — שמואל, — ציט זיך אַ שטים איבערן גאַנצן אוהל.

ער האָט זיך געגעבן אַ זעץ אויף, אַ קוק אַרום זיך, אַרויס פון משכן, אַריין אין אוהל, צו צו עלטערן: — דו האָסט מיך יאָ גערופן.

נאָ, דאָ האָט שוין עלטער נישט געשלאָפּן. געזעסן איז דער אַלטער אויף זיין געלעגער און ערגעץ-וואוהין מיט זיינע פלינד אויגן געקוקט אין אַ פּרעמדער וועלט אַריין. „אהא — צו מיר זיך שוין נישט באַוויזן“ — האָט דער אַלטער

געברומט - „צום יינגל געקומען“, - „צום יינגל“ - האָט

דער אַלטער מיט די אַלטע ביינערדיקע יאַסלעס געקלאָפּט.

- האָסט מיך יאָ גערופן, טאַטע, - זאָגט שמואל.

- איך האָב דיך נישט גערופן, - זאָגט עלי ווי מיט

אַ האַלבן בייזער, - דאָס האָט דיך גאָט גערופן, ער האָט

דיך גערופן... .

דאָס יינגל איז שטיין געבליבן, דעם קאַפּ אַראָפּגע-

לאָזט, ווי פאַרשעמט. אַ מינוט האָבן זיי שטיל געשוויגן.

דערנאָך, אַז דאָס יינגל האָט אָנגעהויבן שטיל אַוועק-

צוגיין פון אַלטן, גלייך ווי ער וואָלט זיך עפעס געווען

אַפּגעגנבעט, האָט דער אַלטער אים מיט אַ ביינערדיקן

טאָן נאָכגעלערנט :

- און אַז ער וועט דיך רופן, זאָג אים, דו ביסט דאָ:

„כ'בין דאָ“ -

דאָס יינגל איז צוריק אין אַוהל געגאַנגען מיט אַן

אַראָפּגעלאָזענעם קאַפּ, האָט זיך אויף דער באַנק געזעצט.

און דאָס פנים אין ביידע הענט פאַרשטעלט.

און אַז דאָס קיל האָט גערופן: „שמואל, שמואל!“

איז ער שוין מער צו עלין נישט געלאָפּן.

צומאָרגנס אינדערפרי איז זיך ווידער דער אַלטער,

בלינדער עלי געזעסן פאַר דער טיר, און זיינע אַלטע ביי-

נער געוואָרעמט אין דער זוי. ער האָט זיך די פינגער

איינציקווייז געבראַכט, און די שפיץ באַרד אין מויל געכאַפּט

און געביסן, און ביי זיך געטראַכט: צו דעם קליינעם זיך

געוויזן, צו דעם קליינעם... . נישקשה, נישקשה.

אַ גאַנצן טאָג האָט זיך דער קליינער שמואל ווי באַ-

האַלטן פֿון אים. מען זעט אים אויף די אויגן נישט - האָט

זיך דער אלטער געטראַכט, און אויסגעשטעלט די אויערן,
אויב דער קליינער לויפט נישט פאַרביי - נישטאָ, ער באַ-
האַלט זיך, - טראַכט זיך דער אלטער - באַהאַלט זיך -
און הויבט זיך אויף, און טאַפט מיט די הענט, ביז ער
טרעפט אַריין אין משפּן, שטעלט זיך אַוועק ביי דער טיר
און רופט אַריין:

- שמואל, שמואל, וואָס טוטסטו, מיין זון ?
- איך מאַך צורעכט דעם נר-תמיד, טאַטע, - ענט-
פערט שמואל.

- פאַרנומען ביים נר-תמיד, - זאָגט דער אלטער,
און טראַכט זיך: שטענדיק איז דאָס ביי גאָטס אַרבעט, -
קום נאָר אַרויס, - רופט דער אלטער, און טאַפט ווייטער
מיט די הענט אָן דער וואַנט, ביז ער קומט צו צום פריער-
דיקן אָרט.

האַלב ווי פאַרשעמט קומט צו צו אים שמואל און
שטעלט זיך פאַר אים.

- וואָס ווילסטו, טאַטע ?
- געוויזן זיך צו דיר גאָט ? - פֿרעגט דער אלטער.
- געוויזן, - ענטפערט שמואל מיט אַ האַלב פאַר-
שעמטן טאָן.

- און וואָס האָט ער דיר געזאָגט ?
שמואל שווייגט.

- „סודות“ - טראַכט זיך דער אלטער - „סודות“.
שמואל שווייגט.

- נישקשה, איך בין אויך אַ פּהן, ער פֿרעגט זיך צו
מיר אויך באַווייזן, מעגסט זאָגן, האַסט נישט וואָס מורא
צו האָבן.

שמואל שווייגט.

- שווייגסט - שווייגסט, - נו, נו, שווייג.
שמואל האָט דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט צו דער ערד.
- האָסט זיך נישט וואָס צו באַהאַלטן פאַר מיר, איך
האַב אויך גאָט געדינט, איך האָב אויך, - שאַקלט דער
אַלטער מיטן קאָפּ.

שמואל שווייגט.
- כוֹדוֹת, כוֹדוֹת, - זאָגט דער אַלטער פאַר זיך.
- מען דאַרף זעם נר-תמיד אָנצינדן, ער איז פאַר-
לאַשן - זאָגט שמואל.

- גיי דעם נר-תמיד אָנצינדן, ער איז פאַרלאַשן, -
זאָגט דער אַלטער מיט אַ געבייזער.

שמואל איז צוריק אין משכן אַריין.
דער אַלטער איז פאַר דער טיר זיצן געבליבן, די זון
האָט זיין אויפגערייזט פנים געברענט, און געברומט האָט
ער פאַר זיך: סוֹדוֹת... סוֹדוֹת...

אין דעם איז אַרויסגעקומען דער עלטסטער יינג זיינער,
זופני, פון משכן אַרויס, אויפן גאַפּל אַ פעט שטיק פלייש
פון טאָפּ אַרויסגעכאַפט. דערזען דעם אַלטן, ברעכט ער
אָפּ אַ שטיקל פון גאַפּל און מיט אַ פול מויל זאָגט ער צום
פאַטער:

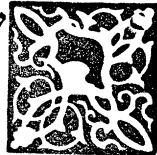
- נאַ, נעם, טאַטע, אויך אַ ביסן.
- פרעסער, זוּיפער, נאָר צום פרעסן ווייסט איר, נאָר
כאַפּ-לאָפּ, פרעסער! אוי, אוי!

דער עלטסטער יינג האָט אַ פאַר בייזע אויגן אויסגע-
גלאַצט אויפן אַלטן. ער האָט אים גאַרנישט געקאָנט ענט-
פערן, ווייל דאָס מויל איז אים מיט פלייש אָנגעשטאַפט
געווען.

דער קעניג פון יהודה

(פון דער סעריע „נביאים“)

שראל האָט זיך אָפּגעטיילט פון יהודה און
האָט זיך געמאַכט אַ באַזונדערן קעניג איבער
זיך — ירבעם.

און דער קעניג ירבעם האָט מורא געהאַט,
אַז דאָס פּאָלק וועט אויפגיין קיין ירושלים אויף יום־טוב, ווי
גאָט האָט געבאָטן, און וועט זען דאָס בית־המקדש, וואָס
שלמה האָט זיי אויפגעשטעלט, און דודס טורעם מיט די
גאָלדענע פּאַנצערס פון די גבורים, וואָס הענגען אויף אים,
און וועלן הערן די לויים געזאַנג אין בית־המקדש־הויף, —
וועלן זיי זיך פאַרבענקען נאָך דודס הויז און רחבעמען ווידער
איבער זיך פאַר אַ קעניג מאַכן — האָט ער געלאָזט צוויי
גאָלדענע קעלבער מאַכן, איינעם אויפגעשטעלט אין דן, און
דעם צווייטן אין בית־אל און געזאַגט: דאָס איז דיין גאָט,
ישראל, וואָס האָט דיך פון מצרים באַפרייט, אים דינען, אַזוי
ווי עס שטייט אַלץ אויפגעשריבן אין דער הייליקער שריפט.
און אויסגעקליבן האָט ער פאַר זיינע קעלבער כהנים
פון פּראָסטן פּאָלק, וואָרים קיין פּאַסנדע האָט ער נישט

געפֿינען. אַלע פּהנים זענען געווען אין ירושלים, און וואָס פֿאַר אַ מיטל ער האָט נישט אָנגעווענדעט, אז ער זאָל עפעס אַראָפּקריגן אָן אָרנטלעכן פּהן פֿאַר זיינע קעלבער, האָט נישט געהאַלפֿן. די פּהנים האָבן נישט געוואָלט קומען און פּשיטא שוין נביאים.

דאָס פֿאָלק איז אָבער געוואוינט געווען צו געניטע פּהנים און נאָך מער צו הייליקע שטרענגע נביאים, וועלכע האָבן דאָס פֿאָלק געשטראַפּט און קיינעם נישט נושא-פּנים געווען, אַפֿילו דעם קעניג נישט, וואָס האָבן וואונדער גע-וויון און פֿאַרציילט פֿון גאָט, און דאָס פֿאָלק האָט אָנגע-הויבן צו בענקען צוריק נאָך ירושלים.

עפעס האָט ער יאָ געהאַט אַ פֿאַר נביאימלעך, וועלכע האָבן זיך אויסגעלערנט אַביסל פּשוף מאַכן פֿון די בני-נוב, נאָר זיי האָבן בלויז געקאָנט קליינע מופּתֿימלעך באַווייזן, ווי וואָסער און בלוט פֿאַרקערן, אָבער רעכטע מופּתים האָבן זיי נישט געוואוסט, און דאָס פֿאָלק האָט צו זיי קיין צוטרוי נישט געהאַט.

נון איז אָנגעקומען אַ געטלעכער מאַן פֿון יהודה מיט גאָטס וואָרט קיין בית-אל, און דער קעניג ירבעם שטייט פֿונקט אַליין אויפֿן מזבח אין זיין רעזידענץ-שטאָט און דעמפּט פֿאַר דעם גאַלדענעם קאַלפֿ געווירצן.

און דער געטלעכער מאַן רייסט זיך אַריין צווישן עולם, וואָס שטייט אַרום מזבח, קומט צו פֿאַרן קעניג און רופּט צום מזבח! מזבח, מזבח! עס וועט קומען אַ טאָג און אַ זון פֿון דודס הויז וועט שעכטן אויף דיר די פּהנים, וואָס אפּפּערן פֿאַר דיר, און וועט פֿאַרברענען זייערע ביי-נער אויף דיר. און מיין צייכן איז: דער מזבח וועט צע-שפּאַלטן ווערן, און דאָס אַש וועט זיך אויסשיטן.

און זע, דער מזבח ווערט צעשפאלטן, און דאָס אַש
שיט זיך אויס אין זיינע לעכער.

דער קעניג האָט באַלד פאַרשטאַנען, אַז דאָס איז אַן
אַמתער נביא, אַ ריכטיקער ירושלים-נביא און אַזאַ נביא,
אַז ער וואָלט געקריגן פאַר זיינע געטער, וואָלט ער גע-
קאַנט צוציען דאָס גאַנצע פּאָלק צו זיך, און דאָס פּאָלק
וואָלט שוין נישט געווען געבענקט נאָך ירושלים, און
וואָלטן זיך שוין מער נישט אַרויסגעגנבעט פון זיינע גרע-
נעצן, צו קומען קיין ירושלים, ווי זיי פלעגן עס טאָן.

און דער קעניג האָט באַשטימט ביי זיך, אַז וואָס דער
נביא זאָל אים נישט קאָסטן, זאָל ער אים דאָך אויפהאַלטן
פאַר זיינע געטער.

זאָגט דער קעניג אַזוי צום נביא :

— מיין גוטער נביא ! איך זע, אַז דו ביסט טאַקע אַן
אַמתער נביא, וואָס דו קאָנסט גרויסע מופתים מאַכן. ווייסטו
וואָס, איך וויל דיך אויסהאַלטן פאַר מייןע געטער, איך
וויל דיר גוט באַלוינען, אַלע פּיסלעך און לונגען פון די
קרובות, וואָס מען וועט ברענגען פאַר די געטער, וועלן
געהערן צו דיר, אַ טייל פון די נדבות, און וואָס טויג דיר
צוריקגיין קיין ירושלים, דאָרט זענען דאָ אַ סך נביאים
אַחוץ דיר, דו ביסט אַודאי דער קלענסטער פון זיי. בלייב
דאָ איבער ביי אונז, וועסטו דאָ זיין דער גרעסטער נביא.

נאָר דער נביא ענטפערט אַזוי :

— אַפילו ווען דו וועסט מיר געבן פולע שטובן מיט
גאָלד, אַ האַלב פון דיין הויז, וועל איך אויך נישט טוישן
ירושלים אויף דיין בית-אל, און דאָס בית-המקדש — אויף
דיין גאָלדענעם קאַלב.

און דער קעניג טראכט זיך אזוי: איז הארט ביי זיך,
מען דארף אים אפיסל ווייכער מאכן.

פאלט ער אויף א פלאן און זאגט אזוי:

— געטלעכער נביא! דייע ווערטער האָפן מיר גערירט,

און איך וויל טאקע אָנהויבן תשובה טאָן צו גאָט, און איך
וויל אין דיר ערן גאָט, לאָמיר דיך מכבד זיין מיט מיינע
בעסטע מאַכליים, מיט מיינע שענסטע חפצים. קום אונטער
דעם באַלקן פון מיין דאָך, וואָש דייע פיס און עס פון דעם
ברויט, וואָס איך וועל פאַרבאַרייטן פאַר דיר, זאָלן זען אלע
אַלטע און חשובע לייט פון ישראל, ווי דער קעניג איז מכבד
און ערט דעם נביא פון גאָט.

נאָר דער נביא האָט געזען, אז זיינע ווערטער האָפן
דעם קעניג גערירט, האָט עס אים אין האַרץ געפרייט און
ער האָט שוין גערעדט צום קעניג מיט אַ מילדן קול:

— מיך פרייט זייער, וואָס מיינע ווערטער האָפן דיך
גערירט, און דו הויבסט אָן תשובה צו טאָן. זאָל דיר גאָט
ביישטיין און מוּחל זיין דיר דייע חטאים. נאָר עסן מיט דיר
קאָן איך נישט, און אָפקערן הינטער דיין באַלקן טאָר איך
איך נישט, ווייל גאָט האָט מיר אָנגעזאָגט: „דו זאָלסט נישט
עסן קיין ברויט אויף דעם אָרט, און זאָלסט נישט טרינקען
קיין וואַסער אויף דעם אָרט און זאָלסט נישט ציריק אַרויס-
גיין פון שטאָט אויף דעמוועלפן וועג, מיט וועלכן דו ביסט
אַריינגעגאַנגען“, און גאָט ווידערשפעניקן קאָן איך נישט.

און דער נביא איז איינזאָם אַרויסגעגאַנגען פון שטאָט,
פון קיינעם נישט באַגלייט, פון קיינעם גאַרנישט גענאָסן,
דורך אַ באַהאַלטענעם וועג אוועק פון שטאָט.

און געגאַנגען איז ער אויפן וועג פריילעך, מיט אַ לייכט
האַרץ און מיט אַ גוט געמיט. אָט האָט ער גאָסס שליחות גע-

טאָן: געקומען אין שטאָט, געזאָגט דעם קעניג דעם אמת אין פנים אַרײַן, און דער קעניג איז גערירט געוואָרן פון זײַן נביאות און טוט תשובה צו גאָט.

און גאַרנישט האָט ער דערפאַר גענומען, אפילו קײַן לעק וואַסער, אפילו קײַן פיסן ברויט.

הונגעריק איז ער געווען, און זײַן וועגטאָרבע איז לײַדיק געווען, און קײַן חפץ האָט ער בײַ זיך נישט געהאַט, נאָר דאָס האָט אים נאָך מער באַפרידיקט: געטאָן גאָטס שלײַחות און גאַרנישט דערפאַר גענומען — האָט ער זיך געזעצט אויף אַ שטיין אַפרוען.

און דאָס פאַלק, וואָס איז אַרום דעם מזבח געשטאַנען און האָט געזען דעם נביאס מופת און געהערט דעם נביאס וואָרט, האָט אונטער אַנדערער צו מורמלען אָנגעהויבן: אָט דאָס איז מיר אַ נביא, געזאָגט דעם קעניג דעם אמת איז פנים, קײַן באַלױנונג דערפאַר נישט געוואָלט נעמען. וואָס דען, אונזערע נביאים? ...

— ברויט־פרעסער זענען זײַ נאָר, — האָט אײַנער פון דער מחנה געזאָגט.

— אַראָפּצוגנבענען פון די בעסטע חלקים, דאָס קאַנען זײַ, — האָט אַ צווייטער געברומט.

און אַ זון פון אַן אַלטן נביא, וואָס איז געווען אין שטאָט, איז דערבײַ געשטאַנען און האָט צוגעזען אַלץ, וואָס דער נביא האָט געטאָן און גערעדט, איז ער אַהיים געגאַנגען צום פּאָטער, אַ נביאלע דאָרט עפעס, האָט זיך שוין באַלד רויק זײַנע יאָרן אויסגעלעבט אויף דעם נייעם פּלאַץ אין בית־אל — האָט זיך אויף דער עלטער אַוועקגעזעצט אין דער היים, הינטער זײַן פייגנבוים און בײַנשטאָק אויסרוען

און האָט געלעבט פון דעם, וואָס ער האָט אָנגעקליבן אין די
גוטע צייטן.

און דער זון קומט דאָ אַהיים און וואַרפט אַ וואָרט
אונטער זיך:

— דאָס איז אַ נביא! דאָס ווייס איך איז אַ נביא!

— וואָס אַ נביא? — פרעגט דער אַלטער, וועלכער
איז געווען זייער אויפפאַסנד אויף דעם וואָרט „נביא“.

— איז געקומען אַ נביא פון יהודה, איז צו צום מלך,
אים די עברות אין פנים געזאָגט, דעם מזבח אויף צווייען
געשפּאַלטן, דאָס אַש אויסגעשיט אין דעם מלך די האַנט
פאַרדאַרט, נישט קיין עסן, נישט קיין טרינקען. דער מלך
ווייל אים די מתנות באַשענקען, ווייל פאַרן פהן-גדול מאַכן —
ער כאַפט די טאָרבע און אַרויס פון שטאָט. . .

— אַ נביא, מיינס אַ חבר, איניינעם אין ירושלים אין
איין הייל געווען באַהאַלטן. איניינעם ביי אחיה השלוני
תורה געלערנט, אַודאי, ווי הייסט — זאָגט דער אַלטער,
וועלכן די גבורות פון דעם נביא האָבן אויפגערודערט —
אַודאי, מיר וועלן זיי ווייזן, די קעניגן, זיי ווילן נישט
גאָטס וואָרט הערן — שטראַפן וועט מען זיי מיט דער
האַרפסטער שטראַף. „און גאָט האָט געזאָגט צו מיר אַזוי“ —
הויבט אָן דער אַלטער פּלוצלינג מיט אַ נביאישן טאָן —
דעם רייטוואָגן שפּאַנט מיר איין, העי, יינגען, דעם רייט-
וואָגן! — פאַרגעסט פּלוצלינג דער אַלטער, וואָס גאָט האָט
אים געזאָגט, — לאַזט מיך מיין חבר, דעם נביא, נאַכלויפן,
אונטער מיין דאָך אים ברענגען, דאָס פעסטע קאַלב שעכט
מיר. העי, יינגען! נאָכן נביא, וואָס הייסט, ווי דען! מיר
וועלן זיי ווייזן די מלכים.

די יינגען האָבן אים דעם רייטוואָגן געשפּאַנט, דער
נביא האָט זיך אַרויפגעזעצט און דער מויל־אייזל האָט אים
אויף דעם וועג געפירט, אין וועלכֿן דער נביא פון גאָט איז
געגאַנגען.

דער נביא פון גאָט איז נאָך אַלץ געזעסן אויפן שטיין,
בײַ אַ קוואַל וואַסער, צופרידן אין זיך, וואָס זיין שליחות
האָט זיך אים אזוי איינגעגעבן, און האָט זיך דערווייל גע-
טראַכט: דאָך נישט אזא זינדיקע שטאַט דאָס בית-אל, עס
האָט אַ ווייך האַרץ פאַר גאָטס וואָרט, האָט הנאה פון נביאס
מוסר. נאָר לענגער בלייבן האָט מען נישט געטאָרט, גאָט
האָט נישט געהייסן.

„זאָלסט נישט עסן קיין פרויט און זאָלסט נישט טריין-
קען קיין וואַסער אויף דעם אָרט“ — האָט גאָט געזאָגט,
קרעכצט דער נביא.

אין דעם קומט אָן דעם אַלטן נביאס רייטוואָגן און
שטעלט זיך אָפּ:

— דאָס ביסטו דער נביא פון יהודה, געקומען מיט
גאָטס וואָרט, געשיקט צו ירבעם?

— דאָס בין איך! — זאָגט דער נביא.

— און וואָס גאָט האָט דיר געזאָגט, אַז דו זאָלסט נישט
עסן קיין פרויט און נישט טרינקען קיין וואַסער אויף דעם
אָרט? — זאָגט דער אַלטער אין איין אָטעם.

— יא, דערזעלבער.

— אויב אזוי, טאָ זען זיך שוין אין מיין רייטוואָגן און
פאַר מיט מיר אין שטאַט אַריין. גאָט האָט זיך צו מיר באַוויזן
און געזאָגט: „לויף אים נאָך, ברענג אים אין שטוב אַריין
און גיב אים פרויט, און גיב אים וואַסער.“ אוי, קוים זיך

דער כאַפּט, — אָטעמט שווער אָפּ דער אַלטער, — גאָטס באַ-
פעל צו דערפילן.

— און ווער ביסטו דען? — פרעגט דער נביא.

— אויך אזא נביא, ווי דו. איך האָב גענוג געשטראַפּט,
גענוג גערעדט, מען האָט מיך נישט געוואָלט פּאָלגן, אָט
וועלן זיי האָבן דערפאַר.

— א נביא פון גאָט? — פרעגט נאָך דער אמתער נביא
איבער מיט אַביסל חשד.

פרעג נישט, חבר; אויך אזא נביא ווי דו; דאָס גאַנצע
פּאָלק אין טויער ווייסט עס. אָט פרעג זיי, — ווייזט ער אויף
די אַרומיקע. — העי, גענוג אייך געוואָרנט, ווענדעט ער זיך
צום עולם — נישט געזאָגט, איר זאָלט תשובה טאָן? אָט וועט
איר האָבן פאַר דאָס אייעריקע. שוין זיבעציק יאָר אויף מיין
גרויען קאָפּ — זאָגט ער צום נביא — ווי איך בין א נביא;
נאָך נתן הנביא געקענט, און מיט אחיה-השלוני ברידער גע-
ווען. איניינעם מיט אים דעם נייעם מלבוש אויף ירבעמען
צעריסן, אחיה האָט אים געגעבן די צען חלקים, און איך האָב
געבראַכט די צוויי געבליבענע חלקים צו רחבעמען. הרגענען
האָט ער מיך געוואָלט, בין איך פון אים אַנטלאָפּן.

— האָט דיר געזאָגט, אז דו זאָלסט מיך צוריק אין
שטאָט ברענגען, און עסן מיר געפן? א וואונדער, עפעס
מיר האָט ער גאַרנישט געזאָגט דערפון, — זאָגט דער נביא.

— געזאָגט מיר: גיי, לויף אים נאָך, ער איז הונגעריק
און דורשטיק, און איך האָב אים נישט געהייסן עסן און
טרינקען אויף דעם אָרט, ברענג אים צו דיר — זאָגט ער, דו
וועסט אים טרעפן אויפן וועג, הינטער דער אלה. הא, דו
ביסט טאַקע געזעסן הינטער דער אלה.

— אודאי מיך געוואָלט אויספרייוון — זאָגט דער נביא פאר זיך — גאָט, אויב איך וועל נישט עובר זיין אויף זיין באַפעל, נישט צונעמען קיין לוי פאר מיין שליחות. צוליב דעם האָט ער מיר נישט געהייסן עסן, נישט טרינקען אויף דעם אָרט, — טרייסט זיך דער נביא, וועלכער איז געווען הונגעריק און דורשטיק. — אָ, ניין! איך וועל נישט עובר זיין דיין באַפעל, טאטע אין הימל, — זאָגט דער נביא, אַרויפגייענדיק אויפן אַלטנס רייטוואָגן, — דעריבער האָט ער מיר נישט געלאָזט זאָגן, נאָר ער האָט דיר אָנגעזאָגט, פדי צו ווייזן מיר, אז ער געדענקט אָן מיר. ער ווייס גאַנץ גוט, אז איך בין הונגעריק און דורשטיק.

— מיר וועלן זיי ווייזן, די מלכים, — האָט דער אַלטער נביא געזאָגט, — מיר וועלן זיי שוין ווייזן, וואָס אַ נביא הייסט, און וואָס עס הייסט אין גאָט ווידערשפעניקן, מזבחות זיך אַליין מאַכן, קרבנות זיך אַליין מקריב זיין, מיר וועלן זיי שוין ווייזן, — האָט דער אַלטער הויך געשריגן מיט קוראָזש און האָט דעם נביא אין שטאָט אַריינגעפראַכט.

דעם נביא אין שטאָט אַריינגעפראַכט, איז אים די גאַנצע שטאָט נאָכגעלאָפן. די הייזער האָט מען איבערגעלאָזט אַליין, די מוטערס האָבן די קינדער אויף די הענט גענומען און נאָכן נביא געגאַנגען, און די כהנים האָבן דאָס גאַלדענע קאַלב אין זייער מקדש איבערגעלאָזט און נאָך דעם נביא נאָכגעגאַנגען. דערווייל האָבן טאַקע דעם פאַלשן נביא זין דאָס פעטסטע „געדריטלטע“ קאַלב געשאַכטן, דעם טיש אונטער אַ לינדנבוים געגרייט, פרויט דערלאַנגט, זאָלן דערלאַנגט, און דאָס פעטע קאַלב אויפגעגעבן.

דער שטאָט-נביא האָט זיין גאַסט וואַסער דערלאַנגט, האָט אים די פיס געוואַשן און אים דעם אָנגעזעענסטן אָרט

אָנגעביטן, אַליין האָט ער זיך אונטער דעם בוים געשטעלט
אים צו באַדינען.

זענען אָנגעקומען די פּאַרנעמסטע בעלי-בתים פון
שטאָט, דעם נביא מתנות געבראַכט; איינער אַ גאָלדענע
קרוג, דער צווייטער אַ גוטן אונטערטעניקן אייזל. דער
אַלטער נביא האָט די מתנות פאַר זיין חבר צוגענומען,
דערפּיי זאָגנדיק צו די חשובים אזוי: – האָב איך דען אייך
נישט גענוג געשטראָפּט, האָב איך אייך דען נישט געזאָגט:
טוט תשובה, פֿל זמן עס איז נאָך צייט! איר האָט מיך נישט
געוואָלט פּאַלגן. וויי, אוי וויי געשריגן!... – האָט דער
אַלטער זיך די האָר פון קאָפּ געריסן. דער נביא, עסנדיק
רויק זיין ביסן פרויט, פּויגט איבער דעם קאָפּ צו אים און
שאַקלט אים מיט מיטן קאָפּ.

עס קומט אָן אַ יידענע מיט אַ קראַנק קינד אויף דער
האַנט, שטרעקט אויס די האַנט צום נביא:

– גאַטס פּריינט, האָב רחמנות אויף דיין דינסט, און
הייל איר איינציק קינד. איך האָב נישט מער ווי פינף טעפּ
האַניק אין דער שטוב, וועל איך זיי דיר אוועקגעבן.

און דער אַלטער שטאַט-נביא גייט פּלוצלינג צו צו
זיין חבר פון יהודה און זאָגט צו אים:

– שלאַג מיך, חבר, שלאַג מיך, פּריינט, וואָרים גאַט
האַט געהייסן, אז דו זאָלסט מיך שלאַגן.

און דער נביא האָט אים מיטן לעפּל, וואָס ער האָט
געהאַלטן אין האַנט, געגעבן עטלעכע קלעפּ אויף דער
פּלייצע.

און דער אַלטער שטאַט-נביא דרייט זיך אויס צו דער
יידענע מיטן קראַנקן קינד און זאָגט אזוי:

— „אזוי ווי אַ חבר שלאַגט אַ חבר, און אזוי ווי אַ פריינט שלאַגט אַ פריינט, אזוי וועל איך אייך שלאַגן : עס איז נישטאָ קיין רחמים היינט ביי מיר“, זאָגט גאָט.

און דער נביא דרייט אום דעם קאָפּ, מיטן ביסן אין מויל און שאַקלט צו : — אזוי איז עס, אזוי. . .

אין דער שטאָט אָבער איז וואָס אַמאָל מער פאַר-שפרייט געוואָרן די ידיעה, אַז דער נביא פון יהודה, וואָס איז געקומען אין שטאָט אַריין און אזוינע מופתים באַוויזן, און דעם מלך אין פנים דעם אמת געזאָגט — איז ווידער צוריק אין שטאָט אַריינגעקומען און שטייט אין ביים שטאָט-נביא, און ער עסט דאָרט ברויט, און ער נעמט צו נדבות און זאָגט דאָרט נבֿיאות : — האָבן זיי יעדערער אים געבראַכט מתנות און געקומען צו אים, טיכער אים אויסגעשפרייט, און גאָלד און זילבער אים אַנידערגעלייגט, און צו אים די הענט אויסגעשטרעקט נאָך ישועה. און דער אַלטער שטאָט-נביא שטייט אַלץ און שטראַפּט, און שטראַפּט. האָט דאָס זיין נביאיש האַרץ גערירט, אין יהודה איז ער געווען דער קלענסטער, קיינער האָט זיך אויף אים נישט אומגעקוקט, אַלע גייען נאָך אַחיה השלּוני, און דאָ איז ער דער גרעסטער, דאָס פּאָלק גייט אים נאָך, און ברענגט אים מתנות און שפרייט אויס די הענט צו אים. עס איז גאָרנישט אַזאָ שלעכט פּאָלק, ווי ער האָט געמיינט : האָט ליב גאָטס וואָרט און איז מכבד דעם נביא.

און דער אַלטער שטאָט-נביא שטייט אַלץ און שטראַפּט, און שטראַפּט, רופט ער זיך אָן :

— נו, פאַרפאַלן איז נאָך נישט, אויף אַלץ איז דאָ אַן עצה, קיינמאָל איז ביי גאָט נישט צו שפּעט. תשובה דאַרף מען טאָן, וועט אייך גאָט מוחל זיין !

און דער אלטער נביא נאך אים :

— דאָס וואָס איך האָב אייך שטענדיק געזאָגט,
תשובה איז תשובה! מיט תשובה קאָנסטו אַלץ מאַכן.

און די בעלי-בתים וואָס זענען דאָרט געווען, קוקן
זיך איבער איינער צום צווייטן און זאָגן אין דער שטייל,
וויינדיק אויפן נביא :

— אָט איז אַ נביא, אָט איז גאָטס אַ שליח, מיט איין
האַנט שלאָגט ער דיך, מיט דער צווייטער — טרייסט ער דיך.

און דער נביא זאָגט ווייטער :

— גאָט איז אַ אל רחום וחנוּן, און ווען מען בעט
צו אים — הערט ער, ווען מען טוט תשובה, איז ער
מוחל! אַ דערבאַרעמדיקער גאָט איז ער, אַ גוטער גאָט.

— אַ דערבאַרעמדיקער גאָט איז ער, — שרייט נאָך
דער שטאָט-נביא. — הערט, ישראל, הערט, וואָס גאָט
לאָזט אייך זאָגן: „אַ דערבאַרעמדיקער גאָט בין איך דיר,
און אַז דו וועסט מיך רופן, וועל איך דיר הערן, און אַז
דו וועסט תשובה טאָן צו מיר, וועל איך דיר מוחל זיין.“

— אַ אויסדערוועלט קינד ביזטו מיר, ישראל, זאָגט
גאָט, — הויבט אָן מיט זיין טאָן אונזער נביא. — און
זענען דען נישט מיינע פריינט, אַברהם, יצחק און
יעקב געווען דינע עלטערן? און משה, מיין טייערער
קנעכט, איז דען נישט געגאַנגען פאַר דיר? גאָט האָט
דיך אויסגעוועלט, ישראל.

— אַ אויסדערוועלט קינד זענען מיר, — זאָגן די
בעלי-בתים איינער צום צווייטן, און טרערן ווייזן זיך אין
זייערע אויגן, און רוקן זיך נענטער צום נביא, און וואַרע-
מער ווערט זיי. — אַ אויסדערוועלט קינד, און אברהם,

יצחק און יעקב זענען געוועזן אונזערע עלטערן, אן אויס-
דערוויילט קינד, ישראל... .

און א בעל-הבית פון דאָרט, מיט טרערן אין די
אויגן, גייט צו צום נביא (האַלט זיך אַביסל צוריק), און
מיט אַ פאַרכריפעט קול זאָגט ער:

- טייערער נביא, גוטער נביא, אן אויסדערוויילט קינד
זענען מיר פאַר גאָט. מיין ברודער ביסטו, מיין פאָטער
ביסטו; דיין קנעכט האָט היינט די וויינטרויבן אין קעל-
טער געטראַגן, דעם וויין אין די פעסער געבראַכט, לאָז
דיין קנעכט דעם וויין דאָ אויפן טיש ברענגען, און לאָז
דאָס פאָלק זיך פרייען מיט דיר. אן אויסדערוויילט קינד
זענען מיר צו גאָט, אַ טייערער נביא! אַ, גוטער נביא!
און אַ צווייטער בעל-הבית מיט אַ כליפענדיק קול
איז צוגעפאָלן צום נביא:

- הייליקער נביא, געטלעכער נביא! גערעדט האָסטו
היינט צום האַרץ פון דייע קנעכט און געטרייסט האָסטו
זיי; און דיין קנעכט האָט האָניק אַרויסגענומען פון דעם
בינשטאַק די היינטיקע נאַכט. לאָז עס דיין קנעכט דאָ
אויפן טיש פאַר דיר ברענגען און זאָל דאָס פאָלק זיך
פרייען מיט דיר. געטרייסט האָסטו אונז היינט און גע-
רעדט צו די הערצער פון דייע קנעכט, אַ, הייליקער נביא!
געטלעכער נביא!

- איך זע אין דעם קיין חטא נישט, - האָט דער אָפּ-
געענטפערט.

און די בעלי-בתים זענען מיט פרייד יעדערער צו זיין
הויז געלאָפן, און יעדערער האָט זיין וויין און האָניק, און
די פרוכטן פון זיין פייגנבוים און די פרוכטן פון זיין
טייטלבוים פאַרן נביא אויפן טיש געבראַכט.

און דאָס פּאָלק איז צוגעקומען וואָס אַמאָל מער,
וואָס אַמאָל מער און האָבן אים זיידענע מתנות געבראַכט;
ווער אַ גאַלדשטיק און ווער אַ זילבערשטיק, ווער אַ טייער
קלייד און ווער אַ שטיק פּורפור-שטאָף, ווער אַ קרוג
אייל, - און האָבן די מתנות צו זיינע פּיס געלייגט.

און דער עולם: מאַן און ווייב און קינד האָבן גע-
טרונקען פון דעם וויין און געלעקט פון דעם האָניג און
גענאָסן פון די פייגן און פאַרווכט פון די טייטלען - און
געפרייט זיך מיטן נביא, און ער - מיט זיי. און זיין
האַרץ איז פריילעך געוואָרן, און געזען האָט ער דאָס
פּאָלק אַרום זיך, און ווי עס פרייט זיך מיט אים, האָט
ער די הענט אויפגעהויבן און האָט אַזוי געזאָגט:

- וואו איז נאָך דאָ אַ פּאָלק ווי ישראל, און וואו
איז נאָך דאָ אַזאַ שטאַם ווי יעקב! וואויל איז דיר, וואויל
איז דיר, קיין שלעכטס וועט דיר נישט געשען, נאָר שלום,
שלום וועט זיין צו דיין געצעלט.

- האָב איך אייך דען נישט באַלד געזאָגט, אַז שלום,
אַז נאָר שלום וועט זיין צו אייך און צו אייערע קינדער?
שרייט דער שטאַט-נביא.

נאָר דאָס פּאָלק האָט איצט נישט געקוקט אויף אים.
געהערט פֿון נביא פון יהודה דאָס וואָרט שלום, איז זיי אַ
שווערער שטיין פון האַרץ אַראָפּ, און אַ גרויסע פרייד
איז זיי באַפאַלן, און זיי זענען צוגעפאַלן צו אים און האָבן
אים ביי די פּיס אַרומגענומען, האָבן אים אין דער הויך
געהויבן און האָבן געטאַנצט פאַר פרייד ארום אים.

- טייערער נביא, הייליקער נביא! דו ביסט אַ גוטער
נביא, אַ גוטער נביא, אונזער דאָך וועלן מיר דיר אַוועק-

געפן, אונזער ברויט און וואסער - זיי מיט אונז, בלייב
מיט אונז.

נאָר דער נביא האָט זיך אָפגעשטעלט :
- ניין, איך קאָן נישט. גאָט האָט מיר געזאָגט, - נאָר
וואָס גאָט האָט אים געזאָגט, האָט ער פאָרגעסן, -- איך וועל
נאָך צוריקקומען, איך וועל נאָך צוריקקומען.
און זיי האָבן אים אויף דעם פעסטן אייזל אַרויפגעזעצט
אָנגעלאָדן אַלע מתנות, די גאָלדשטיקער און די זיידנטיכער
מיט די פּורפורטיכער, אַלע קעשענעס אים אָנגעפילט, אַלע עקן
אים באַלייגט, און איצט איז שוין דער נביא נישט ווי פריער
ליידיק און לער, הונגעריק און דורשטיק, פאַרלאָזט און איינ-
זאַם פון שטאַט אַרויס ; - ניין, באַלאָדן און אָנגעשטאַפט,
זאָט און באַטרונקען, און דאָס פאַלק האָט אים באַגלייט מיט
געזאַנג און טענן.

ביים טויער פון שטאַט האָט ער זיך מיט זיי געזעגנט,
פאַרשפּראַכן זיי, אז ער וועט צוריקקומען, און זיי זענען מיט
רויקע געמיטער און פריילעכע הערצער אין שטאַט געגאַנגען,
און געזאָגט איינער צום צווייטן :

- אָט דאָס הייסט אַ נביא, דאָס איז אַ נביא פון יהודה.
- אַ גוטער נביא, אַ האַרציקער נביא.
- אַ גוט האַרץ, - האָט אַ דריטער אַ וואָרט אַריינגע-
וואָרפן, און זענען זיך צעגאַנגען.

רייט זיך אונזער נביא איינער אַליין אויפן ווייג, אָנגע-
לאָדן מיט אַלעם גוטעס, און טראַכט ביי זיך איז האַרצן :
- אַ גוט פאַלק ישראל, אַן אויסדערווילט פאַלק, האָט
ליב גאָטס וואָרט, האַלט פּכבּוד גאָטס נביא.
און דאָס אונטערטעניקע אייזעלע קלאַפט מיט די פיס-

לעך אָן די שטיינדלעך, און די גאָלדשטיקער און די זילבער-
שטיקער קלאַפן פון ביידע זייטן זאָטל.

אין האַרץ ביים נביא ווערט עפעס נישט אינגאַנצן זיכער;
דאָס פאַריקע מאָל געגאַנגען, נישט געריטן אויף דעם וועג,
א הונגעריקער, א דורשטיקער, אַבער עפעס דאָך רויקער
געווען, מער צופרידן מיט זיך. דאָס זייניקע אָפגעטאָן, געזאָגט
גאָטס וואָרט, געוואָרפן אַן אימה אויפן מלך און פאָלק, און
גאַרנישט דערפאַר גענומען.

— וואָס האָב איך דאָ געטאָן, — וויל ער זיך אַליין פאַר-
ענטפערן, — געגעסן און געטרונקען, און גאָט האָט דאָך אַליין
געזאָגט דעם נביא, אז ער זאָל מיך צוריקברענגען און עסן
מיר געבן, און טרינקען מיר געבן.

— און אַ גוט פאָלק ישראל, אַן אָרנטלעך פאָלק, האָלט
זיך אָן גאָטס וואָרט, וויל זיך האַלטן, נאָר האָבן אַ שלעכטן
קעניג, דעם ירבעם, גאָלדענע קעלבער האָט ער זיך געמאַכט.
און עס וועט קומען אַ צייט און יהודהס אַ קינד וועט
שעכטן דייע פּהנים אויף דייע מזבחות — און איך וויל
דאָך...

— שלום האָט מיר גאָט נישט געהייסן צו זאָגן, —
טראַכט ער, זי דערמאָנענדיק, אז ער האָט צוגעזאָגט שלום.
— שלום, ניין, אַ, ניין! האָט מיר גאָט נישט געהייסן
צו זאָגן, — רעדט ער צו זיך אַליין און גיט אַ שטעק די
האַנט אין דער רייזע-טאַרבע און שלעפט אַרויס אַ פאַר
גאָלדשטיקער.

— און גאָלדשטיקער האָט מיר גאָט נישט געהייסן
נעמען פאַר מײן נביאות, — זאָגט ער צו זיך, און איך
האָב יאָ גענומען.

- און זיידענע טיכער, און פורפורשטאף האָט מיר גאָט
נישט געהייסן נעמען פאר מיינע נביאות, און איך האָב
יאָ גענומען.

און דערמאָנט זיך, ווי ער איז דאָ פריער געזעסן
הינטער דער אלה אַ הונגעריקער, אַ דאָרשטיקער, אַ מי-
דער און פאַרלאָזטער, און ווי גוט עס איז אים דאָ גע-
ווען; אָפגעטאָן גאָטס שליחות, געזאָגט דעם קעניג: דו
אזוינער און אזוינער - און אוועק. נישט דיין ברויט, נישט
דיין וואַסער.

און יעצט רייט ער דאָ אַ באַלאָדענער מיט גאָלד און
זילבער, און זיידנטוך און פורפורשטאָף, און מיט אַ פולן
מאָגן. . . און ער האָט געכאַפט די גאָלדשטיקער, און די
זילבערשטיקער, און די זיידנטיכער פון אונטערן זאָטל גע-
ריסן, - אויפן וועג פאַרשפרייט, און דעם פורפורשטאָף
פון זיך געוואָרפן, און געקוקט אויף זיך, און גאָטס וואָט
איז צו שאַנדע געוואָרן. . .

- נישט באַדאַרפט צוריקצוגיין, נישט געדאַרפט, רעדט
ער צו זיך אליין.

און ער באַטרויערט זיך אין זיין האַרצן און האָט חרטה
אויף זיינע מעשים, און גאָט האָט רחמנות אויף אים. און
לאָזט אים אָפקומען די זינד אויף דער וועלט -

עס גייט אַרויס אַ לייב פון וואַלד און טויט אים, און
דעם אייזל לאָזט ער לעבן.

שטייט דער אייזל אין מיטן וועג, נעבן דעם טויטן
קערפער און ווייסט נישט, וואָס ער האָט צו טאָן.

גייט אַ מענטש פאַרביי און דערזעט דעם טויטן נביא,
קומט ער אין שטאָט אַריין און דערציילט עס.

כאפט זיך דער שטאָט-נביא אויף און שפּאַנט זיך דעם
רייטוואָגן און פּאַרט אויפן וועג אַרויס און ברענגט אים
אין שטאָט אַריין.

און ער האָט אים אַ שיינע לוייה געלאָזט מאַכן און זיין
קבר, וואָס ער האָט זיך שוין געהאַט אויסגעהאַקט, אים אָפּגעגעבן.
און דאָס גאַנצע פּאַלק איז נאָך דער מטה געגאַנגען,
און האָט אים אַ שבח נאָכגעזאָגט :

— אַ גוטער נביא געווען.

— אַ האַרציקער מענטש.

— אַ גוט האַרץ, — האָט אַ דריטער אַריינגעוואָרפן.

און דער שטאָט-נביא איז נאָך דער מטה נאָכגעגאַנגען
און האָט זיך די הענט געבראַכן און האָט הויך געוויינט אויפן
קויל :

„און גאָט האָט דיר געזאָגט, אַז דו זאָלסט נישט עסן
קיין ברויט און זאָלסט נישט טרינקען קיין וואַסער אויף דעם
אָרט, און דו האָסט גאָט נישט געפּאָלגט, און האָסט יאָ געגעסן
ברויט און האָסט יאָ געטרונקען וואַסער אויף דעם אָרט —
האָט דיר גאָט דערפאַר געשטראַפּט.“

און ביי דער גרוב מאַכט ער מיט טרערן אין די אויגן
צו זיינע קינדער אַזוי :

„ליבע קינדער, אַז איך וועל שטאַרבן, באַגראָבט מיך
נעבן אים, אַ ברודער איז ער מיר געווען, אַ געזעלן מיינער...“

ביי דער פּוּתל-מעַרבי

(איינדריקן)

ען איך בין אַ יינגל געווען, אין חדר געלערנט,
זיך חומש געלייענט וועגן ירושלים, האָט זיך
זיך אַלץ געראַכט, אַז ירושלים איז אַ שטאָט
וואָס רוט נישט אויף גאַטס ערד, נאָר זי איז
גוט מיט גאַט אין די הימלען, ווי אונזערע פּאָטערס
אברהם, יצחק און יעקב, און ווען משיח וועט קומען און
אַלע טויטע חעלן אויפשטיין, דעמאָלט וועט ירושלים
איניינעם מיט אַלע הייליקע אבות פון הימל אַראָפּנידערן.
ירושלים איז געווען ווי אַ הייליקע לעגנאָדע, וועלכע קומט
צו גיין צום יידן אין די שבתדיקע טעג און די ימים-טובים
און לעבט ביי אים אין סודר אין די תפילות.
אַז איך בין עלטער געוואָרן, האָב איך די זכיה גע-
האַט מיט מיינע אייגענע אויגן צו זען די שבתדיקע
לעגענדע ירושלים. איך האָב געהערט, אַז פון דעם גאַנצן
חומש איז אינז נאָר איבערגעבליבן איין ירושלים, וואָס
לעבט מיט אונז אין איין צייט, און איך האָב נישט פֿריער
גערוט, ביז איך האָב זי נישט געזען מיט מיינע אויגן.

אין א פרייטאג פארנאכט בין איך צום ערשטן מאָל
אַנגעקומען מיט דער באַן פון יפו נאָך ירושלים. אז איך
בין געפאָרן מיטן וואָגן אין שטאָט אַרײַן און אַנגעקומען
צו די שערי-יפו, בײַ דעם אַרײַנגאַנג פון דער אַלטער
שטאָט, האָב איך געטראָפן ייִדן אין לאַנגע אַטלעסענע
קאַפּאַטעס, אין שיך און זאַקן, אין הויכע פוטערנע
שטריימלעך, באַהאַנגען איבער די אַקסלען מיט סאַמעטענע
שבת-מאַנטלען גײען מיט די ייִנגלעך צו דער כּוּתל מערבי
צו קבלת שבת. אין די פענסטער פון די קלײנע הייזלעך
האַבן אַרויסגעשיינט די שבת-ליכטלעך פון די מעשענע
לייכטער, ווי בײַ אונז אין די קלײנע שטעטלעך, האָב איך
זיך פאַרשעמט אַרײַנצופאָרן אום שבת אין ירושלים. בין
איך אַראָפּ פון וואָגן און געפרעגט זיך צו דער כּוּתל מערבי.
אז איך בין אַנגעקומען נאָנט צו דער כּוּתל מערבי, האָב
איך אַנגעטראָפן ייִדן וואָס האָבן געשטראָמט פון אלע
געסלעך צו דער כּוּתל מערבי. און פאַרשיידענע ייִדן זענען
דאָס געווען. עס זענען געגאַנגען שפּאַנישע ייִדן מיט
טערקישע טורבאַנען אויף די קעפּ, מיט שוואַרצע פינקל-
דיקע אויגן און שוואַרצע ריזיקע בערד. יעדעס געזיכט
איז ענלעך צום רמב"ם, צו אַ חכם און צו אַ לַמּדן. עס
זענען געגאַנגען די בוכאַרישע ייִדן, אַנגעטאַן אין זייערע
פאַרבנרייכע מאַנטלען, אין גאַלדענע פאַסקעס, מיט
קאַזאַקע פוטערנע היטלען און רויטע אויסגעהעפטע
שטיוול; נעבן זיי זייערע ווייבער מיט האַלב-פאַרהאַנגענע
געזיכטער. עס זענען אַנגעקומען די תּימנער ייִדן, אין
ווייסע קיטלען אַנגעטאַן אין אַרעמע טליתים. גאַליציאַנער
ייִדן, אין פּוילישע קליידונג, און ווייבער אין ווייסע זיי-
דענע טיכער און טערקישע שאַלן; און פּערסישע ייִדן,

אין שווארצע ערנסטע מאנטלען - און אלע האָבן געשטראָמט
צו דעם שמאַלן געסל, וואָס פירט צו דער פּוּתל מערבי.

און ביי דער פּוּתל מערבי זענען געשטאַנען די יידן פון
אלע פיר עקן וועלט, וואָס דאָס בענקשאַפּט האָט זיי אַרויס-
געיאָגט פון זייערע קליינע פּוּלישע שטעטלעך און פון זייער
זונעניקער תּימנישער וויסטע, און פון זייערע רייכפּאַרננדי-
קע האַנדלס-שטעט פון בוכאַריע, און פון די פינסטערע
דערפער פון פּערסיע און זענען זיך אלע צונויפגעקומען ביי
דער איינציקער איבערגעבליבענער וואַנט, וואָס שטייט ווי אַ
מצבה אויף אַ פּאַלק. די לאַנגע און ברייטע שטיינער, וועלכע
ליגן איינער אויפן אנדערן, זענען באַשריבן מיט נעמען כּוּן
די וואָס באַדאַרפן הילף, און צווישן די שפּאַלטן פון די
שטיינער ברענען ליכט, און די יידן פון אלע ווינקעלעך
האָבן זיך איינגעקופיעט אין דעם שמאַלן ענגן געסל, וואָס
איז פאַר דער וואַנט. שוואַרצע זיידענע זשופּיצעס מישן זיך
אויס איינינעם מיט גאַלדענע בוכאַרישע מלכימדיקע מאַנט-
לען; שוואַרצע פּוטערנע שטריימלעך מיט רויטע נערסישע
טורבאַנען; ווייסע תּימנישע קיטלען מיט שוואַרצע בכּוּבדיקע
שפּאַניש-יידישע קאַפּאַטעס, און אלע ווענדן זיך צו דער
וואַנט און קוקן צו די שווייגנדיקע גרויסע שטומע שטיינער
מיט בענקנדע אויגן. זיי, די שטיינער, זענען די עדות, די
איינציקע רעשטן פון אונזער הויז. עס זענען די קינדער
צוריק געקומען צום הויז און האָבן געפונען נאַר איין-איינצי-
קע איבערגעבליבענע וואַנט, און ביי דער וואַנט שטייען מיר
אלע אַרום, און מיר האַלטן זיך אָן ביי די הענט און מיר
זינגען אלע איינינעם אַ ליד, אַ גרויס שבתדיק ליד:

— לכה דודי לקראת כלה פני שבת נקבלה.

וואָס אַרט עס אונז, וואָס די אַראַבישע פּרויען פון די

קליינע שמוציקע הייזלעך, וואָס שטייען קעגנאיבער דער פּוּתל מערבלי, וואַרפן מיסט אויף די שפּתדיקע בגדים פון די פּפּבּוּדיקע יידן. וואָס אַרט עס אונז, וואָס די קליינע אַראַבישע יינגלעך פון די שמוציקע אַראַבישע הייזלעך וואַרפן שטיינער אין די פעטנדע יידן — פאַר דעם זענען מיר אין גלּוּת. אָבער מיר שטייען פאַר דער וואַנט פון אונזער הויז. און כאַטש אונזער הויז איז צעשטערט און אַ וואַנט פון אונזער הויז דינט נאָר צו פּאַצוימען אַ פּרעמד הויז — דאָך איז עס אונזער וואַנט, אונזער ירושה, דער איינציקער עדות פון אונזער גדולה, אין היינט איז שבת. . .

און צווישן די אַלטע יידן מיט די גרויע בערד שטייט אַ יונגערמאַן, זיין יונג בחוריש געזיכט זאָגט עדות, אַז ער האָט קיינמאָל נישט געפילט דעם גלּוּת, דאָך שטייט ער איינינעם מיט די אַלטע יידן, בויגט זיין פנים אין אַ יידס סדור און זינגט מיט דעם „לכה דודי“ מיט די אַלטע יידן. עס באַוואַרפן אויך אים די קליינע אַראַבישע יינגלעך מיט די שמוץ פון זייערע שטובן, און ווי אַן אַלטער ייד, וואָס איז געוואוינט צום גלּוּת, שטייט ער און קוקט זיך נישט אַרום, וואָס די גוים שטערן, און ער זינגט זיין שבת-ליד. מען האָט מיר אָנגעוויזן אויף דעם יונגמאַן אַלס אַן אַמעריקאַנער רב, וועלכער האָט פאַרלאָזט אַ שול פון די מיליאָנערן און איז אַוועק אין אַ פּראָסטער אַרעמער שול, צו אַרעמע אַלטע יידן.

... און עס וועט זיין אין די לעצטע טעג און עס וועט באַפעסטיקט ווערן דער באַרג פון גאַטס הויז אויף די שפיצן פון די בערג און ער וועט דערהויבענער ווערן איבער אַלע הויכן און עס וועלן שטראָמען צו אים אַלע פעלקער.

איך ווייס נישט אויב עס זענען שוין אָנגעקומען יענע
 לעצטע טעג, וועגן וועלכע דער נביא רעדט. נאָר דער וואָס
 האָט איבערגעלעבט פסח אין ירושלים, דער האָט געזען, ווי
 דעם נביאס ווערטער זענען מקיים געוואָרן.
 עס שטראַמען צום באַרג די פעלקער פון דער וועלט --
 און דער באַרג אליין ווערט באַוואַכט פון פרעמדע. . .
 עס וואַרעמען זיך אין דער ירושלימער זון די מאַכמעדאָ-
 נישע דערווישן, וועלכע ליגן אין זייערע ווייסע קיטלען איבער
 די מאַרמאָרנע טרעפן פון דעם גרויסן און ברייטן הויף, וואָס
 איז אַמאָל געווען דער בית-המקדש-הויף. און אויף דעם אָרט
 פון דעם בית-המקדש שטייט דער מאַכמעדאָנישער מעטשעט,
 און פאַר אַ באַקשיש פון פינף סענט ווייזט דיר דער דער-
 וויש די אַלע הייליקייטן, פון וועלכע דו האָסט געטרוּמט
 ווען דו ביסט אַ קינד געווען. פאַר אַ באַקשיש
 פון פינף סענט אַנטפלעקט ער פאַר דיר דינע רעליגיע-
 זע רעליקוויען. ער ווייזט דיר דעם שטיין, אויף וועלכן
 אַברהם האָט געזאָלט יצחקן מקריב זיין. ער ווייזט דיר דעם
 אָרט, וואו דער קדשי-קדשים איז געווען, אין וועלכן דער
 כּהן גדול האָט נאָר איינמאָל געמעגט אַריינטרעטן. עס
 שטייען די טערקישע סאָלדאַטן און היטן דעם איינגאַנג
 פון יעזוס קבר-קירכע און קוקן זיך צו מיט גלייכגילטי-
 קייט און מיט אַ שלעפּערדיקן גאַנווער צו דעם רעליגיעזן
 עקסטאַז פון די אַרעמע רוסישע פּויערים, פון די גריכישע
 פּאַפּן, פון די פּראַנצויזישע נאָנען, פון די איטאַליענישע
 גלחים — וועלכע וואַרפן זיך מיט די פּנימער צו דער ערד
 און ווערן פאַרחלשט ביי דער שוועל פון זייער הייליקייט.
 זיי ווייסן נישט די מאַכמעדאָנישע דערווישן און די טערקישע
 סאָלדאַטן, אז זיי האָבן געהיט דאָס געוויסן פון דער וועלט,

דורך הונדערטער יאָרן זענען זיי געווען די טויער-היטער פון דאָס הייליקסטע, וואָס די מענטשן האָבן פאַרמאָגט. זיי זענען געווען די טויערן-היטער פון ירושלים.

א קליין פאָלק, פאַריאָגט אין דער פרעמד פון זייערע באַזיגער, זענען אַמאָל געזעסן מיט זייערע האַרפן אין די הענט ביי אַ ברעג פון אַ פרעמדן טייך, געקוקט אין וואַסער און געבענקט נאָך זייער פאַליבטער היים, און עס האָבן פאַרלאַנגט זייערע באַצווינגער פון זיי, אַז זיי זאָלן זיי זינגען די לידער פון זייער היים, האָבן זיי די האַרפן אויף די צווייגן אויפגע-האַנגען פון די וויידנביימער, וואָס זענען געשטאַנען בייַם טייך און האָבן די שבוּעה געשוואוירן: „אַז איך וועל דיך פאַרגעסן, ירושלים, זאָל מיין רעכטע האַנט פאַרגעסן ווערן“.

אַ פאַרכשוּפטע שבוּעה איז דאָס געווען. נישט נאָר בלוּיז דאָס קליינע פאָלק האָט די שבוּעה געשוואוירן, נאָר די גאַנצע וועלט האָט מיט אונז די שבוּעה מיטגעשוואוירן. אין יעדן דור, דורך טויזנט יאָר, קומט די שבוּעה און פאַדערט דאָס איריקע. דורך טויזנט יאָרן האָט די שבוּעה פאַרכשוּפט און אַרויסגעפאַדערט די העלדן פון זייערע ריטערישע שלעסער און זיי האָבן זיך באַקליידט אין זייערע דאָן-קיכאַטישע שילדן און שפיזן, גענומען אָפּשייד פון זייערע פּרינצעסינס און האָבן געוואַנדלט ווי פאַריירטע איבער דער וועלט – געשלאָגן זיך אין וועלדער מיט מכשפים און רוחות, וואָס האָבן געפרוווט זיי שטערן דעם וועג. שטעט און דערפער פאַרברענט אויף זייער וועג, און פאַרכשוּפט פון דער שבוּעה האָבן זיי געבלאָגן-דזשעט אויפן וועג נאָך ירושלים, איבער דער גאַנצער וועלט, איבער אַלע וועגן און שטעגן האָבן זיי זייערע ביינער פאַר-שפּרייט. פיל זענען אונטערגעגאַנגען, פאַרלוירן געוואָרן אויפן וועג, נאָר אייניקע זענען דערגאַנגען. און שטייסטו היינט ביי

די טויערן פון ירושלים פאר פזח און דו זעסט ווי ס'ציען
זיך די פעלקער פון דער וועלט קיין ירושלים, אויף יום-
טוב - דאכט זיך דיר, אז דער צוג האָט זיך נאָכנישט גע-
ענדיקט, אז עס ציען נאָך די ריטערס קיין ירושלים ביזן
היינטיקן טאָג. . .

עס איז געקומען די שבועה אין דער שטילער נאכט
און האָט אָנגעקלאַפט אין לאַדן פון דעם רוסישן פויער, אין
ווייטן ווינטערדיקן רוסלאַנד: ירו-שלים! און עס קאָן שוין
דער פויער נישט רוען, ער וואַנדלט צופוס איבער די
לאַנגע ווייט פון זיין לאַנד, ביז ער קומט אָן צום ברעג פון
שוואַרצן ים, און שלעפט זיך טעג און נעכט איבער די ימים
און קאָן פריער נישט רוען, ביז ער קלאַפט אָן מיט זיין שטערן
אויף דער שוועל פון דעם טויער פון ירושלים. און שטייסט
אין ירושלים פסח-צייט, ביי דעם טויער פון דער אַלטער
שטאָט, און דו זעסט ווי עס ציען זיך צענדליקער טויזנטער
פיערן און פויערטעס פון אַלע עקן פון דער גרויסער
רוסלאַנד, מיט פעקלעך אויף די פלייצעס, זעסטו ווי עס
ציען זיך די קאטו-לישע פראַצעסיאָנען פון שפּנישע,
פוילישע און רוטענישע גוים, באַלקאנען-פעלקער, גריכן,
מאכמעדאנישע אַראַבער, וואָס קומען זוכן משה רבינוס קבר,
אַלטע אַראַבישע שייכן, מעקאנישע דערווישן, זעסטו, ווי
די אַלטע יידישע שבועה האָט זיי פאַרכשופט געקומען
ביינאָכט צו זייערע פענסטער און האָט זיי געוועקט און
געפאָדערט: ירושלים!

א יום-טובדיקע שטאָט איז ירושלים. עס גייט אויף
די זון אין א זילבערנעם ליכט און באזילבערט די גאַנצע
שטאָט. די הייזער זענען פון ווייסע שטיינער, די גאַסן
אויסגעלייגט מיט ווייסע סאַלץ-שטיינער, איבער די קעפ
הענגען ווייסע ליילעכער פון איין הייזל איבערן אַנדערן,
און איבער די שמאַלע ענגע געסלעך וואַנדלען די פעלקער
פון דער וועלט, אַלע טראַכטן פון ערד-קוגל און אַלע
שפראַכן פון מענטשלעכן מין הערן זיך איבער די שמאַלע
געסלעך פון דער אַלטער שטאָט. אין די קראַמען אויף די
פענסטער זיצן אויסגעזעצט די מאַכמעדאַנישע סוחרים,
רויכערן בשמים-געווירץ, אז דער אַנגענעמער ריח זאָל
צוציען קונים, און וואַרפן אויף זייערע פאַרבן-קאַלירטע
אַריענטאַלישע סחורות, בונטע טעפּיכן, קלינגענדע זילבער-
גע גלעקלעך, פאַרבנרייך-באַפּוצטע אייזלען-זאָטלען, באַנטשען
מיט פאַרשידנפאַרביקע קאַלירטע קרעלערן, רעליגיעזע
בילדער, אַנגעצונדענע אַראַבישע לעמפלעך — און די
סחורות גיבן אַרויס פון זיך א זיסן מזרחישן ריח. עס פירט
אן אַראַבער זיינע אַרעם-ווייבער אויף א קעמל איבער די
געסלעך פון ירושלים, אַ שלאַנקע, עלעגאַנטע אַרעם-דאַמע,
באַגלייט מיט אַ באַלאַדנטן יענאַך, גייט אַרום איבער בשמים-
געוועלבלעך איינצוקויפן קרייטעכצער, צונויפשטעלן די
זאַרב פאַר איר לייב, וואָס איר האַר און געפיטער האָט
ליב. פירט אַ רוסישע נאַנע אַ מחנה רוסישע פּויערים
איינקויפן לעדער אויף שטיוול, וואָס זיי האָבן צעריסן
אויפן וועג. שטייט אַ גאַליציאַנער ייד און האָט צו פאַר-
קויפן נייע יום-טובדיקע פליים אויף פסח — אַדער אַן אַנ-
דער יידענע האָט פאַרנומען אַ גאַנץ ירושלים-געסל מיט
דעם געשמאַק פון אירע פסחדיקע אוגערקעס — און די

אלע סחורות מישן זיך אויס, און עס מישן זיך אויס די
סוחרים און די קונים און אלע טראכטן פון דער וועלט
מישן זיך אויס אין איין פארבנרייכן ים, און די שפראכן
פון דער וועלט קלינגען אין איין קלאנג, און ירושלים
ווערט א וועלט-יאַרמאַרק פון אַן אלטע, אלטע לעגענדע-
שטאָט, וואָס עס דאַכט זיך, אַז מיר האָבן זי אַמאָל, אַמאָל
געזען אין חלום - ווען מיר זענען קליינע קינדער געווען...

פאַרנאַכט בין איך געשטאַנען אויפן שפיץ פון הר-
הזתים. די לופט אין ארץ-ישראל איז דורכזיכטיק און
קלאָר, און פון הר-הזתים זעט מען דאָס גאַנצע לאַנד אַרום
ירושלים, די בערג פון יהודה און די וויסטע פון יהודה ביז
צום ירדן ביז צו יריחו - עס זעט זיך דאָס לאַנד מיט אלע
זיינע בערגלעך און פרומע איילבירטן-ביימער, וועלכע
קייקלען זיך אַראָפּ פון די בערג. דאָס לאַנד איז וויסט און
לער, נאָר פונדערווייטן ציט זיך דער ווייסער וועג קיין
בית-לחם און דאָרט אַביסל ווייטער, אויף דעם וועג, זעט
מען דאָס פרומע שולכל אויף דער מאַמע רחל'ס קבר,
וואָס ליגט אויפן וועג קיין בית-לחם. די לאַנדשאַפט ווערט
שטיל און ערנסט. די זון גייט אונטער לאַנגזאַם און טרוי-
עריק, ווי עס וואָלט זיך איר שווער געווען צו שיידן מיט
ירושלים, און ירושלים ווערט באַלויכטן אין אַן אויסטעריש
העל-ליכט, ירושלים נעמט אָן דאָס ליכט ווי ביי אונז די
שטעטלעך ערב יום-כפּור אין אַוונט פאַר כל-נדרי. ירושלים
ווערט איידל-טרויעריק און די וועלט אַרום שטים. די
שאַטנס באַהאַלטן זיך אַרום די איילבירטן-ביימער, וואָס
שטייען אויפן הר-הזתים, און מיר ווערט אַזוי מאַראַליש-

טרויעריק, אז איך האָב דאָס געפיל, אז צווישן די געדיכטע
 איילבירטן-ביימער באהאלט זיך ווער... איך הער פון ערגעץ-
 וואו א געזאנג, א שטיל טרויעריק געזאנג, און עס דאכט זיך
 מיר, אז פון פוס פון באַרג, וואו עס ליגן אויסגעשפרייט די
 מצבות פון די טויזנטער, טויזנטער אלטע יידן, גייט אויף דאָס
 געזאנג. פון אלע עקן פון דער וועלט, דורך צענדליקער
 דורות, האָבן זיך די אלטע יידן געשלעפט, פון די קליינע
 שטעטלעך אין פוילן און רוסלאַנד, פון מיטלאַטערלעכן
 שפּאַניען, פון דייטשלאַנד און פראַנקרייך, וואו עס איז נאָר
 געווען אַן אלטער רב, א פרומער ייד, וועלכער האָט געבענקט
 ירושלים צו זען איידער ער שליסט צו זיינע אויגן אויף
 שטענדיק, האָבן די שטעטלעך געלט צונויפגעלייגט זיך און
 אראָפגעשיקט זיי קיין ירושלים שטאָרבן. און אַט ליגן זיי
 אויסגעשפרייט איבער דעם באַרג פון די איילבירטן-ביימער
 קעגנאיבער דער וואַנט פון בית-המקדש - פדי, אז ווען משיח
 וועט קומען, זאָלן זיי זיך נישט דארפן קוילערן אונטער דער
 ערד קיין ירושלים, צום הר-הזתים, נאָר פון דאָנעט וועט
 משיח זיי אויפוועקן צו תחית-המתים. דאָ, ביי דעם שפיץ פון
 באַרג, וועלן זיך אלע טויטע, פון אלע בית-הקברותער צונויפ-
 זאַמען, און פון דאָנען, קעגנאיבער דעם בית-המקדש, וועט
 משיח זיי אויפוועקן פון זייער לאַנגן שלאָף. און מיר האָט
 זיך געדאכט, אז איך זע זייערע געזיכטער, ווי די לעצטע
 האָפנונג פון משיחן איז אין זייער טויט-גרימאָסע איינגעקנעטן,
 און זייערע טויטע פלייכע אויערן ליגן וואַך אין דער ערד,
 דאָרשטיק צו פאַרנעמען דעם שופר של משיח. און נישט זיי
 אליין - נאָר די גאַנצע וועלט, סיי גוים, סיי יידן, דורך טויזנט-
 טער און טויזנטער דורות, זענען אין דער ערד געגאַנגען
 שלאָפן מיט דער לעצטער האָפנונג, אז עס זאָל ווער קומען און

זיי פון זייער שלאָף אויפוועקן. די האָפנונג ליגט אויף זייערע
טויטע מאַסקעס אויסגעשפּרייט, און זייערע אויערן אויסגע-
שטרעקט און האַרכן זיך איין — און אַט דאַכט זיך, פונדער
ווייטן הערט זיך אַ קול —
הערט איר נישט דעם שופּר של משיח בלָאָזן? הערט
זיך איין! הערט זיך איין!

ביי דער מוטער רחלס קבר

בת-אויף-דער-נאכט, ווען די שטערן האָבן אין הימל געפינקלט און דאָס אייל-ליכטל אין פענסטער, האָט מען די אייזען געזאָטלט און מיר זענען פון ירושלים אַרויסגעריטן, אויף דעם וועג קיין בית-לחם, אום מיט די ערשטע שטראָלן פון מאָרגן צו דער מוטער רחלס קבר אָנצוקומען. צום ערשטן מאָל רייט איך אויף דעם וועג, דאָך זענען מיר די פעלדער און טאָלן אַרום נישט פרעמד; נישט פרעמד די איילבירט-ביימלעך, נישט פרעמד דער הימל איבער מיין קאָפּ, נישט פרעמד דער וועג, וואָס לויפט פֿאַר מיר.

דאָס איז דאָך דער וועג קיין בית-לחם, אויף וועלכן יעקב, אונזער פֿאַטער יעקב, האָט אונזער מוטער רחל פֿאַ-גראָבן, „בדרך“ – אויפן וועג, „בעוד כּברת אַרץ“ – אז עס איז נאָך געווען אַ תּחום שבת, „לבוא אפרתה“, – מיינט מען בית-לחם. און זעסטו נישט דאָרט דעם וואָלקנשטויב, וואָס גייט אויף פֿאַר אונז? שווייג, שווייג, דאָס טרייבט נבּוֹרָאָדן די יידן אַרויס פון ירושלים, איבערן וועג קיין בית-לחם, און טרייבט זיי פֿאַר דער מוטער רחלס קבר פֿאַרביי; און זעסטו נישט די יידענע אין די שבת-קליידער,

מיט דער גרויסער שבת-הויב אויפן קאָפּ? — דאָס איז דאָך די מוטער רחל, וואָס איז פֿון איר קבר אויפגעשטאַ-
נען, און קוקט נאָך די אַרויסגעטריבענע יידן, און הייבט
די הענט אויף צום רבֿנו של עולם.

און זי איז אַ גרויסע חשובה ביים רבֿנו של עולם.
און קיינער איז נישט אַזוי גערעכט קעגן רבֿנו של עולם,
ווי אונזער מוטער רחל. און געדענקסטו נישט דעם גרויסן
וכוח, וואָס זי האָט געהאַט מיטן רבֿנו של עולם אין דער
נאַכט פֿון חורבן בית המקדש, ווען גאָט האָט ירמיהוּן גע-
שיקט די אַבֿות אויפוועקן? ... זעסט דאָרט דעם שוואַרצן
פלעק, צווישן די אייל־בירט-ביימער — דאָס איז דאָך ירמיהוּ
הנביא, וואָס גייט אויפן וועג קיין בית-לחם. . . און די
אַבֿות האָבן גאַרנישט געהאַלפֿן. . . אין דעם איז אָנגעקו-
מען רחל, אונזער מוטער רחל, און געשטעלט זיך פֿאַר
גאָט, און האָט געזאָגט: „רבֿנו של עולם, דו ווייסט, דאָס
דיין קנעכט יעקב האָט מיך זייער ליב געהאַט און האָט
ביי מיין פֿאַטער פֿאַר מיר געדינט זיבן יאָר, און אַז די
זיבן יאָר זענען אויסגעגאַנגען און עס איז געקומען די צייט
פֿון דער חתונה, האָב איך געהערט, דאָס מיין פֿאַטער וויל
מיך צו אים נישט געבן, נאָר מיין שוועסטער לאַה, האָב
איך דאָס מיין מאַן יעקב געזאָגט און האָב מיט אים אַ סימן
געמאַכט, פֿדי מיין פֿאַטער זאָל נישט קאָנען פֿאַרבייטן,
דערנאָך האָב איך חרטה געהאַט און האָב מיך דערבאַרעמט
איבער מיין שוועסטער לאַה, זי זאָל נישט פֿאַרשעמט ווערן,
און האָב זי אויסגעלערנט די סמנים, וואָס יעקב האָט מיר
איבערגענטפֿערט, פֿדי יעקב זאָל נישט וויסן, דאָס זי איז
לאַה. און איך האָב פֿאַר איר גערעדט, פֿדי יעקב זאָל נישט
דערקענען איר קול, און איך האָב זיך אָן איר נישט מקנא

געווען... און היינט זע, רבנו של עולם, איך בין א
מענטש פון בלוט און פלייש, פון ערד און אש און האָב
נישט מקנא געווען מיין שוועסטער, און דו ביסט א דער-
בארעמדיקער גאָט, ווארים האָסטו זיך מקנא געווען אָן
ישראל, וואָס האָט געדינט עבודה-זרות? וואָס האָט דיר
געשאַדט דאָס בילד, וואָס האָט קיין ממשות נישט געהאַט,
וואָס דו האָסט דורך דעם פארטריבן מיינע קינדער, און
די פיינט האָבן מיט זיי געטאָן דאָס, וואָס זיי האָבן
געוואָלט -

איוב, האַמלעט, פויסט, - וואָס איז אייער געשריי
געגן די פראָסטע ווערטער פון אַ פארוואונדעטע יידישע
מוטער?

און די פעלדער דאָרט היילן זיך אין די נעפלען און
ווערן פארשוואונדן ביים הימל-ראַנד, און דער הימל
הענגט איבער מיין קאָפּ - שטערן און שטערן - און דאָס
איילבירט-ביימל שטייט אַליין אין מיטן פעלד און דאוונט
ביחידות.

איר, אין טוי פארטוקטע פעלדער, אין די טונקעלע
נעכט, דערציילט מיר! ביימל, דו ביימל, וואָס דו שטייסט
אַליין אין פעלד, איך וויל מיך הינטער דיר זעצן, און זאָלן
דיינע רוישנדע בלעטער מיר דערציילן פון די צייטן, פון
די זאכן, וואָס האָבן זיך אַמאָל דאָ אויף דעם וועג אָפגע-
טאָן... אַמאָל, ווען ארץ-ישראל איז אַ לאַנד געווען,
ווען יידן זענען אַ פאָלק געווען.

און דער אראבער, דער אייזל-טרייבער, יאָגט מיין
אייזל אונטער, און זינגט אַ ליד דערצו.
שווייג, אראבישער קנעכט, שווייג, און לאַז דיין בענ-
קענדער מאַנאַטאַנער נגון מיין הלום-געזאַנג נישט שטערן...

און זעסטו נישט דאָרט דעם שוואַרצן פּלעק, צווישן די
איילבירט-ביימלעך זיך באַהאַלטן- אַ מענטש איז דאָס, קוק
זיין געזיכט אָן, ווען ער דערהויבט עס קעגן די שטערן.
זע, ווי פּלייך זיין שטערן קרוינט זיך איבער זיין פנים,
זילבער-ווייס איז זיין באַרד, און לייכט קעגן דעם שטערן-
ליכט, און זיין גאַנץ מלכותדיק פנים לייכט אין שטערן-
ליכט, - און וויסטו נישט, ווער דאָס איז ? זע, וואָס האָט
ער אין זיין רייווע-זעקל ? אַ קריגל אייל האָט ער דאָרט
באַהאַלטן, אַ גאַלדענע שפּיז, אַ שופּר האָט ער דאָרט באַ-
האַלטן.

- וואוהין גייסטו, אַלטער, מיט דיין קריגל אייל, מיט
דיין גאַלדענער שפּיז, מיט דיין שופּר ?
- איך גיי אַ קעניג קרוינען, אַ קעניג קרוינען איבער
ישראל.

- ווער איז דיין קעניג, אַלטער, וואָס דו גייסט אי-
בער ישראל קרוינען, אין דער טונקעלער נאַכט, באַהאַלטן
און אַליין ?

- נישט העכער איז ער מיט זיין הויך פֿון דעם גאַנצן
פּאָלק, - אַ יינגל איז עס, אַ קליין יינגל פֿון דעם הויז
ישיס, שוואַרץ געקרייזלט זענען זיינע האָר, שוואַרץ בליש-
טשען זיינע אויגן, און ער פּאַשעט די שאַף. און דאָרט אין
פּעלד שטייט גבעת-שאול, און אַ פּאָלק מיט אַ קעניג רוט
אויף אים, אַנטלאָפּן פֿון אַ מלחמה, האַלב טויט און פֿון
גאָטס גייסט פּאַרלאָזט.

גאָטס שכּינה האָט דער נביא אַראָפּגענומען פֿון באַרג,
און טראָגט עס אין דער פּאָלע פֿון זיין קלייד קיין בית-
לחם, - לאָזן עס רוען אויף אַ קעפל פֿון אַ יינגל, וואָס
האָט שוואַרצע אויגן און שוואַרצע האָר, און פּאַשעט שאַף.

הע, בית-לחם, בלאז אין שופרות, זעין זיך אין דעם
שטאָט-טויער אויס, א נביא קומט אין דיינע טויערן, פון
דיינע יינגלעך א קעניג צו זאלבן איבער דעם הויזגעזינד
ישראל!

הע, שווייג, שווייג, דו אראַפישער קנעכט, מיט דיין
לאַנגווייליקן, מאַנאַטאַנעם ניגון, און מיש מיר נישט מיינע
געדאַנקען אויס, מיר זענען דאָך אויפן וועג קיין בית-לחם!
יעדעס שטיינדל וועט דיר עדות זאָגן, ווער איך בין, און
פון וואַנען איך קום אַרויס.

א קעניגס א קינד ציט פון זיין געפאַנגענשאַפט צו
זיין מוטערס קבר, די פעלדער פון בית-לחם וועלן עס דיר
עדות זאָגן, יעדעס ביימל, יעדעס קוועלעכל. זע, די יינגלעך
פון בית-לחם זענען דיר צו קעניגן געוואָרן, די יינגלעך
פון בית-לחם זענען דיר צו געטער געוואָרן.

נאָר מיר זענען שוין ביים קבר-רחל; נאָר א תחום-
שבת פון בית-לחם.

קליין און צנועהדיק איז דאָס שולעכל, וואָס מאַנטע-
פיאַרע האָט אַיפגעשטעלט אויף אונזער מוטערס קבר;
מיט א רונדיקן קופל פון אויבן שטייט עס אין שפיץ פון
א בית-הקברות. די אייזערנע טיר עפנט זיך און מיר קומען
אין שולכל אַריין. זע, יעדעס קינד האָט זיינס א פרוכתל
געבראַכט, יעדע עדה, יעדע קהלה, יעדע חברה אין ארץ
ישראל און אין גלות-לענדער האָבן דער מאמען א פרוכתל
געשאַנקען. . . זענען די ווענט פון דעם קליינעם שולעכל
באַהאַנגען מיט אַטלעסענע, סאַמעטענע פרוכטער און פון
די ווענט לעזט מען אַראַפּ: ואני, און איך האָב נישט
אַזוי געטאַן -”.

און ליכטיק איז אין דער מאמעס שולעכל, יעדע יידענע
אין ארץ ישראל, פאר ליכט-בענטשן, שענקט א ליכטל אין
איר שולעכל אריין. הענגען די אייל-לעמפלעך און ברענען זיך
טאג און נאכט, אין מיטן די פרוכתער, און ליכטיק שטראלט
ארויס דער קבר.

הויך און רונדיק איז דער שטיין, וואָס אונזער פאָטער
יעקב האָט אויפגעשטעלט אויף רחלס קבר, און זעט אויס ווי
אן אויסגעהאַקטע מיטה; און זע די נשמות, וואָס שוועפן
אָרום דעם שטיין. יעדעס קינד, וואָס איז דאָ געווען, האָט זיין
נאָמען אויסגעקריצט אויפן שטיין, האָט זיין קוויטל אין די
שפּאַרעס און לעכער אַריינגעשטעקט, און באַהאַנגען איז
דער שטיין מיט די נשמות-נעמען, און שטיל און קיל איז
דאָרט אין שולעכל געווען, מען האָט געהערט דאָס צאַנקען
פון די אייל-לעמפלעך און דאָס אַטעמען פון די נשמות.

און יעדע נאכט, פונקט צוועלף אזויגער, שטייט די
מוטער רחל אויף פון איר קבר, אין אירע תכריכים, אין איר
שבתדיקער הויב, און גייט ארויס אויפן וועג פון בית-לחם
און זעט די צרות, וואָס נבוזראָדן טוט אָן די יידן, ווי ער
טרייבט זיי אין גלות אַריין, און זי הייבט אויף די הענט צום
הימל. —

— גוטנ'אָונט, מיין קינד, פּונוואַנען קומסטו אהער ?
איך קוק מיך אום, און פאר מיר שטייט א יידענע —
א מלכהס, א קעניגיןס א שטערן שיינט ארויס פון דער טיפער
שפיצן-הויב, אין די פאלדן פון איר שוואַרץ-זיידענעם קלייד
ליגט דאָס געהיימיניס פון דער נאכט, און אירע הענט זענען
אויפגעהויבן מיך צו בענטשן.
שרעקט אייך נישט, עס איז נישט געווען די מאמע

רחל, — עס איז געווען די לאָוויטשער רביצין, וואָס זיצט
דאָרט אין דער מאַמע רחל'ס שולעכל און איז דאָרט די
שמשטע, צינדט די אייל-לעמפלעך אָן יעדן פרימאָרגן און
יעדן פאַרנאַכט, הענגט איר די פרוכטלעך אויס יעדן פרי-
מאָרגן אין יעדן פאַרנאַכט.

זי נעמט אַ סדור און גיט מיר אין האַנט אַריין.

— נא, זאָג תהלים.

איך שטיי און קוק זי אָן. — און אפשר איז עס יאָ די
מאַמע רחל.

מ ש ה

(ביבלישע ערציילונג)

ין גרויסע לאגערן זענען אויסגעלייגט געווען די שבטים פון ישראל. ווי ווייט דאָס אויג האָט דערגרייכט, האָבן זיך איבער דער ווייטער, פרייטער, רויער, פארשטויפטער ערד פון מדבר געצויגן די שוואַרץ-ווייסע געצעלטן פון גראָב-געוועפטע געוואַנדן, און עס האָט זיך געהערט אן אומהיימלעך הירושען פון קעמלען, געשרייען פון אייזען. אָבער דאָס אויג האָט ווייט נישט געקאָנט דערגרייכן. די לאַנגע ריי קעמלען, וואָס זענען מיט זייערע פאַמיליעס גע-ווען אויסגעזעצט אַרום די געצעלטן, האָבן געקאָפּעט מיט זייערע קאָפיטעס, וועלכע זיי האָבן געהאַלטן אונטער די בייכער, די רויע שטויביקע ערד, און פון דעם האָט זיך אויפגעהויבן אַזאַ שטויב, אַז עס האָט פאַרשטעלט די שיין פון דער זון. מען האָט נאָר געזען אַ שטויב ווי אַ פאַלענדן וואַלקן און אין וואַלקן האָבן זיך געדרייט ווי רויך פון אַ קעסל, מענטשן, קעמלען און געצעלטן. אין מיטן פון די לאַנערן איז געווען אַ פרייטער, גרויסער פּלאַץ. . . דאָרט האָט מען נישט געהערט דאָס הירושען פון די קעמלען.

וואָרים דאָרט האָבן זיך געפונען די ברייטערע און גרעסערע געצעלטן. אויפגעשלאָגן מיט אַ סדר, איינס נאָכן אַנדערן. דאָרט האָט זיך נישט באַוווּן קיין בהמה, קיין אייזל און קיין קעמל, די לופט איז געווען ריינער, פרישער און מען האָט געקאָנט זעען דעם בלויען קלאָרען הימל פון מדבר. דאָרט האָבן זיך געפונען דער אַהל־מועד, די געצעלטן פון משה מיט אהרן און די ראשי העדה.

עס איז געווען אין אַ מיטאָג־שעה, ווען די היץ צעוואַ-רעמט זדעם זאָמד פון מדבר און מאַכט אַיִם־פריענדיק, און די אייזלען שפּרינגען אונטער פאַר ווייטאָק, ווייל דער זאָמד בריט אָפּ זייערע קאָפיטעס.

פאַרן אַהל־מועד איז שטיל געווען. קיין באַוועגונג און קיין שטימע. די פאַר לויים, וואָס האָבן באַגלייט דעם אַהל־מועד, זענען אין זייערע ווייסע קיטלען געזעסן פאַרן געצעלט, אין וועלכן דער הילצערנער וואָגן איז געשטאַנען, און האָבן געדרעמלט. פאַר משהס געצעלט, וואו עס פלעגט אין די פרימאָרגנס און אין די פאַרנאַכטן זיך רוישן פון די מענגעס מענטשן, איז יעצט אויך קיינער נישט געווען, און די צוויי בני־נביאים, וואָס פלעגן אויסהערן די יידן איידער זיי לאָזן זיי אַריין צו משהן, זענען אויך פאַר מידקייט און היץ איינ־געדרימלט. נאָר פאַר אהרן הכהנס געצעלט, וועלכער איז געווען אין שכנות מיט משהס, זענען אַ פאַר יונגע פּהנים געזעסן און האָבן געשאַרט מיט דעם זאָמד אין אַ פאַר זיל־בערנע און גאַלדענע פלען. אַן אַנדערער, ווידער, אַ הויכער און אַ יונגער, מיט אַ יונג, שוואַרץ־פאַוואַקסן בערדל, און אַ פאַר ברענענדיקע שוואַרצע אויגן, וואָס האָבן ווי אַ באַהאַלטן ליכט אַרויסגעקוקט פון זיין ווייסן קיטל, וואָס ער האָט געהאַט איבערן קאָפּ, האָט פון אַן איידעלן, אויסגעטאַקטן

גאלדענעם קרוג געגאסן אייל אין א פלי אריין און פארריכט
 דאס וואלענע קנויטל אין די פלי. עס איז געווען פנחס בן
 אליעזר, אהרנס יונגסטער אייניקל, וואָס האָט די איידעלע
 עבודה געטאָן פאַרן אוהל-מועד. נאָר פּלוצים איז אַ קעמל
 אָנגעקומען צולויפן מיט פּרייט-געשפּרייטע טריט. דאָס
 קעמל, וואָס איז געלאָפּן שפּרינגענדיק איבער דעם הייסן
 זאַמד, צוליב די ווייטאַקדיקע שמיץ, וואָס דער רייטער האָט
 עס דערלאנגט מיט אַ פּאַמבאַס פון אַן אויסגעטריקנטן
 צוקער-שטאַנג, האָט אַרויסגערופּן גרויס פאַרוואונדערונג
 פון די האַלפּ-פאַרשלאָפענע לויים און פּהנים, וואָס זענען
 געזען פאַר די פּכּוּדע, רייך-פּאַפּוצטע געצעלטן. און
 מורה האָבנדיק, אַז דער רייטער זאָל זיך נישט פאַרגעסן
 און מיט זיין פּהמה אַריינרייטן אין דעם תּחום אַריין פון
 אוהל (וואָס דאָס וואָלט געווען אַ באַליידיקונג פאַר דעם
 הייליקן אָרט, וואו עס געפינט זיך דער אוהל), זענען זיי
 אַנטקעגן געגאַנגען דעם רייטער איינהאַלטן זיין קעמל. נאָר
 עס זעט זיך אויס, אַז דער רייטער האָט געוואוסט ווי אָפּצו-
 היטן דעם הייליקן אָרט, און בעפּאַר ער איז אַריין אין דעם
 תּחום פון אוהל, איז ער אַראָפּגעשפּרונגען פון זיין אויסגע-
 מאַטערטן קעמל, און אויפהויבנדיק זיין לאַנגן וואָלענעם
 קיטל, וואָס האָט זיך אים נאָכגעפּלאַנטערט צווישן די פּיס,
 איז ער געלאָפּן איבער דעם זאַמד צו די פּהנים צו, און באַלד
 איז מען געוואָרן געוואָרן דאָס וויכטיקסטע געשעעניש, אַז די
 מרגלים, וועלכע מען האָט געשיקט קיין פּנען, אויסצושפּירן
 דאָס לאַנד און צו ברענגען פון די פּרוכטן פון לאַנד, זענען
 שוין אונטער די געצעלטן פון דער עדה, און קומען באַלד
 זיך ווייזן פאַר משה און אהרן.
 ווי די שטראַלן פון דער זון וואָלטן עס איבעראַל אָנגע-

זאגט. אזוי איז עס באַלד געוואָרן פאַרשפּרייט איבער די גרוי-
סע, ברייטע לאַגערן פון מדבר; פון אַלע זייטן האָבן מיט
אַמאָל אָנגעהויבן צו שטראָמען מאַסן יידן פון אַלע געצעלטן
און פון אַלע פיר ריכטונגען, וואו די געצעלטן און די
לנגען זענען נאָר געווען פאַרשפּרייט. טייל זענען געקומען
צוליפן אויף זייערע אייזלעך און אויף זייערע קעמלעך, אי-
בערלאַזנדיק זייערע בהמות פון אויסער דעם תּחום; אַנדערע
זענען צופוס געלאָפן אויפהויבנדיק זייערע קיטלעך. אַנדערע,
אַלטע און בלינדע, האָבן זיך געלאָזט פירן פון זייערע קינדער,
און יונגע האָבן זיך געשטופט צו די געצעלטן. מיטאַמאָל איז
דער גרויסער פלאַץ פאַרן איהל געוואָרן פול און אַ שטויב
האַט זיך געשטעלט און אַ רעש איז געוואָרן פון די טריט און
פון דער אויפּרעגונג און פון די צורופן, וואָס איינער האָט
דעם אַנדערן צוגעשריגן. די לויים האָבן אַרויסגענומען דעם
וואָגן פון איהל-למֹעד. עס איז געווען אַ ווייס הילצערנער
וואָגן, ניי, אויף הילצערנע רעדער. אויפן וואָגן איז געשטאַנען
אַ פירעקעדיקער קאַסטן, נאָר דעם קאַסטן האָט מען נישט
געזען, ער איז געווען צוגעדעקט מיט אַ דיקן בלוילעך-געוועבטן
געוועב, פון וועלכן עס האָבן פיר שטאַנגען צום טראָגן
אַרויסגעשטאַרט. פאַר דעם וואָגן האָבן זיך צונויפגעקליבן די
פּהנים און די לויים אין זייערע פאַראַדנע ווייסע העמדלעך,
מיט די כלים אין זייערע הענט. טייל האָבן געהאַלטן זילבערנע
פאַנען, וועלכע האָבן זיך געבלישטשעט אין דער זון. פון די
פאַנען האָט אויפגעשלאָגן געדעמפטער ווירויך פון די
בשמים, וואָס האָבן זיך געטליעט אויף די פאַנען. אַנדערע
ווידער האָבן געהאַלטן אין די הענט גאַלדענע קרוגן. נאָך
גאָר יונגע האָבן געהאַלטן אין די הענט שוואַרצע, לאַנגע,
געדרייטע הערנער פון הירשן און שעפּסן, אין וועלכע זיי

האַבן געבלאָזן. אַנדערע לויים האָבן געבלאָזן אין די זילבערנע רערן, וועלכע האָבן געשאַלט איבער דער ווייטקייט פון מדבר. נאָך אַלע — די גאַנצע עדה — האָבן געוואָרט אויף משהן און אַהרנען, אז זיי זאָלן אַרויסקומען פון זייערע געצעלטן.

אַהרן האָט זיך טאַקע באַלד געוויזן. עס איז געווען אַ הויכער אַלטער זקן מיט אַ ווייסע לאַנגע באַרד, וועלכער האָט געטראָגן אויף זיין שטערן ווי אַ קרוין אַ גאַלדענע בלעך, אין וועלכער עס האָט זיך געבלישטשעט דער נאָמען פון יהוה אין טייערע שטיינער אויסגעזעצט. פון דער ברוסט אויף דעם ווייסן העמד האָבן אַראָפּגעשינט די טייערע איידלשטיינער, מיט וועלכע די נעמען פון די שבטים זענען געווען אויסגעזעצט. נאָר באַלד האָט דער גאַנצער עולם אַרויסגעלאָזט אַן אונערהערטן יובל־געשריי, וועלכער האָט זיך צעגאַסן ווי דאָס שטילע ציטערן פון אַ דונער איבער דעם ווייסן וויסטן מדבר — פון געצעלט האָט זיך געוויזן משה.

ער איז קלענער געווען פון אַהרנען און אויך עלטער פון אים. קיין באַזונדערע באַצירונג איז אויף זיינע קליידער נישט געווען צו זען. ער האָט געטראָגן דעמזעלבן לאַנג ווייסן קיטל, וואָס אַלע האָבן געטראָגן, וועלכער האָט פאַרדעקט זיינע נאַקעטע פיס, און אַ ווייס לאַנג טוך אויפן קאָפּ, וועלכער איז געווען באַהאַפטן אויף זיינע האָר מיט אַ שנור, און דאָס טוך האָט זיך אַראָפּגעלאָזט איבער זיין קלייד. נאָר זיין קלייד איז ווייסער און ריינער געווען פון אַלע אַנדערע, און האָט זיך אויסגענומען מיט זיין קלאָרער ווייסקייט פון אַלע אַנדערע קליידער. פון דעם ווייסן טוך איבערן קאָפּ האָט זיך אַרויסגעוויזן זיין פנים, אַרומגענומען מיט אַ קורץ ווייס בערדל, וועלכעס האָט זיך געהויבן פון זיין שטאַרקן אָטעמען, דאָס טוך אויפן קאָפּ האָט זיך אַרויפגעגליטשט און עס האָבן

זיך ארויסגעוויזן איינצולענע ווייסע האָר, וואָס האָבן זיך געלייגט
איבער זיין הויכן שטערן. דאָס פנים זיינס איז געווען אָפגע-
ברענט, פאַרעלטערט, און אַ טרויעריקער קנייטש האָט זי
געשניטן אַרום זיינע ווייכע קינדישע ליפן. נאָר אויגן האָט
ער געהאַט יונגע -- שוואַרצע גלאַנצנדיקע פונקטן און גרוי-
סע, פולטע מיט אַדערן דורכגעצויגענע ווייסאַפּלען. די אויגן
האַבן זיך געוואָשן תמיד אין נאַסע פאַטרערטע טייללעך,
וואָס האָבן אַרויסגעקוואַלן פון די טיפע אַראָפהענגענדיקע
אויגן-טאַרבעלעך. ער האָט געקוקט פריי, אָפּו אַנטקעגן זיך
און דאָס פרייקייט פֿון אויג האָט פאַריאַגט יעדן בליק, וואָס
האַט געוואָגט אַריינצוקוקן אין דעם הייליקטום פון זיין
פנים. ער איז געגאַנגען שטאַרק, פלינק, און די עדה האָט
זיך צוזאַמענגעשטופט, ג מאכט פאַר אים אַ וועג, כדי נישט
אַנצורירן זיין קלייד. ער איז געווען שווינגנדיק און טרוי-
עריק, האָט זיך געשטעלט לעבן זיין ברודער אַהרן.
די עדה האָט זיך מיטאַמאָל איינגעשטיילט, ווען משה
האַט זיך געוויזן. מען האָט גערעדט מיט געדעמפטע שטי-
מען אַדער מען האָט געשוויגן און געקוקט מיט אָנגעצוי-
גענע בליקן אויף זיין ווייס קלייד. . . אלע האָבן געוואַרט,
דורכגענומען מיט הייליקער שטילקייט, אויף דער וויכטי-
קייט דערפון, וואָס דאָ וועט פאַרקומען. באַלד האָט זיך
פֿונדערווייטנס אויפגעהויבן אַ שטויב פון פוסגייער. דער
שטויב איז פאַרויסגעלאָפן און מיטאַמאָל איז ער צעריסן
געוואָרן און פון זיינע שטיקער זענען אַרויס צוועלף מענער,
יונגע און שטאַרקע, מיט באַשטויבטע לייבער און פיס. גע-
גאַנגען אין אַ שרענגע איינער נאָכן אַנדערן. דער ערשטער,
אַ יונגער און אַ הויכער, פון עטלעכע און צוואַנציק יאָר מיט
אַ שטאַרק שוואַרצע באַרד אויף אַן אָפגעברענט געזיכט און

גרויסע פייערדיקע אויגן, האָט געטראָגן אויף זיין אַקסל
אומנאַטירלעכע פּרוכט אין געשטאַלט פון אַ טייטל. נאָך אים
האָבן אויך אַזעלכע צוויי שטאַרקע יונגעלייט און אויך מיט
שוואַרצע בערד און ברענענדיקע אויגן געטראָגן אויף אַ
שטאַנג אויף זייער אַקסל און אומנאַטירלעך גרויסן הענגל
וויינטרויבן, וועלכער האָט מיט זיין געוויכט געפויגן די
שטאַלצע שטאַרקע קערפּערס פון די מענער. אזוי האָבן די
צוועלף איינער נאָכן אַנדערן אַ פּרוכט געטראָגן. זיי האָבן די
פּרוכטן אַרומגעטראָגן אַרום דעם אָנגעשטאַפּטן עולם, וועל-
כער האָט מיט געוואָלט זיך צוריקגעדרענגט און געמאַכט אַ
פּלאַץ פאַר זיי. דער גרויסער ים קעפּ האָט מיט אַ הייליקן
שווייגן באַטראַכט די גרויסע אומנאַטירלעכע פּרוכטן. און
ערנסט איז געלעגן אין זייערע אויגן, און דער ערנסט האָט
פאַרשלאָסן זייערע מיילער — פאַר דעם גרויסן וואונדער,
וואָס ווייזט זיך פאַר זייערע אויגן.

די מענער האָבן אַרומגעטראָגן די פּרוכטן אַרום דעם
פּלאַץ, ביז זיי זענען אָנגעקומען פאַר משהן און אַוועקגע-
לייגט די פּרוכטן צו זיינע פיס. איינער פון די צוועלף,
דער עלטסטער פון זיי, אַ מאַן פון אַ יאָר פּערציק, מיט
שטאַרקע מוסקולן און אַ שטאַרקן גרויסן קאָפּ, האָט זיך
אָנגערופן מיט און ערנסטער הויכער שטימע, וועלכע האָט
אָפּגעשאַלט אין דער שטילקייט איבער די קעפּ פון דעם
פּלאַץ, ווי די שטימע פֿון אַ דונער:

- משה, מיין האַר, דאָס זענען די פּרוכטן פון דעם
לאַנד פּנען, וואוהין דו האַסט אונז געשיקט אויסזען דאָס
לאַנד.

משה האָט שטיל גענויגט מיטן קאָפּ און געווענדעט
זיין בליק צו אַהרנען:

- לייג אדזעק די פרוכטן פאר דעם און פון גאט.
אהרן האט געגעבן א שטילן בליק צו זיינע יונגע
פהנים, און צוועלף יונגע פהנים האבן גענומען די פרוכטן
אין דעם זעלבן סדר, ווי די מענער האבן זיי געטראגן.
און אהרן איז געגאנגען פארויס זיי און זיי האבן אהין
געטראגן די פרוכטן פאר דעם ארון, פאר וועלכן אהרן
האט זיך געשטעלט און געזאגט א שטילע תפילה.
דורך דער צייט, וואס אהרן האט געזאגט די תפילה,
האט זיך דער עולם נישט באוואויגן. . . אלע האבן גע-
האלטן די קעפ געבויגן צו דער ערד און זיך פארטיפט אין
א שטייער פרומקייט.

אז אהרן איז צוריקגעקומען פון אוהל האט מעה גע-
פרעגט די צוועלף מענער, וואס זענען אלע געשטאנען
פאר אים:

- האט איר די מענער פון לאנד פנען אויך געזען?
ווי זעען זיי אויס?

- אזוי ווי זייערע פרוכטן, אזוי זענען די מענער פון
לאנד פנען, - ריזן זענען זיי.

צווישן דעם ים קעפ איז אדורך א רעש און ער האט
אויפגעהויבן, ווי א ווינט די כוואליעס, די קעפ פון די
מצסן. אבער נאך האט אלץ געשוויגן און איינגעהערט
זיך מיט צוגעהאלטענעם אטעם.

- אונזער גאט איז שטארק און אמת איז זיין ווארט,
אמתער פון די געזעצן פון דער נאטור. און דערפילן וועט
ער דעם צוזאג, וואס ער האט געגעבן צו אברהם, יצחק
און יעקב, און זענען די פעלקער פון פנען ריזן, וועלן זיי
ווי שטרוי פארן פיייער זיין קעגן דעם ווילן פון יהוה. און
אזוי ווי דער ים האט מלחמה געהאלטן פאר אונז מיט די

מצריים, אזוי וועט דער שטורעמווינט מלחמה האלטן פאר
אונז מיט די פנענים, ווען גאט וועט וועלן, - האט משה
געזאגט שטיל און ערנסט.

- ווי די מילבן קעגן די עלעפאנטן האבן מיר אויס-
געזען קעגן זיי, צו די קניען האבן מיר זיי נישט דער-
גרייכט, - האט זיך א צווייטער שליח, פלטי דער זון פון
רפוא, וואס איז געווען געשיקט פון שבט בנימין, אָנגערופן
מיט א געדעמכטער שטימע.

- עמלק זיצט אין באפעסטיקטע שטעט, און די פעלקער
חיתי און אמורי זיצן אויף די הויכע בערג, און ערשט נאך
זיי זענען די פנענים. זיי באוואוינען די ברעגעס פון ירדן
ביז צום ים. קיינער קאן נישט צוקומען צו זיי, - רופט זיך
אן יגאל דער זון פון יוסף, דער שליח פון שבט יששכר.
- ווער וועט וואגן מיט די פנענים מלחמה צו האלטן?
עס איז א פאלק פון ריזן, - האבן זיך די איבעריקע
שליחים אָפגערופן.

דער ים פון מענטשן-קעפ האט שוין געברומט מיט
דעם שטילן, אומעטיקן רעש, וואס דער ים ברומט פארן
שטורם. דא און דארט האבן זיך פנימער אויפגעהויבן
איבער די קעפ פון די מאסן און גערעדט צום עולם, גע-
מאכט מיט די הענט און געקאכט זיך. עס איז שוין אוועק
די הייליקע שטילקייט פון פרומען ערנסט, וואס האט די
עדה ארומגענומען ביי משהס ארויסקומען פון אוהל, דער
עולם איז ארויס פון די רייען, זיך גערוקט נענטער צו די
שליחים. דא און דארט האבן זיך שוין געבילדעט באזונדע-
רע גרופעס, און צעהיצטע געזיכטער, ברענענדיקע אויגן,
שווארצע צעפלאשעטע האר און בערד, אויפגעפלאמטע
ציטערדיקע הענט האבן געפלאטערט איבער די קעפ פון

דער עדה, און פון איבעראל האט זיך געהערט א שטיל
מורמלען ווי דאס געזאנג פון די וועלן, ווען דער ווינט
ווייגט זיי איידער ער גיסט זיי אויס. . .

משה איז שטיל געווען און ערנסט. ער האט צוועק=
גענומען זיין בליק פון די שליחים און געקוקט אויף זייער
עדה, ווי זיי הויבן זיך אָן צו באַוועגן, און ער האט זענען
געקלערט.

אַבער פלוצלינג זענען אַרויסגעשפרונגען די צוויי
יונגעלייט, וואָס האָבן געטראָגן אויף זייערע אַקסלען דעם
הענגל וויינטרויפן. עס זענען געווען פֿלב בן יפונה און
ישוע בן נון. זיי זענען ביידע געווען פון די יחוסדיקע
שטאַמען פון שבט יהודה און שבט אפרים. זיי זענען אָבער
נאָך יונג געווען. פֿלב איז בלייב געוואָרן, ווען ער האָט
געהערט די מרגלים רייד. ער איז געווען דער ערשטער,
וואָס איז נאָנט צוגעגאַנגען צו משה, אָנגעקוקט די מרגלים
און געזאָגט:

— מיין האָר משה, די מענטשן רעדן נישט דעם אמת.
גישט קיין ריזן זענען די מענער פון פֿנען, נאָר אַזעלכע
מענטשן ווי מיר; מיר האָבן אויסגעזען אין זייערע אויגן
ווי ריזן און ווען זיי האָבן געהערט, דאָס מיר זענען די
קינדער פון ישראל, וואָס גאָט פירט פון מצרים איבערן
מדבר, איז אָן אימה און אַ שרעק זיי באַפאַלן.

— גאָטס רום גייט ווי דער עמוד-אש פאָרויס אונז
און מאַכט דערציטערן די הערצער פון די פעלקער פאַר
אונז, — רופט זיך אָן ישוע בן נון, דער יונגערער. משה,
פיר אונז קעגן די פעלקער פון פֿנען; עס איז זיי באַפאַלן
און אַנגסט פאַר גאָט, און מיר וועלן זיי לייכט קאַנען
מנצח זיין.

אַבער משה איז שטיל געבליבן. ער האָט נישט גע-
הערט די רייד פון די צוויי שליחים. ער האָט אויפגעהויבן
זיינע אויגן און אַרומגענומען די גאַנצע עדה יידן, וואָס
זענען געווען פאַרזאַמלט קאָפּ איבער קאָפּ. ער האָט גע-
הערט דעם שטילן ברום, וואָס פאַרנעמט זיך פון דאָרט,
און ער האָט פאַרשטאַנען די באַדייטונג פון דעם ברום.
ער האָט געקענט זיין פאָלק און געוואוסט, אַז די רייד
פון די שליחים האָבן אַ שרעק אָנגעוואָרפן אויף די ערשט
באַפרייטע קנעכט, און זיי הערן שוין נישט, וואָס די שליחים
פֿלעבן יפונה און ישוע בן נון דערציילן. דאָס שטילע
רושן פון ברומען גייט וואָס אַמאָל שטאַרקער און זיי
פאַרגעסן אינגאַנצן, אַז דער אַרֹן שטייט פאַר זיי און משה
איז ביי זיי. . .

ער האָט אויפגעהויבן די אויגן און אַרומגעקוקט זיך,
ווי ער וואָלט געוואָלט עפעס זאָגן. דער עולם איז שטיל
געוואָרן, נאָר ער האָט געשוויגן. אין זיינע אויגן איז גע-
לעגן אַ שטילער טרויער און די האָר פון דער באַרד האָבן
זיך אויפגעהויבן פון דעם הויכן באַוועגן פון זיין ברוסט.
דאָס פאָלק האָט נאָך געוואָרט, געבויגן די קעפּ צו דער
ערד און געוואָלט הערן פון אים אַ וואָרט. שטיל האָט ער
זיך אויסגעדרייט פון פאָלק, קיין איין וואָרט האָט ער זיי
נישט געזאָגט, קיין בליק האָט ער נישט געשאַנקען די
מרגלים, נאָר מיט דעם שטאַרקן פֿלינקן טריט און מיט אַ
געבויגענעם קאָפּ צו דער ערד איז ער צוריקגעגאַנגען אין
זיין געצעלט אַרײַן.
דאָס פאָלק איז נאָך געשטאַנען אויף זייערע פֿלעצער
און אים נאָכגעקוקט.

אז משה האָט זיך צוריקגעקערט אין זיין געצעלט
אריין, איז די עדה נאָך אומרויקער געוואָרן. די מרגלים
האָבן זיך אויסגעמישט מיטן פּאָלק און דערציילט איינצל=
הייטן וועגן די לענדער, פון וועלכע זיי זענען געקומען,
און באַלד האָבן אָנגעהויבן אַרומצוגיין לעגענדן אַרום
פּאָלק. אין איין גרופע האָט מען דערציילט, אז די פּרוכטן,
וואָס די מרגלים האָבן געבראַכט, זענען נישט קיין מענטש=
לעבע. זיי זענען סמ'עדיקע און נאָר די ריזן קאָנען זיי עסן
און פּראָסטע מענטשן שטאַרבן פון זיי. אין אַן אַנדער
גרופע האָט עס געהייסן, אז די מוראדיקע ריזן, וועלכע
דרייען זיך אַרום איבער די בערג פון מואָב, זענען אזוי
הויך, אז זייער הויכקייט דערגרייכט ביז צו די וואַלקנס,
און זיי גייען צו אַ מייל אַ טריט און זיי האַלטן איין אין
זייערע אַרעמס די ווינטן און קאָנען פון הימל אַראָפּ
אַראָפּשיסן מיט זייערע פייִלן די שטערן. די מעשיות האָבן
אַ שרעק אָנגעוואָרפן אויף דער עדה און די שרעק האָט
זיך ווי אַ געפֿערלעכע קרענק אָנגעשטעקט אָן דער עדה.
דאָ האָט מען שוין געהערט ווי אַ הויכער ייד איז געשטאַ=
נען אין אַ גרופע און האָט געשריגן, אז משה האָט זיי
אַרויסגענומען פון מצרים, פדי זיי איבערצוגעבן אין די
הענט פון די ריזן. און אַ צווייטער האָט פאַר אַן עולם
דערציילט, אז משה איז אַליין פון ריזן — דערפאַר האָט
ער זיי פון מצרים אַרויסגענומען, און אז קיין אַברהם,
יצחק און יעקב זענען גאַרנישט אויף דער וועלט געווען,
נאָר דאָס האָט משה אויסגעטראַכט. בחנם זענען פֿלב און
ישוע אַרומגעלאָפֿן פון איין גרופע צו דער צווייטער און
באַרויקט דאָס פּאָלק — דערציילט זיי פון דעם פעטן
לאַנד, פון די וואַסערן און די טייכן און פון די שרעק,

וואָס גאָטס נסים האָבן אויף די פעלקער אַרויפגעוואָרפן, פון משהס נאָמען, ווי גרויס ער איז. דאָס פאָלק האָט זיי נישט געהערט, פאַרטריבן פון זיך: „זיי וועלן אונז קעגן ריזן שיקן. זעט, זעט, וואָס פאַר אַ חלק האָט משה אייך צוגעזאָגט דער-פאַר? איבער וועלכן שבט וועט ער אייך פאַר אַן עלטסטן מאַכן?“

און דאָס געפרוּם און די שרעק, וואָס איז באַפאַלן די עדה, איז וואָס אַמאָל גרעסער געוואָרן. קיינער איז נישט געווען אין זיין געצעלט. זיי האָבן זיך אויסגעלייגט אויף דער ערד פון מדבר און אַרום זיך נאָר געזען די וויסטע ערד, און קיין שטיקער גרינס און קיין האָפנונג. זיי האָבן מיטאַמאָל פאַרלוירן דעם גלויבן אין גאָט, אין משהן, און געזען זיך פאַר-פירטע אין אַ ווילדן מדבר, וואו מען האָט זיי אַריינגעבראַכט אַז זיי זאָלן מיט ווייב און קינדער פאַר הונגער און דאָרשט אויסשטאַרבן. און פּרֹוצלינג האָט זיך אַ וויינען פאַרנומען פון אַ ווינקל אַרויס, און דאָס וויינען האָט זיך אָנגעשטעקט. פון איבעראַל האָט זיך שוין געהערט אַ קלאַנג און דאָ און דאָרט האָט מען שוין געהערט שטימען רופן:

— קומט צו משהן, קומט צו משהן, לאָז ער אונז קיין מצרים צוריקפירן. וואָס האָט ער אונז פון מצרים אַרויסגע-נומען?

ביי דעם תּחום, וועלכער איז געווען אָפּגעצוימט פאַרן אוהל־מועד, זענען אַרום און אַרום געשטאַנען די שטאַרקסטע פּהגים און לויים, די בני יהודה, און מיט באַמבאַס־שטעקלעך צוריקגעטריבן די מחנות צעהיצטע יידן, וועלכע האָבן זיך מיט געוואַלד געוואָלט אַריינרייסן צו משהס געצעלט. עס איז נאַכט געוואָרן. די גרויסע און טיפע שטערן האָבן נאָנט געהאַנגען איבן בלויען קלאַרן הימל אין מדבר

משה איז פון זיין געצעלט ארויס און געקוקט אין די טיפע גרויסע שטערן אריין. פונדערווייטנס איז געווען אַפּשלאָגן ווי אַ ווייטע עכאָ דער שטורם פון פּאַלק, און פון די פּייערן, וואָס האָבן אויפגעפלאַקערט דאָ און דאָרט איבערן מדבר, האָט ער געזען, אז דאָס פּאַלק איז נישט צוריק אַריין אין זיינע געצעלטן, נאָר איז וואַך און גרייט זיך צו עפעס. אויף די ליפן האָט ער דערפילט דעמזעלבן טעם פון מדבר-טוי, וואָס דער ווינט האָט געבראַכט צו פירן פון ים, וועלכעס האָט געזעטיקט דעם הונגער. גאָטס חסד איז נאָכנישט אָפּגעטאָן. ער שיקט נאָך צו דעם שפיז, — האָט ער זיך געטראַכט מיט פרייד. אָבער די טרויעריקייט האָט געדריקט זיין געמיט און ער האָט געקוקט אין די שטערן, ווי ער וואַלט פון דאָרט געוואַלט פאַרנעמען די אַנווייזונג, וואָס ער האָט צו טאָן.

ער האָט זיך צוגעהערט. דער ווינט האָט געבראַכט אַהער צוטראָגן דאָס קלאָנגן פון פּאַלק. די איינזאַמע וויינענדיקע שטימען אין לערן מדבר האָבן אַ שרעק אָנגעוואָרפן און אַ יאוש געפלאַנצט אין די הערצער. משה איז נאָך טרויעריקער געוואָרן. ער האָט אָנגעהויבן צו פילן, אז נישט מיט זיי וועט ער קאָנען אָפּנעמען די לענדער פון פּנען, די לענדער פון די פּאָטערס אברהם, יצחק און יעקב, פאַר זייערע קינדער. ער האָט דערפילט צום ערשטן מאל, אז צו לאַנג זענען די קינדער פון ישראל אין מצרים געווען קנעכט. און עס האָט נישט געהאַלפן אַלץ, וואָס עס האָט פאַסירט מיט זיי, די גרויסע זאַכן, וואָס זענען געשען — וואָס ער האָט זיי פון אונטער פּרעהס געוואַלט אַרויסגענומען, וואָס ער האָט זיי מיט געוואַלט דורך אַ ים געפירט, אין דונערן און בליצן אַ תּוֹרָה געגעבן, וועלכע לערנט זיי געזען און אָרדנונג. עס

האָט גאָרנישט געהאַלפֿן. דער קנעכט איז קנעכט געבליבן. און ביים ראַנד פֿון מדבר, וואו זיי שטייען פֿאַר דעם צוגע-
זאָגטן לאַנד, וואָס זיי באַדאַרפֿן עס עראָבערן מיט שווערד
און אַרעם — דערוועקט זיך אין זיי דער איינגעשלאָפֿענער
שקלאָף, די אימה פֿאַרן הער, און זיי בענקען צוריק נאָך
מצרים. עס האָט נישט געהאַלפֿן די פֿרייע, מילדע נעכט אין
מדבר, ווען ער האָט זיי פֿון זייערע פֿרייע פֿאַטערס דערציילט,
וואָס זענען געווען מלכים-פֿאַסטוכער. ביים ראַנד פֿון דער
אויסגעווייטאַקטער זענוכט, נאָך וועלכן זיי האָבן געשטרעבט
דורך הונדערטער יאָרן פֿאַרשקלאָפֿונג — האָט זיך די אימה
געוועקט אין זיי, און זיי ווילן ווידער שקלאָפֿן ווערן איידער
מיט די אַרעמס און שווערדן זייער לאַנד און פֿרייהייט זיך צו
עראָבערן. צום ערשטן מאָל האָט ער אָנגעהויבן צו צווייפלען
אין דעם פֿאַלק, וואָס ער האָט באַפֿרייט. נישט ביים גאַלדע-
נעם קאַלף, און נישט ביים גאַלדענעם שלאַנג, וואָס זיי האָבן
זיך פֿאַר געטער געמאַכט, האָט ער פֿאַרצווייפֿלט. ער האָט
דאָן פֿאַרשטאַנען זייער שוואַכקייט. ער איז נישט געווען ביי
זיי. זיי האָבן מורא אַליין צו פֿאַרבלייבן אין מדבר אָן אַ גאָט
און אָן אַ פֿירער, און זיי מאַכן זיך אַליין אַ גאָט, אַ גלויבן,
אַבי עפעס צו האָבן, וואָס זאָל אין זיי האָפֿנונג וועקן אַרויס-
צופֿירן זיי אין זע- פֿרייהייט. ער האָט זיי פֿאַרשטאַנען
דענסטמאַל, און ליב געהאַט זיי — איינגעשטעלט זיך דאָס
לעבן פֿאַר זיי, גענומען די שולד אויף זיך און ווייטער
געגלויבט און געהאַפט. אָבער יעצט, ווען זיי זעען מיט די
אייגענע אויגן די פֿרוכטן פֿון לאַנד, די וויינטרויבן, די פֿייגן,
די טייטלעך, די מאַנדלעך און מילגרוימען, די פֿרוכטן, וואָס
זיי האָבן קיינמאַל אין מצרים נישט געזען; זיי זעען, אז דאָס
לאַנד איז דאָ, אז מען האָט זיי נישט אָפּגענאַרט, אז ער האָט

זיי געפירט אין דעם ריכטיקן וועג, און אָט שטייען זיי ביי זיינע גרענעצן, זיי דאַרפן נאָר אַריינטרעטן אָפּנעמען עס מיט דעם שרעק, וואָס זיי האָבן אָנגעוואָרפן אויף די שכנותדיקע פעלקער; זיי זעען אַ פּאָלק גייט אין מדבר צוריקנעמען אַ לאַנד פון פּאַטערס – און אָט ביים לעצטן טריט, וואו מען פאַרלאַנגט פון זיי טאַטן – מענער-קראַפט – ווערן זיי צוריק שקלאַפּן און לאָדן די קעמלען צוריק צו רייטן קיין מצרים, קיין מצרים, וואו זיי האָבן, פאַרשקלאַפט ביי פרעהן, פתּום און רעמסס געבויט, וואו זייערע קינדער האָט מען אין די ווענט איינגעמויערט און אין דעם בלוט פון זייערע טעכטער האָט זיך פרעה געבאַדן; קיין מצרים צוריק קנעכט, אייביקע שקלאַפּן ווערן אָן אַ האָפּנונג אויף משהן, אויף אַ באַפּרייונג, נאָר אויף אייביקער, אייביקער קנעכטשאַפט.

ער האָט געטראַכט, ער וועט אַנטלויפן פון זיי. ביינאַכט וועט ער אוועק פון מדבר, מיטנעמען מיט זיך די געזעצן, וואָס ער האָט זיי געגעבן און זיי לאָזן אַליין. ער וועט צוריק גיין צו יתרון, זיין שווער, ער וועט ביי אים פיטערן די שאַף, און זיינע קינדער וועט ער לערנען די מענטשלעכע געזעצן, וואָס גאָט האָט געגעבן דעם פּאָלק, אַז זיי זאָלן זייערע קינדער לערנען, און אזוי ארום וועט אַ ניי פּאָלק אויפּוואַקסן. און די שקלאַפּן, וואָס ער האָט פון מצרים אַרויסגענומען, וועט ער אַליין אין מדבר איבערלאָזן. ער האָט זיי שוין געזען, ווי זיי כאַפּן זיך אויף צומאַרגנס פון זייערע געצעלטן און ווערן געוואָר: משה איז נישטאָ, משה האָט זיי פאַרלאָזט. דער אָרן איז נישטאָ, קיין געזעץ, קיין פירער, זיי בלייבן אָפהענגיק, יעדע גרופּע מאַכט זיך אַליין אָן עלטסטן, די עלטסטע קריגן זיך צווישן-זיך, טייל שלעפּן קיין מצרים אַנדערע ווילן איי מדבר בלייבן – דאָס לעצטע ביסל עסן

לָאָזט זיך אויס, זייערע קעמלען שטאַרבן אויס און זייערע
 קינדער שטאַרבן אויס, און צו ביסלעך, איינציקווייז, ווערן
 זיי אויסגערונען — יעדע אַנדערע גרופע, יעדער אין אַן אַנ-
 דערן טייל מדבר. זיי בלאַנקען אַרום, געפינען קיין וועג נישט,
 ווייסן נישט וואָס צו טאָן. און וואָס אַמאָל ווערן די זאַמדן
 פון מדבר באַזעצט מיט טרוקענע ביינער פון מענטשן-
 סקעלעטן, פון אייזלען, פון קעמלען. עס בלאַזט דער ווינט,
 און דער זאַמד פאַרדעקט די לעצטע שפורן פון די אַבליים,
 וואָס וואַלגען זיך אַרום אויף די מדבר-זאַמדן, און קיינער
 ווייסט שוין נישט, אַז אין מדבר ליגט אַ פּאָלק באַגראָבן.
 גאָר פון צייט צו צייט קאַפעט אַ קעמל אויף פון אַ פאַרביי-
 ציענדער מחנה אַן אויסגעטריקנטן סקעלעט, אויסגעטריקנט
 אין די ברענענדיקע זאַמדן פון מדבר. . .

די לעפלען האָבן זיך איבערגערוקט איבער זיינע אויגן
 און אַ ווייטאַקדיקע גרימאַסע האָט זיך אַרומגעשניטן אַרום
 זיין מויל. די הענט האָבן אים געציטערט און די האַר פון
 זיין באַרד האָבן זיך אויפגעהויבן און אַנידערגעלייגט. ער
 האָט זיך אויפגעשטעלט און אַריינגעקוקט מיט זיינע גרויסע
 אויגן אין הימל אַריין, און עס האָט זיך געדאַכט, אַז ער
 נעמט אַרום דעם ברייטן גרויסן מדבר-הימל אין זיין בליק —
 ער האָט געזוכט מיט זיין בליק טיף אין די שטערן אַ וועג.
 ניי, אַלץ יאָ, נאָר דאָס נישט. אַז שטאַרבן אין מדבר, זאָל
 ער שטאַרבן איינינעם מיט זיי — זאָל ער זיך אַרומוואַלגען
 מיט זיי איבער דער ברייטער, וויסטער, ווילדער ערד, און
 נישט זוכן קיין אויסוועג פאַר זיך. ער האָט נישט קיין רעכט
 אַוועקצוגיין פון זיי. ער וועט מיט זיי זיין אין דעם מדבר,
 ביז זיי אַלע וועלן אויסשטאַרבן, און אפשר וועט זיך טרעפן
 אַ גליק, אַז ער וועט פריער שטאַרבן פון זיי און נישט זען

דעם צער איבער די פארלארענע האַמנונגען, וואָס וועט פֿון זייערע אויגן אַרויסשרייען.

אַבער זאָל דאָס אַלץ ווירקלעך זיין? זאָל זיך מיט דעם ענדיקן דער אַרויסגאַנג פֿון מצרים? איז שוין נישטאָ קיין אַנדער עצה? פאַרוואָס האָט ער אַזוי שלעכט געקלערט פֿון זיי? פאַרוואָס זיצט ער פאַר זיין געצעלט, ווען עס הערט זיך פֿון דאָרט דער יאָוש און דער געוויין פֿון פּאָלק? פאַר- וואָס גייט ער נישט אַהין צו זיי, רעדן מיט זיי און שטאַרקן זיי? פאַרוואָס האָט ער פאַרצווייפלט? צי טוט דאָס אַזוי אַ פירער, אַ משה, וועלכער נעמט אַ פּאָלק פֿון שקלאַפֿן אַרויס און פירט זיי אין אַ מדבר צו שטאַרבן?

ער האָט זיך אויפגעהויבן פֿון אָרט און מיט פֿלינקע טריט האָט ער אָנגעהויבן צו גיין צום פּאָלק. ער האָט זיך געטראַכט, ער וועט אַריין צום פּאָלק אין וועט זיי טרייסטן. ער וועט רעדן אין נאָמען פֿון גאָט, ער וועט זיי דערמאַנען אָן די אַלע נסים, וואָס גאָט האָט מיט זיי געטאָן. ער וועט זיי דערמאַנען אָן ים, אָן באַרג סיני, און מיט דערהויבענעם גייסט וועט ער זיי מאַרגן גלייך פירן אַנטקעגן דעם פיינט. אַבער באַלד איז אים פאַר די אויגן געשטאַנען דאָס פּאָלק, ער האָט געהערט אין די אויערן דעם מורמל און געקלערט: וואָס וועט זיין, אַז ער וועט זיי שוין שטאַרקן, ער וועט זיי דערהויבן און פירן קעגן דעם פיינט, און קומענדיק מיטן פיינט פנים צו פנים וועלן זיי זיך דערשרעקן. ס'וועט זיך דערוועקן אין זיי דער שקלאַף, און זיי וועלן צוריק אַנטלויפן אין מדבר, אפשר קיין מצרים, אָדער זיך אונטערגעבן ווי, קראַנקע הינט, און בעטן זיך ביי די נייע הערן, אַז זיי זאָלן זיי לאָזן לעבן און זיי צונעמען פאַר שקלאַפֿן — און אַזוי ווי זיי האָבן געדינט די מצרים, אַזוי וועלן זיי דינען די פֿנענים

און גאָטס נאָמען וועט נאָך מער ווערן צו שאַנד און צו
שפּאַט פאַר די פעלקער פון דער וועלט, און ער, משה, וועט
האַבן אַרויסגענומען אַ פּאָלק פון שקלאַפּעריי און זיי גע-
בראַכט צו צווייטע הערן, אין אַן אַנדער שקלאַפּעריי.
ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אין מיטן גאַנג און אַרומגע-
קוקט זיך אין דער נאַכט. פונדערווייטנס האָט זיך אַלץ
געהערט דער טעמפּער אומהיימלעכער ברום, וואָס דער ווינט
האַט געבראַכט אַהער צו ברענגען פון פּאָלק, און עס האָבן
זיך געזען די פּלאַמען פון די פּייערן פאַר די לאַגערן. ער
האַט געקוקט אין די שטערן אַריין און געזוכט צווישן זיי אַ
וועג, אַן אַנווייז וואָס צו טאָן, וואוהיין צו גיין. ער האָט זיך
דערמאָנט אַן זיין יוגנט, ווען ער האָט ביינאַכט געפאַשעט
יתרום שעפּסן און פּלוצלינג האָט ער דערזען דעם ברענענ-
דיקן דאָרן און דערפילט די גרויסע זאַך, וואָס ער באַדאַרף
טאָן. און יעצט איז אויך נאַכט, און די זעלבע שטערן, און
דאָס פּאָלק האָט ער שוין, עס איז אַרום אים, און ער ווייסט
נישט קיין וועג פאַר אים. דער ציל איז אים נישט קלאָר,
עס האָט אים אַרומגענומען אַ גרויסער ווייטאַק נישט פאַרן
פּאָלק, נאָר פאַר זיך, פאַר זיין לעבן — ער איז פאַמעלעך
צוריקגעגאַנגען צום אהל, דעם קאַפּ טיף געבויגן צו דער
ערד, ער איז אָנגעקומען פאַרן אהל־מועד. פון דעם שוואַרצן
גרויסן געצעלט האָט זיך געזען דער סודותדיקער, צנועה-
דיקער פּלאַם פון נר־תמיד. ער האָט דערמאָנט, אַז דאָרט
אינעווייניק אין אַרונן ליגן עס אויף שטיינערנע טאָולען
אויפּגעקריצט די געזעצן, ווי אַזוי די מענטשן זאָלן לעבן, און
ער באַדאַרף אַ פּאָלק דערצו, וועלכעס זאָל די געזעצן אויפ-
נעמען אין זיין לעבן און זיי ווייטער פּלאַנצן מיט זיין נאָכקו-
מען און איבערגעבן די געזעצן דער נאָך־וועלט, פּדי די

מע טשן זאָלן דינען דעם ריכטיקן ציל, צו וואָס זיי זענען
פאַשטימט. און צוליב זיי, צוליב די שטיינערנע טאָוולען, האָט
ער אַ פּאָלק באַפרייט, און יעצט, ווען דאָס פּאָלק וועט אין
מדבר אונטערגיין — ווער וועט טראָגן די שטיינערנע טאָוולען
צו די מענטשן און צו די שפעטערדיקע דורות? זיי, ווי דאָס
פּאָלק, וועלן פאַרטרונקען ווערן אין דעם ים פון זאַמד אין
מדבר, און די מענטשן וועלן אַרומלויפן ווי ווילדע היות
איבער זייער גאַנצן לעבן און וועלן נישט וויסן צו וואָס זיי
לעבן, און זינד און אומרעכט וועט שטענדיק הערשן איבער
דער ערד, אזוי לאַנג ווי דער מענטש וועט לעבן, און אין די
זאַמדן פון מדבר וועט זיין הילף זיין באַגראָבן און קיינער
וועט נישט וויסן דערפון.

ער האָט זיך אויסגעשפרייט פאַרן געצעלט פון אַרונ,
און איינגעגראָבן דעם פנים אין זיינע הענט, און אין זיין
האַרץ האָט אַ תפילה געגליט נישט צום אַרונ, נישט צו די
לוחות — נאָר אַ תפילה איבער זיי, זיי זענען אויך אזוי
הילפלאַז ווי ער, און ער האָט אויפגעהויבן די אויגן און
די הענט צום הימל און געזוכט רעטונג.

אזוי איז ער אָפגעלעגן אַ שטיק צייט. פּלוצלינג האָט
זיך ווער צוגעגנבעט צו אים גאַנץ אין דער שטייל און
אָוועקגעזעצט זיך לעבן אים, געוואַרט. צום סוף האָט ער
געזאָגט אין אַ שטיילן טאָן:

— אַדוני משה!

משה האָט זיך אויפגעכאַפט, אומגעקוקט ווער עס
רופט אים. ער האָט געזען ביי דעם ליכט פון די שטערן
לעבן זיך אַ יונגן מאַן מיט אַ שוואַרצע באַרד.
— אַדוני משה, הייס און איך וועל טויטן די מרגלים,
באַפעל און איך פיר דאָס פּאָלק קעגן פּנען!

משה האָט אים אין געזיכט אַרײַנגעקוקט - די אויגן
פון דעם יונגן מאַן האָבן אַרויסגעשטראַלט, ווי דער נר-
תמיד פון אַרֹן, פון זײַן ווײַסן טוך איבערן קאָפּ. אָן גע-
זיכט האָט ער אים דערקענט: עס איז געווען ישוע בן נון.
- פון וואָנען קומסטו ?

- איך קום פון זיי, - ווייזט ער מיט דעם האַנט
אויף די פֿײַערן. - זיי וויינען, די קנעכט פון מצרים.
- און ווער ביסטו ?

- איך בין ישוע בן נון. איך און פֿלכ בן יפונה, האָבן
מיר צוזאַמענגענומען טויזנט יונגעלייט. יעדערער פון זיי
קאָן האַלטן אַ שווערד אין דער האַנט. הייס, אַדוּני משה,
און איך גיי מיט מײַנע מענטשן אין פּאָלק און טרעט צו
דער ערד די פֿירער פון די מורדים, די מרגלים, און מיט
רייטער טרייב איך זיי קעגן פּנען.

משה האָט געשוויגן. ער האָט די אויגן אויפגעוויפן
צום הימל. עפעס וואָס איז געבוירן אין זײַן האַרץ און
קאָפּ. און ער האָט שטיל געענטפערט:

- נישט די האַנט, וועלכע האָט געזעצן געקריצט,
וועט די שווערד ציען !

- אַבער אַדוּני משה, דאָס פּאָלק וויל קײַן מצרים
צוריקגיין. זיי זאָגן: „לאָמיר זיך מאַכן אָן עלטסטן און
צוריקגיין קײַן מצרים!“
משה האָט געשוויגן.

- אַדוּני משה, קײַן מצרים וועלן מיר נישט צוריק-
גיין - האָט ישוע האַסטיק אַרויסגערעדט. - ליבער אין
מדבר שטאַרבן, איידער צוריק קנעכט ווערן. איך וועל
מײַנע לײַט אָנשטעלן און יעדן אײַנעם טויטן, וואָס וועט
וואַגן אויף דעם וועג פון מצרים צוריקצוגיין.

- און ווען איך וועל מיך שטעלן אויף דעם שפיץ
און זיי קיין מצרים צוריקפירן? — האָט משה געזאָגט.

- מיין שווערד וועט דיר שטיין אין וועג.

- אויף דיין רביץ משה וועסטו די האַנט אויפהייבן?

- אויף יעדן איינעם, וואָס וועט וואַגן דעם וועג פון

מצרים צו באַטרעטן.

א בליץ האָט אויפגעשטראַלט אין משהס אויגן, זיין

פנים איז געוואָרן באַגאָסן מיט אַ גרויס פרייד, דאָס האַרץ

איז געוואָרן מיט עפעס-וואָס ערפילט. ער האָט געכאַפט

דעם יונגמאַנס קאָפּ און זיינע אויגן געבויגן צו די שטערן-

ליכט און געקוקט אים אין די אויגן אַריין.

- ווער ביסטו?

- ישוע בן גון פון שבט אפרים.

- זענען אין דיין שבט דאָ אַ סך אזעלכע יונגעלייט

ווי דו?

- דער גאַנצער יונגער דור, וועלכער איז אויפגע-

וואקסן אונטער דייע רייד, צייט דו ביסט אונז קיין מצרים

געקומען באַפרייען — זענען אויך ווי איך.

- גיי, ישוע, אין פאָלק אַריין. איך קום באַלד אַרויס

צו זיי.

משה האָט זיך אויפגעהויבן פון זיין אָרט און איז

געגאַנגען מיט פלינקע טריט צו אַהרנס געצעלט. אַ גע-

דאַנק האָט אים געבליצט אין קאָפּ - דער צווייטער דור!

דער צווייטער דור, וואָס איז אויפגעוואקסן מיט דער

האַפנונג אויף דער ישועה. זיי זענען דאָס פאָלק, וואָס ער

האַט באַפרייט. זיי וועלן קאָנען די לענדער פון פּונען אָפּ-

נעמען און די פעלקער פון דאָרט פאַריאַגן. די קנעכט מוזן

אין מדבר שטאַרבן. אזוי לאַנג זיי אין מדבר אַרומפירן,

ביז עם וועט שוין קיין שריד ופליט פון אלטן דור נישט
איבערבלייבן, פון דור, וועלכער האָט אַליין די ציגל פון
פיתום און רעמסס געשלעפט, זיי מוזן אין מדבר שטארבן—
זאָל עס אפילו צענדליקער יאָרן קאָסטן.

ער האָט זיך אָפגעשטעלט. ער האָט זיך דערמאָנט
אָן זיין עלטער, און אַ רחמנות האָט אים אַרומגענומען
אויף זיך אַליין. און ער? וואָס וועט מיט אים זיין? האָט
ער נישט דאָס גאַנצע לעבן געהאַפּט, ווי ער וועט די יידן
אַריינפירן אין דעם צוגעזאָגטן לאַנד, און דאָרט וועט ער
זיינע אַלטע טעג צווישן זיין פאָלק אויסלעבן, און אז ער
וועט שטארבן, וועט מען אים באַגראָבן אין די קברים פון
אַברהם, יצחק און יעקב, — איז דאָס נישט געווען זיין
לעבן, זיין חלום? ווען ער האָט נאָך יתרוס שאָף געפאַשעט,
האָט ער זיך דען נישט געזען אויף דער שפיץ פון דעם
באַפרייטן פאָלק, ווי ער פירט זיי אין צוגעזאָגטן לאַנד
אַריין — און יעצט זעט ער זיך, ווי ער ליגט אין איינעם
מיטן פאָלק באַהאַלטן אין די זאַמדן פון מדבר און אָן
אַנדערער פירט זיי אין די לענדער אַריין.

נאָר איין מינוט האָט געדויערט דאָס איבערלייגן זיך,
נאָר איין מינוט דער רחמנות אויף זיך. ער האָט זיך דער-
מאָנט אָן די לוחות, וואָס ליגן אין אַרון — אָט פאַר זיי
דאַרף מען אַ פאָלק, וואָס זאָל זיי אויספירן און זיינע
קינדער איבערגעבן, און דאָס איז געווען דער צוועק —
און נישט דער מענטש. געאיילט האָט ער ווידער זיינע
טריט און איז פאַר אהרנס אוהל צוגעקומען, אים אַרויס-
גערופן:

— קום צום פאָלק!

— משה, וואָס ווילסטו טאָן?

- דו וועסט הערן מיינע רייד.

באלד האָבן די לויים אין די זילבערנע טראָמפייטן
געבלאָזן, אַנדערע אין די שוֹפֿרוֹת. די כהנים זענען אַרויס
מיט די פֿלים און די לויים מיט דעם אָרֶן. פון אַלע זייטן
איז זיך דאָס פּאָלק געקומען צו לויפן הערן, וואָס משה
האָט צו זאָגן. ביים ראַנד פון הימל איז דער מאָרגנשטערן
שוין אויפֿגעגאַנגען אין אַ טייך פון בלוט און די ערשטע
מאָרגנשטראַלן האָבן באַלייכט די זאַמדן פון מדבר. וואָס
אַמאָל האָבן זיך אַנטפֿלעקט העלע שטיקער הימלען און
ווייטע שטיקער מדבר: עס האָבן זיך געזען די לאַגערן
מיט די קעמלען און די בערגלעך מיט די טאָלן. און דאָס
פּאָלק האָט צוגעשטראָמט פון אַלע ווינקלען, פון אַלע זייטן.
אַז דער פֿלאַץ אַרום אױהל איז שוין געווען באַדעקט
מיט יידן, איז משה אַרויס. מיט אַ שטאַרקער שטימע און
ברענענדיקע אויגן האָט ער גערופֿן צו די עלטסטע פון
דער עדה:

- קומט אַרויף מיט מיר אויפֿן באַרג. איך וועל אייך
ווייזן דאָס לאַנד, וואָס גאָט האָט צוגעזאָגט אַברהם, יצחק
און יעקב!

עס זענען אַרויס מיט אַראָפֿגעלאָזטע קעפֿ די עלטסטע
און די אַלטע פון די שבטים, משה איז געגאַנגען פֿאַרויס,
אהרן נאָך אים און הינטער זיי די עלטסטע פון די שבטים און
דאָס פּאָלק נאָך זיי. באלד איז דער באַרג באַשאַטן געוואָרן
מיט מענער אין ווייסע קיטלען.

פונדערווייטנס פון אַ הענגענדן וואָלקן האָט זיך
אַרויסגעשניטן אַ גרין באַזייטער ראַנד פון אַ לאַנד, אויף
בערגלעך און טאָלן. ווי אַ חלום האָט זיך געצויגן אַ וואַסער
דורך די גרינע בערג, און מען האָט גאַנץ דייטלעך גע-

קאנט זען די משופעדיקע בערג, וואָס זענען באַשפּאַטן
געווען מיט ביימער.

איר זעט עס דאָרט ? דאָס איז דאָס לאַנד פּנען, וואָס
גאָט האָט אייערע עלטערן, אברהם, יצחק און יעקב, צוגע-
זאָגט. מיר שטייען ביי זיין ראַנד, פינף טעג גיין און מיר
זענען ביי זיינע גרענעצן.

דאָס פּאָלק האָט זיך צוגעקוקט מיט ערשטוינען.

- נאָר מיר וועלן נישט דאָרט אַהין גיין, - האָט משה
אויסגערופּן. - איר אַלע, וואָס האָט אַליין פּרעהן געדינט,
וועלן אין דעם לאַנד נישט אַריינגיין. אויך נישט צוריק
קין מצרים וועט איר גיין. נישט צוליב אייך, נאָר צוליב
גאָט, וואָס זיין נאָמען וועט צושאַנד ווערן און צוליב די
געזעצן, וואָס ער האָט אייך געגעבן - ווער עס וועט וואַגן
דאָרט צוריקגיין, דעם וועט טרעפּן דער טויט. אין מדבר
וועט איר בלייבן פּערציק יאָר, ביז עס וועט פּון אייך קיין
שריד ופּליט נישט איבערבלייבן, ביז דער לעצטער קנעכט
וועט אויסשטאַרבן. די קינדער אייערע וועלן דאָרט אַהין
קומען, זיי וועלן געגן פּנען מלחמה האַלטן !

א טויטע שטילקייט האָט אַרומגעכאַפּט די אַלטע און
די עלטסטע און דאָס גאַנצע פּאָלק. אַלע זענען זיי געבליבן
שטיין אויף זייערע ערטער מיט געבוֹיגענע קעפּ צו דער
ערד און אויסגעהערט משה'ס שטראַף. נאָר אהרן האָט זיך
אין דער שטיל אָנגערופּן :

- משה, און מיט אונז וואָס וועט זיין ?

- שטאַרבן ווי זיי אין דעם מדבר ; מיר געהערן צו
דעם זעלבן דור. ישוע בן נון וועט די יונגע פירן אין
פּנען אַריין.

אהרן האָט אויך געבויגן דעם קאָפּ צו דער ערד און
 געשוויגן אין טיפּן נאָכקלערן.
 נאָר באַלד האָט זיך געהערט אַ געוויין פון די אַלטע.
 זיי זענען צוגעגאַנגען צו אים און געוואָרפן זיך צו די פיס,
 און אויסגעשטרעקט די הענט צו אים:
 - משה, משה, מיר האָבן געזינדיקט!
 דאָס געוויין האָט אַרומגעכאַפט די גאַנצע עדה. פון
 איבעראַל האָט זיך געהערט דאָס געשריי:
 - משה, משה, מיר האָבן געזינדיקט! פיר אונז געגן
 פיינט, מיר וועלן אים מנצח זיין!
 - קנעכט קענען נישט מנצח זיין. שקלאַפּן פירט מען
 נישט אין דער מלחמה - איר וועט אַנטלויפן פון פיינט. מיר
 מוזן וואַרטן אויפן יונגן דור. ישוע בן נון, פלג בן יפונה!
 די צוויי יונגעלייט זענען אַרויסגעשפרונגען, ווי ווילדע
 צוויי לייבן און געשטעלט זיך מיט אונטערטעניקייט פאַר משה:
 - אַדוני משה!
 - פירט די עדה אין טיפּן מדבר אַריין! - האָט משה
 באַפוילן די יונגעלייט.
 באַלד זענען טויזנטער יונגעלייט מיט שווערדן און
 באַמבאָט-שטעקלעך אַרויסגעשפרונגען פון פּאָלק און געטריבן
 דאָס פּאָלק פון באַרג אַראָפּ אין מדבר אַריין.
 פון דערווייטנס האָט זיך שוין געהערט דער זילבערנער
 קלאַנג פון די זילבערנע רערן און שופרות. דער אַרזן האָט
 זיך גערירט פון אָרט.
 מיט פאַרבענקטע פליקן האָט דאָס פּאָלק זיך אומגעקוקט
 און געקוקט אויף דעם ראַנד פון הימל, ווי עס האָט זיך גרינס
 געזען, ווי אַ ברעג ביים ים.

א י נ ה א ל ט

זייט	
3	דער רייכער און דער אָרעמער (א מעשה)
16	דער אורח (א מעשה)
26	א דאָרף-צדיק (פאָלקס-לעגענדע)
34	גולנים (א בילד)
44	קדוש-השם (א לעגענדע)
51	אויך אַ מאַמע
70	שבת אין וועג
78	אויף דעם וועג קיין שעמענעץ
89	די ירושה (דערציילונג)
102	דער חון מיט משוררים
121	תשעה-באב
128	אונזער חברה'ע
133	שמחת-תורה אין דער קצבשער חברה
141	חורבן-ירושלים (פיר געזאנגען)
190	עלי און שמואל
204	דער קעניג פון יהודה
222	ביי דער פּוּתל מערבי
233	ביי דער מוטער רחלס קבר
240	משה (ביבלישע דערציילונג)

